TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 44

Spalių — Gruodis

1938

TURINYS

Psl.

1. Lietuvos Teismo dvidešimties metų sukaktis.—*J. Byla* 359
2. Visuomeniniai santykiai Didžiojoje Lietuvos kunigaikštijoje XV ir XVI šimtmečiuose. — *D. Gecas* .. 369
3. Užsienių akcinių bendrovių teisinė padėtis Lietuvoje. — *P. Stravinskas*. 383
4. Dėl skundų priežiūros tvarka — *V. Fridšteinas* 395
5. Teisininkų paruošimas Klaipėdos Krašte — *D. Stankūnas* 403
6. Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos Krašto kolizinių normų klausimai — *Dr. G. Rutenbergas* 412
7. Administracinis baudimas mūsų įstatimdavystėje — *K. Laucius* 422
8. Atlyginimas už moralinę žalą — *El. St.* 434
9. Baudž. Statuto 68 str. 3 punkto klausimas — *A. Dilys* 442
10. Garbė ir jos įžeidimas — *T. Šabūnienė* 448
11. Kaltės įrodymo daiktų naikinimo klausimu — *St. Vazbys* 454
12. Kviestiniai baudžiamose bylose — *Petras Veteikis* .. 458
13. Teismų statutai — *J. Januška* 467
14. Baudžiamojo Statuto numatyti „valdininkai" — *K. Laucius* 471
15. Nepilnamečiai nusikaltėliai Lenkijos baudžiamajame kodekse 476
16. Nusikaltimai dokumentams — *Vyt. Mykolaitis* 482
17. Apygardos teismų prokurorų padėjėjų darbo ir atlyginimo klausimu — *A. Vaišnys* 489
18. Ar teismai per švelniai baudžia žmgžudžius? *V. A. Račkauskas* 492
20. A. a. Kazys Kemeklis — *P. B-is* 498
21. Apžvalga. 499
22. Juridinės literatūros naujienos 526

Oficialinė dalis

1. Respublikos Prezidento Aktai 9
2. Teisingumo Ministro įsakymai 11

LTSR Valst. Respublikinė Biblioteka

92722

Cp 1283

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 44 | *Spalių - Gruodis* | *1938 m.*

J. Byla.

Lietuvos Teismo dvidešimties metų sukaktis.

Lietuvos teismų įsteigimo diena laikoma 1918 metai gruodžio 15 diena. Pirmojo teisingumo ministro Petro Leono 1918 metų gruodžio 13 dienos aplinkraščiu Nr. 1 teismai turėjo pradėti priiminėti bylas iš vokiečių okupacinės valdžios. Minėdami tą reikšmingą Nepriklausomos Lietuvos Teismų dvidešimties metų gyvenimo sukaktį, tenka nors keliais žodžiais prisiminti, kaip teismai kūrėsi, vystėsi ir kuriuos sunkumus savo gyvenimo kelyje nugalėjo, kuriais įstatymais teismai tvarkėsi ir kuriuos darbus nudirbo, apibūdindami mūsų teismų šiandienę padėtį.

Petras Leonas dešimties metų Lietuvos teismų sukakties proga, prisimindamas teismų organizavimosi pradžią, leidinyje „Lietuvos Teismas" pažymėjo: „...čia reikia iš vokiečių imti teismo darbas, o nėra kam pavesti. Dar mažiau buvo tinkamų žmonių. Teismo darbas suponuoja, kad administracija ir kariuomenė jau yra suorganizuoti. Lietuvos teismai teko pradėti organizuoti ir jiems teko pradėti dirbti visai kitokiose sąlygose, kada nei administracijos, nei kariuomenės dar nebuvo suorganizuota; organizavimo darbas ėjo greta, laiko atžvilgiu, visose valstybinio gyvenimo srityse". Atėjusiam priiminėti bylas Kauno Apyg. Teismo pirmininkui Vl. Mačiui, vokiečių teisėjai pašiepiamai pareiškę: „Lietuviai nepajėgsią pakelti teismo darbo, nes neturį teisininkų, o teisininkų reikėsią nemaža".

Iš tikrųjų, prieš 20 metų nedaug turėjome teisininkų teismo darbui dirbti, o iš jų dar mažiau buvo prityrusių, kurie ga-

lėtų įgyti autoritetą žmonių akyse. Stojantieji į tarnybą teisininkai buvo suvažiavę iš įvairių plačiosios Rusijos plotų, dirbę įvairiose teisės darbo srityse. Daugumas jų neturėjo jokio profesinio stažo, ką tik prieš karą arba laike karo lankę universitetų teisių fakultetus. Spręsdami bylas, tie teisininkai mokėsi teismo darbą dirbti.

Ne tik teisininkų personalo nepasiruošimas, bet ir iš rusų paveldėti įstatymai kliudė tinkamai teismo funkcijas vykdyti. Nedidelėje Lietuvos teritorijoje veikė keturi civiliniai kodeksai: 1) Civ. įstatymų X t. 1 dalis, 2) Napoleono Kodeksas su v. Lenkų Karalystės 1825 metų Kodeksu, 3) Pabaltijo Kodeksas ir. 4) įjungus Klaipėdos Kraštą, atsirado ketvirtasis civilinis kodeksas — vokiečių B. G. B. Kaip pažymi prof. M. Römer'is „Teisės" Nr. 37, toks civilinių kodeksų gausumas ir iš to kylančios tarpsritinės teisės problemos didino civilinės teisės painiavą, reikalaudami gilios kūrybinės teisininkų minties, lankstumo ir metodų keitimo toms problemoms spręsti. Daugumas veikiančių įstatymų buvo Rusų imperijos įstatymai, pritaikyti iš viso atsilikusiai, skirtingai nuo Lietuvos tvarkymosi pagrindų, valstybinei struktūrai. Paveldėtus buv. Rusijos įstatymus reikėjo suderinti su naujais valstybinės santvarkos ir jos įstatymų pagrindais. Nelengvas buvo darbas interpretacijomis derinti pasenusius, kazuistinius nuostatus su naujais pradais, su Lietuvos sukurtomis teisinėmis normomis. Tam reikėjo sukurti teismo organų tinklą, ir tą sunkų darbą galėjo atlikti tik gabūs, prityrę teisininkai.

Lietuvos teismai yra sutvarkyti buv. Rusų teismų pavyzdžiu, bet skiriasi organizacijos ir kompetencijos atžvilgiu.

1919 metų sausio 16 d. „Laikinuoju Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymu" buvo įsteigti: 1) Vyriausiasis Lietuvos Tribunolas, 2) apygardos teismai ir taikos teisėjai. Tuo įstatymu taip pat yra sudaryti padedamieji teismo organai: 1) valstybės gynėjai ir jų padėjėjai, 2) teismo tardytojai, 3) teismo antstoliai ir 4) notariatas. Iš paskelbto įstatymo matyti, kad teismų organizacija buvo suprastinta ligi kraštutinumo. Panaikinti veikusieji prieš karą Lietuvoje valsčiaus ir miestų teismai, o jų kompetencijos bylos atiduotos taikos teismams. Pašalintas skirtumas tarp bendrosios ir taikos teismų teisenos. Pašalinta teismų rūmų kamera dėl atidavimo kaltinamųjų teisman, o iš valdininkų, jų patraukimui tieson už tar-

nybinius nusik. darbus, atimta vadinamoji administracinė garantija.

Prisiekusiųjų posėdininkų instituto įvedimas sustabdytas, o teismo posėdžių sudėtyje luomų atstovų dalyvavimas, sprendžiant politines bylas, visiškai panaikintas.

Teismo organizacija iš pradžių buvo nekomplikuota. Iš karto buvo sudaryti tik du apygardos teismai, Kauno ir Marijampolės, nes trečias 1920 metais įsteigtas Vilniaus Apygardos Teismas nepradėjo veikti. Kasacinis teismas Vyriausiajame Tribunole sudarytas tik 1921 metais ir tik dėl bylų, kurios prasidėdavo taikos teisme. Tuo pačiu laiku Vyriausiasis Tribunolas ligi 1933 metų rugsėjo 15 d. buvo apeliacinė instancija dėl civilinių ir baudžiamųjų bylų, išspręstų apygardos teismų, kaipo pirmos instancijos. Vadinasi, dėl sunkesnių nusik. darbų ir dėl brangesnių ieškinių civilinėse bylose buvo dvi teismo instancijos, o dėl maženės reikšmės bylų, kurios prasidėdavo taikos teisme, — trys teismo instancijos. Toks teismų organizacijos nepilnumas ir netobulumas sudarė sąlygas Teismų santvarkos įstatymą pakeisti. Pradedant 1924 metais, buvo sudaryti keli to įstatymo projektai, ir pagaliau 1933 metais rugsėjo 15 dieną įgijo galios naujas, Valstybės Tarybos paruoštas, Teismų santvarkos įstatymas. Naujasis įstatymas padarė pagrindinių pakeitimų teismų sutvarkyme. Jis palietė teismų kompetenciją ir ginčus dėl bylų priklausomybės; tie dalykai ligi tol buvo tvarkomi Baudžiamosios ir Civilinės teisenų įstatymų. Naujasis įstatymas nustatė naują kasacinių skundų žiūrėjimo tvarką prieš karinių teismų sprendimus, nustatė revizinius skundus prieš Klaipėdos Krašto teismų sprendimus.

Teismai paskirstomi, atsižvelgiant į tai: 1)) kiek jie turi galios, sprendžiant baudžiamąsias ir civilines bylas, 2) kuriam tarpusavyje santykyje jie yra, 3) kurios rūšies įstatymu jiems pavestas teismo darbas. Naujuoju Teismų santvarkos įstatymu sudaryti: 1) apylinkių teismai, 2) apygardų teismai, 3) Apeliaciniai Rūmai ir 4) Vyriausiasis Tribunolas. Juo tvarkoma prokurorų ir jų padėjėjų, advokatų, teismo tardytojų tarnyba.

I. Apylinkės Teismai.

Taikos teismų organizavimosi pradžia laikoma 1918 metai gruodžio 15 diena. Pirmaisiais Kauno Apygardos Teismo tai-

kos teisėjais buvo paskirti Al. Žilinskas, R. Skipitis, D. Zaunius. Iš vokiečių okupacinės valdžios priimta bylų: Alytaus I n. Taikos Teisėjas — 1071, Kauno I n. Taikos Teisėjas — 80, Kėdainių — 1077 ir Ukmergės I n. Taikos Teisėjas — 1113.

Naujojo Teismų santvarkos įstatymo 3 straipsniu, apylinkės teismą sudaro apylinkės teisėjas. Bet viename apylinkės teisme gali būti ir keli apylinkės teisėjai. Tuo atveju vienas teisėjų yra skiriamas tvarkytoju. Jis nustato teisiamuosius posėdžius ir bylas juose, paskiria teisėją bylai spręsti, prižiūri sprendimų vykdymą ir kt. Taip, Kauno Apylinkės Teisme yra 10 teisėjų ir dirba 6 kandidatai, turį teisę bylas spręsti, Šiaulių Apylinkės Teisme — 3 teisėjai, Alytaus Apylinkės Teisme — 2 teisėjai ir kai kuriuose kituose apskrities miestuose apylinkės teisme yra po 2 teisėju. Iš viso Lietuvoje, be Klaipėdos Krašto, įsteigta 52 apylinkės teismai ir juose dirba 70 teisėjų. Teismų santvar. įst. 15 straipsniu, teisingumo ministras gali pavesti vienam kuriam apylinkės teismui spręsti tam tikrą rūšį apylinkės teismo kompetencijos bylų. Kauno Apylinkės Teismas yra padalintas į 10 skyrių.

Ryšium su vienasmenių teismų kompetencijos praplėtimu panaikintas paskyrimas advokatų vesti civilines bylas asmenų, kurie naudojasi neturto teise. Teismas tik gali paskirti advokatą kasacijos skundui civilinėse bylose surašyti, kai jam yra pripažinta neturto teisė.

Visose apygardose apylinkės teismų kasmet 1920—1937 metais baigta bylų.

	civ.	baudž.	viso	vienam teisėjui tenka bylų
1920	20.874	24.163	45.037	1.211
1924	38.947	66.782	105.729	1.860
1928	70.535	116.945	187.480	3.885
1932	143.475	108.937	252.412	4.914
1936	87.989	111.749	199.647	3.306
1937	79.109	104.625	183.734	3.062

Teisingumo Ministerijos paskelbtos ankietos daviniais, vienas apylinkės teisėjas, normaliai dirbdamas, gali išspręsti per metus tik 2000 bylų.

1938 metais sausio 1 d. visose apygardose apylinkės teismuose liko nebaigta civilinių bylų 14.018 ir baudžiamųjų bylų — 10.800.

II. Apygardos Teismai.

Teisingumo ministro 1918 metų gruodžio 10 d. įsakymu, Kauno Apygardos Teismo pirmininku buvo paskirtas Vl. Mačys, o tų pačių metų gruodžio 12 d. įsakymu, Marijampolės Apygardos Teismo pirmininku buvo paskirtas J. Stankūnas. Iš vokiečių okupacinės valdžios Kaune buvo perimta 23 civilinės ir 9 baudžiamosios bylos, o kitos bylos okupantų buvo sunaikintos. Suvalkuose viskas buvo atiduota lenkams; dėl to vokiečių žygio Lietuvos Vyriausybės buvo įteiktas Vokiečių įgaliotiniui Zimmerlei protestas. Su priimtomis iš vokiečių teismų bylomis taip pasielgta: iškeltosios viešojo kaltinimo tvarka baudžiamosios bylos buvo tęsiamos toliau, o privatinio kaltinimo baudžiamosios bylos ir visos civilinės bylos nutrauktos.

1922 m. rugpiūčio 1 d. buvo suorganizuotas Šiaulių Apygardos Teismas, ir jo pirmininku buvo paskirtas M. Šurna. Dar vėliau, 1925 m. gegužės 5 d. įstatymu, buvo sudarytas Panevėžio Apygardos Teismas, ir jo pirmininku buvo paskirtas N. Markvėnas.

4 apygardos teismuose 1938 metais sausio 1 d. buvo 52 teisėjai, o prie tų teismų dirbo 4 prokurorai ir 30 jų padėjėjų, 12 apygardos tardytojų ir 40 apylinkės tardytojų.

4 apygardos teismuose 1920—1937 metais buvo išspręsta bylų:

	Baudžiamųjų			Civilinių		
	1 inst.	II inst.	277 str.	1 inst.	II inst.	Viso
1920	916	571	858	123	1.416	3.884
1924	2.422	7.311	2.856	496	6.851	19.936
1928	2.484	17.012	2.620	747	10.268	33.131
1932	2.410	14.391	6	1.071	11.323	29.201
1936	2.445	11.251	—	357	11.013	25.066
1937	2.829	10.004	—	138	9.667	22.638

1938 metų sausio 1 d. liko neišspręsta civilinių bylų: I inst. — 100 ir II inst. — 3.934, o baudžiamųjų bylų: I inst. — 1.301 ir II inst. — 8548.

III. Apeliaciniai Rūmai.

Teismų santv. įstatymui pradėjus veikti, 1933 metais rugsėjo 15 d. buvo įsteigti tuo įstatymu numatyti Apeliaciniai Rūmai. Naujai sukurtojo teismo kompetencija yra: 1) pirmoji

instancija dėl nusik. darbų, padarytų prieš valstybės saugumą; 2) apeliacinė instancija dėl baudžiamųjų bylų, išspręstų apygardos teismų; 3) žiūrėti skundus dėl prokurorų nutarimų, padarytų B. teis. įst. 277 str.

Apeliaciniuose Rūmuose dabar dirba 9 teisėjai, o prie to teismo — 1 prokuroras ir 4 jo padėjėjai, 3 ypatingieji tardytojai,

Apeliaciniuose Rūmuose 1937 metais buvo baigta bylų:

	I inst.	II inst.*)	Kitokios	Viso
Civilinės	—	52	183	235
Baudžiamosios	78	803	668	1549

1938 metais sausio 1 d. liko neišspręsta 55 civilinės ir 449 baudžiamosios bylos.

Greta su bendraisiais teismais veikia Kariuomenės Teismas ir pulko teismai dėl nusik. darbų, padarytų kariškių ir šiaulių.

Vyriausiojo Karo Teismo funkcijas vykdo Vyriausiojo Tribunolo baudžiamasis skyrius, dalyvaujant Kariuomenės Teismo teisėjui.

IV. Vyriausiasis Tribunolas.

Vyriausiasis Tribunolas savo pavadinimą paveldėjo iš istorinio Lietuvos Tribunolo. Jis buvo įsteigtas drauge su kitais teismais 1918 metais gruodžio mėnesyje, bet pradėjo veikti tik 1919 metais birželio mėnesyje. Mat, aukščiausiasis Lietuvos teismas susikūrė Vilniuje, bet, Lietuvos sostinę užėmus pirmiau bolševikams, o vėliau lenkams, darbas tenai buvo neįmanomas. Okupuotame Vilniuje pasiliko ką tik paskirtas Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas A. Kriščiukaitis, iš kur jis persikėlė į Kauną tik 1919 metų birželio mėnesyje. Dabar Vyriausiajame Tribunole, be pirmininko, dirba 3 skyrių pirmininkai ir 13 kitų teisėjų, o kasaciniams skundams prieš karinių teismų sprendimus žiūrėti yra paskirtas vienas Kariuomenės Teismo teisėjas.

*) Laikinai, ligi bus išspręstos bylos, kurios anksčiau veikusiu įstatymu prasidėdavo apygardos teisme.

Vyriausiasis Tribunolas, be kitko, vykdo administracinio teismo funkcijas, žiūrėdamas skundus dėl: 1) vidaus reikalų ministro ir apskričių viršininkų nutarimų savivaldybių reikalais; 2) vidaus reikalų ministro nutarimų, padarytų ryšy su Susirinkimų ir pramogų įstatymu; 3) Vyriausios Darbo Pajamų Mokesčių Komisijos nutarimų; 4) Vyr. Socialinio Draudimo ir vidaus reikalų ministro nutarimų socialinio draudimo reikalais; 5) Vyr. Rinkimų Komisijos į Seimą nutarimų; ypatingų atstovų rinkimo reikalais nutarimų; Klaipėdos Apygardos Komisijos nutarimų dėl Klaipėdos Seimelio rinkimų; 6) Apygardos teismo nutarimų, padarytų dėl prekybos registro vedėjo veiksmų; 7) advokatų visuotinio susirinkimo nutarimų; 8) globos reikalais skundus.

Vyriausiajam Tribunole 1920—1937 metais kasmet buvo baigta bylų:

	Civilinių	Baudžiamųjų	Viso
1920	23	150	173
1924	483	517	1000
1928	1247	1453	2700
1932	1812	1627	3439
1936	1347	840	2187*)
1937	1546	768	2314

Pagrindinė Vyriausiojo Tribunolo funkcija yra įstatymų aiškinimas, padarytas sprendžiant bylas kasacijos tvarka, arba aiškinimas teisės klausimų, iškeltų teisingumo ministro, Vyriausiojo Tribunolo pirmininko arba teisiančiosios teismo sudėties. Vienodas įstatymų prasmės nustatymas turi didelę reikšmę teismų praktikai ir civiliniams žmonių santykiams, kiek jie priklauso nuo sprendimų. Veikiančiuoju įstatymu, ne tik žemesnieji teismai, bet ir Vyriausiojo Tribunolo skyriaus posėdis negali paneigti arba pakeisti ankstesnį įstatymo aiškinimą. Kilus tuo reikalu abejojimui, Vyr. Trbunolo teisiančioji sudėtis turi tat pranešti Vyr. Tribunolo visuotiniam susirinkimui. Vyriausiojo Tribunolo visuotinio susirinkimo teisės klausimų išaiškinimai skelbiami „Teisės“ žurnalo.

*) 1933 metų rugsėjo 15 d. iš Vyriausiojo Tribunolo kompetencijos paimtos apeliacinės bylos.

Iššiūrėjus teismų nudirbtus darbus, tenka apibūdinti pagal 1933 metų Teismų santv. įstatymus, teisėjų kvalifikacijas, teismų priežiūrą ir teisėjų atsakingumą.

Teismo valdžia yra pašaukta vykdyti įstatymus, saugoti valstybines, visuomenines ir asmenines teises. Svarbiausias teismo uždavinys — saugoti žmogaus laisvę, tiek prieš privatinių asmenų pasikėsinimus, tiek prieš valdžios organų nutarimus. Tai funkcijai atlikti teismo valdžia turi būti nepriklausoma, savarankiška, laisva nuo interesų asmenų, dėl kurių daromas sprendimas. Vykdomosios valdžios atliekami teisėjų paskyrimai ir jų paaukštinimai tarnyboje dažnai gali veikti teisėjus, verčiant juos įtikti valdžiai.

Būdami valstybinės valdžios atstovai, teisėjai naudojasi tam tikru išoriniu autoritetu. Svarbu, kad jie turėtų žmonių akyse ir vidujinį autoritetą, svarbu, kad žmonės jais visiškai pasitikėtų dėl jų moralinių savumų ir dėl turimų teisinių žinių. Tam reikalui Teismų santv. įst. 112, 113, 114 ir 214 str. str. nuostatais, teisėjais gali būti skiriami suėję 25 metus amžiaus, nebausti už žeminančius garbę nusižengimus, išėję aukštąjį teisių mokslą, išlaikę teisėjams nustatytus egzaminus ir po to ištarnavę teismo kandidatu bent vienus metus.

Teismo kandidatus priima ir atleidžia teisingumo ministras. Ištarnavusieji teismo kandidatu dvejus metus laiko teisėjų egzaminus. 1938.I.1 d. prie kolegialinių teismų buvo paskirta iš viso 48 etatiniai teismo kandidatai ir 31 neetatinis. Gauti atitinkamai teismo tarnybai, reikia darbas dirbti tokiose vietose, kur galima įgyti tam žinių. Todėl naujasis įstatymas 115—118 tr. str. nustato teisėjų tarnybos laipsniškumą. Pvz., apygardos teismo teisėju gali būti skiriamas tas, kas yra ištarnavę bent 3 metus vietose, ne žemesnėse kaip apylinkės teisėjo, Apeliacinių Rūmų teisėju, — kas yra ištarnavęs bent 3 metus vietose, ne žemesnėse kaip apygardos teismo teisėjo, Vyriausiojo Tribunolo teisėju, — kas yra ištarnavęs bent 6 metus vietose, ne žemesnėse kaip apygardos teismo teisėjo. Advokatavimas ir teisių mokslų dėstymas universitete yra gera mokykla teismo tarnybos dalykams pažinti.

Teismų nepriklausomybės ir teisėjų vidujinio savarankiškumo svarbiausias laidas glūdi teismo valdžios atsipalaidavime nuo vykdomosios valdžios, skiriant teisėjus į aukštesnę tarnybos vietą. Teismų santv. įst. suteikė vykdomajai valdžiai daug teisių, sprendžiant teisėjų likimą. To įstatymo 125, 126 ir 128 str. str. nuostatais, teismų pirmininkus, skyrių pirmininkus ir kitus teisėjus, o taip pat prokurorus ir jų padėjėjus, tardytojus skiria Respublikos Prezidentas iš kandidatų, pristatytų teisingumo ministro. Tiesa, apygardos teismai ir Apeliaciniai Rūmai kasmet ligi gegužės 1 d. sudaro sąrašus asmenų, kurie tinka tuose teismuose teisėjų vietoms. Bet tų teismų parinkti kandidatai nevaržo teisingumo ministro nuožiūros.

Svarbiausia teisėjų savarankiškumo sąlyga yra teisėjų nepakeičiamumas. Teisėjų atleidimas iš tarnybos, jų perkėlimas į kitą vietą, paskyrimas į aukštesnę vietą, nubaudimas turėtų būti daromi ne vykdomosios valdžios nuožiūra, bet teismui teisingai įvertinus jų nuopelnus ar nusižengimus. Teismų santv. įst. 179—182 str. str., teisėjas gali būti atleistas iš tarnybos, be kitko, kai: 1) nėra dar ištarnavęs teisėju trejų metų; 2) yra sueįęs 65 metus amžiaus ir, jei jis yra Vyr. Tribunolo teisėjas, 70 metų amžiaus; 3) panaikinamas teismas, kuriame teisėjas tarnauja, arba vieta, kurią jis užima. Išbuvęs teisėju 3 metus gali būti perkeltas į žemesnę teisėjo tarnybos vietą arba visiškai atstatytas tik disciplinarinio teismo nutarimu.

Teisėjų Drausmės Teismas visai Lietuvai yra vienas. Jo pirmininkas yra Vyr. Tribunolo pirmininkas, ir 4 teisėjai, kasmet renkami iš Vyriausiojo Tribunolo teisėjų. Teisėjai atsako drausmės tvarka, tiek už tarnybinius, tiek už bendrus veiksmus bei poelgius, kurie nesuderinami su teisėjo garbe. Teisėjams drausmės bylą iškelti gali pasiūlyti kolegialinių teismų pirmininkai ir teisingumo ministras. Teisėjui draudžiama dalyvauti politinio pobūdžio veiksmuose, kurie gali silpninti pasitikėjimą teisėju. Teisėjų darbas turi būti stropiai prižiūrimas, ir dėl padarytų nusižengimų jie turi griežčiau atsakyti, negu valstybės tarnautojai. Bet teismo darbų priežiūra ir teisėjų atsakingumas taip sutvarkomi, kad neliestų jų veiksmų savarankiškumo, kad teisėjas nepatektų į tiesiogią ar netiesiogią priklausomybę nuo priežiūros organų. Gali būti prižiūrima tik išorė, objektyvioji teismų veikimo sritis, bet ne teisėjų sąžinė, ne jų vidujinis įsitikinimas. Teismų santv. įst. 77—78 str. str.,

teismus prižiūri to pačio arba aukštesnio teismo pirmininkai, prokurorai ir teisingumo ministras. Nurodyti teismų priežiūros organai turi nevienodas teises. Jie negali kontroliuoti teisėjų įsitikinimo, pasireiškusio sprendime.

VI. Advokatai.

Naujuoju įstatymu daugiausia pakeitimų padaryta advokatūros sutvarkyme. Advokatūra yra laisva korporacija. Ji padeda teismams, teikia pil'ečiams patarimų ir kitą teisinę pagalbą. Be advokato teisdarystė neįmanoma. Jei advokatas nėra ištarnavęs 3 metų, jis be prašymo, dėl teisinės pagalbos teikimo naudos arba dėl advokato vardo orumo, teisingumo ministro gali būti išbrauktas iš advokato sąrašo arba perkeltas k'tur dirbti. Advokatais skiriami išbuvę teismo kandidatu bent 2 metus ir išlaikę teisėjo egzaminus. Byloms Vyr. Tribunole vesti advokatas turi turėti Vyr. Tribunolo leidimą.

Bylininkai savo civilines bylas vesti arba kaltinamieji save ginti gali patys arba per advokatus. Naujuoju įstatymu, Advokatų Taryba turi vieną svarbią funkciją: ji yra pirmoji instancija dėl advokatų drausminių nusižengimų. Tas įstatymas panaikino privatinių advokatų institutą ir pertvarkė pr's. adv. padėjėjus. Tie iš pris. adv. padėjėjų, kurie turėjo 5 metus tarnybos stažą, automatiškai pasidarė advokatais. Kai kurie iš likusių pris. adv. padėjėjų iš dalies privatinių advokatų buvo paskirti privatiniais gynėjais: priv. gynėjų negalėjo būti priimta daugiau, kaip pusė šio įstatymo advokatų skaičiaus. 1938 metais sausio 1 d. iš viso buvo advokatų 220, privatinių gynėjų — 109.

Iššiūrėjus teismų organizaciją ir teismų nuveiktus darbus, apibudinus teisėjų ir pagalbinių teismo organų sudėtį, jų komplektavimo būdus ir darbo sąlygas, tenka pažymėti, kad per dv'dešimt teismų veikimo metų šioje srityje daug kas pagerėjo. Teisėjų personalas pasidarė mažiau atsitiktinis, teismo pajėgos daugiau susikonsolidavo, įgijo profesinio pastovumo, sudarydamos savo veikimo tradicijas. Įkūrus kasacinį teismą, teismų organizacija laikoma užbaigta. Be abejo, daug dar yra teisme trūkūmų, daug dar yra svarbių neišsspręstų problemų, arba, kaip pažymi prof. M. Römer'is, daug dar yra teisės dirvonų, į kurias reikės išplėsti teisinę kultūrą. Daugiausia tai konstitucinės

santvarkos ir valdymo režimo klausimai: Valstybės Tarybos, administracinio teismo, valdininkų tarnybos statuto, tikybinių organizacijų ir bažnyčios padėtis valstybėje, viešosios civilinės teisės dalykai, Klaipėdos Statuto ir tarpsritinės teisės normos ir kt.

—/—

D. Gecas

Visuomeniniai santykiai Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje XV ir XVI šimtmečiuose.

Čia keliamas klausimas galėtų eiti specialinių mokslinių tyrinėjimų objektu. Mes, teisininkai praktikai, ar kaipo teisėjai, ar kaipo prokurorai, ar kaipo advokatai, veikdami, esame dogmatikai. Mums teisės dogmos yra tas pats, kas matematikui aksioma. Iš dogmos mes vedame logikos siūlus, kurie tą dogmą riša su konkrečiu atsitikimu, kurį mes nagrinėjame. Mes stovime veikiančiosios teisės dirvoje, ir toje dirvoje stovėti nepajudinamai yra mūsų aukščiausias uždavinys ir garbinga prievolė. Tačiau, veikiančiosios teisės dogma ir veikiančioji teisė, bendrai, yra ne kas kita, kaipo skerspiūvis to ištisinio, neskaldomo, vienatinio proceso, kuris vadinasi istorija. Lygiai taip, kaip stebint sraunios upės tėkmę, vienintėlė realybė yra pati srovė, o kiekvienas skerspiūvis yra tiktai abstrakcija, taip pat gamtoje ir visuomenėje vienintėlė realybė yra dinamikos principas, patsai judėjimas, kitaip sakant, gyvas gyvenimas. Ir, tik atsitraukdami nuo tos gyvosios realybės, mes galime nuo jos mintinai atpiauti tam tikrą momentą, suskaldyti gyvąją dinamiką į nebaigtiną eilę sustingusių statikų, kurie kiekvienam istorijos momentui sudaro jo teisės sistemą.

Mūsų gyvenamoji gadynė neabejotinai yra persilaužimo momentas. Koncentruodami mūsų dėmesį teisės srityje, joje matome lyg ribą, skiriančią dvi epochas. Paimkime kad ir Žemės reformos įstatymą. Neįvertindami jo kokiu nors kriterijumu, paimtu iš oro nuo teisės plokštumos, ir pasilikdami vien tik teisinių reiškinių stebėjimo dirvoje, — galime, vis dėlto, neklysdami pasakyti, kad agrarinė reforma sudaro brūkšnį, kurį isto-

rija pabrėžė po tam tikro savo puslapio. Likviduodamas senas žemės valdymo formas ir įvesdamas naujas, tasai įstatymas smarkiausiai paveikė socialinę šalies struktūrą ir kartu palietė ir žmonių papročius bei pažiūras. Išeidami iš teisinės dogmos ir keldami klausimą apie jos atsiradimą, mes turime mintyje pergyventi tą gyvąjį procesą, kuris vedė į sustingusią ir mirusią ant pažiūros dogmą.

Taip persikeldami į mūsų krašto teisinę istoriją ir norėdami nustatyti socialinės struktūros bruožus XVI amžiaus, tai yra, visų trijų Lietuvos statutų atsiradimo šimtmečio, — turime palikti už mūsų tyrinėjimo akiračio tą tolimąją priešistorinę gadynę, kai lietuvių padermės užiminėjo visą didžiulį plotą nuo Baltijos jūros pakrančio iki upės Okos vidutinės tėkmės, kur jos ribojosi su finų tautelėmis. Turime taip pat palikti nepaliestą tą didelių susirėmimų kupiną epochą, kai gotai, braudamiesi iš Baltijos jūros į Juodąją, perskyrė tas dvi senovines tautas: lietuvių ir finų. Nors seniai jau Lietuvos gintaras buvo pasiekęs Rytų kraštus ir Bagdado rinkose arabų didikai jį pirkdavo nuo atvežančių pirklių, kaipo brangų papuošalą haremų belaisvėms, nors Lietuvos kiti gaminiai: druska, kailiai, odos, vaškas ir net javai ir linai, buvo prekybos su Vakarais objektas, tačiau ta prekyba galėjo vystytis dar ir priešistorinei padermių būčiai esant. Turime stabtelėti trumpai ties tuo momentu, kai primityvus padermių gyvenimas su ypatingu jam kolektyvizmu pradėjo nykti, kai atskiri, energingi ir labiau apdovanoti asmenys iš padermių seniūnų tarpo pradėjo imti persvarą ir, virsdami gausingesnių junginių vadais, padarė užuomazgą tiems santykiams, kuriems padermių gyvenimo forma buvo per siaura ir paderminis komunizmas perdaug primityvus. Mes čia įžengiame į pirmųjų okupantų gadynę, vartojant tą žodį ne jo modernine prasme, bet etimologine, tai yra, įžengiame į gadynę pirmųjų individualinės nuosavybės teisės į žemę kūrėjų, nes plačiosios ir silpnai gyvenamos teritorijos lengvai primo occupanti cedent, ypač, kai paderminiai ryšiai silpnėja, kai išoriniai pavojai verčia padermes jungtis aplink galingus vadus, ir šie savo jėgas vartoja ir atsispirti nuo išorinių priešų ir koncentruoti savo rankose didžiausiai daliai grobio, ir užimti didesniems žemės plotams, kuriuos belaisvių jėgomis jie daro žemės ūkio eksploatacijos objektu.

Dar keliolika kariškai-plėšikiškų ekspedicijų, dar keletas žingsnių priekin, ir jau kaimyninių rusų metraščiai atžymi lietuvių užpuolimus Polocko, Novgorodo ir Smolensko žemių. „Toji že zimie — pasakoja Novgorodo metraštis 1225 metų — pridoša Litva, povojevaša okolo Toržku bez čisla... biešie bo ich 7000, i gost biša mnog, i Toropeckuju volost vsju poimaša". Atžymėsime, kad tarp karių ir „gost biša mnog", tai yra, pirklių buvo daug (mat senovinėj rusų kalboj „gost" yra pirklys, „gostinnaja doroga" yra prekybinis kelias). Karo ekspedicijų rezultatas, o gal ir tikslas, buvo grobis, kurio svarbiausią dalį sudarydavo belaisviai-vergai, kad rusų žemės galėjo patraukti pirklių-karių dėmesį, nes per jas, rusų žemes, ėjo kelias „iz variag v greki", tai yra, iš Skandinavijos į Bizantiją. Kol prigimtinė atranka išskyrė iš gyventojų masės ploną, bet galingą karo vadų klodą, — išorinės istorijos dideli įvykiai, kaip vokiečių ordinų įsivyravimas lietuvių bei rusų pasieniuose, ir tos pačios istorijos mažieji įvykiai, kaip santuokos tarp lietuvių ir rusų kunigaikščių šeimų, vedė į tai, kad rusų žemių kunigaikščiai patekdavo į Lietuvos didžiojo kunigaikščio globą, ir štai jau XIV šimtmečio pabaigoje rusų žemės sudaro $^{9}/_{10}$ Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos.

Kas sudarė tą ploną, bet galingą visuomenės sluoksnį, tą kunigaikštišką-ponišką Lietuvos didikų klasę, kurią mes randame susiformavusią XV ir XVI šimtmečiuose?

Prie tos grupės lopšelio stovėjo senovinių karo ekspedicijų vadai, kurie savo gausingais belaisviais - vergais apgyvendino didžiulius žemės plotus; prie jų prisidėjo jų artimiausios aplinkos dalyviai, nariai tų korporacijų, kuriuos rusų ankstyva istorija vadina „družinnikais", tai yra, kunigaikščių-vadų artimiausieji pagalbininkai, kurių negalėjo nebūti ir Lietuvos istorijoje, nes karo draugovių pradas „družinnoje načalo" nėra vien tik rusų ankstyvos istorijos elementas. Pagaliau, prie tos grupės galėjo prisidėti dar ir užsilikę padermių seniūnų palikuonys, kuriems autoritetą ir galią teikdavo giliosios senovės tradicija.

Štai Lietuvos diduomenės elementai, sudėtinės dalys tos kunigaikštiškos poniškos klasės, kuri buvo Lietuvos pradinės istorijos kūrėja, kurios rankose koncentravosi ir žemės valdymas, ir politinė galia, ir tuometinė kultūra. Ir jei faktiškai tos klasės padėtis buvo nustatyta susidėjusiais gyvenimo santykiais, tai juridines formas jai suteikė tie normatyviniai aktai,

tos rašytosios teisės normos, kurios Lietuvos istorijoje vadinosi privilegijomis.

Kalbant apie privilegijas, reikia prisiminti, kad jos turėjo dvejopą pobūdį.

Iš vienos pusės, tos privilegijos turėjo teritorialinį pobūdį. Ar nugalėjus silpnesnius valdovus dėl didesnių persvaros, ar dėl santuokų tarp įvairių valdovų-kunigaikščių šeimų, ar dėl bendrų priešų baimės, įvairios Lietuvos žemės pradėjo vienytis. Maža to, rusų kunigaikščiai pripažindavo Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio galią. Šis federatyvinis Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos pobūdis ir davė pradžią vietos privilegijoms. Rusų kunigaikščių žemėms įeinant į Lietuvos Didž. Kunigaikštijos sudėtį, didysis Lietuvos kunigaikštis apsiimdavo teikti apsaugą kunigaikščiui tos žemės, kuri pripažindavo jo suverenitetą; iš kitos pusės, tos žemės kunigaikštis išreikšdavo Didžiajam Kunigaikščiui „pakarą". „Lietuvos suvereninė valdžia to laikotarpio — sako prof. Lappo savo žemiau minėtame veikale — neturėdavo tendencijos niveliuoti vietinį gyvenimą, ji ir neturėjo savo dispozicijoje tos valdymo sistemos ir organų, kurie būtų galėję pavaduoti kiekvienoje prisijungusioje srityje ten nuo senovės susidėjusią politinę struktūrą". Rusų žemėse užsilikdavo ten buvusieji urėdai (gorodničije, konjušije, kliučniki), pilių miestų statybos reikalas, išlaikymas juose įgulų, vadinamieji žemės pulkai, tai yra, vietiniai teritorialiniai kariniai vienetai, mokesčių sistema, vietinių kunigaikščių kiemų išlaikymas — visa tai likdavo, kaip buvę. Tokiu būdu, kaip sakėme, federatyvus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos būdas pagimdė teritorialinio pobūdžio privilegijas. Bet kartu su tuo būdavo ir socialinio pobūdžio privilegijų, kurios kiekvienoje atskiroje srityje, valstybės sudėtinėje dalyje, atskirdavo įvairias gyventojų grupes, formavo jas luomų pavidalu. Taip, miestai, kaipo pramoniniai ir prekybiniai centrai, pradėjo išsiskirinėti, kaipo gyventojų grupės, apdovanotosios „Magdeburgo" teise. „Miesčionys" sudarė tokiu būdu atskirą luomą. Bet tas privilegijų pradas gavo ypatingą reikšmę karių žemvaldžių klasės atžvilgiu. Nuolatiniai, valstybės varomieji karai vertė valstybinę suvereninę valdžią su jais skaitytis. Iš kitos pusės, jie ir patys reiškė korporatyvinio jungimosi bruožus, nes juos vienijo jų vienoda tarnyba ir keliamų valstybės naudai aukų įsąmoninimas. Stambūs žemvaldžiai, mat, privalomai iki gyvos galvos

eidavo karinės tarnybos pareigas iš jų valdomosios žemės, iš savo dvarų. Tarnyba sudarydavo antrąją medalio pusę, kurio pirmąją pusę sudarydavo žemės valdymas. Valstybė žinojo savo gyventojų dvejopą tarnybą: karinę ir duoklinę. Pirmoji buvo bajoriška, ją atlikdavo žemės valdytojas, teikdamas nuo savo žemės tam tikrą karių skaičių, juos išlaikydamas ir apginkluodamas ir pats jų priešakyje karo žygiuose dalyvaudamas. Antrąją, tai yra, duoklinę tarnybą, lygiai kaip ir natūralines prievoles, atlikdavo „ponų“ žemėse gyvenantieji žmonės.

Bajorai, kaipo kariai žemvaldžiai, gyveno Didžiajam Kunigaikščiui priklausančiose žemėse, bet jie gyveno taip pat antraeilių kunigaikščių žemėse, taip pat žemėse tų „ponų“ Lietuvos didikų, kurių kilimas buvo surištas su senoviniais padermių vienijimosi laikais ir didžiulių žemės plotų ėmimu asmeninėn nuosavybėn. Didysis Kunigaikštis turėjo reikalą tiktai su savo „gaspadoriškomis“ žemėmis ir savo valdiniais, tose žemėse gyvenusiais. Tarp jo ir antraeiliems kunigaikščiams ir ponams priklausančių latifundijų gyventojų stovėjo tų žemių valdytojai — antraeiliai kunigaikščiai bei ponai didikai.

Štai tie santykiai, kurie laukė savo užfiksavimo teisės normų tekstuose. Socialinė galia laukė savo juridinio išreiškimo, faktas turėjo virsti teise, o pavyzdžio toli nereikėjo ieškoti. Lenkijoje stambiųjų žemvaldžių luomas jau buvo aprūpintas teisinėmis garantijomis. Tiktai toje šviesoje mes galime suprasti Lietuvos žemvaldžių siekimą įsigyti lenkų bajorų herbus. Bet jau įsakmiais žodžiais tą pavyzdį, kaipo sektiną, kelia aikštėn Kazimiero Didžiojo privilegija „žalovannaja gramota“ 1457 m., suteiktoji „Lietuvių, rusų ir žemaičių dvasininkams, riteriams, šlėktai, bajorams ir miestelėnams“. Kunigaikščiams, riteriams, bajorams tos privilegijos 6 straipsnis pripažįsta de jure tas žemes, kurios jiems buvo dovanotos Kazimiero Didžiojo pirmtakūnų: „darovannoje čerez osvjačenogo knjazja Oleksandra, narečonnago Vitovta, dostojnoj pamjati djadi našego, i čerez osvjačenogo knjazja Žigkimonta danyje i darovanyje“. Tas žemes jie gali valdyti su tomis pat teisėmis, su kuriomis Lenkijoje valdo jų žemes Lenkijos kunigaikščiai, riteriai ir bajorai, kaip išsireiškia ta privilegija oficialia tų laikų gudų kalba: „s pravom imiejut deržati, jakož to knjažata i riteri, šliachtiči, bojare i miestiči u korunie Polskoj svoja imienija deržat“. Kokia gi buvo konkrečiai ta lenkų bajorų teisė į jų

žemę? Jie „dobrovolnuju moc imiejut prodati i zamieniti į zyčiti i dariti i k svojemu lepšemu obernuti“. Kitaip sakant, Kazimiero Didžiojo privilegija suteikia tiems asmenims, kuriems ji adresuota, disponavimo laisvę dėl tos žemės, kurią jie pirmiau valdė iš Didžiojo Kunigaikščio malonės. Maža to, tos žemės gali pereiti įpėdiniams, kaip nustato 7 tos privilegijos paragrafas. Nesigilindami į tos privilegijos nagrinėjimą, nurodysime tiktai, kad tas bruožas, būtent, suteikimas disponavimo laisvės į tas žemes, kurios pirmiau buvo valdomos tiktai did. kunigaikščio malone, su sąlyga jam tarnauti, sutinkamas ir kitose to laiko privilegijose, suteikiamose net ir atskiriems asmenims. Kaipo pavyzdį imame Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro 1499 m. balandžio 18 d. „gromatą“ kunigaikščio Vasilijaus Verezskio vardu, kuria Verezskiui suteikiamas miestas Liubečas su jo apylinkėmis: dvarais ir valsčiais (volosty). Gromatoje pabrėžiama absoliuti disponavimo laisvė tais turtais be jokių sąlygų ir ryšių su užimama tarnyba: „Voljon knjaz Vasilei i jego knjaginja i ich dieti, i ich bližnije i ich ščadki.... ich prodati, i otdati, i zamieniti, i k svojemu vžitočnomu obernuti, kak sam najliepiej rozumiejuči“. Tą pačią formulę „voljon on imienije prodati, i otdati i zamieniti.... ko svojemu lepšomu obernuti, kak sam najliepiej rozumiejuči“ sutinkame ir kitose gromatose, pvz., Did. Kun. to paties Aleksandro „gromatoje“, duotoje 2 liepos 1493 m. „Ponui Mokalojui Radvilavičiui, Vilniaus vaivadai ir kancleriui“. Taigi, čia mes susiduriame su reikšmingu procesu, būtent, sulyginimu tų žemių, kurios buvo duotos lygtinai dėl tarnybos su žemėmis, iš tėvų paveldėtomis. Čia yra tas pats procesas, kuris turėjo vietą ir rusų istorijoje, būtent, sulyginimas „pomiestij“ su „votčinami“, procesas, kuris Rusijoje vėliau pasibaigė negu Lietuvoje. Mes čia prieiname klausimą, kurio negalėtumėme išsemti, bet kuris glūdi podirvyje visų tų reiškinių, apie kuriuos čia kalbame: ar būta ar nebūta feodalizmo senovinėje Lietuvoje?

Jei žiūrėti į šį klausimą formaliai, tai yra, jei skaityti, kad feodalizmas yra ten, kur yra feodalinė sutartis, kuria vasalas nustato paklusnumą savo siuzerenui, senjorui, tai tokių sutarčių Lietuvos teisės istorijoje nėra. Jei labiau kreipti dėmesį į feodalinių santykių esmę, tai Lietuvoje feodalizmas buvo. Kokia gi yra feodalizmo esmė? Feodalizmo esminį, išvidinį bruožą nustato ryšys, kuris yra tarp žemės valdymo ir politinės galios

tų žmonių, kurie toje žemėje gyvena, atžvilgiu. Kur žemės valdymas suteikia ir viešosios teisės funkcijas, kitaip sakant, politinę valdžią, tos žemės gyventojų atžvilgiu, ten yra feodalizmas. Jeigu žemės valdytojas turi administracinę valdžią, teismo valdžią arba fiskalinę valdžią į gyventojus, tai tasai žemės valdytojas yra ne tiktai privačių teisių į žemę turėtojas, bet jo rankose yra ir valstybinės, viešosios valdžios elementai, o toksai privačios teisės viešinimas, arba viešosios valdžios privatizacija Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje buvo. Kai Did. Kun. Alenksandras duoda aukščiau minėtam kunigaikščiui Vasilijui Verezskiui miestą Liubečą su apylinkėmis, tai jis duoda „su visomis ariamomis ir bitininkystei tinkamomis žemėmis, su miškais, medžioklėmis, pievomis, upėmis, tvenkiniais, ežerais, vebrynais, tarnais palydovais, su duokliniais žmonėmis, su jų duoklėmis gražiais ir medumi, su muitais, su mokesčiais, su kapščyznomis", tai yra, moderniai tariant, su akcizais nuo laikomų smuklių ir parduodamų jose midaus, alaus ir vyno. Jeigu kas šioje ištraukoje reikalauja paaiškinimo, tai bitininkystės ir muitų paminėjimas. Bet bitininkystė vaidino nepaprastai svarbų vaidmenį to laiko Lietuvos prekyboje. Vaškas buvo bene svarbiausias eksporto objektas. Vaškas vežimais iš dvarų buvo vežamas į Kauną, kur jį supirkinėdavo Vakarų Europos pirkliai. Taigi, suteikimas kam „zemel bortnych" — drevynų, arba, kitaip sakant, bitininkystės verslų, buvo ne kas kita, kaip to apdovanoto asmens monopolijos pripažinimas tuo verslu verstis tam tikram plote. Dėl „muitų", tai „muitai" buvo ne kas kita, kaip rinkliavos pono naudai nuo visų į tam tikrą teritoriją atvežamų, ar per ją pervežamų prekių.

Kad žmonės, tam tikrame plote gyvenantieji, virsdavo žemės gavėjo teisės objektu, matyti ir iš kitų šaltinių. Paminėkime Zigmanto I 23 liepos 1507 m. privilegiją Jesko Ivanavičiaus vardu, kur apie gavėją, tą patį Jeską Ivanavičių, pasakyta, kad „voljon on i jego spraviedlivyje nasliedniki tyje vyšepisannyje ljudi i zemli otdati, prodati, zamieniti.... k svojemu vžitočnomu i lepšomo obernuti, kak sam naliepiej rozumiejuči". Maža to, turime ir tokių atsitikimų, kai žmonės atiduodami ponui tokie, kurie vėliau atėjo į to pono žemę. „Prašė mus Trakų tėvūnas Michna Ivanavičius", pasakojo Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro gromata iš 14 lapkričio 1492 m., „kad velionis jo tėvas davė jam Trakų paviete tuščią žemę, nes žmo-

nės iš tos žemės išsikraustė, kai į tą žemę atėjo žmonės vardais Romaško su jo broliu Rimkumi abu Svirblėvičiai, Rodko ir jo broliai Sudkavičiai ir Netjus Videikavičius, ir prašė jis mus, kad mes jam tuos žmones duotumėm. Taigi, mes jam tuos žmones, kurie į tas tuščias žemes atėjo, duodame amžinai ir tai šiuo mūsų raštu jam tvirtiname". Mes nežinome, koks buvo tų brolių Svirblevičių, brolių Sudkavičių ir Netjaus Videikavičiaus likimas, kol jie neatsirado tuščiose Michnos Ivanavičiaus žemėse. Bet koks buvo jų likimas po jų ten atsiradimo, mes galime lengvai atspėti: iš tos žemės išeiti jie jau nebegalėjo. Žinoma, nereikia manyti, kad visi žmonės, gyvenusieji tam tikro pono žemėse, buvo jo vergai ar baudžiauninkai. Štai, pvz., mes turime 1544 m. kovo 31 d. Panevėžiuko dvarelio, Vilkijos valsčiaus „belaisvių ir žmonių sąrašą". Ten yra nurodytos dvi kategorijos: (čeljad nevolnaja, kurią išvardijus pasakyta: „o to jest ljudi tjaglyje"; po jų žodžių išvardyti tie „tjaglyje", tai yra, duokliniai, duoklę mokantieji žmonės, kurie, tačiau, nėra vergai, ar baudžiauninkai. Buvo kategorija vadinamų tuometine oficialia kalba „pochožich ljudej", tai yra, žmonių, kurie galėjo pereiti iš vienos žemės į kitą, nebuvo vergai ar baudžiauninkai. Tačiau, abejoti netenka, kad duodant kam žemę su žmonėmis, tie žmonės nustodavo savo žemės naudai to pono, kuriam ir jie ir jų apgyvendinta žemė buvo duodama. Kaip gi reaguodavo į tai tie, kurie žemę dirbo, kurie drauge su savo žeme virsdavo kito žmogaus nuosavybe? Ar kaipo tolimas atgarsis vadinamojo didelio valstiečių karo, kuris ėjo tuomet vokiečiuose (maždaug baigiantis pirmam XVI šimt. ketvirtadaliui) Tamošiui Miunceriui vadovaujant, ar dėl „valakų matavimo", kuris prasidėjo Lietuvoje, baigiantis pirmai to paties XVI šimtmečio pusei, ar kaipo reakcija į žemių ekspropriaciją „ponų" naudai, bet Lietuvos visuomeninė istorija XVI šimtmečio žino ūkininkų bruzdėjimus ir sukilimus. Išliko Zigmanto I-ojo Didžiojo Kunigaikščio ir karaliaus 1536 m. sausio 29 d. gromata įsakymas Kmitie Kuncovičiui, kad šis turi nuvykti į Žemaičius išaiškinti „buntų" priežastis. „Pisal k nam vojevoda vilenski kancler naš starosta bielski i Mozyrski pan Albracht Martynovič Kgaštolt, dajuči znati o velikich buntach i zburenijach (drumstymus) ljudej volostej žomojtskich, i mnogija sja z nich sobravši, rakoš v Telšoch učinili, i ottol pošedši, niekotorych namiestnikov tivunskich i inšich ljudei i bojar, kotoryji tych buntov pomogati

im nie chotieli, pobili i teper velikaja trivoga v tych volostjach meži nimi sja diejet". Didysis Kunigaikštis nori sužinoti „o vsjich krivdach i tjažkostjach ich, kotoryja by sja im ot tivunuv, abo namiestnikov ich dejali". Išsiliko taip pat protokolas, sudarytas seniūno padėjėjo (podstarosty) dėl skundo Mato Senjutos našlės, vardu Bogumilos, apie tai, kad „chlopi zbuntovavšisja.... prišodči na dvor s rozmajitymi bronjami, v komoru sja vlomivši, samogo pana Matfeja Senjutu, muža ėja, do smerti zabili i zamordovali". Kažkoks „pan Charjkovski" 1582 m. skundžiasi, kad, jo nesant, 15 valstiečių padegė jo sodybą ir paskui su savo šeimomis, pagrobę dalį jo gyvulių, išėjo. Nespėjo jis atsistatyti trobesius, kaip vėl jį padegė....

Tokie buvo visuomeninio gyvenimo ašigaliai. Tiers etat tuometinėje Lietuvoje didelio vaidmens nevaidino. Dvaruose buvo daug amatininkų ir laisvųjų ir nelaisvųjų, darbas tarp jų buvo padalintas, taigi, miesto pramonė negalėjo stipriai vystytis, nebuvo tam tinkamos dirvos. Patys miestai susidėdavo iš laisvųjų žmonių, kurie versdavosi, vis tiek, prekyba ir amatais, bet miesto gyventojai priklausė, kaip ir kiti krašto laisvieji gyventojai, seniūnų teismams, tai yra, priklausė jurisdikcijai did. kunigaikščio vietininko, kuris turėdavo ir seniūno pavadinamą; vėliau seniūno-teisėjo funkcijas atlikdavo vaivadas. Administracinio valdymo atžvilgiu, miestai nesiskirdavo nuo kitų vietovių, miestų savivaldybių nebuvo. Iš miesto gyventojų masės išsiskirdavo vadinamieji „miestelėnai raiteliai", kurie raiti stodavo į karą ir tuo susilygindavo su bajorais. Tie raiteliai turėdavo ir žemės ir gyvendavo kartais ne pačiame mieste, bet gretimuose sodžiuose. Buvo žinomi Vitebsko ir Polocko miestelėnai raiteliai. Tiktai XVI šimtmetyje kai kurie miestai gavo savivaldybių teisę. Tai buvo miestai, kurie naudojosi vadinamąja „Magdeburgo teise". Tie miestai turėdavo savo administraciją vaito asmenyje su burmistrais ir savo teismą, to vaito atliekamą. Nereikia manyti, kad žodžiai „Magdeburgo teisė" reiškia tam tikrą kodeksą, jie tiktai reiškia, kad miestai, ta teise apdovanoti, buvo valdomi taip, kaip buvo valdomas Magdeburgas. Polocko miestas tą „Magdeburgo teisę" gavo Didžiojo Kunigaikščio Aleksandro 4 spalių 1498 m. privilegija. Apie miesto gyventojus ta gromata sako „tyje vsi ljudi vyjmujem ot prava gorodskogo i bojarskogo, pered kotorymi že na pravie ne budut uže povinni stojat, a jestli komu v čom budut

vinovaty, togda majet im spraviedlivost statisja pered voitom ich i burmistry". Kitų miestų ir šalių pirkliams draudžiama buvo važinėti į Polocką prekių pardavinėti. Jeigu svetimieji pirkliai atvažiuodavo, tai tik per tris metinius jomarkus, kai jiems buvo leista prekiauti. Kitu laiku, be tų trijų jomarkų, jei atvažiuodavo pirkliai savo prekių pardavinėti, tai turėjo pirktis ir vietinių prekių, tam tikros rūšies tam tikrą kiekį. Kokios gi buvo tos prekės, kurias svetimieji pirkliai pirkdavosi Didžiojoje Kunigaikštijoje? Vaškas, brangūs kailiai, degutas, štai tos prekės, kurias Lietuva eksportuodavo į užsienį ir už kurias gaudavo iš svetimų importininkų gelumbės, pipirų, imbiero, migdolų, šafrano, muškato, gvazdikų, džiovintų vynuogių, vynų, taip pat geležies, geležinių įrankių, vario, cinos.

Prie miesto savivaldybės trobesio „rotušės" būdavo krautuvių. Tų krautuvių nuomos pajamomis ir miesto pirties pajamomis būdavo išlaikomi miesto savivaldybės organai: vaitas su burmistrais.

Tačiau, miestų, „Magdeburgo teisės" pradais tvarkomų, Didžiojoje Lietuvos Kunigaikštijoje buvo labai maža. Bendrai, to laikotarpio visuomeniniame gyvenime miestai didelės reikšmės neturėjo. Svorio centras glūdėjo ne miestuose ir ne bajorų luome, kaipo tokiame, bet bajorų luomo viršūnėse, tame kunigaikštiškame poniškame sluoksnyje, kurio kilimą ir socialinę reikšmę mes esame palietę anksčiau.

Kokia gi buvo politinė forma, kuri galėjo atitikti tą socialinį turinį? Didžiojo kunigaikščio kiemo ir šiaip valstybės aukštieji pareigūnai būdavo tų ponų-magnatų grupių žmonės. Tie aukštieji pareigūnai ir sudarydavo didžiojo kunigaikščio, arba gaspadoriaus, tarybą. Ta taryba, kuri gavo savo pradžią jau Horodlės unijos 1413 m. akte, buvo pradžioje lyg patariamas organas prie didžiojo kunigaikščio. Į jos sudėtį įeidavo Vilniaus vaivada, Trakų vaivada, Vilniaus kaštelianas, Trakų kaštelianas, vėliau taip pat Kievo vaivada, didžiojo kunigaikščio kiemo aukštieji valdininkai: kancleris, maršalka ir arklininkas. Į tarybos sudėtį įeidavo taip pat ir „dvasiniai ponai" — vyskupai. Kadangi taryba buvo gana gausi ir nejudri, tai sunku būdavo ją surinkti; todėl jau XV šimtmetyje greta su platesne taryba atsirado ir mažoji taryba, kuri vadinosi taip pat „slaptoji". Į mažosios tarybos sudėtį įeidavo tiktai Vilniaus vyskupas, Vilniaus vaivada ir kaštelianas, Trakų vaivada ir

kaštelianas ir Žemaičių seniūnas. Taryba iš pradžių buvo tiktai patariamasis organas, bet po 1492 m. privilegijos taryba faktiškai koncentravo savo rankose visą valdžią. Tiktai su tarybos sutikimu didysis kunigaikštis galėjo siuntinėti pasiuntinybes į svetimas valstybes, be tarybos sutikimo jis negalėjo įvedinėti naujų įstatymų, keisti senų papročių, ir net daryti svarbiausių sprendimų teismų bylose, kurios dar pasiekdavo didįjį kunigaikštį. Be tarybos sutikimo didysis kunigaikštis negalėjo atiminėti aukštiems pareigūnams jų vietų. Taip, faktiškai didysis kunigaikštis iš absoliutinio valdovo virto konstituciniu monarchu, kurio valdžią siaurino stambiosios žemės aristokratijos atstovų sudarytas organas, kartu buvęs ir aukščiausių valstybės pareigūnų centras. Galutinę juridinę išraišką ta padėtis gavo, įvedus 1529 m. Pirmąjį Lietuvos Statutą. To Statuto trečias skyrius 6 § tiesiog nustato, kad be tarybos didysis kunigaikštis negali leisti jokių normatyvinių aktų: „Gospodar šliubujet vsi ufaly staryje deržati a novyje s pany radami pribavliati". Didysis kunigaikštis pasižada ateičiai tarybos ir jos narių reikšmės nemažinti: „Gospodar šliubujet panstva jego milosti velikogo kniazstva Litovskago i panov rad ni v čom nie ponižati" (III skyrius 1 §). Senosios tarnybinės vietos, urėdai „vrady" neturi būti keičiami. „Starych vradov vojevodstva Vilenskago i vojevodstva Trockogo i inšych vojevod, kaštelianov i kanclerstva, maršalstva ziemskago i maršalstva dvornago i starostv i vsi vrady naši ničim nie vmienšajem: majet sja každyj s nich u svojom povietie spravovati i suditi i raditi...." (III-o skyriaus 4 §). Tų nuostatų politinė reikšmė yra centralinės valdžios nesimaišymas į vietines valdžios funkcijas. Bet tie nuostatai turi ir socialinę reikšmę: iš jų matyti, kad viešosios valdžios organai žiūrėjo į savo funkcijas, kaip į savo neatimamą teisę, kaip neatimamas iš jų jų privatus turtas. Čia ir yra feodalizmo atgarsis.

Bet, jei jau vartoti feodalizmo terminą, tai visgi Lietuvos Pirmame Statute ponų asmeniniai ryšiai su jų siuzerenu didžiuoju kunigaikščiu jau silpnėja. Ponai gali ir į užsienį išvažiuoti, išskyrus priešų žemes, „dlja nabytija liepšogo sčastja svojego i navčenija učinkov rycarskich". Iš tokių išvažiuojančių užsienin ponų jų žemė neatimama, kad tik būtų pildomos prievolės, tai žemei tenkančios. Yra ir šiaip individualinės laisvės garantijų. Didysis kunigaikštis nebegali bausti dėl užaki-

nio apkalbėjimo, jei net kam būtų prikištas net majestoto įžeidimas. Bausmė tegali būti uždėta, skundą teisme išnagrinėjus ir davus kaltinamajam galimumo gintis (skyriaus 1 § 1). Toks savo rūšies *habeas corpus* aktas įgyja savo istorinę reikšmę, kaipo monarcho valdžios įvedimas į tam tikras teisines ribas, ypač, jei prisiminsime, kad gretimojoje Maskovijoje dar keletą dešimtmečių vėliau Joano IV-ojo patologinis despotizmas niekur nerasdavo sau ribų.

Tokiu būdu 1529 m. Statutas, kuris vadinasi Pirmuoju Lietuvos Statutu, lyg sumavo tą, kas buvo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje iki tol gyvenimo sukurta. Bet jis greit pareikalavo pataisų. Mat, platesni bajorijos sluoksniai, ne tos klasės viršūnės, kaip tat buvo iki šiol, pradėjo vaidinti savo rolę Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos istorijoje. Poniškai magnatiškų šeimų skaičius, iš vienos pusės, mažėjo, nes jų nariai išmirdavo ir jų žemės pereidavo, kaip išmarų turtas, didžiajam kunigaikščiui. Iš kitos pusės, natūralinio dauginimosi keliu, magnatų šeimos suskildavo į daugelį atžalų, o tai vesdavo į tų atžalų sumenkėjimą ir jų suartėjimą su bajorų mase. Augant didžiajam kunigaikščiui priklausančių žemių fondui, didėjo kartu „gaspadoriškų" bajorų klasė, tai yra, bajorų, gyvenančių Gaspadoriui (tai yra didžiajam kunigaikščiui) priklausančiose žemėse. Visas tas didino bajorų klasės, kaipo tokios, reikšmę. Atsiranda visa eilė naujų privilegijų: Vilniaus 1563 m. privilegija, kuria bajorai pravoslavai buvo sulyginti su bajorais katalikais. Bielsko 1564 m. liepos 1 d. privilegija, Vilniaus 1565 m. privilegija dėl seimelių įvedimo. Bielsko privilegija žada taisyti Statutą, išrenkant tam „osoby pėvnyje, rady našije, maršalkovie, vriadniki ziemskije, choružije i innyje riadu i narodu šliechetskiego i doktori prav čužeziemskich". Tų privilegijų prasmė buvo ta, kad valstybės šeimininku turėjo virsti jau nebe ponų didikų grupė, kurios organas buvo didžiojo kunigaikščio taryba, bet visa bajorija „narod šliachta"; kiekvienas bajoras virsdavo suvereninės valdžios dalyviu, o organu, per kurį „narod šliachta" galėjo veikti, turėjo virsti seimas. Tiesa, ir didžiojo kunigaikščio taryba, kuri vadinosi taip pat ir senatu, neišnyko. Bet ji virto lyg aukštesniais rūmais Didžiosios Kunigaikštijos dvejų rūmų konstitucijoje.

Seimas, kaipo įstaiga, kaipo parlamentas, atsirado tiktai antroje XVI šimtmečio pusėje, kaipo pasekmė bajorijos atsi-

radimo istorinėje avanscenoje. Sporadiniai, kaip nurodo prof. Lappo, gausingesnių bajorų dalyvavimai valstybiniame gyvenime jau buvo žinomi ir pirmiau, tai yra, ir XV šimtmetyje. Taip, 1422 m. ir 1432 m., sudarant santaiką tarp Didžiosios Kunigaikštijos ir Ordino, santaikos aktai buvo pasirašyti ne tiktai tarybos narių, bet dar ir bajorų, neturinčių jokių urėdų, tai yra, neužimančių jokių tarnybinių vietų. Taip pat 1401 m., 1413 m., 1432—1434 m. sutartyse ir su lenkais irgi dalyvavo bajorų visuomenė. Bet tatai buvo dalyvavimas *ad hoc*. Tiktai antroje XVI šimtmečio pusėje bajorija virto „narod šliachta", „tauta šliachta", tai yra, bajorija virto piliečių visuma, tauta valstybiškai teisine to žodžio prasme, suvereninės valdžios nešiotoja. Bajorai ir vien tik bajorai sudarė piliečių visumą. Tos visumos organu virto seimas. Ši permaina gavo savo juridinę išraišką per 1565—1566 metų reformą. Tuo laiku Lietuva buvo padalinta į pavietus. Kiekvienas pavietas gavo savo seimelį. Pavieto seimelyje turėjo teisę dalyvauti visi pavieto bajorai, bet tiktai bajorai. Iš viso pavietų Lietuvoje buvo 31. Kiekvieno pavieto seimelis turėjo teisę siųsti į seimą po du atstovus. Tokiu būdu seimas buvo grynai bajoriškas. Kiekvieno pavieto bajorija sudarydavo to pavieto pulką, kuris buvo pavieto chorunžijaus ir maršalkos žinioje. Keletą pavietų sudarydavo vaivadiją, kurios priešakyje būdavo vaivada. Centraliniame vaivadijos paviete vietoj chorunžio būdavo kaštelianas, kurio žinioje buvo to centralinio pavieto pulkas. Visi tam tikros vaivadijos pavietų pulkai sudarydavo tos vaivadijos diviziją, kurios priešakyje būdavo jau minėtas vaivada. Visos divizijos būdavo didžiojo hetmano žinioje. Pavietas būdavo ir teismo vienetas. Kiekviename paviete būdavo trys teismai: 1) žemės teismas, kuriame teisdavo teisėjų kolegija, bajorų renkamoji pavieto seimelyje; tas teismas spręsdavo bylas, liečiančias bajorų dvarus; 2) pakamorės teismas byloms dėl ribų spręsti, pakamorės teismo teisėjas būdavo didžiojo kunigaikščio skiriamas ir sau pasirinkdavo vieną ar du padėjėjus bajorus, kurie vadindavosi kamarninkais, pagaliau 3) pilies teismas baudžiamoms byloms, kurio priešakyje stovėdavo seniūnas, kuris kartu būdavo pavieto administracijos vadas.

Tokiu būdu 1565—1566 metų reformos pridavė bajorijai didžiai organizuotos jėgos būdą. Tos reformos buvo įrašytos į

Antrąjį Lietuvos Statutą 1566 m., kuris buvo išleistas bajorams reikalaujant.

Antrajame Lietuvos Statute, III-am skyriuje randame taip pat ir tokių normų, kurios ir psichologiškai gilina skirtumą tarp bajorų ir nebajorų. Bajorui nepridera verstis prekyba. „Szlachcic póki lokciem mierzy a funtem važy, trači szlačhečtwo". Bajoraitė, kai išteka už nebajoro, nustoja bajorystės. Jei Pirmas Statutas buvo paskutinis žiedas tos grandinės, kuri iškėlė ponų magnatų sluoksnį, tai Antras Statutas yra bajorijos, kaipo tokios, laimėjimas. Jo pavyzdžiu buvo sudarytas ir Trečias Statutas XVI šimtmečio pačioj pabaigoj, po Liublino unijos. Bet jis liečia laikotarpį, kuris į mūsų tyrinėjimo ribas nebeįeina.

Atkreipiau dėmesį į epohą, kurios kovos jau nurimo, audrų garsai nuaidėjo. Iššaukdami praeities šešėlius, pergyvenome mintyje gadynę ir savo socialiniu turiniu ir savo psichologija mums tolimą. Kam tai reikalinga? Kadaise Nitšė, pats istorikas, įrodinėjo istorijos nereikalingumą, Ji esanti nereikalingų atsiminimų sunki našta, kuri traukia mus žemyn ir apsunkina mūsų sparnus belekiant aukštyn. Gal ir taip, bet istorija yra taip pat dviveidis Janus, kuris vienu veidu yra atkreiptas į praeitį, kitu į ateitį. Ir dar kas yra istorija? Išsilikusioje iš XIV amžiaus liaudies dainoje, vadinamojoje Gurdos Gendvilaičio dainoje, švelniais lirikos tonais vaizduojama didelė nelaimė: teutonų įsiveržimas į Lietuvą ir Kauno pilies sunaikinimas. Lietuvos kunigaikštis, kuris toje dainoje pavadintas archisenoviniu Kuningo titulu, ne tiek apgailestauja „pilelę", kiek jis apgailestauja „karelius". Kitame tos dainos variante motina, kuriai grobikai išvežė dukterį, sako, kad jai ne tiek gaila „kraitelio", kiek jai gaila „dukrelės".

Taip, istorija yra dinamika, bet ji yra ir pastovumas, amžinybė, ta nepajudinamoji uola, prie kurios būtinumo grandinėmis, kaip Prometiejus, prikalta titaniškų kančių nugalima žmonija.

——/——

1) *Zakonodatelnyje akty Vielikogo Kniažestva Litovskogo.* I. I. Jakovkino.

2) *Pirmas Lietuvos Statutas.* Čackio vertimas lenkų kalbon. Išleista 1843 m. Poznanėje.

3) I. I. Lappo. *Zapadnaja Rossija i jeja soedinenije s Polšej.* Praga. 1924.

4) Prof. Augustinas Janulaitis. *Lietuvos visuomenės ir teisės istorija.*

5) Prof. Albinas Rimka. *Lietuvos prekybos santykiai ligi unijos su lenkais.*

6) Jonas Šliupas. Pirmojo Statuto vertimas lietuvių kalbon jo knygoje *„Gadynė šlektos viešpatavimo Lietuvoje (1569—1795)"*. Čikago 1909.

7) *Istorijos archyvas I tomas. XVI amžiaus Lietuvos inventoriai.* Surinko K. Jablonskis. Kaunas, 1934 m.

8) M. Biržiška. *Lietuvių dainų literatūros istorija.* Vilnius, 1919 m.

——/——

P. Stravinskas

Užsienių akcinių bendrovių teisinė padėtis Lietuvoje.

Užsienių akcinių bendrovių teisinė padėtis Lietuvoje ligi Akcinių bendrovių įstatymo (1925.I.17 d., V. Ž. Nr. 179) išleidimo buvo tvarkoma vien buv. Rusijos įstatymais. Bet šiais įstatymais užsienio akcinių bendrovių teisinė padėtis Rusijoj nebuvo kaip reikiant pilnai ir aiškiai sunormuota. Todėl jau Rusijos teisės interpretatoriams kildavo šiuo klausimu neaiškumų ir abejonių, o praktikoje užsienių akcinės bendrovės jų teisių atžvilgiu Rusijoj kurį laiką būdavo traktuojamos nevienodai. Akcinių bendrovių įstatymą išleidus, užsienių akcinių bendrovių teisinė padėtis Lietuvoje praktikoje pasidarė dar neaiškesnė, kadangi Akc. b-vių įstatymas (73 §), panaikinęs Rusijos įstatymo rinkinio X t. 1 d. nuostatus, normavusius ir užsienių akcines bendroves (2139 str. 2 past.), nedavė nė vieno specialaus dėsnio užsienių akcinių bendrovių teisinei padėčiai Lietuvoje nustatyti. Išaiškinti užsienių akcinių b-vių teisinę padėtį Lietuvoje prieš ir po Akc. b-vių įst. išleidimo ir yra šio rašinio tikslas.

Aiškindami Rusijos ir savąją, Lietuvos, teisę užsienių akc. b-vių reikalais, nagrinėsime, kiek tat bus reikalinga, ir istorinį kai kurių atskirų įstatymų išsivystymą.

Seniausias bendras dėsnis nustatyti užsienių akcinių bendrovių teisinei padėčiai Rusijoje buvo Įstatymų rinkinio X t. 1 d. 2139 str. 2 pastaba, kurios tekstas toks:

„Prancūzijos akcinės (anoniminės) bendrovės ir kitos prekybinės, pramoninės ir finansinės bendrovės, įsteigtos Prancūzijoje ir vadinamos beńdrovėmis su aprėžtąja atsakomybe, gali naudotis Rusijoje visomis savo teisėmis ir tame skaičiuje teisminės apsaugos teisėmis, prisitaikydamos prie Rusijos įstatymų.

Akcinės (anoniminės) b-vės ir kitos prekybinės, pramoninės ir finansinės bendrovės, įsteigtos Belgijoje, tenykštės vyriausybės leidimu, gali naudotis Rusijoje visomis savo teisėmis ir tame skaičiuje teisminės apsaugos teisėmis, prisitaikydamos prie Rusijos įstatymų, jeigu panašios bendrovės (obščestva i tovarisčestva), teisėtai įsteigtos Rusijos Imperijoje, naudosis tokiomis pat teisėmis Belgijoje.

Užsienių reikalų ministrui suteikiama teisė, susitarus pagal kompetenciją su prekybos ir pramonės ir finansų ministrais, sudaryti tokias pat sutartis ir su kitomis užsienių valstybėmis, neprašant tam kiekvieną kartą atskiro leidimo įstatymų leidžiamąja tvarka".

Šios pastabos šaltiniai yra deklaracijos, sudarytos Rusijos su Prancūzija 1863 metais ir su Belgija 1866 metais.

Kaip matome, ši 2139 str. 2 pastaba tiesiogiai kalba ne apie visų užsienių valstybių akcinių bendrovių teisinę padėtį Rusijoje, bet tiktai a) apie Prancūzijos, Belgijos bendroves ir b) apie bendroves tų valstybių, su kuriomis užsienių reikalų ministras, susitaręs su kitu atitinkamu ministru, sudarys tuo reikalu tam tikrą sutartį. Kadangi įstatymas (2139 sr. 2 past.) pripažįsta tam tikras teises ne visų užsienių valstybių akcinėms bendrovėms, bet tik tų, kurias jis įsakmiai ar tam tikra sąlyga nurodo, tai *a contrario* reikia spręsti, kad *visų kitų* valstybių akcinės bendrovės tokių teisių Rusijoje neturėjo. Šitos nuomonės buvo ir Rusijos Senatas, kurio kasac. departamentas, 1883.V.25 d. sprendimu Nr. 44 pripažindamas nesvarstytinų ieškinį, iškeltą Šveicarijos transporto ir apdraudimo bendrovės vienai Rusijos geležinkelių eksploatacijos bendrovei, tarp kitko, visai aiškiai pasisakė, kad Rusijoje „teisminės apsaugos teise gali naudotis, kaip ieškovai, teisėtai įsteigtos akcinės bendrovės ir bendrovės tiktai tų užsienių valstybių, su kuriomis Rusijos vardu sudarytos tuo reikalu konvencijos".

Išaiškinus, kad X t. 1 d. 2139 str. 2 pastaba nurodytas teises turi tiktai tąja pastaba numatytų valstybių akcinės bendrovės, tenka toliau iššiūrėti klausimą, kokias būtent teises šioms bendrovėms suteikia arba įgalina užsienio reikalų ministrą suteikti 2139 str. 2 pastaba. Rusijoje vieni 2139 str. 2 pastabą aiškino ta prasme, kad ja užsienių akcinėms bendrovėms leidžiama naudotis Rusijoje tiktai užsieniuose veikiant įgytų teisių realizavimu ir teisine apsauga Rusijoje, o kiti šią pastabą aiškino platesne prasme, būtent, kad užsienių akcinės bendrovės, įstatymo (2139 str. 2 past. tvarka) pripažintos, gali ne tik naudotis teisine apsauga, bet ir verstis savo operacijomis Rusijoje, ir tam jokio atskiro Rusijos vyriausybės leidimo jom gauti nereikia.

Reikia pastebėti, kad Rusijos centro valdžia 2139 str. 2 pastabą aiškino *siauresne* prasme, būtent, kad Prancūzijos ir Belgijos akcinės bendrovės, taip pat bendrovės, kurios 2139 str. 2 past. 3 d. tvarka pripažintos, *ipso jure* teturi tiktai teisinės apsaugos teises, o daryti savo operacijoms Rusijoje jos kiekviena gali tiktai atskiru Rusijos vyriausybės (Caro) leidimu. Šitokia kalbamo čia nuostato interpretacija matyti iš ministerijų aplinkraščių, taip pat iš užsienio reikalų ministro konvencijų, sudarytų su kitomis valstybėmis X t. 1 d. 2139 str. 2 past. 3 d. tvarka. Įsidėmėtina, kad užsienių reikalų ministras, turėdamas teisę kitų valstybių akcinėms bendrovėms pripažinti tokias pat teises, kokios 2139 str. 2 pastaba suteiktos Prancūzijos ir Belgijos akc. bendrovėms, konvencijomis suteikdavo toms užsienių akcinėms bendrovėms tiktai teises veikti teisinės apsaugos srityje — nedaugiau. Dažnai šiomis tarptautinėmis sutartimis būdavo net *expressis verbis* pabrėžiama, kad savaime esą aišku, jog į suteikiamų užsienių akcinėms bendrovėms teisių sritį tų bendrovių teisė verstis savo operacijomis *Rusijoje* neįeina. Pvz., 1876.XI.8 d. konvencijoje su Vokietija, nustačius, kad vienos valstybės akcinės bendrovės bus pripažintos ir galės naudotis kitos valstybės teritorijoje teismine apsauga, čia pat priduriama, kad „savaime suprantama, jog paminėti nuostatai visai neliečia klausimo dėl prileidimo arba neprileidimo tokių bendrovių, įsteigtų vienos valstybės teritorijoje, verstis antroje valstybėje savo prekyba arba pramone, kadangi tas prileidimas ar neprileidimas visuomet priklauso nuo taisyklių, esančių šiuo reikalu šioje pastaroje vals-

tybėje". Lygiai tokia pat klauzulė yra, pvz., Rusijos 1887.XI.11 d. konvencijoje su Graikija ir kitomis valstybėmis*).

Kad 2139 str. 2 past. nuostatu pripažintos užsienių akcinės bendrovės tikrąja to nuostato prasme negalėjo be atskiro vyriausybės leidimo verstis savo operacijomis Rusijoje, tatai rodo dar ir tai, kad Prancūzijos ir Belgijos akcinėms bendrovėms, taip pat bendrovėms tų valstybių, su kuriomis užs. reikalų ministras 2139 str. 2 past. tvarka buvo sudaręs sutartis, pats Caras (kuris buvo ir įst. leidėjas) tokius leidimus išdavinėdavo. Leidimai buvo išdavinėjami ta pačia tvarka, kuria ir vidaus akcinėms bendrovėms buvo leidžiama veikti (tvirtinant jų įstatus): kai užsienių akcinė bendrovė norėjo gauti savo veikimui išimčių iš bendro įstatymo (privilegijų), tai tam ji turėjo gauti caro leidimą įstatymų leidžiamąja tvarka (per valstybės tarybą), o kai tokia b-vė tik prašydavo leisti verstis jos operacijomis Rusijoje bendraisiais įst. dėsniais, vadinasi, kai ji jokių išimčių neprašydavo, tai leidimas jai verstis savo operacijomis caro buvo duodamas valdymo tvarka (per ministrų tarybą). Duodamuose leidimuose būdavo nurodomos ir sąlygos, kurias užsienių akc. b-vė, veikdama Rusijoje, turėjo pildyti, pvz., būdavo dedama sąlyga, kad b-vė turėtų Rusijoje jai atstovaujantį savo agentą, kad mokėtų valstybei atitinkamus mokesčius pagal savo verslo rūšį ir dydį ir kit.

Nežiūrint šios praktikos, vykdomos caro ir centro valdžios aktais, daug užsienių akcinių bendrovių, pripažintų X t. 1 d. 2139 str. 2 past. tvarka, įsikurdavo savo skyrius ir veikdavo Rusijoje visai neprašiusios ir negavusios atskiro tam caro leidimo. Esant dvejopai 2139 str. 2 past. interpretacijai, tokioms bendrovėms kartais net vietinių administracijos organų verstis jų operacijomis buvo leidžiama — joms būdavo net išdavinėjami prekybos dokumentai.

Finansų, pramonės ir vidaus reikalų ministerijos nekartą aplinkraščių keliu aiškindavo vietos administracijos organams (gubernijų vyresnybėms ir iždo organams) tikrą veikiančių įstatymų prasmę, primindavo, kad užsienių akc. b-vės, kurios, negavusios caro leidimo, daro operacijas Rusijoje, veikia neteisėtai ir kad prekybos dokumentai joms negali būti duodami.

*) Ž. Sobranije uzakon. i rasporiaž. prav. 1885 m. Nr. 93 str. 912 ir 1888 m. Nr. 16 str. 158.

Bet aplinkraščių būdu sunku buvo pašalinti įstatymo neaiškumus. Antra, griežtos priemonės, kuriomis imtasi nuosekliai vykdyti įstatymo raidė, nebuvo nei tikslingos, nei teisingos. Netikslingos jos buvo todėl, kad sustabdymas akcinių b-vių operacijų, kurias, nors ir be caro leidimo, tos bendrovės darė Rusijoje, galėjo neigiamai paveikti viešąjį ūkį ir iš Rusijos išstumti užsienių kapitalus, kuriuos norėta pritraukti, arba galėjo bent padaryti toms b-vėms nuostolių, jei jų veikimas dėl to turėtų, kad ir laikinai, sustoti. Staigus šių b-vių veikimo sustabdymas ir eventualus nuostolių padarymas būtų dar ir neteisingas, ypač tų b-vių atžvilgiu, kurios savo operacijas darė, gavusios prekybos dokumentus, nors ir neturėdamos tam caro leidimo. Todėl kilo reikalas autentiškai paaiškinti veikiančius nuostatus, nustatančius užsienių akcinių b-vių teisinę padėtį Rusijoje, kad toliau toks neteisėtumas nesikartotų, — ir, antra, sušvelninti priemones, kuriomis užsienių akcinės b-vės, darančios savo operacijas Rusijoje be caro leidimo, būtų verčiamos tokį leidimą gauti ir prisiderinti tuo būdu prie nustatytos tvarkos. Šituo tikslu ir buvo išleistas 1887.XI.9 d. įstatymas, kurio tekstas toks:

„1) Leisti visoms užsienių akcinėms bendrovėms, darančioms savo operacijas Rusijoje, be atskiro caro leidimo, kurioms prekybos dokumentai išduoti 1887 metams, gauti tokius dokumentus ir 1888 metams ir 2) toms anksčiau pažymėtoms bendrovėms, kurios dar nekėlė nustatyta tvarka reikalavimo leisti joms tęsti savo operacijas Rusijoje, duoti žinoti (postavit v izviestnost) apie reikalą prašyti joms atskiro tam Rusijos vyriausybės leidimo su suteikimu joms tam atskiro laiko ir t. t.“*).

Taigi, šio įst. 1 p., užs. akc. bendrovėms, darančioms savo operacijas be caro leidimo, pratęstas kuriam laikui terminas tą leidimą įsigyti, o įstatymo 2 p., kaip matome, tik skelbia žinoti senąjį teisės dėsnį, veikusį ir anksčiau. Šią įstatymo 2 pastraipą galima tiesiog laikyti tik autentišku veikiančios teisės paaiškinimu.

1887.XI.9 d. įstatymu autentiškai paaiškinus veikiančios teisės dėsnį, nustatantį užsienių akcinių bendrovių teisinę padėtį Rusijoje, toliau šiuo klausimu jokių abejonių nei teisės teorijoje, nei praktikoje nebuvo. Praktikoje teko imtis šį įstatymą

*) Ž. Sobr. uzakon. rasporiaž. pravit. 1888 m. Nr. 1 str. 4.

vykdyti: sustabdyti ir visai uždrausti veikti toms užsienių akc. bendrovėms, kurios tam neturėjo caro leidimo. Bet šitos griežtos priemonės anų laikų Rusijos sąlygomis *nebuvo tikslingos.* Anų laikų sąlygomis nebuvo jokio intereso uždrausti verstis operacijomis Rusijoje toms užsienio akcinėms bendrovėms, kurios Rusijoje nieko negamino, o apsiribojo vien užsienyje pagamintų prekių pardavinėjimu ir kurios vertėsi vien tarpvalstybiniu transportu. Esant tokiam nusistatymui, leidimai, davinėjami šioms bendrovėms, būtų tik tuščias formalumas, nes nebuvo tikslo varžyti tų bendrovių įsikūrimą Rusijoje. Todėl kilo reikalas įstatymo keliu suteikti visoms šios rūšies akcinėms bendrovėms teisę verstis savo operacijomis Rusijoje ir be caro leidimo, nustatant joms tiktai būtinąsias veikimo sąlygas, kurios būdavo paprastai nustatynėjamos ir specialiuose leidimuose, duodamuose užsienių akcinėms bendrovėms kiekvienai atskirai. Šituo reikalu ir buvo išleistas šis 1888.VII.8 d. įstatymas:

„Tos užsienių pramonės akcinės bendrovės, kurių veikimas Rusijoje ribojasi vien tik pardavinėjimu užsienyje pagamintų daiktų, o taip pat užsienių laivininkystės įmonės, įsteigtos akciniais pagrindais, kurios verčiasi betarpišku keleivių ir krovinių pervežinėjimu tarp užsienių ir Rusijos uostų, atleidžiamos nuo pareigos prašyti šiam reikalui caro leidimą, su ta sąlyga, kad tų bendrovių agentai, varydami prekybą tų bendrovių vardu, savo veiksmais Rusijoje pasiduos bendrosioms visiems užsienių pirklių įsakytiniams nustatytoms taisyklėms ir įstatymams ir mokės prekybinius mokesčius ir rinkliavas pagal savo veikimo rūšį ir dydį"*).

Išleidus šį įstatymą, užsienių akcinių bendrovių teisinę padėtį nustatęs X t. 1 d. 2139 str. 2 past. dėsnis buvo susiaurintas šiuo įstatymu nurodytąja išimtimi.

Šitokia užsienių akcinių bendrovių teisinė padėtis buvo ir Lietuvoje ligi 1925.I.17 d. Akcinių bendrovių įstatymo išleidimo. Akcinių bendrovių įstatymas (73 str.). rusų įstatymo rinkinio 2139—2198 str. str. *expressis verbis* panaikino, ir tuo būdu buvo panaikinta 2139 str. 2 pastaba, kuri, kaip matėme, nustatė pagrindinį dėsnį užsienių akcinėms bendrovėms tvarkyti. Jeigu jau aiškinti, kad užsienių akcinių bendrovių tesinė padėtis ir ypač reikalingumas vyrausybės atskiro leidimo vers-

*) Ž. Sobr. uzakon. rasporiaž. pravit. 1888 m. Nr. 93 str. 873

tis operacijomis Rusijoje (vėliau Lietuvoje) bendru dėsniu buvo reikalaujamos ne vien 2139 str. 2 pastaba, bet ir kitais X t. 1 d. nuostatais (pvz., 2196 str. ir k.), tai ir tuomet tenka pripažinti, kad visi tie nuostatai, panaikinti, dabar neveikia, todėl vistiek buv. bendro dėsnio, įsakmiai įstatymais išreikšto, neliko.

Reikia pastebėti, kad Akc. b-vių įstatymas apie 1887 ir 1888 metų įstatymų panaikinimą nieko nepasakė. Todėl kyla klausimas tik dėl to, ar 1887 m. XI.9 ir 1888.VII.8 d. įstatymai, Akcinių bendrovių įstatymą išleidus, išnyko, ar gal pasiliko veikti ir veikia lig šiol. Kadangi 1887.XI.9 d. įstatymas normavo tik veikimą Rusijoje tų užsienių akcinių bendrovių, kurios jo išleidimo metu, nors ir neteisėtai (be reikiamo vyriausybės leidimo) Rusijoje *jau veikė*, todėl jis visai neliečia *tų užs. bendrovių*, kurios *ateityje* Rusijoje ar Lietuvoje ėmėsi ar imasi kurtis. Dėl šio įst. 2 dalies tenka pasakyti tai, kad ji, būdama tik interpretacinės reikšmės, visai negali pasidaryti savarankiška norma, juo labiau tada, kai interpretuojamoji teisės norma (2139 str. 2 past.) kitu įstatymu (Akc. b-vių 73 str.) įsakmiai panaikinta. Teisės dėsnio paaiškinimas negali virsti pačiu teisės dėsniu, kai šis dėsnis vėlesniu įstatymu panaikinamas. Todėl 1887.XI.9 d. įstatymas užsienių akcinių b-vių teisinės padėties Lietuvoje nenormuoja.

Svarstant 1888.VII.8 d. įstatymo galiojimo klausimą, reikia čia vėl priminti, kad šis įstatymas yra išimtis iš bendrojo (2139 str. 2 past.) dėsnio. Todėl kyla klausimas, ar nauju įstatymu panaikinant *senąjį pagrindinį* įstatymo dėsnį 1888.VII.8 d. išimties įstatymas irgi išnyko, ar liko ir toliau galioti. Išleidus Akcinių bendrovių įstatymą, panaikinusį 2139 str. 2 pastabą, 1888.VII.9 d. įstatymas galėtų refleksyviškai užgesti *tik tais atvejais*, kai 1. — nauju įstatymu *visoms* užsienių akcinėms bendrovėms būtų leista veikti Lietuvoje be vyriausybės leidimo arba 2. — kai naujas įstatymas pakeistų ir 1888 metų įstatymu numatytoms b-vėms veikti nustatytą tvarką kita tvarka. Pirmuoju atveju 1888 metų įstatymu numatyta išimtis virstų bendru dėsniu, ir todėl išimtį nustatęs įstatymas visai nustotų savo prasmės, o antruoju atveju tas 1888 metų išimties įstatymas būtų naujo įstatymo tylomis, taip sakant, bendrąja prasme panaikintas. Kadangi 1888 metų įstatymo galiojimo klausimas priklauso nuo Akcinių bendrovių įstatymo ir, bendrai, nuo naujų įstatymų prasmės, tad pirmiau išsispręsime klausi-

mą, koks yra mūsų įstatymų bendras dėsnis užsienių akc. b-vių teisinei padėčiai nustatyti.

Akcinių bendrovių įstatymas, panaikinęs X t. 1 d. 2139 str. 2 pastabą, normavusią užsienių akc. b-vių padėtį Rusijoje, jokio *specialaus naujo nuostato* užsienių akcinėms b-vėms tvarkyti *nedavė*. Nesant įstatymo, įsakmiai nustatančio užsienių akcinių bendrovių teisinę padėtį Lietuvoje, tenka užsienių akc. b-vių teisinę padėtį Lietuvoje spręsti *bendrąja įstatymų prasme*, vadinas, tuo įstatymų interpretacijos metodu, kurį nurodo ir mūsų procesiniai įstatymai — Civ. proc. įst. 9 str. ir Baudž. proc. įst, 12 str.

Akc. b-vių įstatymu Lietuvoje veikia akc. b-vių *koncesinė sistema:* akcinė bendrovė gali įsisteigti, tik finansų ministrui jos įstatus patvirtinus (įstatymo 13 §) ir gali pradėti savo darbą, tiktai jos įstatus paskelbus „Vyr. Žiniose", vadinas, tuo būdu finansų ministrui jai veikti leidus (įstatymo 22 §). Šie įstatymo reikalavimai saugoja *viešąjį interesą*. Jei vietinei akcinei bendrovei atsirasti ir veikti viešojo intereso motyvais leidžiama *tiktai vyriausybės leidimu*, tad ir užsienių akcinės bendrovės, bendrąja šio įstatymo prasme, *viešojo intereso sumetimais*, negali šioje valstybėje egzistuoti, kaip teisių subjektai, ir negali čia verstis savo operacijomis *be* atitinkamo valstybės vyriausybės pripažinimo ir sutikimo. Šitas įstatymo interpretacijos metodas atitinka dar ir priimtą tarptautinės teisės principą, kuriuo nustatoma, kad svetimšaliai, neturėdami tam įsakmios normos, negali reikalauti kitoje valstybėje sau teisių daugiau, negu jų turi valstybės piliečiai, juo labiau ten, kur šios teisės vietos piliečiams yra aprėžtos viešojo intereso motyvais. Todėl reikia spręsti, kad *užsienių akcinės bendrovės, Lietuvos vyriausybės nepripažintos, neturi jokių teisių Lietuvoje.*

Tačiau, kai kurių valstybių užsienių akcinės bendrovės, kaip pamatysime, Lietuvos vyriausybės yra teisiškai pripažįstamos *tarptautinėmis sutartimis* ir tuo pripažinimu jos įgyja Lietuvoje tam tikrą savo teisių minimumą. Pacituosime čia kai kurias ištraukas iš prekybinių sutarčių, sudarytų Lietuvos su Danija (V. Ž. 352 Nr.), Vokietija (V. Ž. 295 Nr.), Austrija (V. Ž. 297 Nr.), Čekoslovakija (V. Ž. 144 Nr.) ir Italija (V. Ž. 270 Nr.).

1. *Su Danija, 18 str. (V. Ž. Nr. 352).*

„Prekybos, pramonės, finansų, draudimo ir bendrai visos ekonominio pobūdžio bendrovės, sudarytos pagal atatinkamus įstatymus vienos katros susitariančiųjų šalių teritorijoje ir turinčios ten savo būstinę, galės antros šalies teritorijoje, pasiduodamos šios šalies įstatymams bei reglamentams, naudotis savo teisėmis ir galės būti teisme ieškovais bei atsakovais.

Pažymėtosios bendrovės galės, prisilaikydamos kitos šalies įstatymų, ir gavusios reikiamą leidimą, tais atvejais kai toks leidimas kalbamų įstatymų numatytas, šioj pastarojoj šalyje įsikurti, steigti savo filijas, skyrius ir agentūras ir jose veikti".

2. *Su Vokietija, 6 str. (V. Ž. 295).*

„Visokių rūšių akcinės ir prekybos bendrovės, įskaitant čia pramonės, finansų, draudimo, susisiekimo ir transporto bendroves, kurios turi būstinę vienoje susitariančioje šalyje ir einant jos įstatymais yra teisėtos, bus taip pat pripažintos teisėtomis antrosios šalies teritorijoje; taip pat jų veiksmingumas ir teisė stoti teisme bus sprendžiama einant tos šalies įstatymais, iš kur jos yra kilusios.

Leidimas veikti joms antrojoje šalyje bus tvarkomas einant turinčiais ten galios tuo metu įstatymais ir taisyklėmis".

3. *Su Austrija, 2 str. 4 ir 5 p. p. (V. Ž. Nr. 297).*

„4) Anoniminės bendrovės, taip pat kitokios prekybinės, pramoninės ir finansinės bendrovės, čia įskaitant draudimo bendroves, kurių būstinė yra vienos susitariančiųjų šalies teritorijoje, ir kurios ten yra įsteigtos einant respektyviškais įstatymais, galės, pasiduodamos antrosios šalies įstatymams ir taisyklėms, ginti ten visas savo teises ir, būtent, stoti tieson teisme lygiai bylos iškėlimui, lygiai apsigynimui.

5) Leidimai šioms bendrovėms verstis jų prekyba ar pramone antrosios susitariančiosios šalies teritorijoje bus tvarkomi įstatymų ar nuostatų, kurie turi arba turės galios šioje teritorijoje".

4. *Su Čekoslovakija, 3 str. 1 ir 2 p. p. (V. Ž. Nr. 144).*

„Anoniminės ir kitokios prekybos, pramonės arba finansų bendrovės, kurios turės savo būstinę vienos susitariančios šalies teritorijoje ir kurios, tos šalies įstatymais einant, yra legaliai susidariusios, bus taip pat antrosios šalies teritorijoje autorizuotos ginti visas savo teises ir ypatingai teismuose, kaip ieškovai arba atsakovai, pasiduodamos įstatymams ir atatinkamiems įsakymams, kurie turi galios tos antrosios šalies teritorijoje.

Įsileidimas aukščiau įvardintų bendrovių, legaliai sudarytų vienos susitariančios šalies teritorijoje, kurios panorės, šiai sutarčiai įsigaliojus, savo darbą išplėsti antrosios šalies teritorijoje ir kurios tam tikslui pri-

valėtų specialaus leidimo, bus tvarkomos įstatymais ir įsakymais, kurie yra galioje atatinkamos valstybės teritorijoje, suprantant, jog bankų ir apdraudimo bendrovių įsileidimas bus tvarkomas specialiais įstatymais ir įsakymais, kurie jas liečia atatinkamoje Valstybėje".

5. *Su Italija, 3 str. 1 p. (V. Ž. 279),*

„Prekybos, pramonės, laivininkystės ir finansų bendrovės (priskiriant čia apdraudimo bendroves ir viešuosius institutus žmonių gyvybei apdrausti), įsikūrusios vienoje susitariančių aukštųjų šalių teritorijoje, ir tenai sudarytos einant tinkamais įstatymais, bus pripažintos, atsižvelgiant į ypatybes ir išskiriant nustatytus esamais įstatymais aprėžimus, teisėtomis antrosios šalies teritorijoje ir galės ten darbuotis, steigti savo skyrius ir vykdyti visas savo teises, jų tarpe stoti teisme tiek ieškovais, tiek atsakovais",

Kaip matome iš sudarytų tarptautinių prekybinių sutarčių, Lietuva be jokių sąlygų pripažįsta savo kontrahenčių valstybių teritorijoje susidariusias ir ten savo būstines turinčias akc. bendroves ir suteikia joms teisę veikti Lietuvoje savo teisių apsaugos srityje.

Bet tų užsienių akcinių bendrovių teisė Lietuvoje „įsikurti, steigti savo filijas, skyrius, agentūras", kaip sako prek. sutarties su Danija 18 str. 2 p., „verstis jų prekyba ar pramone", kaip sako prek. sutarties su Austrija 2 str. 5 p., „savo darbą išplėsti antrosios šalies teritorijoje", kaip sako prek. sutarties su Čekoslovakija 3 str. 2 p., žodžiu sakant, jų teisė verstis savo operacijomis Lietuvoje čia paminėtais tarpt. sutarčių nuostatais, taip pat prek. sutarties su Vokietija 6 str. 2 p. paliekama Lietuvos valstybei tvarkyti *autonomiškai* savo vidaus įstatymais. Sutarčių prasmė ta, kad, jeigu leidimas užsienių akcinėms b-vėms veikti kitoje valstybėje tos kitos valstybės vidaus įstatymais *numatytas*, tai be jo užsienių akcinės bendrovės verstis savo operacijomis toje valstybėje (eventualiai ir Lietuvoje) *negali*. Reikia pastebėti, kad Lietuvos prekybinės sutarties su Italija 3 str. 1 p. savo redakcija šiek tiek skiriasi nuo kitų sutarčių atitinkamų nuostatų, nes vienos valstybės bendrovių teisei verstis savo operacijomis kitoje valstybėje eventualus leidimo reikalingumas *nėra pabrėžtas*, o kalbama tik *bendrai* apie tų bendrovių galėjimą darbuotis, steigti savo skyrius kitoje valstybėje „atsižvelgiant į ypatybes ir išskiriant esamais įstatymais aprėžimus". Bet iš to *„išskiriant esamais įstatymais*

aprėžimus" reikia kaip tik spręsti, kad ir Italijos akc. b-vės negali verstis savo operacijomis Lietuvoje *be* atitinkamo Lietuvos vyriausybės leidimo, nes to leidimo reikalingumas ir yra įstatyminis užsienių akcinių bendrovių veikimo laisvės aprėžimas.

Priėję išvadą, kad užsienių akcinės bendrovės — tų valstybių su kuriomis sudarytos sutartys — teisės verstis savo operacijomis Lietuvos tarptautinėmis sutartimis *tiesiogiai neįgyja*, o tų b-vių įsileidimas veikti Lietuvoje paliekamas tvarkyti *autonomiškai* Lietuvos valstybės įstatymais ir, antra, kad užsienių akc. bendrovėms verstis Lietuvoje savo operacijomis be atitinkamo vyriausybės leidimo *Lietuvos įstatymais neleidžiama*, sprendžiame, kad šios užsienių akcinės bendrovės gali verstis savo operacijomis Lietuvoje, *tiktai gavusios atitinkamą vyriausybės leidimą*.

Taikant analogiškai užsienių akcinėms bendrovėms Akc. b-vių įst. 13, 14 ir 22 §§ nuostatus, reikia prieiti išvadą, kad toms užs. akc. b-vėms, kurios nori įgyti iš valdžios kokių nors koncesijų ar privilegijų, leidimas duodamas įstatymų leidžiamuoju keliu, o toms, kurios tokių koncesijų ar privilegijų neprašo, tas leidimas duodamas finansų ministro.

Kadangi finansų ministras, tvirtindamas vidaus akcinių b-vių įstatus, turi teisę reikalauti, kad b-vės steigėjai pertvarkytų jo nurodymu b-vės įstatus, tai iš to analogiškai eina, kad finansų ministras ir užsienių akc. b-vėms *gali nustatyti sąlygas* veikti Lietuvoje. Savaime aišku, kad šiomis sąlygomis negali būti siaurinamos užsienių akcinių bendrovių teisės, garantuotos atitinkamomis tarptautinėmis sutartimis ir saugojamas didžiausio palankumo principas, kai jis tarptautinėmis sutartimis pažadėtas.

Nustatę užsienių akcinių bendrovių teisinės padėties bendruosius principus, grįžtame prie išimtinio 1888.VI.8 d. įstatymo, kuriuo tam tikros užsienių akcinės bendrovės atleidžiamos nuo pareigos gauti vyriausybės leidimą jų veikimui Rusijoje (vėliau — Lietuvoje). Kadangi bendras dėsnis užsienių akcinių bendrovių teisinei padėčiai nustatyti, kaip matome, liko beveik tas pats, koks buvo ir 2139 str. 2 pastaba, tai šis išimtį nustatęs įstatymas, išleidus naują Akcinių bendrovių įstatymą ir šio įstatymo nepanaikintas, liko ir toliau Lietuvoje veikti, kaip išimtis iš bendro dėsnio, nustatyto naujais įstatymais.

Tačiau, šis įstatymas Lietuvoje veikė tiktai ligi Prekybos registro įstatymo išleidimo (V. Ž. 574 Nr.), kadangi Prek. reg. įst. 44 str. 6 p. reikalauja, kad prekybos bendrovės, kurių būstinė yra užsienyje, pristatytų Prekybos Registro Įstaigai leidimą verstis prekyba Lietuvoje. (Į prekybos sąvoką šio įstatymo 1 str. prasme įeina ir transportas). Kadangi Prekybos registro įst. 34 str. 2 p. ir 39 str. prasme akcinių bendrovių įsirašymas į prekybos registrą *būtinas* ir kadangi to įst. 44 str. 6 p. reikalavimas, kad užs. akc. bendr. pristatytų leidimą verstis prekyba Lietuvoje, yra *be išimties*, tai reikia spręsti, kad ir 1888.VII. 8 d. įstatymu numatytos užsienių akcinės bendrovės dabar jau *negali* verstis savo operacijomis Lietuvoje, negavusios tam atitinkamo Lietuvos vyriausybės leidimo.

Iš to, kas pasakyta, darome šias išvadas:

1. užsienių akcinės bendrovės, kurios tarptautinėmis sutartimis Lietuvos nepripažintos, negali Lietuvoje veikti ir negali naudotis Lietuvoje savo teisėmis, net ir teisinės apsaugos srityje;

2. užsienių akcinės bendrovės, tarptautinėmis sutartimis Lietuvos pripažintos, gali naudotis Lietuvoje savo teisių apsauga ir gali šioje srityje veikti, tiek teisme, tiek neteisme; tačiau verstis savo operacijomis Lietuvoje šios bendrovės gali tiktai gavusios atitinkamą Lietuvos vyriausybės leidimą;

3. tarptautinėmis sutartimis pripažintoms užsienių akc. bendrovėms verstis jų operacijomis Lietuvoje leidimas duodamas: *a.* — kai jos nori gauti kokių nors koncesijų ar privilegijų — įstatymų leidžiamąja tvarka, ir *b* — kai jos tokių koncesijų ar privilegijų neprašo, tai — finansų ministro nutarimu;

4. finansų ministras, duodamas užsienių akcinėms bendrovėms leidimą verstis jų operacijomis Lietuvoje, gali tuo leidimu nustatyti joms ir veikimo sąlygas, tačiau šiomis sąlygomis negali būti siaurinamos tų bendrovių teisės, kurias jos tiesiogiai turi atitinkamomis tarptautinėmis sutartimis.

Dėl skundų priežiūros tvarka.

Jau seniai iškilo tendencija netinkamu būdu aiškinti Teismų santvarkos įstatymo 83 str. Pralaimėję bylas abiejose instancijose ir Vyriausiajame Tribunole, bylininkai kreipiasi į Vyriausiojo Tribunolo visuotinį susirinkimą su „skundais priežiūros tvarka". Taip pat elgiamasi, kai praleidžiamas terminas apeliaciniam ar kasaciniam skundui paduoti, arba tais atvejais, kada įstatymas nustato, jog toks nutarimas neskundžiamas. Žodžiu, Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas turi žūt-būt rasti skundėjams naudingą „teisybę", kurios žemesniosios teismo instancijos negalėjusios ar lyg nenorėjusios surasti, ir tuo juos atpalaiduoti nuo jų apsileidimo ar įstatymų nežinojimo padarinių.

Teismų santvarkos įstatymo 83 str. paimtas iš Teismų sutvarkymo įstatymo 250 str. Todėl jo prasmei suprasti reikia iššiūrėti, kaip buvo vykdomas minėtas 250 str. prieš karą ir po karo iki 1933 metų.

Labai trumpa 250 str. istorijos apžvalga ir keletas citatų ir Senato ir Vyr. Tribunolo sprendimų padės visą klausimą lengvai išaiškinti.

1.

Teismų sutvarkymo įstatymo 250 str. 1864 metų redakcija buvo tokia:

„Teismo įstaiga, pastebėjusi netaisyklingą (neteisėtą) veiksmą, ar kurią nors netvarką ar piktą naudojimą iš pusės esančios jos žinioje įstaigos ar teismo žinybos valdininko, griebiasi priemonių atstatyti pažeistąją tvarką ir, radūs reikalą patraukti kaltuosius atsakomybėn, kelia jiems dėl to drausmės bylą". Šita redakcija galiojo iki 1885 m. gegužės 20 d.

Nustatydamas tikrą šio straipsnio prasmę, Senatas davė šiuos svarbiausius nurodymus:

„Teismo sprendimas gali būt panaikintas *tik* civilinio proceso įstatymo nustatytais dėsniais, o kadangi šioj byloje Taikos Teisėjo sprendimas nustatytu laiku apskųstas nebuvo ir jis jau negalėjo būti nei *žiūrimas*, nei *panaikintas* Civilinio proceso tvarka, tai, kaip matyti iš sprendimo motyvų, Teisėjų Su-

važiavimas jį panaikino priežiūros tvarka... Pažeistos tvarkos atstatymas ribose priežiūros žemesniųjų teismų gali pasireikšti paaiškinimu ar atkreipimui jų dėmesio į pastebėtą nukrypimą nuo teisėtos tvarkos, vienkart įsakant jiems ateity to vengt arba patraukiant kaltuosius drausmės atsakomybėn Teismų sutvarkymo įst. tvarka, bet vykdant priežiūrą įstatymas neduoda *teisės liesti* pačius teismo nutarimus ar sprendimus, padarytus teismo bylų sprendimo tvarka, nes jie gali būt panaikinti ne kitaip, kaip atsitikimais ir tvarka, nurodytais šiuo klausimu proceso įsatymuose" (Civ. Kas. Dep. spr. 1870 m. Nr. 448).

Dar ryškiau Senatas pasisakė kitame sprendime.

„Privačių asmenų apskundimas teismų nutarimų ir sprendimų nustatytas civilinio ir baudžiamojo procesų taisyklėmis ginčo ir apsaugos bylose, bet ne bylose dėl priežiūros teismo įstaigų ir teismo žinybos valdininkų, nes aukštesnės teismo instancijos iššiūrėjimas jai subordinuotų teismo įstaigų bei asmenų veiksmų Teismo sutv. įst. 64 ir 249 str. str. nustatyta tvarka, turi tikslą ne privačių interesų apsaugojimą, ne privataus asmens pažeistų teisių atstatymą, bet apsaugojimą teisėtos tvarkos, aptikrinančios teisėtumą ir pasitikėjimą teismu, pataisymą konstatuotų nukrypimų nuo šios tvarkos ir paraginimą valdininkų tiksliai eiti savo pareigas" (Civ. Kas. Dep. spr. 1872 m. Nr. 411).

2.

1885 m. gegužės 20 d. įstatymu (2959) Teismų sutv. įst. 250 str. buvo pakeistas taip:

„Teismo įstaiga, pastebėjusi subordinuotos jai įstaigos arba teismo žinybos valdininko neteisėtą veiksmą ar kurią nors netvarką arba piktą naudojimą:

1) paaiškina tai įstaigai ar asmeniui, kuo būtent pasireiškė tas neteisėtumas arba apsileidimas kiekvienu atskiru atveju;

2) panaikina nutarimus ir įsakymus, priešingus įstatymų nustatytai tvarkai arba bendrajai ar ypatingoms instrukcijoms, jeigu toks naikinimas nepažeidžia civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymo taisyklių dėl aukštesnės instancijos teisių ir valdžios ribų ir dėl nutarimų bei įsakymų naikinimo tvarkos;

3) imasi priemonių pažeistai tvarkai atstatyti kiekvienoj atskiroje byloj ar atveju, o jeigu mato reikalą patraukti kaltuosius atsakomybėn, tai ir kelia dėl to drausmės bylą".

Turint galvoj, kad pakeistame 250 str. įsakmiai pasakyta, jog nutarimai ir įsakymai gali būt pakeisti priežiūros tvarka tik tada, kai tas neprieštarauja civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymams, tai reikia prieiti išvadą, kad padėtis pasiliko kaip buvus. Taip klausimas ir buvo Senato išaiškintas.

„Klausimas dėl Teismo Rūmų priežiūros ribų Apygardos Teismų atžvilgiu ne kartą buvo sprendžiamas Valdančiojo Senato. Tuo klausimu jau bendrojo susirinkimo 1880 m. Nr. 25 išaiškinta, kad teismo įstaiga, pagal Teis. sutv. įst. 249 ir 250 str. turi teisę ir pareigą praplėsti savo priežiūrą į visus jai subordinuotų teismo įstaigų procesualinius veiksmus, o ne tik į tuos, kurie pateko pas ją nurodytais proceso įstatymų atsitikimais, t. y. apeliacijos ar atskiro skundo tvarka ir išaiškinti, kuo pasireiškė tas neteisėtumas bei traukti atsakomybėn kaltuosius, padariusius tuos neteisėtus veiksmus; tas pat tinka ir priklausančiai aukštesnei teismo įstaigai teisei ištaisyti jos pastebėtus apsileidimus; bet nėra abejonės, kad aukštesnis teismas negali panaikinti ar pakeisti jam subordinuotų teismų sprendimus ar nutarimus, kai šie pateko į aukštesnį teismą ne ta tvarka, kuria įstatymas leidžia naikinti ar pataisyti neteisėtą sprendimą ar nutarimą, t. y. ne apeliacijos, atskiro skundo ar kasacijos tvarka.

Nors minėto nutarimo Teis. sutv. įst. 250 str. ir liko pakeistas 1885 m. gegužės 20 d. įstatymo, bet jo 2 punkte visai aiškiai nustatytas tas pats dėsnis, kuris yra minėtame Senato bendrojo susirinkimo nutarime, būtent, kad teismo įstaiga, pastebėjusi jai subordinuotų įstaigų neteisėtus veiksmus, gali panaikinti jų nutarimus tik tuo atveju, kai panaikinimas nepažeidžia civilinio ir baudžiamojo proceso įstatymų taisyklių dėl aukštesnės instancijos teisių bei valdžios ribų ir dėl nutarimų ir įsakymų naikinimo tvarkos“ (Kas. Dep. bendro susirink. 1904 m. Nr. 41).

Pagaliau ir Senato pirmojo ir kasacinio departamentų sujungtoji įstaiga (soedinionnoje prisutstvije), kuriai priklausė aukščiausioji visų Teismų priežiūra (Teis. sutv. 249 str.), nutarė:

„Kiekvienas proceso taisyklių peržengimas skųstinas įstatymų nustatyta instancijų tvarka (atskiras skundas, apeliacijos arba kasacijos skundai), o todėl prašytojai, teismo bylų šalys, teismui peržengus kurias nors proceso taisykles, turi sa-

vo teisėms apsaugoti naudotis tik nustatytąja apskundimo tvarka, nes įstatymuose nėra nurodymų į tai, kad bylininkai, nepasiaudoję savo teisėms apsaugoti instancijos tvarka, galėtų reikalauti apsvarstyti tuos peržengimus priežiūros tvarka“ (Nutarimas 1907 m. gegužės 3 d. Nr. 317)[1]).

Tokia pat prasme aiškina Teis. sutv. įst. 250 str. ir Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas:

„Teismų sutvarkymo įst. nuostatai dėl priežiūrs vykdymo bei teismų bendrųjų susirinkimų kompetencijos nenumato ir neleidžia pakartotinai žiūrėti iš esmės to pat teismo įsiteisėjusius sprendimus, kurie Civ. proc. įst. 893 str. pagrindu yra privalomi ne tiktai šalims, bet ir pačiam teismui“. (Vis. susir. nut. 1933.II.23 d. Nr. 196).

„Einant Teismų sutv. įst. 250 str., aukštesnė instancija priežiūros tvarka negali naikinti žemesniųjų instancijų tokių veiksmų, kuriems apskųsti nustatyta tam tikra tvarka“. Byla ėjo dėl teismo antstolio veiksmų ir varžytynių tvirtinimo. (Vis. susir. 1933.IV.27 d. Nr. 199).

Vadinasi, Vyr. Tribunolo visuotinis susirinkimas pripažino, kad priežiūros tvarka negalima naikinti nei teismų sprendimus, nei nutarimus; juos galima naikinti tik ta tvarka, kuri nustatyta civilinio ir baudžiamojo teisenų įstatymų.

3.

Kas gi šiuo klausimu pasikeitė, įvedus pas mus 1933 m. rugsėjo mėn. 15 d. (V. Ž. Nr. 419) Teismų santvarkos įstatymą? Šio įstatymo 83 str. pasakyta:

„Aukštesnė teismo instancija, pastebėjusi iš bylos tą bylą sprendusį teismą aiškiai ką neteisėtai ar netaisyklingai padarius, daro tam teismui arba atskiriems jo teisėjams nurodymų, o neteisėtus ar netaisyklingus nutarimus ir įsakymus naikina, jei tatai neprieštarauja teisenų įstatymams“. Sulyginę 83 str. su T. sutv. įst. 250 str. 2 p., rasim, kad T. santv. įst. 83 str. yra kiek, visai nereikšmingai, sutrumpintas T. sutv. įst. 250 str. 2 p.: jame tik išleisti žodžiai „bendrajai ar ypatingoms instrukcijoms“ ir žodžiai „dėl aukštesnės instancijos teisių ir valdžios ribų ir dėl nutarimų bei įsakymų naikinimo tvarkos“.

[1]) Paskelbtas žurnale Ministerstva Justiciji 1908 m. Nr. 3, pusl. 223.

Jeigu 83 str. vieton žodžių „priešingus įstatymo nustatytai tvarkai“ vartoja žodžius „aiškiai ką neteisėtai ar netaisyklingai“, tai tuo priežiūra ne tik nėra praplėsta, bet atvirkščiai dar, šiek tiek susiaurinta, nes 250 str. visai nereikalavo, kad nutarimas būtų „aiškiai“ priešingas įstatymo nustatytai tvarkai. Nei 250 str., nei 83 str. skundai neminimi, juose kalbama apie bylas, o ne apie skundus.

Niekur įstatymuose nenustatyta, kad Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas *žiūri* privačių žmonių *skundus* prieš teismų sprendimus ar nutarimus. Įstatymo prasmė yra ta, kad aukštesnė teismo instancija, pati pastebėjusi iš bylų (ar tai tikrindama, ar kitaip sužinojusi) neteisėtumus, daro iš to tam tikras išvadas. Be to, 83 str. kalba tik apie nutarimus, o ne apie sprendimus.

Vyr. Tribunolo visuot. susirinkimas 1935 m. VII.5 d. Nr. 78 Romų byloje dėl dolerinių įkaito aktų, kuriais buvo ieškoma Civ. teis. įst. 161[1–24] tvarka, pasisakė: „Kai yra nustatytas teisenoj apskundimo kelias, Teismų santv. įst. 83 str. nustatyta tvarka negalima skųstis“.

Blocho byloje Vyr. Trib. visuot. susir. 1937 m. XII.2 d. yra pasisakęs: „Dėl neteisėtų ar netaisyklingų teismo sprendimų gali būti daromi tiktai nurodymai, o kad būtų galima naikinti įsisenėjusius teismo sprendimus, tokių nuostatų nėra nei paminėtame 83 str., nei kitur Teismų santvarkos įstatyme“. O Dulskio byloje visuot. susir. dar pridūrė, kad „tai prieštarautų ne tik Teismų santv. įst., bet ir Civ. teis. nuostatams“ („Teisės“ rink. 157 ir 159).

Ir iš tikrųjų: įsiteisėję teismų sprendimai gali būt panaikinti tik atsitikimais ir tvarka, įstatymų nustatyta. Apie tai kalba ne tik Civ. teis. įst. 894 str., bet ir mūsų Konstitucija (129 str.). Įstatymas gi leidžia peržiūrėti įsiteisėjusius teismų sprendimus tik atsitikimais ir tvarka, nurodytais Civ. teis. įst. 794 ir 795 str.

Civilinių bylų svarstymas priežiūros tvarka griauna Civ. teis. įstatymo 4 ir 13 str., kurie reikalauja, kad sprendžiant bylą, būtinai turi būti išklausytas priešingos šalies pasiaiškinimas ir, kad teismams darant visokius veiksmus civilinėse bylose, gali būti bylininkai bei pašaliniai žmonės ir bylininkams leidžiama duoti pasiaiškinimus žodžiu.

Gi priežiūros tvarka bylos žiūrimos priešingąjai šaliai nedalyvaujant, jai net nežinant, kad yra paduotas skundas, neleidžiant jai duoti paaiškinimų žodžiu ir neprisilaikant jokių terminų skundams paduoti. Čia lyg nustatoma ketvirtoji instancija. Tokiu būdu griaunamas visas civilinės teisenos įstatymas. Be to, visuotinis susirinkimas užverčiamas visokių skundų, kuriuos jis kruopščiai tiria, smulkiai motyvuoja (žiūr. „Teisės“ rinkinį Nr. 139, 142, 144, 159), darydamas nereikalingą darbą. Jeigu įsiteisėjusius Teismų sprendimus ir jiems prilygintus nutarimus 83 str. tvarka naikinti negalima, tai pakaktų nurodyti į Civ. teis. įst. 894 str. ir Teis. santv. įst. 83 str. ir skundo visai nesvarstyti arba jį atmesti.

Vyr. Trib. visuot. susir. 1936.II.27 d. nutarime Nr. 99, kuris liečia sprendimą Galmino byloje, randame tokį motyvą: skunde nenurodoma, kad teisiamoji sudėtis aiškiai ką neteisėtai ir netaisyklingai padariusi, tad visuotinis susirinkimas neranda Galmino Benedikto skunde dalykų, svarstytinų priežiūros tvarka“.

Čia lyg pripažįstama, kad ir sprendimą galima panaikinti, jeigu jame yra kas aiškiai neteisėta. Net tenka abejoti, ar tokia buvo vis. susirinkimo tikra mintis; čia greičiau galima įžiūrėti netikslų ar netobulą motyvų suredagavimą. Tiesa, Vyr. Trib. visuot. susirinkimas pripažįsta, kad „gali būti atsitikimų, kada teismo sprendimas yra padarytas taip, kad tą sprendimą negalima laikyti sprendimu, pavyzdžiui: teismas padarė sprendimą, neišsaukus ir neišklausius priešingos šalies paaiškinimų, kaip tai reikalauja Civ. teis. įst. 4 str. Tada šitoks teismo sprendimas aukštesnės teismo instancijos priežiūros tvarka gali būti naikinamas“ („Teisės“ rink. Nr. 157). Šie motyvai pakartoti ir Dulskio byloje („Teisės“ rink. Nr. 159). Lekavičiaus byloje (Nr. 50) visuot. susir. 1934 m. X.18 d. panaikino Kauno Apygardos Teismo sprendimą, priežiūros tvarka todėl, kad byla buvo išspręsta, neišsaukus Lekavičiaus. Toks sprendimas yra „aiškiai neteisėtas, nes pagal „Civ. teis. įst. 4 str. bylos sprendžiamos tik išklausius abi šalis“. Todėl šitą Apygardos Teismo sprendimą, kaipo padarytą neprisilaikant pagrindinių Civ. teis. įst. dėsnių, reikia laikyti kaip ir nesamu“.

Jeigu taip (o tatai yra neginčytina tiesa), tai kodėl Vyr. Tribunolo visuotinis susirinkimas sprendžia civilines bylas, neišsaukdamas ir neišklausdamas abiejų šalių? Be abejo, Apygardos Teismo sprendimas Lekavičiaus byloje turėtų būt panaikintas; tai yra ir teisėta ir teisinga. Bet bylininkas juk galėjo rasti kitą kelią panaikinti tokį sprendimą, negriaudamas pagrindinių Civ. teis. įst. dėsnių. Jis juk galėjo paduoti Teismui prašymą atnaujinti jam terminą kasaciniam skundui paduoti. Tokį prašymą Teismas turėtų patenkinti, nes terminas praleistas dėl teismo kaltės, dėl to, kad jis neišsaukė Lekavičiaus į posėdį ir išsprendė bylą jam nedalyvuajant. O kasaciniame skunde jis galėjo prašyti sprendimą panaikinti ir bylą grąžinti tam pačiam Teismui iš naujo spręsti.

Kupiškio Smulkaus Kredito Banko byloje (Nr. 52), Vyr. Trib. visuotinis susirinkimas 1934.XI.15 d. panaikino priežiūros tvarka Apeliacinių Rūmų nutarimą, kuriuo buvo sustabdytos varžytynės dėl to, kad parduodamam nekilnojamam turtui buvo uždėtas draudimas dėl ieškomos piniginės sumos. „Kupiškio Smulkaus Kredito Draugijos prašymas, einant Teismų santv. įst. 83 str., svarstytinas priežiūros tvarka, nes Apeliacinių Rūmų 1934 m. kovo mėn. 8 d. nutarimas neskundžiamas nei kasacijos, nei atskiro skundo tvarka (Civ. proc. įst. 792 str.)". Ne visai aišku, kodėl minėtas nutarimas negali būti apskųstas atskiro skundo tvarka; juk varžytynių sustabdymas tuo atveju, kada įstatymas to neleidžia, yra bylos vilkinimas, o dėl bylos vilkinimo galima skųstis atskiro skundo tvarka (Civ. teis. įst. 166 str.). Ir ar iš viso galima tvirtinti, kad tais atsitikimais, kada apskundimas atskiro ar kasacijos skundo tvarka neledžiamas, visada galima skųstis priežiūros tvarka? Pavyzdžiui, apylinkės teisėjo nutarimai apie neturto teisės pripažinimą ar nepripažinimą ir nutarimai apie įkainojimą ieškinių dėl nekilnojamojo turto, neskundžiami (Civ. teis. įst. 200^{7} ir 274^{1} str. str.). Ar galima tokius nutarimus apskųsti priežiūros tvarka? Juk tatai būtų įstatymo apėjimas. Sykį įstatymo leidėjas pripažino tokius nutarimus neskųstinus, tai bendrai nėra jokios kitos tvarkos, kuria galima būtų juos apskųsti. Įstatymo leidėjui čia rūpėjo ne vien skundo pavadinimas. Jeigu toks įstatymas yra pergriežtas, nes kartais jis gali užkirsti kelią neturtingajam ieškovui visai teisingą ieškinį iškelti, tai reikia jį nustatyta tvarka panaikinti ar kokiu nors būdu sušvelninti;

bet kol jis veikia, nurodyti jame nutarimai negali būt naikinami priežiūros tvarka.

Kada nutarimas apskųstas savo laiku Civ. teis. įst. nustatytąja tvarka, tada galima pritaikinti priežiūros tvarką, jei tik nutarimas aiškiai neteisėtai padarytas. Taip, pavyzdžiui, buvo Litvinienės byloje dėl antrų varžytynių. Vyriausiojo Tribunolo teisiančioji sudėtis savo 1936.XI.2 d. sprendime rado: „Litvinienės įgaliotinio kasacijos skundas atmestinas, nes nurodomos skunde vados pirmą kartą pareiškiamos tik kasacinėje teismo instancijoj. Tačiau apskųstasis Apygardos Teismo nutarimas yra aiškiai neteisėtas... Šioje byloje pirkėja Zuzana Jotkienė, atvykusi į varžytynes tik viena, pridėjo 5 Lt. ne prie įkainotosios sumos, kaip to reikalauja Civ. teis. įst. 1170 str. 1 p. ir 1182 str., bet tik prie pusės įkainojimo sumos, kas neleistina. Tad tokios varžytynės negalėtų būti teismo patvirtintos, net jei nukentėjusi turto savininkė ir nesiskųstų, nes Civ. teis. įst. 1164 str. gali būti patvirtintos tik teisėtai atliktos viešos varžytynės... Eidamas Teismų santvarkos įst. 83 str. Vyr. Tribunolas nusprendė: Petronėlės Litvinienės įgaliotinio kasacijos skundą atmesti, tačiau priežiūros tvarka, Teismų santvarkos įst. 83 str., Šiaulių Apygardos Teismo nutarimą 1936.III.28 d. panaikinti".

4.

Suglaudę visą aukščiau pasakytą, prieiname išvadą, kad įsiteisėjusieji sprendimai iš viso negali būti panaikinti priežiūros tvarka, o nutarimai tik tada gali būt panaikinti Teis. santv. įst. 83 str. tvarka, kai tatai neprieštarauja teisenų įstatymams, ir jie neliečia ginčo ar apsaugos bylos turinio, bylos objekto ir neužgauna antros šalies teisių. Šiuos klausimus reikia apsvarstyti kiekvienu atsitikimu atskirai. Tokių pavyzdžių nurodyta Tiutriumovo Civ. teis. įstatyme (tėzė 140 po 792 str.). Galima nurodyti dar kelis pavyzdžius. Priežiūros tvarka leidžiama apskųsti antros instancijos nutarimą, kuriuo nutarta ieškoti tam tikrą pinigų sumą iš laiduotojo, kai kaltinamasis, už kurį jis laidavo, pasislėpė nuo teismo (Kas. Dep. bendr. susirink. 1887 m. nut. Nr. 36).

Leidžiama ta pat tvarka skųstis klausimu dėl grąžinimo permokėto (varžytynėse) pripažinimo mokesčio (Kas. Dep. bendr. susir. 1898 m. Nr. 19).

Vyriausiojo Tribunolo visuotinis susirinkimas 1925 m. IX.25 d. žiūrėjo Navicko Teismų sutv. įst. 250 str. tvarka nesvarstytinį skundą dėl apygardos teismo atsisakymo išduoti jam liudijimą gauti iš Ž. Ū. M-jos žinių ir, pastebėjęs iš pristatytos prie skundo bylos nutarimo neteisėtumą, nutarė: nurodyti apygardos teismui, kad Navickui galima duoti liudijimą gauti faktinių žinių (p. Bylos, Visuot. Susirinkimo nut. rinkinys Nr. 13).

Apygardos Teismo Pirmininkas atsisakė išduoti vykdomąjį raštą Vizgaitienei, kuriai buvo pripažinta neturto teisės, nes ji nesumokėjo žyminio ir raštinės mokesčio. Vyr. Trib. visuot. susir. Apyg. Teismo Pirmininko įsakymą (nutarimą) priežiūros tvarka panaikino 1927.I.21 d. (p. Bylos rink. Nr. 41).

Tuo būdu reikia pripažinti, kad nuomonė, esą kiekvieną įsiteisėjusį sprendimą ir kiekvieną nutarimą galima panaikinti Teismų santvarkos įstatymo 83 str. (priežiūros) tvarka, jei tik jame pastebėta kas nors aiškiai neteisėta ar netaisyklinga, yra absoliučiai klaidinga ir niekuo nepagrįsta.

——/——

D. Stankūnas.

Teisininkų paruošimas Klaipėdos Krašte.

Jeigu kas šiandien paklaustų: Kodėl mums nesiseka Klaipėdos krašte? reiktų atsakyti dviem teigimais: a) todėl, kad Klaipėdoje nebuvo ir nėra duotas reikalingas intelektualinių jėgų kiekis, kuris galėtų nustatyti ir vykdyti Klaipėods Krašto tautinę politiką; b) todėl, kad nebuvo surasti ir nusistatyti pagrindiniai principai bei veikimo planas, kuris apimtų tam tikrą laiko tarpą, ir kuris jungtų visas visuomeniškai valstybinio gyvenimo sritis į vieną sistemą, suderintą su visos valstybės uždaviniais, siekimais ir gyvenimo sąlygomis.

Šiandien neimdamas kitų valstybinio ir visuomeninio gyvenimo sričių, paimsiu teisininkams rūpimą sritį, kurioje jie gali ir turi atlikti tautiškai valstybinio gyvenimo funkciją Klaipėdos Krašte. Pirmoje eilėje aš noriu pažymėti lietuvių tei-

sininkų reikalingumą, o gal dar daugiau būtinumą Klaipėdos Krašte.

Lietuviai mano, kad reikia sparčiai didinti teisininkų kiekį ir jų kvalifikacijas, kad būtų galima rimtai paruoštais asmenimis aprūpinti atitinkamas teismo ir ypač administracijos sritis.

Vokiečiai, ypatingai jų teisininkai, teigia, kad Klaipėdos Kraštas yra pakankamai teisininkais aprūpintas ir kad nėra reikalo šį klausimą kelti viešumoje ar daryti kurių nors pastangų šiam reikalui pagreitinti.

Tiesa, pažiūrėję į bendrą teisininkų skaičių Klaipėdos Krašte ir palyginę jį su D. Lietuvos teisininkų kadru, tai mes pamatysime, kad tikrai teisininkų Klaipėdos Krašte, rodosi, užtektų. Vienam aukštesniosios tarnybos teisininkui Kl. Krašte tenka aptarnauti 2.681 gyventojų, kai vienam D. Lietuvos aukšt. tarnybos teisininkui tenka aptarnauti 9.800 gyventojų (turiu galvoje magistratūrą).

Tačiau reikia atminti, kad šitas esamas Klaipėdos Krašto teisininkų kadras, bent jo 95%, aptarnauja vieną visuomenės dalį. Kita gi lieka be teisinės pagalbos.

Vokiško nusistatymo teisininkų, baigusių aukštąjį teisių mokslą, yra 82 asm., kurie skirstosi šiaip:

a) teisėjai ..... 30.
b) valstybės gynėjai ..... 3.
c) advokatai ..... 14.
d) administracijos įst. ..... 25.
e) referendarų ..... 10.

Studijuojančių teisės mokslus Vokietijoje tuo tarpu yra 16.

Tuo tarpu miesto ir krašto visuomenės pasiskirstymas yra visiškai ne toks neproporcingas.

Klaipėdos Krašte gyventojų skaitoma 145.000,
iš kurių Klaipėdos mieste 53.000,
kituose miestuose ir kaime ..... 92.000.

Klaipėdos miestas 1923 met. turėjęs apie 21.000, 1938 m. tas skaičius padidėjo 32.000 gyv.

Prieauglius didesne savo dalimi grynai lietuviškas. Kaime diferencinis visuomenės pasiskirstymas yra kitoks. Čia skaitoma, kad lietuviškas elementas sudaro apie 70% visų gyventojų, išskyrus Šilutės, Pagėgių, Priekulės ir kt. miestus. Krašte

lietuviai sudarytų apie 43.000, o viso krašto ir miestuose sudarytų apie 68—70.000 lietuviško nusistatymo gyventojų.

Taigi, vokiškajai grupei gali suteikti teisinius patarnavimus 80 žmonių, o lietuviškajai visuomenei tik 8.

Turėdami galvoje dar pagelbinį teismo personalą (raštinės tarnautojai, teismo vykdytojai, kurie beveik visi yra grynai vokiško nusistatymo) ir plus dar tas sąlygas ir padėtį, kuriose turi dirbti lietuviai teisininkai, galime pasakyti, kad lietuviškai visuomenei teisinius patarnavimus suteikti ne tiktai per maža, bet visiškai nėra teisininkų.

Teisme du advokatai (Tolišius ir Meieris — jų apibudin.) turi aptarnauti visą lietuvišką visuomenę ir Centro valdžios įstaigas.

Remdamiesi ne statistiniu gyventojų apskaičiavimu ir proporciniu jų reikalingam teisininkų personalui padalinimu, tačiau grynai gyvenimiško pobūdžio reiškiniais, mes pamatysime, kaip šiandien yra reikalingi teisininkai Klaipėdos Krašte ir kaip jie daug galėtų padėti bendroje tautinėje ir valstybinėje veikloje.

II.

Darbininkams pasų išrūpinimo reikalu nėra visiškai kam rūpintis, nei faktiškai išgaunant administracijos organuose pasus ir atliekant reikalingus formalumus, kurie yra gana painūs ir dar trukdomi, nei pagaliau rūpintis sunormuoti šį reikalą įstatymiškai paruošiant atitinkamą įstatymo projektą Centro valdžiai, arba bent keliant klausimą dėl formalinių šio įstatymo prasižengimų vykdant. Reikia išleisti naują pilietybės įstatymą, nustatant, kas gali atimti pasą ir tuo pačiu pilietines teises — dabar gali atimti administracijos organai, 26 §.

Jeigu šiandien yra atimami pasai iš Klaipėdos Krašto gyventojų, kuriems buvo išduoti 1934/35 metais lietuviškos direktorijos, tai vien todėl, kad jie šiandien neturi kam pasiskųsti ir kur gauti nurodymų, o antra — dar daugiau todėl, kad ne teisininkų galvojimu ir išmintimi jie buvo išduoti (o „gaspadoriškai").

1934/35 metais pasų

a) buvo išduota apie ..... 6.000 asm.

Atėjusi Baldžiaus direktorija 1936 metais pareikalavo iš šių pasų kaip neteisėtai

b) išduotus grąžinti ..... 3.841 „

c) iš šių įrodė teisėtumą ..... 2.033 „

d) liko neįrodytas teisėtumas ..... 1.808 „

Paskutiniu laiku miesto policijos krašte yra pareikalavusios dar daugiau pasų. Šių metų spalių mėn. Valdž. Žiniose direktorija paskelbė 868 pasus negaliojančius, kurių apie 50% savininkų tebegyvena Klaipėdoje, ir neteisėtai yra pritaikytas Pasų įst. 12 § 2 p. Tačiau koks bus tų asmenų pilietinis likimas dar šiandien neaišku.

Ir čia, jeigu būtų bent vienas kitas teisininkas, kuris turėtų tikslą teisiškumą suderinti su valstybiškumu ir visais atžvilgiais panaudotų veikiančių įstatymų bei taisyklių nuostatus, galėtų daug padaryti ir daug padėti, ypatingai tai tamsiai darbininkų masei, kuri čia sudaro daugumą ir kuri, gerai politiškai organizuota, galėtų būti tinkamai panaudota, sprendžiant Klaipėdos Krašto tautinio gyvenimo klausimą.

Iš viso Klaipėdos Krašte darbininkų šiuo laiku:

1. skaitoma apie 40.000,
2. kurie skirstosi:
   a) Klaipėdos miesto pramonėje ..... 18.000.
   b) krašto pramonėje ..... 12.000.
3. Krašto darbininkai skirstosi:
   a) laukų 8.000,
   b) pramonės ..... 4.000.

Iš šio bendro skaičiaus apie 60—65% yra lietuviško nusistatymo. Jie sudaro 26.000.

Tačiau šiandien jie labai mažą politinį vaidmenį tevaidina, nes jie, neįgiję krašto gyventojo požymio, politiškai yra nereikšmingi.

Didžiausia dalis šio masinio darbininkų skaičiaus dirba įvairiose pramonės ir prekybos įmonėse, esančiose Centro valdžios tiesioginėje žinioje, ar bent jos subsidijuojamose. (Pvz., 1. Medžio sindikatas, 2. Balticum, 3. Viešvilės lentpiūvė, 4. Fa-

nieros fabrikas, 5. Tekstilės, 6. Maistas, 7. Pienocentras, 8. Lietūkis, 9. Baltijos Lloydas ir kt).

Atrodo, kad būtų galima nusistatyti tam tikrą sistemą ir tam tikrą tvarką, kuri metų, kitų, trečių bėgyje galėtų duoti realinės politinės naudos. Tačiau šiandien tos sistemos nėra ir visiškai nesistengiama galvoti ir suprasti, kaip reiktų teisiškai sutvarkyti klausimą, kad politinė ir ekonominė Klaipėdos Krašto gyvenimo raida pakryptų lietuvių naudai.

Kartais stengiamasi reikalauti sau teisių, tačiau ne formaliai teisiškai. Teisininkai būtų reikalingi ne tiktai teikti teisinei pagalbai privatiems atskiriems asmenims, tačiau ir privatinėms įmonėms, firmoms ir valdinėms įstaigoms, kur teisinės problemos yra painesnės ir komplikuotesnės, negu kur nors kitoje valstybės dalyje.

III.

Mes jau esame pažymėję, kad Klaipėdos Krašte teisininkų skaičius nėra taip jau mažas, palyginus su gyventojų skaičiumi, ypač aukštesniosiose teismo tarnybose, į kurias įeina:

a) apygardos teismo pirmininkas,
b) teismo direktoriai (skyr. p-kai),
c) teismo patarėjai (teisėjai),
d) valsčiaus teisėjai,
e) valstybės gynėjai,
f) inspektoriai, revizoriai.

Šių tarnybų teisininkai atlyginimo atžvilgiu taip skirstosi į 13—8 kategorijas:

kategorija	13— 1	atlyg.	1.220	lt.	netto
„	12— 5	„	1.100	„	„
„	11—13	„	940	„	„
„	10—14	„	600	„	„
„	9—10	„	790	„	„
„	8—11	„	600	„	„

Iš viso 54 asm.

(Ž. Kl. Kr. sąmata 1938 m. 55—61 p.)

Teismo sekretoriai, vykdytojai, kanceliaristai bei registratūros sekretoriai ir registratūros asistentai paskirstyti į 7—3 kategorijas:

kategorija	7—24	atlyg.	550	lt.	netto
„	6—28	„	530	„	„
„	5—18	„	450	„	„
„	4—24	„	430	„	„
„	3—10	„	400	„	„

Iš viso: 104 asm.

D. Lietuvos aukštesniųjų ir žemesniųjų teismo tarnybų pasiskirstymas apytikriai taip atrodo:

I. aukštesniosios tarnybos iki tardytojo įskaitytinai:

kategor.	XVa — 1	atlyg.	1.540	lt.	netto
„	XIVa — 5	„	1.426	„	„
„	XIIIa — 12	„	1.155	„	„
„	XIIa — 4	„	1.040	„	„
„	XIa — 19	„	933	„	„
„	Xa — 45	„	820	„	„
„	IXa — 1	„	707	„	„
„	VIIIa—117	„	596	„	„
„	VIIa — 41	„	480	„	„

Išviso: 255 asm.

II. Žemesniosios tarnybos iki teismo kandidato įskaitytinai:

kategor.	VIa —		nėra		
„	Va — 64	atlyg.	317,20	lt.	
„	IVa — 88	„	270,75	„	
„	IIIa — 51	„	249,75	„	

Iš viso: 203 asm.

Palyginę šiuos statistinius duomenis Kl. Kr. ir D. Lietuvos teisininkų pasiskirstymą tarnybos kategorijomis ir jų gaunamą atlyginimą, mes pastebėsime du reiškinius:

1. Aukštesniųjų teismo tarnybų teisininkų kadras Klaipėdos Krašte sudaro beveik $^1/_4$ Didž. Lietuvos tolygaus teisininkų kadro, kai Klaipėdos Krašto gyventojų skaičius sudaro apytikriai $^1/_{17}$ dalį Didž. Lietuvos gyventojų.

Taigi, proporcionaliai Klaipėdos Krašte magistratūroje dirbančių teisininkų skaičius yra daugiau negu 4 kartus didesnis, kaip Didž. Lietuvos.

2. Teismo darbininkų atlyginimas yra žymiai didesnis ypač žemesniųjų kategorijų. Tenka pastebėti, kad, apskritai, Klaipėdos Krašte yra geriau aprūpinami žemesniųjų kategorijų tarnautojai.

Teismo administracijos sąmata 1938 metams buvo:

a) pajamų: 1.083.000 lt.
b) išlaidų: 1.526.000 lt.

deficitas: 443.000 lt.

D. Lietuvos Teisingumo Ministerijos sąmatoje 1938 metais buvo numatyta:

a) pajamų: 12.764.134 lt.
b) išlaidų: 12.054.134 lt.

pelnas: 710.000 lt.

Į D. Lietuvos Teisingumo M-jos sąmatą įeina kalėjimai ir pataisų namai, kurie į Kl. Kraštos sąmatą neįeina.

Taigi, Klaipėdos Krašto magistratūroje dirbančių teisininkų kiekis, esant teisingai ir moraliai politinei padėčiai, gal būtų ir pakankamas, tačiau toli gražu ne dabartinėmis sąlygomis. Teisininkai magistratūroje yra taip pat atlyginami ne blogai. Tačiau svarbiausia, kad, kaip ir kiekvienas valdininkas, teisininkas skiriamas iki gyvos galvos. Jie, ir išėję iš tarnybos dėl kokių pakeitimų, vis tiek gauna atlyginimą.

Pasiruošimas aukštesniosioms teismo tarnyboms yra neabejotinai sunkesnis, negu Did. Lietuvos teismuose.

Visų pirma, pereinamoji procedūra, jeigu ir nėra sunkesnė, tai bent ilgesnė. Lietuviams teisininkams teisių įsigijimas Klaipėdos Krašte esamomis sąlygomis yra labai apsunkintas. Tačiau nėra neįmanomas. Lietuviškosios direktorijos (Reizgio)

dėka 1934 metais XI.24 d. buvo išleistas paliepimas apie aukštesniosioms teismo tarnyboms paruošimą. (K. V. Ž. 134 nr. 1934 m.).

Iki 1934 metų Klaipėdos Krašto teisininkams, visų pirma, buvo pripažįstama aukštojo mokslo teisė, įgyta tik Vokietijoje. Pirmuosius juridinius egzaminus jie turėdavo laikyti prie Vyriausiojo krašto teismo — Oberlandesgericht. Antruosius — assesoriaus — egzaminus galėdavo laikyti prie Prūsijos teisingumo ministerijos sudarytos komisijos (Karaliaučiuje), pagal 1869.V.6 d. įst. ir 1878.IV.24 d. Teismų santv.

Tiesa, 1934 metų paskelbtas Kr. V. Žiniose įstatymas apie juridinius egzaminus yra beveik 1869.V.6 d. įstatymo nuorašas. Tačiau jis yra bent tuo geras, kad:

a) referendaro pirmieji ir antrieji egzaminai yra perkelti iš kitos valstybės į savo. Tuo būdu pašalintas didelis nenormalumas; šių egzaminų komisijoje dalyvauja ir V. D. U. atstovai;

b) pripažinta V. D. U. baigimo diplomai lygiateisiais prieš Vokietijos U-to diplomus (8 §).

Dabar pirmųjų referendaro egzaminų komisiją sudaro:

1. Kl. Apyg. Teismo p-kas Rifartas — komisijos p-kas;
2. valsč. teisėjas — Kairys;
3. prof. Römeris;
4. doc. Tamošaitis ir
5. Valst. gyn. Adomaitis.

Antriesiems — assesoriaus — egzaminams komisiją sudaro:

1. Kl. Apyg. T. p-kas Rifartas — p-kas;
2. Valst. gyn. Adomaitis;
3. Teismo direktor. Korkas.

1935.VIII.16 d. Bruvelaičio direktorijos šis paliepimas buvo pakeistas lietuvių nenaudai. Būtent, buvo nustatyta, kad teismo kandidatai, išlaikę referendaro arba assesoriaus egzaminus iki 1935.IX.30 d. prie egzaminų komisijos Vokietijoje, gali būti atleidžiami Klaipėdos Krašte nuo juridinių egzaminų (K. V. Ž. 581 nr. 1935 m.).

Tame laikotarpyje nuo Reizgio direktorijos įstatymo išleidimo (1934.XI.24) ligi 1935.IX.30 d. iš Vokietijos parėjo 12 teisininkų, kurie buvo iš karto priimti į Kl. Kr. magistratūrą be jokių egzaminų.

Teismo referendarų priežiūra priklauso direktorijai. Jų kontrolė, tiesioginiai nurodymai ir visa kita priklauso visiškai administracinio organo, kuris neabejotinai turi progos ir gali čia panaudoti savo politines tendencijas ir represijas. Jau vien ir todėl, bent magistratūroje, mes negalime turėti savų patikimų ir nuoširdžių lietuvių teisininkų. Nors šį teismo aukštesniųjų tarnybų paruošimą direktorija neteisėtai yra pasisavinusi, kadangi:

a) aukštojo mokslo įgytų teisių pripažinimas yra Švietimo Ministerijos, taigi, Centro valdžios žinioje (Ž. V. Ž. 1932.IV. 6 d. 380 nr. įst. ir tam įst. vykdyti taisyklės V. Ž. 395 nr. 1932, VIII.31 d. ir Kl. Stat. 5 § 3 p.);

b) Prūsijoje, pagal veikiantį 1869.V.6 d. įst., teisininkų parengimas buvo teisingumo ministro žinioje ir priežiūroje.

Teismo referendarų tiesioginis viršininkas būdavo Prūsijos krašto teismo prezidentas. Teismo aukštesniosioms tarnyboms paruošimas ir teismo referendarų priežiūra turėjo pereiti Lietuvos teisingumo ministrui, ne krašto administraciniam organui — Direktorijai.

Tačiau šito klausimo niekas nekelia, nors jis yra visiškai neteisėtas ir net neatitinka Konvencijos ir Statuto dvasios. Mat, visus Konvencijos bei Statuto neaiškumus vokiečiai, žinoma, išnaudojo savo naudai, nors Konvencija ir Statutas turi daug spragų ir mums palankių vietų, todėl, kad vokiečiai turi gerą paruoštų teisininkų kadrą, gerai politiškai orientuotą.

Taigi, spręsdami Klaipėdos Krašto klausimą valstybiškai politinėje plotmėje, turime kelti svarbiausiu, o gal pirmuoju klausimu — teisinį klausimą. Kiekviena politinė kova pirmoje eilėje turi būti, tam tikra prasme, teisinė kova; visados ji daugiau ar mažiau atsiremia teisinių klausimų interpretacija. Šiandien, gal, daugiau negu kada nors kitą kartą, teks svarstyti ir spręsti teisinius klausimus ir interpretuoti tuos nuostatus, kurie sudėti Statute ir Konvencijoje. Daug kur palengvins išspręsti kai kurias problemas ir kolizijas tai, kiek sugebėsime interpretuoti Statutą bei Konvenciją ir atremti vienašališką jos interpretaciją. Šiandie mūsų kaimynai, kurie natūraliai daugiausia reiškia pretensijų į Statuto interpretaciją, daugiausia ir remia visą eilę kitų tarpvalstybinio bendravimo veiksnių Statuto ir Konvencijos supratimu bei aiškinimu.

—/—

Dr. G. Rutenbergas

Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos Krašto kolizinių normų klausimai.

I

Kolizinės normos, veikiančios Klaipėdos krašte, yra sistematizuotos ir kodifikuotos vad. Einfuehrungsgesetz zum B. G. B., t. y., įvado įstatyme prie vokiečių civilinės teisės kodekso (§§ 7—30), kai Didžiojoje Lietuvoje veikiančios kolizinės normos yra išmėtytos po įvairius įstatymus, o jų yra nedaug, kad galėtų pretenduoti į kolizinių normų pavadinimą.

1. *Fizinių esmenų veiksnumas Klaipėdos Krašto veikiančiais įstatymais.*

Einfuehrungsgesetz zum B. G. B įst., fizinio asmens veiksnumas nustatomas jo tėvynės įstatymu. Pvz., jei svetimšalio tėvynės įstatymais fizinis asmuo pasidaro veiksnus tik sueįjus 18 metų amžiaus, jis tokiu laikomas ir jam gyvenant svetimoje valstybėje, nors pagal pastarosios įstatymus tam nustatytas didesnis veiksnumo amžius. Ta pati veiksnumo sąlyga palieka, svetimšaliui pasidarius vokiečių piliečiu, nors vokiečių įstatymais jis dar negalėtų būti laikomas pilnamečiu ir įgijusiu pilną veiksnumą (§ 7 p. 2).

Tačiau įgyta veiksnumo teise, svetimšalis, gyvendamas Klaipėdos Krašte, vis dėlto negalėtų pasinaudoti, kai tam tikriems juridiniams veiksmams atlikti, pagal vokiečių įstatymus jis negalėtų būti laikomas pilnai veiksniu, išskyrus šeimos ir paveldėjemo teisinių veiksmų sritį ir dalykus, kuriais tvarkomas užsieniuose esančio žemės sklypo priklausomumas.

Tais atvejais E. G. § 7 p. 3 taikomas svetimšalio *lex patriae*. Toliau to paties įstatymo § 8 numatoma, kad svetimšalis, nuolatos gyvendamas Klaipėdos krašte, gali būti paskelbtas nustojęs veiksnumo arba pilnametystės (entmuendigt).

Be žinios dingęs gali būti paskelbtas miręs, jei, prasidėjus dingimo laikotarpiui, buvo Klaipėdos Krašto gyventojas (§ 9 p. 1). Vokiečių įstatymai taikomi ir tuo atveju, kai dingęs be žinios svetimšalis-vyras savo paskutinę gyv. vietą turėjo Klaipėdos Krašte, arba buvo vedęs to krašto gyventoją.

2. *Kolizinės normos dėl fizinių asmenų Didžiosios Lietuvos įstatymais.*

Svetimšaliai savo asmens ir turto atžvilgiu, Įst. rink IX t. 522 str., naudojasi veikiančiais Lietuvoje įstatymais ir teismo pagalba. Bet po to seka visa eilė suvaržymų, kaip: valstybės tarnybos, gydytojo ir advokato praktikos, nekilnojamojo turto įsigijimo ir kt. atžvilgiais, pvz., Pilietybės įstatymo (V. Ž. Nr. 2—3) § 4 draudžia svetimšaliams įsigyti nekilnojamąjį turtą miestuose ir kaimuose, kai Klaipėdos konvencijos § 12 leidžia svetimšaliams įsigyti, nuomoti ir naudotis nekilnojamu turtu Klaipėdos Krašte prekybos tikslams.

X t. 1 d. nėra nuostatų, liečiančių fizinių asmenų veiksnumą. Teismo praktika, svetimšalio veiksnumas nustatomas pagal *lex patriae*. Nap. Kod. 3 str. ir Balt. civ. įst. rink. įvado XVIII str. nuostatais, svetimšalio veiksnumas sprendžiamas išeinant iš nacionalinio principo. Senųjų Veks. įst. 82 str. buvo nustatyta, kad svetimšalio teislumas įsipareigoti vekseliais sprendžiamas jo valstybės įstatymais, bet svetimšalis, savo valstybės įstatymais neveiksnus vekseliams išduoti, vis dėlto, atsako už vekselius, duotus Lietuvoje, kiek jis yra veiksnus Lietuvos įstatymais. Naujai išleistame Vekselių įstatyme (V. Ž. Nr. 619) to nuostato nėra, ir, turint galvoj naujo įst. 103 str., jis vargiai ar veikia.

3. *Juridinių asmenų veiksnumas Klaipėdos Krašto ir Didž. Lietuvos įstatymais.*

Svetimšalių juridinių asmenų veiksnumas paliečiamas tik E. G. § 10, kuriuo svetimos valstybės juridinis asmuo Klaipėdos Krašte įgyja veiksnumą bendrais B. G. B. nuostatais, numatytais §§ 21, 22; be to, jis reikalingas dar tam tikrų vyriausybės organų pripažinimo. Veikusiais Didžiojoje Lietuvoje įstatymų nuostatais šioje srityje, iki išleidžiant savo įstatymus (1924.X.31 Akc. b-vės įstatymo), rusų civiliniame kodekse nebuvo bendro įstatymo, kuriuo būtų pripažintas svetimšalių juridinių asmenų (ypač prekybos ir akc. b-vių) veiksnumas. Jis joms buvo suteikiamas pagal specialias konvencijas, sudaromas su atitinkamomis valstybėmis, arba pagal prekybos sutartyse šiuo reikalu numatytus nuostatus.

Vadinasi, tik prekybos bendrovės tų valstybių, su kuriomis sudarytos atitinkamos sutartys, įgyja veiksnumą ir naudojasi savo gyv. vietoje teismo pagalbos teise (X t. 1 d. 2139 str. 2 pastaba). Akcinių bendrovių įstatyme šis nuostatas buvo panaikintas, bet šiuo reikalu nebuvo išleistas joks kitas nuostatas.

Tačiau prekybos sutartyse, sudarytose su visa eile valstybių, tų valstybių prekybos ir akcinės bendrovėms buvo suteiktas veiksnumas ir teisė naudotis teismo pagalba.

Toliau, bendra svetimų prekybos ir akc. b-vių teisinė padėtis Lietuvoje nieku nesiskiria nuo mūsų bendrovių teisinės padėties ir veikimo sąlygų. Vadinasi, prekybos teisės ir bendrai teisės veikti Lietuvoje yra leidžiamos senais rusų 1887 ir 1888 m. įstatymais, kurie pasiliko galioje ir yra praktikoje taikomi. Akc. b-vės pirmiau Rusijoje ir dabar Lietuvoje yra koncesionuojamos. Kiekvienos atskiros bendrovės įstatai, 1924.X.31 įstatymu, turi būti Finansų Ministro patvirtinti (V. Ž. Nr. 179). Aišku, kad svetimoms akcinėms bendrovėms negali būti suteiktos geresnės sąlygos, kaip savosioms.

1887.XI.9 įstatymu, svetima akcinė bendrovė, norinti daryti operacijas Lietuvoje, turi gauti leidimą ta pačia forma, kuria steigiamos savosios akcinės bendrovės, t. y., patvirtinti įstatus pas Finansų Ministrą, jei jos neprašo jokių privilegijų, arba įstatymo keliu, jei prašo kurių privilegijų. Naujas Lietuvos 1924.X.31 įstatymas netiesiog pripažįsta 1887 m. įstatymą, nes šio įstatymo § 7 reikalauja ir iš svetimų bendrovių, kurioms leista varyti operacijas Lietuvoje, savo patvirtintas „sąlygas" pritaikyti naujam įstatymui tuo pačiu terminu, kaip kad nustatyta savosioms bendrovėms. Šios sąlygos pasireiškia reikalavime apriboti savo kapitalo dalį Lietuvos operacijoms ir paskirti tam tikrą įgaliotą agentą. 1887 metų įstatymui papildyti buvo išleistas 1888 m. įstatymas, kuris leidžia svetimoms akcinėms bendrovėms pardavinėti Lietuvoje savo gaminius, neprašant tam tikro leidimo. Tuo būdu svetimųjų akcinių bendrovių veiksnumo klausimas štai kaip sutvarkytas:

1) tos svetimos akcinės bendrovės, kurios gavo 1887 m. įstatymu leidimą operacijoms Lietuvoje daryti, naudojasi pilnu veiksnumu. Šį leidimą gali gauti visos svetimos akcinės bendrovės, vis tiek, ar jų valstybės yra sudariusios su Lietuva dėl to sutartį, ar ne;

2) Valstybių, sudariusių atitinkamas sutartis su Lietuva bendrovės, kurios tokio leidimo neturi, yra pripažintos Lietuvoje teisėtos ir turi teisę naudotis visomis nustatytomis joms teisėmis, ypač vesti bylas teisme, stodamos ieškovais, atsakovais arba trečiaisiais asmenimis;

3) Akc. bendrovės kitų valstybių, kurios su Lietuva nėra sutarties sudariusios pagal teismo praktiką, Lietuvoje jokio veiksnumo neturi.

4. *Kolizinės normos daiktų ir prievolių teisės srityje Klaipėdos Krašte ir Didžiojoje Lietuvoje.*

Klaipėdos Krašte veikiantieji E. G. nuostatai daiktų ir prievolių teisės srityje § 11 kalba apie teisinių veiksmų atlikimo formą. Juos atliekant formos atžvilgiu reikia, šiuo straipsniu, laikytis įstatymų tos valstybės, kur tie veiksmai daromi, o daiktinės teisės srityje pagal § 11 p. 3 taikomas *lex rei sitae* dėsnis. To pat dėsnio tebesilaikoma ir pagal Didžiojoje Lietuvoje veikiančius įstatymus dėl nekilnojamojo turto aktų sudarymo. Tiesa, X t. 1 d. 911—914 str. str. numato galimumą vykdyti užsienyje sudarytus aktus dėl nekilnojamųjų turtų Lietuvoje. Tačiau 915 str. reikalauja, kad šios rūšies aktai suteikimui jiems notarinių aktų galiai būtų pristatyti Vyresniajam Notarui. Aišku, Ipotekos Įstaiga patvirtins tokius aktus, jei jie atitinka Lietuvoje veikiančių civilinių Notariato įstatymų reikalavimus. *Lex rei sitae* numatytas ir Nap. Kod. 3 str. nustatytas Suvalkų kraštui, pagaliau Baltijos įst. rinkinio str. XXXIII Palangos sričiai.

Dėl kolizinių normų prievolių teisės srityje, Didžiojoje Lietuvoje tenka vadovautis IX t. 833 str. ir Civ. teisenos įst. 787 str. Pagal tuos nuostatus sutartys, svetimšalių sudaromos Lietuvoje, turi atitikti ne jų tėvynės, bet vietos įstatymus. 707 str. sutartys, sudaromos užsieniuose, sprendžiamos įstatymais tos valstybės, kur jos sudarytos, ir pripažįstamos teisėtos, jei jų turinys nepriešingas geriems papročiams ir neužtraustas Lietuvos įstatymų.

Taigi, 707 str. taisyklė paliečia aktų turinį ir aktų formą, išskiriant nekilnojamųjų turtų aktus, kurie privalo Vyr. Notaro patvirtinimo ir todėl turi atitikti taip pat Notariato įstatymą. Pagaliau, Prekybos proc. įst. 218 str. numato, kad „ak-

tas, surašytas svetimoje valstybėje ir sudarytas tenykščia tvarka, kad ir būtų nukrypęs nuo formos sudarymo panašių aktų vis dėlto pripažįstamas įstatymo, jei tik nebus pristatyta įrodymų jo tikrumui užginčyti".

Tą pačią taisyklę patvirtina Civ. proc. įst. 464 str. Principas *locus regit actum* taip pat taikomas pasenėjimo atžvilgiu. Vadinasi, užsienyje sudarytoms sutartims suteikiama privilegija: joms netaikomi Lietuvos pasenėjimo terminai, jei jie trumpesni už terminus valstybėje, kur sutartis surašyta. Kitaip sakant, jei *lex loci* terminai ilgesni, tai jie ir taikomi, o jei trumpesni, tai taikomi Civ. proc. įst. 708 str. terminai.

5. *Ordre public* dėsnis.

Civ. teis. 707 str. nuostatui atitinka bendrais bruožais E. G. § 30: svetimos valstybės įstatymą taikyti neleidžiama, jei jo taikymas nesuderinamas su gerais papročiais, arba tuo būtų prasižengiama vokiečių įstatymo tikslui.

Toks bendro pobūdžio dėsnis sutinkamas beveik kiekvienos valstybės privatinės tarptautinės teisės įstatyme. Tačiau, minėtas vokiečių E. G. § 30 yra platesnio pobūdžio už Civ. teis. įst. 707 str. Visų pirma, jis yra ne formalinės, bet materialinės teisės norma. Antra vertus, juo paliečiamos ne tik sutartys, bet, bendrai, bet kurie juridiniai aktai, pagrįsti ne savo valstybės įstatymais. Tai turi nemažą svarbą ir praktikos atžvilgiu, ypač asmeninės ir šeimos teisės srityje. Tokio bendro dėsnio nebuvimas pas mus, be abejo, yra tam tikra spraga mūsų įstatymuose, nes ten, kur tenka spręsti klausimą taikyti svetimus materialinės teisės nuostatus, negalima vadovautis Civ. teis. įst. 707—709 str. str. § 30 bendro nuostato *ordre public* dėsnio papildymu reikia laikyti E. G. § 12, kuris pažymi: „dėl užsienyje atlikto neteisėto veiksmo prieš vokietį negalima iškelti reikalavimų toliau einančių negu tokie reikalavimai, kurie yra paremti vokiečių įstatymais".

Pagal jį, jei tektų spręsti bylą klaipėdiškio, kuris užsienyje dėl jo padarytų neteisėtų veiksmų pagal veiksmo vietos valstybės įstatymus turėtų atsakyti civiline tvarka tam tikru būdu, tai Klaipėdos teismas turėtų tuo atveju vadovautis, sprendžiant iškeltus tokiam klaipėdiškiui reikalavimus, tik vokiečių įstaty-

mais ir, esant reikalui, atiteisti iš jo tik tiek, kiek vokiečių įstatymais tie reikalavimai būtų pagrįsti.

Šiuo nuostatų nacionalinio principo taikymas praplečiamas gana toli. Juo, matyti, buvo siekiama savo piliečius apsaugoti nuo svetimų valstybių griežtesnių nuostatų taikymo. Kiek jis yra tikslingas, tai jau kitas klausimas.

6. *Kolizinės normos šeimos teisės srityje.*

Čia tenka apsistoti prie Klaipėdos Krašte veikiančių kolizinių normų vedybų teisės tiek asmeninių, tiek turtinių teisės reikalais. E. G. § 13, susituokiant, jei bent vienas susižiedavusių yra klaipėdietis, turi būti atsižiūrėta į kiekvieno sutuoktinio valstybės įstatymus. Tas pats nuostatas taikomas ir svetimšaliams, kurie Klaipėdos Krašte turi susituokti. Tačiau, tai liečia vien tik materialinės vedybų teisės reikalavimų išpildymą, pvz., dėl amžiaus, giminystės laipsnio ir kitų kliūčių vedyboms, nors jos ir nesutaptų su vokiečių B. G. B. nuostatais. Dėl vedybų atlikimo formos 13 str. 3 p. svetimšaliai turi pasiduoti vokiečių įstatymų reikalavimams. Vadinasi, jei net ir abudu sutuoktiniai būtų svetimšaliai ir jų šalies įstatymai numatytų tik bažnytines vedybas, vis dėlto, Klaipėdos Krašte gali vedybas atlikti tik civilinės metrikacijos įstaigoje.

Įvado 14 str. sutuoktinių asmens teisės santykiai, jei vienas iš jų yra klaipėdietis, normuojami vokiečių įstatymų, net jei sutuoktiniai gyventų užsienyje. Vokiečių įstatymai taikomi, kai vyras klaipėdietis krašto gyventojo pažymio neteko ir žmona liko klaipėdietė.

Įvado 15 str. sutuoktinių turto santykiams turi būti taikomi vokiečių įstatymų nuostatai, jei vyras vedybų sudarymo metu buvo Klaipėdos gyventojas. Tačiau tuo atveju, kai vyras tik po vedybų įgijo vietos gyventojo požymį, arba jei svetimos valstybės piliečiai turi savo nuolatinę gyv. vietą Klaipėdos Krašte, tai, nustatant sutuoktinių turto santykius, turi būti atsižiūrėta į įstatymus tos valstybės, kurios piliečiai sutuoktiniai buvo, sudarydami vedybas.

Taigi, taikomas *lex patriae* dėsnis, su ta išimtimi, kad sutuoktiniai gali savo gyv. vietoje sudaryti vedybų sutartis, kuriomis jų turto reikalai būtų tvarkomi net ir priešingai jų tėvynės įstatymų reikalavimams, t. y., laikytis *lex loci*.

Įvado įst. 16 nuostatų pagrindan taip pat padėtas *lex loci* dėsnis. Juo svetimšaliams sutuoktiniams leidžiama tvarkyti savo turto santykius tais atvejais, kai šie nuostatai yra palankesni tretiems sutuoktinių turto reikalais suinteresuotiems asmenims, negu jų tėvynės įstatymų nuostatai.

Reguliuojąs vedybų perskyrimo klausimą Įvado 17 str. nustato, kad vedybų perskyrimams turi būti taikomi įstatymai tos valstybės, kurios pilietis yra iškėlęs persiskyrimo bylą. Jei persiskyrimo bylos metu vyras neteko vokiečių pilietybės, o žmona liko vokiečių pilietė, tai taikomi, vis dėlto, vokiečių įstatymai. Persiskyrimas ar atskiras (faktiškas) sutuoktinių gyvenimas, numatytas užsienio įstatymais, leidžiamas, jei tai leidžiama pagal vokiečių įstatymus. Kilus klausimui dėl svetimšalių vedybų arba dėl tarpsritinės privatinės teisės, pvz., dėl Didžiosios Lietuvos piliečių vedybų Klaipėdos Krašte, visų pirma, turi būti atsižiūrėta į jų *lex patriae* statomas vedyboms sąlygas (amžius, giminystės laipsnis ir kitų kliūčių nebuvimas). Tačiau, jei vedybos sudaromos tarp Didžiosios Lietuvos gyventojo ir Klaipėdos Krašto gyventojo, tai 13 str. turi būti atsižiūrėta į abiejų šalių įstatymų nustatytas sąlygas vedyboms, kitaip tariant, šiuo atveju taikomi *lex loci celebrationis*. Praktikoje gali kilti nemaža sunkumų dėl skirtingų materialinės vedybų teisės nuostatų Didžiojoje Lietuvoje ir Klaipėdos Krašte. Pvz., X t. 1 d. 40 str. draudžiama vesti asmenims, kurie peržengė 80 metų amžių, arba jau tris kartus buvo vedę. Klaipėdos Krašto teisėje tokių suvaržymų nėra. Be to, esant tėvų ar globėjo sutikimui, vedybos leidžiamos, jei vyriškis dar nėra pilnametis (tam pakanka net 18 metų amžiaus). Kolizijoms išspręsti atitinkamų tarpsritinių normų neturima. Klaipėdos Krašte nustatytas civilinių vedybų būdas taikomas, vis tiek, ar *lex patriae* tokią formą pripažįsta ar ne. Didžiosios Lietuvos gyventojo jungtuvės, atliktos Klaipėdos Krašto bažnyčioje, čia neturi galios.

Persiskyrimams taikoma komuliacijos sistema, kuri reikalauja atsižiūrėti ir suderinti *lex patriae* su *lex domicilii* (17 str.). Pirmenybė duodama *lex patriae*, jei vienas iš persiskiriančiųjų yra klaipėdietis.

Kai Didžiosios Lietuvos gyventojas vyras gyvena Klaipėdos Krašte ir iškelia persiskyrimo bylą Klaipėdos teisme prieš žmoną, gyvenančią Kaune, tai gali kilti klausimas, ar iškeltas

persiskyrimo pagrindas atitinka, tiek Kauno, tiek Klaipėdos Krašto gyventojų. Jei tie pagrindai nesutaptų, bet dėl kitų bylos aplinkybių abiejų kraštų įstatymai leistų persiskirti, byla, vis dėlto, galės būti teigiamai išspręsta. Šia proga tenka nurodyti, kad blogiausia yra tai, kad mūsų vedybų teisės nuostatai skiriami vien tik bažnytiniam teismui naudotis; jei net pripažintume, kad formaliai teismas į juos gali atsižiūrėti, tai, vis tiek, iš esmės šie nuostatai yra nepilni ir neišsemia persiskyrimo pagrindų, numatytų vokiečių B. G. B.

Gali atsirasti sunkumų ir dėl to, kad veikiantieji Didžiojoje Lietuvoje įst. nežino visos eilės vedybų panaikinimo institutų vokiečių B. G. B. pavyzdžiui, k. a.: vedybų įvykimo ginčijimas.

Pereinant prie Didžiojoje Lietuvoje veikiančių nuostatų apie asmeninius ir turtinius santykius susituokiančiųjų tarp savęs ir tarp tėvų ir vaikų, tai tenka pažymėti, jog nei X t. 1 d. nei Nap. Kod. neturi šiuo reikalu jokių kolizinių normų. Sutuoktinių turto santykių teisės kolizijoms spręsti Palangos sričiai turi reikšmės Balt. įst. rink. įvad. XXIX str., kuris nurodo: „Susituokusiųjų turto teisės sprendžiamos įstatymais, kuriems priklausė vyras, susituokdamas pagal gyv. vietą ir luomą". Tėvų valdžios srityje kolizijos sprendžiamos XXXI str., kuris pažymi: „Santykiams, kylantiems iš tėvų valdžios, taikomi tėvo gyv. vietos ir jo luomo įstatymai".

Klaipėdos Krašte veikiančios kolizinės normos šioje srityje taip pat paremtos su tam tikromis modifikacijomis nocionaliniu principu. Įvado 18 str., sprendžiant tėvų ir vaikų santykių klausimus, tenka vadovautis vokiečių įstatymais tais atvejais, kai vyras vaiko gimimo metu buvo klaipėdietis, arba jei jis mirė prieš vaikui gimstant, atsižiūrima, ar jis prieš tai buvo klaipėdietis (§§ 18, 19). Dėl santykių tarp pavainikio ir motinos taikomi vokiečių įstatymai, jei motina klaipėdietė.

Tėvų išlaikymo prievolės pavainikio vaiko atžvilgiu, taikomi įstatymai valstybės, kuriai priklausė motina vaiko gimimo metu (§ 21).

Vaikų įteisinimo ir įsūnijimo reikalu taikomas įsūnytojo *lex patriae* (Įvado § 22).

Globai taikomi su nežymiomis modifikacijomis tėvo nacionaliniai įstatymai (§ 23).

Globos srityje X t. 1 d. 249 str. numato, kad nepilnamečiams Lietuvos piliečiams globą užsienyje uždeda konsulai; iš to tenka daryti išvadą, kad globa nustatoma Lietuvos įstatymais. Nap. Kod. 11 ir 414 str. str., tas pats dėsnis galioja ir Suvalkų kraštui, drausdamas svetimšaliams globoti Lietuvos piliečius. Balt. įst. rink. įvad. XXXIIII str. globos reikalu nustatė: „Globos bylos sprendžiamos įstatymais, veikiančiais to teismo kompetencijoje, kuriam priklauso globojamieji". Taigi, čia vadovaujamasi *lex domicilii* dėsniu.

Pilnamečių globos kolizijos klausimu X t. 1 d. 370 str. nustato, kad Lietuvos piliečiai, susirgę proto liga užsienyje, tiriami ten, kur jie yra sustoję, ir tos vietos įstatymais, dalyvaujant Lietuvos pasiuntinybės ir konsulato atstovams. Globa pavedama Lietuvos konsului, jei ten nėra globojamojo giminių. Tokiu pat būdu atliekamas ir pasveikusio tyrimas. Taigi, čia taikoma kumuliacijos sistema; forma atliekama vietos įstatymais, o pati globa — nacionaliniu įstatymu.

X t. 1 d. 379 ir 380 str. nustato, kaip turi būti tiriami bepročiai, turintieji turtus Kauno krašte ar Užnemunėj. Vadinasi, tais atvejais protas tiriamas pagal bepročio gyv. vietą, o globa nustatoma pagal įstatymus, veikiančius toje vietoje, kur yra bepročio turtas. Taigi, vėl taikoma kumuliacijos sistema šioms tarptautinėms kolizijoms spręsti.

7. *Kolizinės normos paveldėjimo teisės srityje.*

Gyvenančiam užsienyje klaipėdiečiui mirus, jo turto paveldėjimo reikalai tvarkomi vokiečių įstatymais (§ 24 p. 1). Tačiau už jo palikto turto ten padarytas skolas atsakoma pagal jo gyv. vietos įstatymus.

Svetimšalio paveldėjimui taikomi jo tėvynės įstatymai. Gyvenimo vietos įstatymai šiuo reikalu gali būti taikomi, jei jo valstybės įstatymai tai įsakmiai leidžia (§ 25). Tais atvejais, kai turto palikėjas, arba bendrai, asmuo, atlikęs tam tikrus juridinius veiksmus, neturėjo jokios pilietybės, taikomi įstatymai valstybės, kurios pilietis jis kadaise buvo, arba jei jis niekuomet neturėjo jokios pilietybės, taikomi paskutinės jo gyv. vietos įstatymai (§ 29).

Didžiojoje Lietuvoje, jei su svetimomis valstybėmis nesudaryta konvencijų, kolizijos klausimai sprendžiami veikiančiais

įstatymais. Įst. rink. IX t. 835 str. paveldėjimo klausimuose nustato teritorialinį dėsnį: „Lietuvoje esančio svetimšalio turto palikimas tvarkomas tvarka ir įstatymais, nustatytais savo piliečiams". Svetimšaliui paveldėti Lietuvoje nekilnojamojo turto ne miestuose jau prieš karą buvo nustatyti suvaržymai IX t. 830 str. 2 pastabos priede. To priedo 3 str. buvo leidžiama priimti tokius palaikus ne miestuose tik descedentams ir našliui ar našlei ir tai tik, jei įpėdinis buvo apsigyvenęs Rusijoje prieš 1887 m. kovo mėn. 14 d.; visais kitais atvejais, arba kada paveldėjimas eina iš testamento, svetimšalis, gavęs nekilnojamojo turto palikimą, turi juos per trejus metus perleisti Lietuvos piliečiui, o jei to nepadarytų, tai turtas parduodamas iš varžytynių.

Suvalkų krašte galioja Nap. Kod. 726 str., kuris nustato reciproteto principą. Toje Lietuvos dalyje svetimšaliai gauna tiek paveldėjimo teisių, kiek šios srities Lietuvos pilietis jų turi svetimšalio tėvynės valstybėje. Balt. įst. rink. įvad. XXXIV str., taikoma pirmosios buvimo vietos įstatymą. Tačiau ši norma nepritaikytina šioje srityje gyvenančio ir mirusio asmens nekilnojamam turtui, kuris yra Lietuvoje. Tuo atveju taikomas vietos įstatymas.

Kolizijų normos testamentų teisės srityje sprendžiamos iš dalies X t. 1077 ir 1078 str. str. ir iš dalies Civ. teis. įst. 464 ir 707 str. str., kurie kalba bendrai apie aktus, ir, kaip žinoma, nuosekliai laikosi dėsnio *locus regit actum*. Šie nuostatai visiškai pripažįsta naminį testamentą, sudarytą užsienyje vietos įstatymais.

Taigi, *lex loci* dėsnis dedamas pagrindan beveik visų paveldėjimo klausimams spręsti. Išimtis iš to principo padaryta Didžiojoje Lietuvoje piliečiams tų valstybių, su kuriomis Lietuva yra sudariusi atitinkamas sutartis, arba jei sudarytose kitais reikalais sutartyse ir konvencijoje numatyta jų valstybių piliečių paveldėjimo reikalus sutvarkyti kitokiais teisės dėsniais. Pvz., sutartyje su Latvija ir Estija (V. Ž. Nr. 157), šis klausimas štai kaip reguliuojamas: „Paveldėjimo teisė ir palaikų dalinimas reguliuojamas tėvynės įstatymais. Visus ginčus dėl paveldėjimo teisės ir palaikų padalinimo sprendžia tėvynės valstybės teismai ir kitos įstaigos, eidamos ten veikiančiais įsta-

tymais". Tuo būdu čia dedamas pagrindan jau ne *lex loci*, bet *lex patriae* dėsnis.

Taikos sutarties su Sov. Rusija 13 str. sprendžiant paveldėjimo klausimą, turi būti atsižiūrėta į mirusio tėvynės įstatymus.

Didžiosios Lietuvos ir Klaipėdos Krašto kolizinių normų palyginimą ir tam tikras iš to išvadas padarysime skyrium.

—/—

K. Laucius

Administracinis baudimas mūsų įstatimdavystėje.

ĮVADAS.

Pasižiūrėję į mūsų nepriklausomo gyvenimo laikais išleistus įstatymus, pastebime, kad mūsų įstatymų leidime administracinis baudimas užima gana žymią vietą. Tendencija plačiai praktikuoti administracinį baudimą mūsų įstatymų leidyboje gana žymi.

Įstatymo, kuris numatytų administracinio baudimo teisenos nors pagrindinius dėsnius nėra. Teisenos klausimai vienuose įstatymuose visiškai nenumatyti, o kituose sprendžiami gana įvairiai, tačiau nepilnai.

Šio rašinio tikslas glaustai pavaizduoti, kokia padėtis šioje srityje yra dabar, ir iškelti keletą minčių, kaip reikėtų šį reikalą tvarkyti ateityje, kad būtų galima įgyvendinti administraciniame baudime labai reikalingą vienodumą ir aiškumą.

Skyrium aptarsiu administracinį baudimą pagal įvairius įstatymus ir jiems vykdyti taisykles ir pagal privalomus įsakymus, nes, mano nuomone, tai labai skirtingos sritys, kurių drauge nagrinėti negalima.

1. VALDŽIOS ORGANAI, KURIEMS PAVEDAMA BAUSTI ADMINISTRACINIU BŪDU.

Pasirodo, kad teisė bausti administraciniu būdu suteikiama įvairiausiems valdžios organams, pradedant ministrais, baigiant

eiliniais policininkais. Baudžia ministrai (daugiausia, finansų, vidaus reikalų ir susisiekimo), Klaipėdos Krašto gubernatorius, Klaipėdos Krašto direktorija (svetimšaliams gyventi įstatymo 22 str.), įvairių departamentų direktoriai, kainų tvarkytojas, valiutų komisijos pirmininkas, agronomijos inspektorius, orinio susisiekimo inspektorius, apskričių viršininkai, karo komendantai, geležinkelių policijos viršininkas, Klaipėdos Krašto pasienio policijos vadas, ligonių kasų valdybos, prekybos registro vedėjas, mokesčių inspektoriai, muitinių viršininkai, burmistrai, viršaičiai ir, pagaliau, eiliniai policininkai (ž. „Judėjimo tvarkai nusižengusiems vietoje bausti taisykles", „V. Ž." Nr. 621). Šis sąrašas, toli gražu, nepilnas, tačiau jis pasako, kad administracinio baudimo teisė yra pavesta labai įvairiems administracijos organams, kas turi didelę svarbą to baudimo praktikos sukūrimui.

Bene plačiausias iš visų valdžios organų teises bausti administraciniu būdu turi apskrities viršininkas. Aš suskaičiau 26 įstatymus, pagal kuriuos baudžia apskrities viršininkas. Jis įgaliojamas bausti ir pagal daugelį tokių įstatymų, kurie, atrodo, neturi nieko bendro su apskrities viršininko funkcijomis arba kur tas ryšys yra gana nežymus, pvz.: sėklų prekybos kontrolės, elektros energijos kainoms normuoti, visuotinio Lietuvos gyventojų surašymo, su apkrečiamomis augalų ligomis kovoti įstatymas ir kt. Iš viso, matyti, esama tendencijos administracinį baudimą kiek galima daugiau sukoncentruoti į apskrities viršininko rankas.

Taip pat tenka pastebėti, kad yra įstatymų, kurie net nenumato, kas baudžia. Baudžiantysis organas numatomas įstatymui vykdyti taisyklėmis, nors labai tenka paabejoti, kad tai būtų galima padaryti taisyklėmis, nes klausimas, kas baudžia, yra labai svarbus. Pvz., Karo ryšių karvelių įstatyme net nepasakyta, kad baudžiama administraciniu būdu. Jei taip, turi bausti teismas. Tuo tarpu šiam įstatymui vykdyti taisyklės bausti paveda karo komendantui. Aišku, kad taisyklėmis negalima tiek daug „praplėsti" įstatymą. O jei kuriam nors tokiam įstatymui vykdyti taisyklių neišleista, tai ir nežinia, kas turėtų bausti. Tokia padėtis, pvz., yra su Įstatymu apie auksinių ir sidabrinių pinigų, aukso ir sidabro gabalais arba nuolaužomis ir vežamais prekybos tikslais sidabriniais arba auksiniais pinigais išvežimo iš Lietuvos uždraudimą („V. Ž." Nr. 21).

2. ADMINISTRACINIU BŪDU DEDAMŲJŲ BAUDŲ DIDUMAS (NORMOS).

Daugiausia numatoma piniginė bauda, kuri labai svyruoja: nuo kelių litų (pvz., Žemės ūkiams prižiūrėti įstatymas ligi 15 lt.), ligi keliolikos tūkstančių litų (pvz., Kainų priežiūros įst. ligi 15.000 lt.). Kokia gali būti žemiausia baudos norma, nurodyta tik nedaugelyje įstatymų. Todėl baudą dedantiems organams dažniausiai nėra kitos išeities, kaip vadovautis pagal analogiją Baudž. Stat. 24 str. ir skirti nemažesnes baudas, kaip 2,50 lt.

Daug įstatymų numato piniginę baudą arba areštą. Būdinga, kad daugumoje tokių įstatymų pirmoje vietoje numatytas areštas, o paskiau piniginė bauda. Pvz., sakoma: „...baudžia areštu ligi trijų mėnesių arba bauda ligi 3000 litų", tačiau praktikoje, kiek man žinoma, areštas beveik nevartojamas, o skiriama piniginė bauda, kuri paskiau pakeičiama areštu.

Toliau, daugelyje įstatymų, atrodo, nesama teisingesnio santykio tarp arešto ir piniginės baudos. Vieni įstatymai, pvz., numato areštą ligi 3 mėnesių arba piniginę baudą ligi 3000 litų, o kiti tuo tarpu 2 mėn. arešto arba 1000 lt. baudos (Pasų įstatai), 3 mėn. arešto arba 1000 lt. (Veterinarijos įstatymas), 1 mėn. arešto arba 300 lt. (Gyvuliams globoti įstatymas), 3 mėn. arešto arba 5000 lt. (Viešųjų darbų fondo įstat.), 2 sav. arešto arba 500 lt. (Kino teatrų įst.), 3 sav. arešto arba 500 lt. (Sėklų prekybos kontrolės įst.) ir t. t. Sustiprintos apsaugos ir Įstatymas apie auksinių ir sidabrinių pinigų... ir t. t. išvežimo iš Lietuvos uždraudimą, numato piniginę baudą arba *kalėjimą* ligi 3 mėnesių. Be to, yra įstatymų, kurie numato abi baudas (piniginę ir arešto), pvz., Svaigiųjų vaistų įstatymas ir Degtukų akcizo įstatymas.

Pradėjus lyginti įvairius nusižengimus ir už juos numatomas baudas, susidaro įspūdis, kad jos nevisada „proporcingos nusižengimams", t. y., atrodo, kad už mažiau svarbius nusižengimus ne sykį numatomos didesnės baudos, kaip už svarbesnius. Žinoma, tokios išvados gana subjektyvios, nes čia jokio objektyvaus kriterijaus negali būti.

3. KAI KURIE YPATINGI ADMINISTRACINIO BAUDIMO NUOSTATAI.

Prieš pradedant nagrinėti svarbesniuosius administracinio baudimo teisenos nuostatus, kurie numatyti įvairiuose tos rūšies įstatymuose, tenka nurodyti keletą ypatingų, principinio pobūdžio, administracinio baudimo nuostatų, kurie verti didesnio dėmesio.

Labai įdomus yra klausimas, ar už administraciniu būdu baudžiamus nusižengimus visada reikia dėti pabaudą, ar ji gali būti ir neuždėta, kitaip sakant, kokiu principu turi būti vadovaujamasi: teisėtumo ar tikslingumo? Nuomonių yra įvairių. Nesigilindamas į šį klausimą iš esmės, aš tik noriu nurodyti, kad administracinį baudimą numatą mūsų įstatymai pripažįsta ir tikslingumo principą. Yra keletas įstatymų, kuriuose pasakyta: „gali būti baudžiamas". Vadinasi, gali būti ir nebaudžiamas, taigi, baudimas paliekamas administracinio organo nuožiūrai. Pvz., Įstatymas apie valstybės mokesčių imamąją tvarką, Svetimšalių samdos ir viešųjų darbų fondo įstatymai ir kt. Tarp kitko, pažymėtina, kad yra įstatymų, kurie leidžia administraciniams organams patiems bausti arba atiduoti bylą spręsti teismui, pvz., Auksinių ir sidabrinių daiktų žymėjimo ir Prekybos, pramonės ir kredito įstaigų sąskaitybos knygų įstatymai.

Kitas labai įdomus dalykas, kad mėginama įvesti tėvų atsakingumo už nepilnamečių vaikų nusižengimus dėsnį. Iki šiol mūsų įstatymai tokio principo nežinojo. Tiesa, Baudž. Statute yra vienas straipsnis (423), kuris numato bausmę tėvams, jei jų atsakomai priežiūrai atiduoti vaikai padaro nusikaltimą, bet pagal tą straipsnį tėvai baudžiami ne už tai, ką vaikas padarė, bet už nepakankamą ar netinkamą jo priežiūrą. Tuo tarpu, Viešaisiais keliais judėjimo įstatymui vykdyti taisyklės numato tėvų ar globėjų atsakomybę už vaikų nusižengimus. Tų taisyklių 110 str. sako, kad „už nusižengusius judėjimo tvarkai vaikus iki 17 metų amžiaus atsakingi jų tėvai ar globėjai". Taigi išeitų, kad pats vaikas negali būti baudžiamas, o visada turi būti baudžiami tėvai ar globėjai. Tačiau, turint galvoje, kad tėvų atsakingumo už vaikų nusižengimus dėsnį, kuris pačiame įstatyme nenumatytas, nustato jam vykdyti taisyklės, minėtąjį 110 str. vargu galėtų pripažinti galiojančiu.

Kitokia forma šis principas numatytas Laukams prižiūrėti įstatyme, kurio 3 str. pasakyta, kad jei nepilnametis ligi 17 metų amžiaus negali sumokėti baudos ar nuostolių, jie išieškomi iš tėvų ar globėjų, o jei jis samdinys, iš jo samdytojų. Tai plačiau išdėstyta įstatymui vykdyti taisyklėse, kurios numato, kad bauda iš tėvų ir globėjų ieškoma tik tada, jei nepilnametis neturi apmokamos tarnybos. Tačiau jei iš jų tos baudos išieškoti negalima, ji areštu nekeičiama. Apie šeimininkų atsakomybę taisyklėse nebekalbama.

Čia dar paminėtinas ir Užsienio valiutos operacijoms tvarkyti įstatymas („V. Ž." 501), kuris taip pat numato trečiųjų asmenų atsakingumą už kitų nusižengimus. To įstatymo 28 str. pasakyta, kad įmonės savininkas (įmonininkas) atsako savo turtu, jei baudos negalima išieškoti iš nubaustojo įmonės vedėjo turto. Tačiau šis straipsnis prieštarauja to paties įstatymo 27 str., kuriame pasakyta, kad *nesumokėta nustatyta laiku* bauda pakeičiama areštu ligi 6 mėnesių. Tiesa, šitokia atsakomybė gal ir atrodo šiek tiek „gimini" civilinei trečiųjų asmenų atsakomybei už nuostolius, tačiau iš esmės, vis tik, turi baudžiamosios atsakomybės pobūdį.

Trečias įdomus nuostatas, kurį numato administracinio baudimo įstatymai, tai baudimas juridinio asmens. Pagal Baudž. teisenos įstatų 15 str. kiekvienas atsako už save, ir juridinis asmuo, kaip toks, negali būti baudžiamas. Galima nubausti kiekvieną kaltąjį juridinio asmens narį, kaip atskirą asmenį. Svetimšaliams gyventi įstatymo pakeitimas („V. Ž." 437, to įstatymo 20 str.) numato, kad baudžiama „politinė organizacija, kurios darbe svetimšalis dalyvavo" bauda ligi 5000 lt. Reikia manyti, kad bauda išieškoma iš organizacijos turto, ir, jei iš jo išieškoti negalima, organizacijos nariai savo asmeniniu turtu neatsako. Juridinio asmens baudžiamąjį atsakingumą, nors ir sąlyginį, dar numato aukščiau minėtasis užsienio valiutos operacijoms tvarkyti įstatymas savo 28 str.

4. PINIGINĖS BAUDOS IR LAISVĖS ATĖMIMAS.

Visus įstatymus, kurie numato administracinį baudimą, galima paskirstyti į dvi grupes: 1) numatančius baudos pakeitimą areštu ir 2) tokio pakeitimo nenumatančius.

Įstatymų, kurie konkrečiai numato piniginės baudos pakeitimą areštu be jokių sąlygų, yra tik keletas, pvz., Kelių įstaty-

mas (pasakyta, kad nesumokėta bauda pakeičiama areštu), Užsienio valiutos operacijoms tvarkyti įstatyms („nustatytu laiku nesumokėta bauda pakeičiama areštu“) ir kt.

Toliau į šią kategoriją priskirtini visi tie įstatymai, kurie apie baudos pakeitimą areštu nors ir nekalba, tačiau numato bausmę areštą arba piniginę baudą. Kadangi jokių varžančių nurodymų dėl piniginės baudos išieškojimo juose nėra, tenka daryti išvadą, kad piniginė bauda gali būti keičiama areštu bendra tvarka.

Pagaliau šiai įstatymų kategorijai priklauso visi tie, kuriuose pasakyta, kad „neišieškota bauda“ pakeičiama areštu. Čia tik yra sąlyga, reikalaujanti baudą pirma ieškoti, o kai nepasiseka tai padaryti, galima keisti areštu.

Antrajam punkte paminėti įstatymai yra tie, kurie numato tik piniginę baudą, kuri areštu negali būti pakeista. Vienuose jų apie pakeitimą nieko nekalbama (taigi, dar gal galėtų kilti klausimas, ar negalėtų pakeisti iš analogijos taikant Baudž. Stat. 59 str.), o kituose aiškiai pasakyta, jog bauda išieškoma Valstybės mokesčių imamąja tvarka, vadinasi, jokiems abejojimams vietos nepalikta. Tokių įstatymų yra gana daug.

Pažiūrėkime, kokie yra svarbiausi administracinės teisenos dėsniai, kaip jie numatyti įstatymuose ar jiems vykdyti taisyklėse. Prieš pradedant šį klausimą nagrinėti, tenka pastebėti, kad tiktai keletas įstatymų (Akcizų ir finansų monopolių, Karinės prievolės) numato plačią teisenos tvarką. Šiaip daugiausia numatyta, tik kam ir per kiek laiko skundžiamas baudžiamasis nutarimas.

5. ADMINISTRACINIŲ BYLŲ „KĖLIMO“ SENATIS.

Pagal Baudž. Statuto 68 str. nuostatus, jei praeina vieneri metai nuo to laiko, kai padarytas nusižengimas, ligi to, kai apylinkės teisėjas įtariamąjį patraukia atsakomybėn, įvyksta bylos iškėlimo senatis. O kaip yra šiuo atžvilgiu su administracinėmis bylomis: kokie yra senaties terminai, nuo kurio momento nusižengusiam byla yra „iškelta“? Tai labai svarbūs klausimai. Deja, juos sprendžia (ir tai nepilnai) tik keletas įstatymų, pvz., Butų mokesčio (1 ir 3 metai nuo nusižengimo padarymo), Verslo pelno (1 ir 3 metai), Karinės prievolės (1 metai, bet tik tuo atveju, jei nusižengimas neiškilo arba nusižengėlis nebuvo žino-

mas), Akcizų ir finansinių monopolių ir Alkoholinių gėrimų įstatymai (1 ir 3 metai). Kiti įstatymai šiuo klausimu tyli. Atrodo, kad lieka tik pagal analogiją taikyti baudž. stat. 68 str. nuostatus ir bylą iškelta laikyti nuo to momento, kada faktiškai rašomas baudžiamasis nutarimas. Bylos gavimas budžiančioje įstaigoje neturėtų būti laikomas jos iškėlimu.

6. BAUDŽIAMŲJŲ ADMINISTRACINIŲ NUTARIMŲ SKUNDIMAS.

Visus įstatymus, pagal kuriuos baudžiama administraciniu keliu, pagal sprendimų nutarimų apskundimą galima paskirstyti į šias tris kategorijas:

1) nubaudimas galutinis,

2) galima skųstis aukštesniems administracijos organams,

3) galima skųstis pirma administraciniams organams, o paskiau teismui.

Į pirmąją kategoriją įskaitytini tie įstatymai, pagal kuriuos baudžia patys ministrai, pvz.: Viešųjų darbų fondo įstatymas, Viešojo atsiskaitymo įstaigų ir įmonių įstatymas, Auksinių ir sidabrinių dirbinių žymėjimo įstatymas ir kt. Daugiausia yra šios rūšies įstatymų, kur baudimo teisė suteikta finansų ministrui. Kadangi ministrai neturi sau viršininkų, reikia laikyti, kad jų sprendimai yra galutiniai, nors įstatyme nieko nėra apie tai pasakyta.

Antrąją kategoriją sudaro, pirmiausia, tie įstatymai, kuriuose numatyta, jog galima skųstis aukštesniam organui, kurio nutarimas galutinis. Dažniausiai skundžiamasi atitinkamam ministrui, bet yra įstatymų, kuriuose numatytas skundimas žemesniems organams, pvz., pagal Žemės ūkiams prižiūrėti įstatymą baudžia agronomijos inspektorius, o skundžiamasi žemės ūkio dep-to direktoriui, kurio sprendimas galutinis. Pagal Įstatymą apie valstybinį mokestį nuo nejudomojo turto miestuose ir miesteliuose baudžia mokesčių inspektorius, jo nutarimą galima apskųsti mokesčių komisijai, o pastarosios — mokesčių dep-tui. Ir daugiau tolygių pavyzdžių galima nurodyti.

Toliau į šią kategoriją reikia įskaityti tuos įstatymus, pagal kuriuos baudžia žemesnieji administracijos organai, taigi, nutarimai gali būti skundžiami, bet apie tai nieko nepasakyta, o įstatymui vykdyti taisyklių nėra, pvz., Elektros energijos kai-

noms normuoti įstatymas numato, kad baudžia apskrities viršininkas, o apie skundimą nieko nepasakyta. Išeitų, kad skųstis negalima. Tokių įstatymų yra nemaža. Praktikoje tačiau tokiais atvejais skundžiamasi atitinkamiems ministrams, vadovaujantis dėsniu, kad aukštesnysis organas gali visuomet panaikinti žemesniojo administracijos organo nutarimus. Tačiau tokia padėtis sukelia daug ginčų.

Trečiąją kategoriją sudaro įstatymai, kur administracinio organo baudžiamuosius nutarimus pirma galima apskųsti atitinkamam aukštesniam administraciniam organui, o paskiau teismo organams. Tokie yra, pvz., šie įstatymai: Susirinkimų ir pramogų įstatymas, Darbo pajamų mokesčio įstatymas ir kt. Vienas įstatymas — Arklių kergimui tvarkyti — numato, administracijos organų nutarimų skundimą tiesiog teismui: baudžia viršaitis ar burmistras, o skundžiamasi apylinkės teisėjui, kurio sprendimas galutinis.

Taigi, kaip matome, vienodos sistemos baudžiamųjų nutarimų skundimo atžvilgiu neišlaikyta. Vienų visai negalima apskųsti, kitus galima skųsti aukštesniems administracijos organams, o dėl trečių skundai gali atsidurti net Vyriausiame tribunole.

7. NUTARIMŲ SKUNDIMO TVARKA IR SKUNDO PADAVIMO PASEKMĖS.

Pirmiausia, tenka pažymėti, kad yra įstatymų, kuriuose pasakyta kam galima skųstis, bet nėra numatyta nei skundo padavimo tvarkos, nei terminų, pvz., Spaudos, knygynų įstatymas, Muitinių įst. ir kt. Tokiais atvejais susidaro gana kebli padėtis, kurią mėgina išspręsti patys administracijos organai. Pvz., vidaus reikalų ministras savo 1932 m. įsakymu Nr. 11 yra nustatęs, kad visais tais atvejais, kada nėra numatyta skundo padavimo termino ir tvarkos, jis gali būti paduotas jam per 7 dienas nuo baudžiamojo nutarimo paskelbimo ir paveda skelbiant nutarimą apie tai paaiškinti nubaustąjam. Aišku, ši tvarka privaloma tik vidaus reikalų ministro žinioje esančioms įstaigoms. Kitas ministras gali nustatyti kitokią tvarką.

Skundo padavimo tvarka. Daugumas įstatymų nenumato, kokia tvarka turi būti paduodami skundai. Pagal bendrą dėsnį, skundas turėtų būti paduodamas per tą įstaigą, kurios nutari-

mas skundžiamas. Taip yra pasisakęs vienoje administracinėje byloje ir Vyriausias Tribunolas ((1935.V.18 d. tvark. posėdžio nutarimas byloje Nr. 224). Tačiau keletas įstatymų (teisingiau, jiems vykdyti taisyklių) numato skundo padavimo tvarką, ir tai gana nevienodą. Pvz., dėl baudų už nusižengimus Švenčių ir poilsio įstatymui galima skųstis vidaus reikalų ministrui betarpiškai arba per nuovados viršininką. Nakties darbo kepyklose įstatymui vykdyti taisyklės numato, kad skundas paduodamas vid. reik. ministr. per nuovados v-ką. Pagal abu įstatymus baudžia apskr. viršininkas. Kodėl čia numatytas nuovados viršininko „tarpininkavimas", sunku suprasti.

Skundų apmokėjimas žyminių mokesčių ir užstatas. Tose administracinėse bylose, kur įstatymas numato vien piniginę pabaudą (be pakeitimo areštu), skundai turi būti apmokami žymyniu mokesčiu, nes Žyminio mokesčio įstatymas (2 str. 10 p.) atleidžia nuo mokesčio adm. bylose tik tuos skundus, kur nubaustajam gresia laisvės suvaržymas.

Susirinkimų ir pramogų įstatymas numato, kad paduodant skundą, turi būti įneštas įkaitas po 6,60 lt. už kiekvieną areštо dieną arba $^1/_5$ dalis paskirtos piniginės baudos. Aišku, toks reikalavimas užkerta kelią neturtingiems žmonėms, ypač jei paskirta didesnė bauda, ieškoti teisybės.

Apskundimo terminai. Kur įstatyme ar jam vykdyti taisyklėse numatytas skundo padavimo terminas, jis paprastai prasideda nuo nutarimo nubaustajam paskelbimo dienos. Terminai yra labai įvairūs, pvz.: 3 dienos (Svetimšaliams Lietuvoje gyventi įstatymas), 5 dienos (Susirinkimų ir pramogų įstatymas), 7 dienos (Veterinarijos įstatymas), 10 dienų (Žemės ūkiams prižiūrėti įstatymas), 14 dienų (Švenčių ir poilsio įstatymas), 1 mėnuo (Draudimo nuo nelaimingų atsitikimų įst.) ir kt.

Ką daryti, jei skundas paduotas pavėluotai, numato, rodosi, tik du įstatymai: Karinės prievolės įstatymas (skundas nesvarstomas, jei pavėluota be teisėtų priežasčių) ir Laukams prižiūrėti įstatymui vykdyti taisyklių 14 str. (pavėluotą skundą viršaitis siunčia apskr. v-kui tik tada, jei pavėlavimo priežastys labai svarbios). Kiti įstatymai tuo reikalu tyli, ir tenka vadovautis iš analogijos baudžiamosios teisenos nuostatais.

Skundo padavimo pasekmės. Kaip atsiliepia į nutarimo vykdymą jo apskundimas? Daugumas įstatymų ir jiems vykdyti

taisyklių tuo reikalu tyli. Dėl to, vadovaujantis iš analogijos bendru principu, kad apskundimas suspenduoja vykdymą, tenka daryti išvadą, kad visais tokiais atvejais nutarimas negali būti vykdomas, kol skundas nebus galutinai išspręstas. Tačiau yra įstatymų, kur šis klausimas sprendžiamas: vienuose pasakyta, jog skundo padavimas vykdymą sustabdo (pvz., Susirinkimų ir pramogų įstatymas), o kituose, — priešingai — nesustabdo (Sustiprintos apsaugos, Karinės prievolės įstatymas). Nežinia, kaip būtų daroma, skundą patenkinus tais atvejais, kai apskundimas vykdymo nesustabdo. Išieškota piniginė bauda, reikia manyti, turėtų būti grąžinta, bet kaip būtų su arešto ar kalėjimo bausme? Ar būtų atlyginti dėl to kilę nuostoliai, jei nutarimas būtų panaikintas.

8. SKUNDŲ SPRENDIMO TVARKA.

Administracinį baudimą numatą įstatymai nenumato baudžiamojo nutarimo formos ir turinio ir nieko nekalba apie jų motyvavimą. Kiek man žinoma, tokie nutarimai praktikoje nemotyvuojami. Tačiau įstaiga, kurios nutarimas apskųstas, pateikdama bylą aukštesniajam organui, paprastai suteikia paaiškinimų dėl skundo turinio, taigi, tuo pačiu savo veiksmus daugiau ar mažiau motyvuoja.

Bylos pateikimo aukštesnei instancijai ir skundo išsprendimo laikas numatytas tik viename kitame įstatyme ar jam vykdyti taisyklėse. Taip, pvz., Svetimšaliams gyventi Lietuvoje įstatymas numato, kad skundas su byla turi būti pasiųstas vid. reik. ministrui per 3 dienas nuo gavimo. Laukams prižiūrėti įstatymui vykdyti įstatymas (9 str.) numato, kad apskrities viršininkas skundą turi išspręsti per 10 dienų, o jam vykdyti taisyklės (19 str. „V. Ž." Nr. 581) per 7 dienas. Matyti, čia yra įvykusi klaida. Tos pačios taisyklės numato ir, per kiek laiko viršaitis turi iššiūrėti gautąjį protokolą (per 7 d.).

Ką gali padaryti su apskųstuoju nutarimu skundą sprendžianti įstaiga, numato tik vienas kitas įstatymas. Pvz., Laukams prižiūrėti įstatyme pasakyta, kad apskrities viršininkas gali sumažinti arba padidinti viršaičio uždėtą baudą. Tačiau čia gana neaiškus klausimas, ar jis gali baudą didinti savo nuožiūra ar kokioms nors sąlygoms esant. Įstatymui vykdyti taisyklės (12 ir 13 str.) numato, kad viršaičio *išteisinamąjį* nuta-

rimą gali apskųsti nukentėjęs ir miškų administracija, bet nenumato jiems teisės apskųsti *baudžiamąjį* nutarimą. Jį gali skųsti tik nubaustasis, o jei neapskundžia, nutarimas vykdomas (15 str.). Tokiai padėčiai esant, išeitų, kad apskrities viršininkas gali baudą padidinti savo nuožiūra, spręsdamas nubaustojo skundą... Aišku, kad šis reikalas yra netvarkoje: įstatymui vykdyti taisyklėse yra spraga. Kai kurie įstatymai, kaip spaudos, knygynų, sako, kad vidaus reikalų ministras gali pakeisti, ką apskrities v-kas pagal tuos įstatymus yra padaręs, taigi, gali laisvai keisti ir baudžiamuosius nutarimus. Šiaip daugumoje įstatymų šiuo klausimu nieko nekalbama, bet praktikoje uždėtoji bauda yra mažinama arba visai nuimama.

Taip pat nei įstatymuose nei jiems vykdyti taisyklėse nerandame nurodymų, ar galima, sprendžiant skundą, grąžinti bylą padaryti papildomai kvotai, pareikalauti iš nubaustojo naujų įrodymų, apklausti jo nurodytus naujus liudytojus arba pašaukti jį patį duoti paaiškinimą žodžiu. Praktikoje, kiek man žinoma, bylos yra grąžinamos surinkti papildomų žinių ar patikrinti nubaustojo nurodytiems faktams, bet retai. Šiuo atžvilgiu yra įdomus ir paminėtinas Prekybos registro įstatymas, kuris įveda suinteresuotų asmenų kvietimo paaiškinimams suteikti principą. Tiesa, čia įrodymus tokia tvarka tikrina ne antroji, bet pirmoji instancija, kuri baudžia, tik toji baudimo tvarka gana savotiška ir nevisai suprantama. Prekybos registro vedėjas, pateikdamas prekybininkui tam tikrus reikalavimus, nurodo, kokia suma bus nubaustas, jei reikalavimo neįvykdys. Tokį įspėjamąjį prekybos registro vedėjo įsakymą galima jam pačiam protestuoti. Jei protestą atmeta, baudžia. Jį žiūrėdamas gali šaukti suinteresuotą asmenį suteikti paaiškinimų žodžiu (Prekybos registro įst. 51—53 str., „V. Ž." Nr. 574)).

Skundus žiūrinčių organų nutarimų motyvavimo klausimu nurodymų įstatymuose nėra. Žinoma, jei tas nutarimas galutinis, motyvavimas nebūtinas. Tačiau tose bylose, kur apeliacinės instancijos nutarimą dar galima apskųsti Vyriausiam Tribunolui, (pvz., Susirinkimų ir pramogų, Darbo pajamų, Ligonių kasų ir kt. įstatymai), motyvų surašymas yra būtinas. Šiuo klausimu yra pasisakęs ir Vyriausiasis Tribunolas (1938.I.4 d. baudž. skyr. sprend. byloje Nr. 332), kuris nurodė, kad tokie nutarimai turi būti motyvuojami, nors atitinkamai įstatymai įsakmiai to ir nenumato.

9. BAUDŽIAMŲJŲ ADMINISTRACINIŲ NUTARIMŲ VYKDYMAS.

Kaip jau buvo minėta, yra gana daug įstatymų, kuriuose pasakyta, kad „*neišieškota bauda*“ pakeičiama areštu ir kad baudos ieškomos valstybės mokesčiams ieškoti nustatytą tvarka. Pirmiausia, čia kyla klausimas, ar gali tokiais atvejais baudžiąs administracijos organas savo nutarime išsyk nurodyti, kokio didumo areštų turi būti bauda pakeista. Daugumas įstatymų ir jiems vykdyti taisyklių šiuo klausimu tyli, bet kai kuriuose įsakmiai nurodyta, kad pirma bauda turi būti ieškoma, o tik negalint išieškoti siunčiama, kam priklauso pakeisti areštu (pvz., Laukams prižiūrėti įstatymui vykdyti taisyklių 17 str. pakeitimas, „V. Ž.“ Nr. 604).

Toliau, klausimas kaip suprasti sąvoką „neišieškota bauda“, kada pasakyta, jog bauda išieškoma valstybės mokesčių imamąja tvarka? Ieškant mokesčius, jei pasirodo, kad asmuo neturi turto, iš kurio būtų galima mokestį išieškoti, surašomas neturto aktas ir siunčiamas įstaigai, kuri prašė mokestį išieškoti. Ji įtraukia tokį asmenį į valstybės skolininkų sąrašus ir, jei gauna žinių, jog toks asmuo turto įgijo, vėl pradeda ieškoti. Taip daroma, iki praeina 10 metų. Suprantama, kad taip elgtis tokiais atvejais vykdant administracines baudas būtų nelogiška. Vidaus reikalų ministerija tokiais atvejais, jei įstatyme nėra nurodymų tuo reikalu, laikosi tokios praktikos: baudą keičia areštu tuo atveju, jei nėra turto, iš kurio galėtų išieškoti, ir „nenumatoma, jog nubaustasis ateityje praturtės... Kitų ministerijų praktika man nežinoma.

Šia proga tenka nurodyti vieną įdomų principą dėl baudų keitimo areštu. Akcizo ir finansinių monopolių įstatymo 534 str. numato, kad bauda pakeičiama areštu ir tuo atveju, kai jai išieškoti reikėtų parduoti nekilnojamąjį turtą (2 p.) arba kai jos išieškojimas paliktų nubaustąjį ar jo šeimą be pragyvenimo šaltinio (3 p.).

Jeigu įstatyme baudos pakeitimas areštu nenumatytas, tada bauda ieškoma kaip ir valstybiniai mokesčiai, taigi, vykdymo senatis tokiais atvejais 10 metų. Vykdymo senaties klausimas administracinėse bylose iš viso labai neaiškus, nes įstatymuose nurodymų nėra. Taip pat neaiškus yra baudų vykdymo atidėjimo ar piniginės baudos išdėstymo reikalais. Jį sprendžia tik

vienas kitas įstatymas, pvz., Akcizų ir finansinių monopolių ir tie, kurie numato, jog bylos sprendžiamos Akc. ir fin. monopolių įstatymo tvarka (Žiebtuvų vartojimo rinkliavos įst. ir kt.). Praktikoje bauda atidedama ir išdėstoma dalimis.

Taip maždaug, bendrais bruožais, atrodo administracinis baudimas mūsų įstatymuose. Kaip matome, daug svarbių klausimų sprendžia neaiškiai ir trumpai, o dar daugiau visiškai nenumatyta, pvz.: bepročių ir mažamečių atsakingumas, bendrininkavimas, baudimas iš sudėties už pasikartojančius nusižengimus, bylų nutraukimo priežastys ir kt. Kitąsyk pakalbėsime apie baudimą pagal privalomuosius įsakymus ir padarysime bendro pobūdžio išvadas.

——/——

El. St.

Atlyginimas už moralinę žalą.

Vienas brangiausių žmogaus turtų yra jo asmens teisės, kaip garbė, asmens neliečiamybė ir pan. Todėl kiekvienam rūpi, kad tos teisės būtų tinkamai apsaugotos. Bet kaip tik ši sritis mūsų įstatymų ir teismo praktikos yra labiausiai apleista, ir asmens teisių pažeidimas nesulaukia iš įstatymų leidybos tos reakcijos, kuri jam priderėtų.

Asmens teisės, kaip ir visos kitos teisės, gali būti apsaugotos leidžiant nuskriaustajam reikalauti iš nusikaltusio jam padarytą žalą atlyginti.

Kiekvienu kitu būdu prasižengus įstatymams, būna padaryta kokių nors materialinių nuostolių. Pvz., nužudžius ką nors, nužudytojo šeima turi išlaidų ryšium su jo gydymu, laidotuvėmis; jei miręs išlaikė savo šeimą, iš kaltininko gali būti priteistas išlaikymas mirusio šeimai. Suklastojęs parašą gali gauti pagal suklastotą dokumentą tam tikrą pinigų sumą ir tuo padaryti nuostolių tam, kurio parašą jis buvo suklastojęs. Neišpildžius kokios nors prievolės, pvz., ne laiku pristačius prekes ar pavėluotai pastačius namą, kontrahentas taip pat turi materialinių nuostolių.

Bet, įžeidus, pvz., kieno nors garbę, materialinių nuostolių gali visai nebūti, o nuskriaustasis gali žymiai nukentėti moraliai, negaudamas už tai jokios kompensacijos. Taip pat ir su kitų asmens teisių pažeidimu. Pvz., — sunaikinami laiškai jau seniai mirusio šeimos nario, — vienintėlis daiktas likęs po jo. Materialiniai nuostoliai čia gali būti lygūs nuliui, o moralinė skriauda — aiški. Arba — užmušamas, neatsargiai vairuojant automobilį, vaikas. Materialiniai nuostoliai yra labai menki, priešingai, tėvams gali būti net materialinės naudos — nereikės auginti vaiko, bet moralinės skriauda — nebepataisoma.

Bet, nors šis klausimas lyg negali kelti abejonių, yra nuomonių, esą, negalima asmens teises, pvz., garbę, vertinti pinigais. Be to, prileidžiant atlyginimą už moralinę žalą, šis institutas galėsiąs virsti išnaudojimų šaltiniu — jei kas nors tyčia ieškotų priekabių, kad jį įžeidinėtų, pvz., — duotų antausį, o paskui reikalautų atlyginti už tą įžeidimą. Mokslininkai, buvę romėnų teisės įtakoje, manė, jog negalima leisti reikalauti atlyginimo už moralinę žalą, nes romėnų teisė nebuvo numačiusi šio nuostato.

Bet pastaruoju laiku vis daugiau balsų pasisako už šį dėsnį, ir jau daugelis dabartinių kodeksų įsakmiai numato atlyginimą už moralinę žalą; bendra dvasia tų kodeksų, kurie dar nėra įtraukę šio dėsnio, taip pat jam neprieštarauja.

Pažvelgę į šio principo istoriją, pamatysime, kad ir r o m ė n ų*) laikais, kai tiek reikšmės buvo teikiama grynai materialinėms gėrybėms, kurios ypatingai stropiai buvo saugojamos, pasitaikydavo ir moralinės žalos, kaipo tokios, atlyginimo atsitikimų. Pvz., buvo uždedama piniginė bauda už vaikų moralinį gadinimą. Bausdavo materialiai ir už įžeidimą, bet šiuo atvėju baudos būdavo griežtai klasifikuojamos pagal nuskriaustojo visuomeninę padėtį. Vėliau pretorinis teismas pradėjo saugoti ir kitas asmens teises, pvz., buto neliečiamybę ir kt. Pretorius savo nuožiūra patikrindavo nuskriaustojo ieškinio pamatą. Tokiu būdu matome, kad ir į romėnų teisę pradėjo skverbtis asmens teisių apsaugos principas, nors dar ir nevisai aiškiai suformuluotas.

*) S. A. Bieliackin, „Vozmeščenije moralnogo (neimuščestvennogo) vreda", Petrapilis, 1913 m.

Vokiečių BGB tik viename straipsnyje mini atlyginimą už moralinę žalą. 847 § nustato, kad gali reikalauti atlyginti materialinius nuostolius tas, kuriam buvo sužalotas kūnas ar sveikata, ar atimta laisvė. Tokią pat teisę turi moteris, kurios atžvilgiu buvo nusižengta dorovei ar kuri buvo priversta gyventi neteisėtoje santuokoje. BGB 1300 § numato vieno sužieduotinių teisę reikalauti ir nematerialinės žalos atlyginimo, jei sužieduotuvės iširo ne dėl jo kaltės. StGB, Baudž. Kodekso, 188 § numato dar vadinamąją „Busse" iki 6.000 markių, jei dėl įžeidimo nukenčia nuskriaustojo turtas, uždarbis ar tolesnė gerovė. Tai pačiai sumai „Busse" uždedama ir ką nors sužalojus. Kitų atsitikimų vokiečių kodeksai nenumato.

Anglų teisė, kuri, apskritai, yra labai lanksti ir lengvai prisitaiko prie gyvenimo reikalavimų, žino ir moralinės žalos atlyginimą. Būna atsitikimų, kai ieškinys iškeliamas vien tik dėl moralinių nuostolių, ir tuomet teismas savo laisva nuožiūra nustato atiteistiną sumą. Tokio ieškinio pavyzdžiu gali eiti prieš kelis metus kunigaikščio Jusupovo ir jo žmonos iškeltas vienai filmų bendrovei ieškinys dėl atlyginimo už moralinę žalą, padarytą jiems filmos, vaizduojančios Rasputino nužudymą. Ieškinio buvo priteista palyginti stambi suma.

Neseniai tame pat Londone buvo svarstoma panaši byla. Prieš kelis metus buvo nužudytas vienas žmogus, ir jo žmoną apkaltino jį nužudžius; tačiau ji buvo išteisinta. Po kiek laiko ji ištekėjo už kito. Neseniai vienoje knygų leidykloje, kuri, tarp kitko, leidžia kriminalinių romanų seriją, pasirodė apysaka, vaizduojanti kaip tik tą nužudymą. Našlė patraukė atsakomybėn leidyklą ir apysakos autorių už difamaciją, tačiau ginčas buvo baigtas geruoju, sutikus patrauktiems atsakomybėn sumokėti tam tikrą pinigų sumą.

Prancūzų civiliniame kodekse nėra atskiro straipsnio, numatančio atlyginimą už moralinę žalą, kaipo tokią. Bet teismo praktika atatinkamai praplėtė civ. kodekso 1382 §, įpareigojantį kiekvieną, padariusį kitam nuostolių, juos atitaisyti.

Šveicarijos obligacijų kodeksas, išleistas 1911 m., savo 47 ir 49 §§ įsakmiai kalba apie moralinę žalą. Pagal 47 § atlyginimo už moralinę žalą gali reikalauti tas, kuriam kūnas sužalojimas; jam mirus, to atlyginimo gali reikalauti jo šeimos narys. 49 § nustato, kad asmuo, kurio asmeniai interesai buvo pažeisti, taip pat turi teisę reikalauti moralinę žalą atlyginti.

Turkijos civilinis kodeksas, išleistas 1926 m., taip pat numato moralinės žalos atlyginimą. Atsitikimai, kuriais leidžiama reikalauti to atlyginimo, yra šie: jei pasisavinamas kieno nors vardas ir tas, kurio vardas pasisavintas, yra užgautas (25 §, 2 d.); iširus sužiedutuvėms ir rimtai pažeidus nekaltosios pusės asmens teises (85 §, 1 d.); jei persiskiriant buvo rimtai pažeistos nekaltosios pusės asmens teisės (143 §).

Tokiu būdu mes matome, kad daugelis Europos kraštų kodeksų jau tiesiog numato atlyginimą už moralinę žalą. Kaip gi į tą klausimą žiūri mūsų įstatymai?

Rusijoje, iš kurios mes esame paėmę mūsų civilinius įstatymus, jau XVI amž. buvo žinoma „nešlovės" — „besčestije" sąvoka, už kurią iš įžeidusio buvo reikalaujama tam tikra pinigų suma, priklausoma nuo nuskriaustojo visuomeninės padėties. Panašių nuostatų buvo ir caro Aleksiejaus 1649 m. statute. Tie nuostatai buvo vėliau šiek tiek papildyti Petro Didžiojo ir Kotrynos Didžiosios.

Išleidus 1851 m. naują civilinį kodeksą, visus žalos bei nuostolių atlyginimo klausimus pradėjo reguliuoti pagal civ. įstatymų X t. 1 d. Įdomu susipažinti, kaip tas įstatymas traktuoja šią sritį. Taip pat bus ne pro šalį prisiminti ir tuos Baudžiamojo Statuto straipsnius, kurie paremia atlyginimo už moralinę žalą principą.

Civ. įstatymų 644 str. nustato, kad „kaltasis, padaręs kokį nors nusikaltimą ar nusižengimą, vis tiek, tyčia ar netyčia jo padarytas tas nusikaltimas, turi atlyginti už visus, tiesiogiai jo padarytus, nuostolius bei žalą".

Civ. įstatymų 645 str., „jeigu čia bus įrodyta, jog nusikaltimas ar nusižengimas padaryti kaip tik norint pridirbti kok'ų maždaug svarbių nuo jo nukentėjusiam nuostolių ar praradimų, tad kaltasis turi atlyginti ne tik už nuostolius, stačiai dėl to veikimo įvykusius, bet ir už tuos visus, kurie iš tikrųjų to norint padaryti".

Kaip gi suprasti tą sąvoką? Ar Civ. įstatymai turi omenyje tik materialio pobūdžio žalą ir nuostolius, ar taip pat ir tokius, kurie turi tik grynai moralinio pobūdžio?

Moralinės žalos esama beveik kiekvienu atžvilgiu, kai prasilenkiama su įstatymais. Bet daugumoje atsitikimų ji būna nustumiama į antrą planą, prasilenkus su baudžiamaisiais įstatymais — viešojo nusikaltimo elemento, akivaizdoje tok'o įvy-

kio, kaip nužudymas, vagystė ir pan., o prasilenkus su civiliniais įstatymais — materialinių sumetimų, pvz., įpėdinystės bylose ar ginčuose dėl teisių įtvirtinimo.

Svarbiausieji atsitikimai, kuriuose moralinė žala vaidina beveik išimtinę rolę, yra įžeidimo, neteisėto kaltinimo bei apskundimo ir laisvės atėmimo atsitikimai.

Į ž e i d i m a s gali įvykti nuskaudžiant ar paženinant. N u o s k a u d a, kuri yra numatyta B. St. 530 str., gali pasireikšti veiksmu ar atsiliepimu. Dažnai būna, kad koks nors veiksmas neturi pasekme kūno sužalojimo, už kurį galima reikalauti nuostolių atlyginimo, o, vis tik, jis skaudžiai pažeidžia nuskriaustojo garbę, pažemina jį visuomenės akyse ir suteikia ir kitiems progos jį kaip nors pažeisti. B. St. 530 str. numato už nuoskaudą bausmę: areštą ar baudą.

Civ. įstatymų 667 str., iš asmeniškai ką nors įžeidžiusio gali būti priteista nuo 5 iki 250 lt. už „nešlovę". Tačiau Civ. įst. 668 ir 669 str. str. draudžia mokėjimą už nešlovę jungti su nusikaltusio nubaudimu.

Prie numatytų B. St. 530 str. nuoskaudos atsitikimų galima priskirti ir veido s u b i a u r i n i m ą. Šis atsitikimas priklauso, žinoma, prie kūno sužalojimų, bet, be to, čia pažeidžiama ir garbė. Ypatingą reikšmę turi, kai subiaurinamas moters veidas, ypač dar netekėjusios. Tiesa, Civ. įst. 662 str. kaip tik numato šį atsitikimą ir uždeda kaltininkui prievolę duoti nukentėjusiai lėšų pragyventi iki ištekant. Bet reikėtų dar pabrėžti įstatyme, kad, be aprūpinimo, nukentėjusioji turinti teisę reikalauti satisfakcijos už padarytą jai moralinę žalą.

Prie paženimimo priklauso š m e i ž t a s. Dabartinis gyvenimas yra labai įvairus ir sudėtingas, žmonėms nuolat tenka susidurti su kitais. Todėl kiekvienam svarbu išlaikyti atitinkamą vietą visuomenėje, apsaugoti savo gerą vardą, jei tai privatus asmuo, o prekybininkui rūpi, kad jo kreditingumas nekeltų abejonių.

Paleidus apie kokį nors asmenį gandus, kenkiančius jo geram vardui ar kreditingumui, suinteresuotajam, aišku, rūpi užkirsti kelią tiems gamdams. Civ. įst. 670 str. nustato, kad „jeigu dėl asmens nuskaudimo ar įžeidimo nuskaustasis gavo kredito ar turto nuostolio, tad nuskaudusis ar įžeidusis turi atlyginti jam už šiuos nuostolius teismo nuožiūra ir nutarimu". Šitą straipsnį reikėtų išplėsti ir tiems atsitikimams, kai negali-

ma nustatyti materialinių nuostolių, ar bent negalima jų apskaičiuoti ir, aišku, kad apšmeižtasis nukentėjo. Pvz., tiksliai apskaičiuoti nuostolius, jei dėl šmeižto pradėjo nykti kokia nors įmonė ir, pagaliau, priėjo prie bankroto. Bausmė, numatyta B. St. 531 str., atrodo lyg ir nevisai tinkama: atsedėjęs 6 mėnesius kalėjime, kaltininkas vėl gali pradėti iš naujo skleisti pramanytas žinias apie ką nors kitą ar net ir tą patį asmenį.

Todėl gal būtų tikslinga Civ. įstatymus papildyti dar nauju straipsniu, 670[1], įgalinčiu teismą savo nuožiūra nustatyti atlyginimą už privedimą iki bankroto prekybininko, skleidžiant jį šmeižiančius gandus.

Bet ne tik prekybininkams gali pakenkti platinami apie juos netikri gandai. Privedimas iki bankroto yra, vis tik, dar ir materialinė skriauda, surišta su moraline, konkretus faktas, kad šmeižtas pakenkė kreditingumui. Bet kaip dažnai tenka nukentėti ir paprastiems žmonėms! Dėl tokio šmeižto nukentėjęs gali netekti savo draugų, nustoti pasitikėjimo visuomenėje, net netekti tarnybos. Tokiu atveju neįmanoma įrodyti materialinius nuostolius, o tokie gandai ir šmeižtai gali visai suardyti nukentėjusiojo nervus ir sveikatą ir net privesti prie nusižudymo. Tokiais atvėjais reikėtų leisti nukentėjusiam pareikšti apkaltintojui pagal B. St. 531 str. ieškinį dėl atlyginimo už moralinę žalą.

Mūsų įstatymai nieko nenustato, kaip, pvz., turi reaguoti asmuo, apie kurį, minint jo vardą, pavardę ir adresą, skelbiama spaudoje, jog jis tokią tai dieną nusižudęs. Juk materialinių nuostolių čia jokių nėra, o noras pakenkti — aiškus.

Šmeižtas lieka palyginti neapčiuopiamas, nors ir labai kenksmingas dalykas, kol jis neįgauna konkrečių formų. Kitaip atrodo, kai jis virsta melagingu įskundimu, kai šmeižikas praneša atitinkamoms įstaigoms — policijai, tardytojui — apie kokį nors jam žinomai melagingą nusikaltimą ir nurodo šio tariamojo nusikaltimo kaltininką. Čia šmeižtas nukreipiamas tam tikra linkme su aiškiu noru pasiekti konkrečių rezultatų — tariamojo nusikaltėlio nubaudimo ar bent jo laikino izoliavimo. Gerai, jei to įskundimo melagingumas greit paaiškėja. Nors per tą laiką apskųstasis galėjo ir neturėti materialinių nuostolių, bet tuo didesnis buvo jo nervų įtempimas, aiškinant ir atremiant tą įskundimą.

Melagingas įskundimas, kaipo toks, būna gana greit dešifruojamas. Padėtis pasidaro sunkesnė ir painesnė, jei atsiranda B. St. 675—676 str. str. sudėtis, t. y., kai į nusikaltimo vykdymą įtraukiamas teisėjas ar kitas tarnautojas, „įgaliotas įstatymu spręsti civilines bylas ar baudžiamosios drausmės atsakomybės bylas“ (B. St. 675 str.).

Aišku, kad tardytojas, žinomai kenkdamas teisingumui padaręs tardymą, ar teisėjas, nusprendęs žinomai melagingą sprendimą, turi atsakyti tiek baudžiamąja tvarka, tiek civiline — atlyginti už jo nusikalstamuoju darbu padarytus nukentėjusiam žalą bei nuostolius. Bet kas atlygins už tą moralinę nukentėjusiam padarytą skiaudą, į kurią, be abejo, taip pat turėtų būti atsižvelgta? Juk, pvz., nervų suirimo pinigais įkainoti negalima. Iškėlus bylą, kad ir bus vėliau įrodytas jos iškėlimo nesąžiningumas, vis tik, apkaltintojo padėtis visuomenėje pradeda svyruoti. Nėra, tur būt, žmogaus, kurio toks neaiškumas nepaveiktų. Ką gi ir bekalbėti apie tuos, kurie kelerius metus išlaikomi kalėjime žinomai nekaltai? Jų nekaltumas gali paaiškėti tik daugeliui metų praslinkus, kai gyvenimas, vis vien, jau suardytas. O už moralinę žalą nukentėjęs neturi teisės reikalauti atlyginimo.

B. St. 498—512 str. str. ir Civ. įst. 664 ir 665 str. str. numato dar vieną asmens teisių pažeidimą — l a i s v ė s a t ė m i m ą. Panašūs atsitikimai, pvz., pagrobimas, laikas nuo laiko aprašomi spaudoje ir sujaudina plačius visuomenės sluoksnius. Civ. įstatymai numato atlyginimą nukentėjusiam tik tuo atveju, jei jis ar jo šeima, kurią jis išlaiko, neturi lėšų pragyventi. Bet reikėtų tuos nuostatus praplėsti, leidžiant atlyginti ir už asmens teisės — laisvės — pažeidimą.

Apskritai, už moralinę skriaudą vargu ar bus galima atlyginti kitaip, negu materialiai. Juk grąžinti vėl tą pačią padėtį, kuri buvo prieš nusikalstamąjį darbą, ne visuomet galima: pvz., kai sunaikintas koks nors daiktas, brangus dėl surišto su juo atsiminimo. Tokiu būdu, kol nėra kito kelio atlyginti už moralinę žalą, reikia leisti teismo nuožiūra, priklausomai nuo atitinkamo atsitikimo, atiteisti iš nusikaltusio asmens, be tiesioginių materialinių nuostolių, dar ir atlyginimo už moralinę skriaudą.

Konkrečiai prisitaikant prie mūsų įstatymų, vertėtų juose padaryti šiuos papildymus ir pakeitimus:

1. Civilinius įstatymus reikėtų papildyti atitinkamu straipsniu, numatančiu teisę į atlyginimą už moralinę žalą, padėjus ji į X t. 2 knygos 1 dalies VI perskyrimą, kuris kalba apie teisę į atlyginimą už žalą bei nuostolius.

2. Ligi toks straipsnis nėra įvestas, atlyginimo už moralinę žalą pamatas galėtų būti Civ. įst. 645 str., kuris numato atlyginimą nuostolių „kad ir t o l e s n i ų, kurie iš tikrųjų tuo norint padaryti". Vadinasi, šiuo straipsniu galima reikalauti atlyginti ir už netiesiogiai padarytus nuostolius. Šį nuostatą galima išplėsti ir moralinei žalai.

3. Civ. įst. 670 str. reikėtų papildyti ta prasme, kad ne tik dėl įžeidimo ar asmens nuoskaudos, bet ir dėl gandų skleidimo susidarę nuostoliai gali būti teismo nuožiūra nustatyti.

4. Reikėtų panaikinti Civ. įst. 668 ir 669 str. str., draudžiančius jungti kaltininko nubaudimą su nuskriaustojo reikalavimu atlyginti už jam padarytą nešlovę.

5. B. St. 531 str. numatytą bausmę reikėtų padidinti, jei nebus įvestas atitinkamas straipsnis į Civ. įstatymus, numatąs atlyginimą už moralinę žalą. Įvedus tokį straipsnį, bausmę didinti nebus reikalo, nes materialinė bausmė dažnai yra skaudesnė už laisvės atėmimo bausmę.

Mūsų teismuose, kiek man žinoma, pasitaikė tik vienas atlyginimo už moralinę žalą atsitikimas: Prieš kelerius metus, neatsargiai važiuojant automobiliu, buvo suvažinėta ir sužalota mergaitė, kuri vėliau mirė džiova. Kauno Apylinkės Teismas, nors ir pripažindamas, kad miritis įvyko dėl džiovos, o ne dėl suvažinėjimo pasekmių, vis tik, priteisė mergaitės tėvams 500 lt. atlyginimo už moralinę skriaudą. Šį savo sprendimą teismas motyvavo tuo, kad tėvai, slaugydami ją namie bei gydydami ligoninėje, dėl susigraužimo nustojo darbingumo ir kentėjo moraliai. Todėl už tuos moralinius kentėjimus jie turi gauti kompensaciją. Ši byla į aukštesnes instancijas neperėjo, nes pasibaigė susitaikinimu.

Tokiu būdu mes matome, kad mūsų įstatymų dvasia neprieštarauja nustatyti atlyginimui už moralinę žalą. O įnešus į juos ir į veikiantį Suvalkų krašte Napoleono Kodeksą mažus pakeitimus, bus tik padėta bendrai gyvenimo raidai bei reikalavimams.

——/——

Baudž. Statuto 68 str. 3 punkto klausimu.

Teismams vadovaujantis Baudž. St. 68 str., jo 1 ir 2 punktai dažnai įvairių nuomonių nekelia: rusų tekstas sutinka su į lietuvių kalbą išverstais tekstais, Vyr. Tribunolo ir buv. rusų senato aiškinimai taip pat vienodi.

Tačiau 68 str. 3 punktas iš rusų kalbos nevienodai ir netaisyklingai išverstas. Rusiškas įstatymo 3 punkto tekstas nuo į lietuvių kalbą išversto teksto skiriasi. Rusų tekstas ...„do dnia obraščenija ego k ispolneniju..." pažodžiui išvertus, būtų ...„iki dienos nukreipimo jo vykdymui..." Lietuviškai turėtų būti: iki nukreipimo dienos sprendimui vykdyti.

Neoficialiniuose Jablonskio ir Beliackino Baudž. Statutų leidiniuose išversta ...„ligi tos dienos, kurią jis (reiškia, sprendimas) imta vykdyti..." Matyti, verčiant laikytasi Teisingumo Min-jos Baudž. Statuto 1919 m. leidinio.

Vyr. Tribunolas dar kitaip išvertė: ...„ligi tos dienos, kurią jis duodamas vykdyti..."

Visi trys tekstai skiriasi ir juos įvairiai galima komentuoti.

„Imta vykdyti" žodžiai artimesni rusiškojo teksto prasmei. Juos galima dvejopai suprasti: 1) kada vykd. raštas byloje išrašomas ir siunčiamas vykdyti; 2) kada vykd. raštas vykdymo įstaigų nukreipiamas į nubaustąjį vykdymo veiksmams atlikti.

Apylinkių teismai, taikydami trečios rūšies bylose pasenėjimą, vadovaudavosi antruoju samprotavimu ir sprendimo bausmės vykdymą, jei praeidavo įstatymų numatytas pasenėjimo terminas, nutraukdavo.

Ryšium su Vyr. Tribunolo vis. susirinkimo aišk. 32/34 nr. kyla klausimas: kada pasibaigia B. St. 68 str. punkto pasenėjimas — ar vykd. rašto vykdytojams pasiuntimu, ar faktiškuoju vykdymo veiksmu?

Tagancevo komentarais, baudž. pasenėjimas į Baudž. Statutą įvestas tokiais sumetimais: „Pasenėjimo baudž. byloms pagrindą sudaro: a) sunkumas, norint iškelti viešumon seniai nuslėptą tiesą, išvengti melagingų įskundimų, bergždžių ieškojimų, nekaltų skriaudimo, visuotinės ramybės trikdymo; b) gai-

lestis bei užuojauta žmogui, kuris kartą nusikalto ar nusižengė, o paskui ilgai dorai gyveno".

Vadinasi, ilgas metų skaičiais terminuojamas įstatymuose laikas su savo didžiąja naikinimo jėga nuo nusikaltusio žmogaus nuodėmes nuima, pašalina ir leidžia, jei jis tam tikrą laiką dorai gyveno, toliau dorai gyventi, būti geru ir pavyzdingu visuomenės nariu. Pasenėjimai buvo taikomi trimis atsitikimais: iki baudž. persekiojimo, iki nubaudimo ir iki sprendimo vykdymo.

Panagrinėjus B. T. įst., B. St. 68 str. 3 punkto rusiškąjį tekstą ir buv. Senato aiškinimus atrodo, kad B. St. 68 str. 3 p. pasenėjimas taikytinas iki faktiškojo nuspręstos bausmės vykdymo.

B. St. 68 str. 3 punkto redakcija ...„do dnia obraščenija..." nurodo, kad terminas pasenėjimams skaitomas iki bausmės vykdymo tam tikrų veiksmų. Tagancevas, matyti, atsižvelgdamas į šį tekstą, B. St. 68 str. 17 tezėje sako, kad galutinį pasenėjimo terminą reikia skaityti iki faktiškojo sprendimo vykdymo pradžios, t. y., iki nubaustojo nuvarymo į arešto namus arba iki padarytų žygių piniginei baudai ieškoti. Faktiškojo bausmės atlikimo pradžia bausmės atlikimo nenutraukia, o pasenėjimo eigą nutraukia, todėl, jei bausmė pradėta vykdyti ir nubaustasis pabėga, tai, vis tiek, kiek laiko praeitų, bausmė turi būti įvykdyta.

Tagancevas tiesiog sako, kad, jei sprendimas dėl kokių nors priežasčių ilgai nebuvo įvykdytas, tai toks pavėluotas bausmės vykdymas (primenenije nakazanija) nubaustajam žiaurus ir betikslis. Jei parašytas vykd. raštas, bet nepasiųstas, pasenėjimo terminas sueina.

B. St. 71 str., liesdamas trečios rūšies pasenėjimą, nurodo, kad pasmerkimo vykdymo teisėtas sustabdymo laikas į pasenėjimo laiką neįskaitomas. Tagancevas nurodo B. T. įst. 386, 852 ir 959 str. str., kurie, pritaikyti bylose, sudarys teisėtą vykdymo sustabdymą. Apskritai, ar galima vykdymą sustabdyti ir nepradėjus sprendimo vykdyti, t. y., neišrašius ir neišsiuntus vykd. rašto? Sprendimo vykdymą tame pačiame sprendimo tekste sustabdyti negalima, nes sprendimas dėl bausmės neįsiteisėjo. Ligi aukšt. teismas skundą iššiūrės, kai kuriais atsitikimais, pvz., ligos ir kt., bausmės vykdymo kliūtys, buvusios I instancijoje, gali pranykti. Praktikoje apylinkės teismai su B. T. įst.

959 str. ir tuo su B. St. 71 str. susiduria, kai vykd. raštas policijos jau pradedamas vykdyti, o nubaustasis, sužinojęs apie vykdomųjų įstaigų reikalavimą pasirengti bausmei atlikti, kreipiasi dėl ligos, šeimos ar ūkio reikalų, prašydamas bausmės vykdymą atidėti[1]). Pradedant bausmę vykdyti, susiduriama su B. T. įst. 959 str. 4 ir 5 p. p., kada nubaustasis už kitus nusikalstamus darbus tardomas ir kalinamas, kaip kardomosios priemonės paskyrimo išdavoje, arba kada reikia skirti sudėtinę bausmę. Tada prašo bausmės vykdymą atidėti ne pats nubaustasis, o kalėjimo administracija. Šie policijos, kalėjimo veiksmai, ryšium su teismo vykd. raštų vykdymu, tas tiesioginis kontaktas su nubaustaisiais, iš tikrųjų, ir bus B. St. 68 str. 3 p. prasme „do obraščenija k ispolneniju" momentas. Kaltinamasis arba nubaustasis, B. T. įst. prasme, visados turi žinoti teismo procesualinius veiksmus (B. T. įst. 54, 60, 73, 82[1], 84, 91, 138. 143, 180[10], 1210, 1234 ir daug kt. str. str.) ir net tuo atveju, kai teismas bylą iš priklausomybės perduoda kitai teismo įstaigai (B. T. įst. 117 str.), tuo labiau turi žinoti vykdytojų bausmės vykdymo pasirengimą. B. T. įst. 152, 153, 154 str. str. sako, kad nubaustasis gali skųsti netaisyklingą sprendimo vykdymą. Vadinasi, sprendimo vykdymas — vykd. rašto turinys — turi būti nubaustajam paskelbtas, kad jis galėtų apskųsti ir apsisaugoti nuo neteisingų veiksmų.

B. T. įst. 959 str. 6 p. kalba apie nubaustojo pabėgimą. Pabėgimas suprantamas, kaip pabėgimas bausmę pradėjus atlikti iš kalėjimo (B. T. įst. 191[1] str.), bet pabėgimą pagal B. T. įst. 959 str. galima suprasti ir platesne prasme, pvz., jei nubaustasis, vykd. rašto turinį žinodamas (jam paskelbus), iš gyv. vietos pasišalina ir nerandamas. B. St. 71 str. vykdymas sustabdomas ir į pasenėjimo laiką neįskaitomas. B. T. įst. 959 str. 6 punktas apie kito pobūdžio nubaustųjų iš gyv. vietų pasišalinimą nekalba ir sąmoningai nedaro kliūčių. B. St. 68 str. 3 punktui pritaikyti, t. y., kitais atvejais, pvz., nubaustojo nesuradimas pasenėjimo nestabdo.

Tokiu būdu, su B. T. įst. 959 str. susiduriama, kai vykd. raštas į nubaustąjį asmenį nukreiptas vykdyti. Tagancevas dėl 68 str. 19 tezėje sako, kad pasenėjimai nubaustiesiems individualiai taikomi. Aišku, nes nubaustiesiems vienu sprendimu

[1]) Tagancevas sako, kad atidėti ir sustabdyti tas pats.

bausmės vykdomos vienu metu (išskyrus B. T. įst. 942, 943, 944 str. str. atsitikimais), tad pasenėjimas ir skaitomas iki faktiškojo sprendimo vykdymo, nes dėl teritorialinių ir socialinių sąlygų vienu metu ir vienu kartu visiems bausmių pradėti vykdyti negalima, todėl šis Tagancevo individualizmo principas rodo, kad pasenėjimas turi būti skaitomas ne iki vykd. rašto išrašymo, išsiuntimo, bet iki faktiškųjų bausmės vykdymo veiksmų.

Kas vykdo sprendimus? B. T. įst. 183 str. sako, kad sprendimus duoda vykdyti pats teismas, bet ne jis pats atlieka techninius vykdymo veiksmus. Teismai sprendimus vykdo konkrečiais B. T. įst. 186 (pas mus neveikia), 947, 958 ir 960 str. str. atsitikimais. B. T. įst. 189, 191, 948, 949, 950, 954, 1234 ir kt. str. str. bausmės vykdymo veiksmai pavesti prokuratūrai, policijai, kurioms B. T. įst. 955 str. vadina vykdytojais. Teismas tik duoda sprendimą vykdyti, t. y., siunčia vykd. raštą, o vykdytojų pareiga nukreipti tą vykd. raštą į nubaustąjį ir jo turinį įgyvendinti. Tad sunku būtų manyti, kad B. St. 68 str. 3 p. pasenėjimo pabaigą galima būtų kitaip komentuoti, kaip, pvz., tik iki vykd. rašto išrašymo.

Ar sprendimo vykdymas ir bausmės vykdymas yra tas pats? Teisenos 182 ir 957 str. str. sako, kad sprendimas tuojau nukreipiamas vykdyti. Šie du straipsniai ne tik teismams, nes tada B. T. įst. 183, 947, 958, 960 str. str. nereiktų, bet ir vykd. įstaigoms — policijai ir prokuratūrai — taikomi. Be to, aiškiai galima iš B. T. įst. 963 str., kuris kalba apie mirties bausmės vykdymo tvarką, išvadas daryti, kad B. Teisena sprendimo vykdymą supranta kaip bausmės vykdymą. Jei vykd. raštas nebuvo išrašytas, t. y., sprendimas nebuvo duotas vykdyti, tada savaime aišku, kad sprendimas nebuvo nukreiptas vykdyti. Atrodytų, kad B. St. 68 str. 3 p. tiek teismui, tiek nubaustajam, teorijoje ir praktikoje, dėl šių dviejų sąvokų skirtumo reikšmės neturi.

Iš aukščiau visų minėtų straipsnių atrodo, kad baudž. pasenėjimas eina ne iki vykd. rašto pasiuntimo vykdytojui, bet iki vykd. rašto turinio vykdymo pradžios ir ne iš teismo, o vykdomųjų įstaigų, pusės.

Iki 1934 m. B. St. 68 str. 3 punktas, bent apylinkės teismuose, kitaip ir nebuvo suprantamas, tačiau Vyr. Tribunolas vis. susirink. 32/34 nutarimu šią buv. praktiką pakeitė, išaiškinda-

mas, kad sprendimo vykdymo pasenėjimas skaičiuojamas nuo dienos, kurią sprendimas yra padarytas, ligi jis duodamas vykdyti ir tuo nutraukia pasenėjimo laiką. Tribunolas sako, kad kitokių išvadų iš B. St. 68 str. 3 p. negalima daryti — „kur aiškiai pasakyta — ligi tos dienos, kurią jis (sprendimas) duodamas vykdyti". Į klausimą — kuris sprendimo vykdytojų veiksmas sudaro sprendimo vykdymo pradžią, taip atsako: „sprendimo vykdymo pradžia laikyt teismo raštą vykdytojui tam sprendimui vykdyti". Teismo darbų praktikoje šitaip reikia suprasti: kada vykd. raštas policijai arba prokurorui pasiųstas vykdyti. Vadinas, Tribunolas, kurio sprendimai Teismų sutv. įst. 95 ir B. T. įst. 930, 933 str. str. žemesniems teismams turi privalomos galios, pripažįsta pasenėjimą iki vykdomojo rašto parašymo ir jo pasiuntimo vykd. įstaigoms. Jei sprendimas duotas vykd. įstaigoms vykdyti, jokio, B. St. 68 str. 3 p. prasme, pasenėjimo klausimo negali būti. Pasenėjimo klausimas gali tik kilti, jei teismas sprendimą nevykdė, t. y., vykd. rašto neišsiuntė. Tokiu būdu, šiuo Vyr. Tribunolo išaiškinimu, teismai, teisėtai laikydamiesi B. T. įst. 182 ir 957 str. str., visai negali B. St. 68 str. 3 p. vadovautis, išskyrus tik tuos atsitikimus, kai sprendimas nepavestas vykdyti dėl teismų apsileidimo arba kaltės. Teismai negali B. T. įst. 182 ir 957 str. str. nevykdyti, nes kiekvienas pasenėjimo momentas gali būti lydimas B. St. 636 str. bausme, todėl iš principo visai negali būti B. St. 68 str. 3 p. pritaikytas. Sprendimo vykdymas gali būti sustabdytas tiktai teisėta tvarka (B. T. įst. 959 str.), bet kuo galima paaiškinti, jei dėl įstatymo nenurodytų priežasčių nebus sprendimas duotas vykdyti. Todėl apylinkės teismams, pvz., kaip Kauno, vadovaujantis Vyr. Tribunolo 32/34 nut., B. St. 68 str. 3 p. darosi betikslis, negyvas įstatymas, nes bylų, kuriose nebūtų vykd. raštų pasiuntę vykdyti, neturi. Anksčiau, kada teismuose daug dar būta netvarkos ne tik dėl teismų nemokėjimo tvarkytis, bet ir dėl mažo teismo darbininkų skaičiaus, šis Vyr. Tribunolo išaiškinimas galėjo gyvenimo praktiką atitikti. Šiuo laiku teismai tiek susitvarkė, kad vargu būtų galima netvarkos rasti ir tuo bylose B. St. 68 str. 3 p. pritaikyti. Apylinkės teismai dabar turi bylų nubaustųjų, kurių vykd. įstaigos nerado gyv. vietose. Jos, nerasdamos nubaustųjų gyv. vietose, vykd. raštus grąžina neįvykdytus, o apylinkės teismai tomis bylomis turi rūpintis. Apylinkės teismai labai gerai žino, kad nubaus-

tieji nuo bausmės nepabėgę, o daugiausia tik dėl socialinių sąlygų kitur keliasi gyventi, dirbti. Koks 1% nuo bausmės, kaip kad B. St. 959 str. 6 p. kalba, pabėga, ir tuo susiduriama su B. St. 71 str. Pvz., Kauno Apylinkės Teismas po 3, 5, 10 metų vėl siunčia policijai vykd. raštus vykdyti, o pastaroji, vėl nubaustųjų neradusi, grąžina. Kadangi apylinkės tiesmams praktikoje B. St. 68 str. 3 p. nuostato taikyti negalima, tad reiktų, pvz., ir dar už kokių 80 metų šiuos vykd. raštus policijai siųsti vykdyti. Dažniausiai policija išaiškins nubaustojo mirtį, ir tik tada teismas galės B. T. įst. 118 ir 16 str. str. vadovautis. O jei vykdytojai negalės nubaustojo mirties konstatuoti?

Daug nubaustųjų yra visai iš Lietuvos išsikėlę (į Palestiną, Braziliją, Argentiną, Jungt. Amerikos Valstybes ar kitur), ir šie nubaustieji ir nemano daugiau į Lietuvą grįžti. Kas su tomis bylomis daryti? Vargu už kokių 50 metų kuris nors teismas imsis per užsienių atstovybes nubaustųjų, gyvenančiųjų užsieniuose, mirties atsiikimus tikrinti.

B. teis. įst. 76 str. liečia tik kaltinamuosius, o ne nubaustuosius, todėl joks įstatymas nubaustuosius neįpareigoja apie save pranešinėti. Antra, ypač mūsų apylinkių teismų nubaustieji duoda kartu apeliacinius skundus ir malonės prašymus ir tikisi laimėti, todėl bylos padėtimi nesirūpina. Jiems dažniausiai rūpi ne tos apylinkių teismų mažosios bausmės, bet pragyvenimo klausimai, todėl būtų neteisinga, jei tokiam surastam po 10 metų pagal seną vykd. raštą bausmė būtų vykdoma, kada tik jis pajus materialinius arba fizinius nuostolius.

Ne tik žmogus po daugelio metų baudžiamas, bet ir teismams ir vykdytojams susidaro daug darbo: teismai bylų į archyvą negali atiduoti, per tam tikrą laiką vykd. raštus grąžinti vykdytojams nubaustųjų ieškoti, policija ieško, laiką gaišta, skelbia „Kr. Pol. Žiniose", per 3 metus (ž. Instr-ją asm., turt. ir gyv. ieškoti) policija turi teismą klausti — ar dar reikia ieškoti, o teismas turi per mėnesį atsakyti, nes kitaip ieškojimą atšauks ir t. t.

——/——

Garbė ir jos įžeidimas.

Garbės sąvoka yra labai lanksti. Ji keičiasi priklausomai nuo laiko, vietos, žmonių tautybės, jų amžiaus ir kt. Ne tik įvairiuose kraštuose ir įvairiais laikais, bet net ir tame pat krašte ir tuo pat laiku įvairios socialinės grupės skirtingai supranta garbės sąvoką. Garbės sąvoka susiformuoja kartu su tautos kultūra ir jos pažiūromis į atskirų asmenų tarpusavio santykius. Dėl to garbės sąvokai ir turi svarbos keli momentai, būtent: moralinis (svarbiausias ir pranešąs visus kitus), kultūrinis, lyties, šeimos, padėties, profesinis ir kt. Taigi, garbė dažniausiai suprantama, kaip visuma tų žmogaus savybių, kurios yra reikalingos jo uždaviniams vykdyti. Taip suprantama garbė sudaro nenusavinamą žmogaus gėrį ir, kaip tokia, yra valstybės įstatymų saugojama.

Kadangi tautų kultūra ir jų gyvenimo sąlygos nėra vienodos, tai ir jų teisė įvairiais klausimais yra skirtinga. Čia ir noriu, nors trumpai, peržvelgti charakteringesnes kai kurių tautų pažiūras į garbę ir jos pažeidimą.

R o m ė n a i garbės sąvokos pagrindan dėjo viešpataujančios tautos didybę. Jų supratimu, garbė tai — *„status illesae dignitatis legibus ac moribus comprobatus"*. Garbės turėtojas galėjo būti tik laisvas ir pilnateisis Romos pilietis, bet ne vergas ar svetimšalis. Dėl to kai kas[1]) mano, kad romėnams buvo net visai svetima garbės, kaip specifinio asmens gėrio, sąvoka. Anot jų, romėno garbė (existimatio) yra idealus junginys romėno teisių, jam valstybės suteikiamų ir atspindinčių savyje „dignitas et majestas populi Romani"[2]). Dėl to ir tą garbę atimti gali tik valstybė, kaip vienintelis garbės ir teisės šaltinis. Visa, kas galėjo pakenkti asmeniui socialiniu atžvilgiu, visa, kas galėjo paveikti taip, kad kas nors pakeistų nuomonę apie kurį nors asmenį, kas galėjo pakenkti asmens reputacijai — buvo laikoma įžeidimu. Romėnų teisė saugojo gerus įpročius (bonos mores). Objektyviai nepadorus elgesys, pvz.: gėdingi žodžiai (verba turpia), skandalas ir kt. buvo draudžia-

[1]) Pav. Berner, Gelsner, Dohov ir kt.
[2]) N. N. Rozin, 61 psl.

mas ir baudžiamas. Visa kita, kas neprieštaravo geriems įpročiams, kas, jų manymu, socialiniu atžvilgiu negalėjo kam nors pakenkti — romėnų teisės buvo ignoruojama.

Įžeidimas ir atitinkamas garbės supratimas romėnų buvo paremtas ne subjektyviu supratimu, jausmu, bet asmens socialine reikšme ir gera kitų nuomone. Tiesa, Thielis nesutinka su tokia pažiūra į romėnų garbę. Jis mano, kad romėnai nusikaltimų garbei mastu laikė nukentėjusio savijautą (Selbstgefül) ir garbę suprato subjektyviai, bet ne objektyviai[3]).

Rozinas laikosi priešingos Thieliui pažiūros ir tvirtina, kad, jei ir buvo tas „Selbstgefül" momentas, kurį mini Thiel's, jis nebuvo romėnų laikomas svarbiausiu ir *iniuria* sudėties būtina dalimi.

Nežiūrint tų nesutarimų mokslininkų tarpe, romėnų teisės pažiūra į garbę laikoma objektyvia pažiūra.

Su romėnų pažiūra daug ką bendro turi a n g l ų teisė. Garbės įžeidimo sąvokos pagrindan ji deda asmens reputacijos apsaugojimą, t. y. asmens apsaugojimą nuo bet kurios skriaudos, kuri gali kilti, pašlijus jo geram vardui. Kad įžeidimas turėtų juridinių pasekmių, jis turi būti šmeižiamo pobūdžio ir padaryti žalą arba grėsti žala nukentėjusio reputacijai. Reputacija anglų suprantama ne tik kaip geras vardas, bet ir visos tos visuomeninės pirmenybės ir nauda, kurios su ja surištos, ypatingai ūkiniuose ir piniginiuose reikaluose.

Nuoskauda, kaip ji žemyne suprantama, anglams nežinoma, nelaikoma nusikalstamu veiksmu ir net baudžiamosios teisės ignoruojama. Ir tik tada, jei tas nusikaltimas daromas viešai, pvz.: viešai išplūstama — jis baudžiamas, ir tai ne garbės įžeidimo prasme, bet kaip paprastas nusižengimas viešajai tvarkai.

Anglų teisė skiria įžeidimą žodžiu — *slander* — ir įžeidimą, įtvirtintą kokiuose nors ilgai išsilaikančiuose ir daug kam prieinamuose ženkluose (spaudoje, laiškuose, piešiniuose ir kt.) — *libel.*

Slander yra ne baudžiamosios, bet civilinės teisės ribose, ir todėl reaguoti dėl įžeidimo žodžiu galima tik civiline tvarka. Neleidimas baudžiamąja tvarka reaguoti dėl įžeidimo žodžiu, nors tas įžeidimas ir būtų šmeižiamo pobūdžio, yra dėmesio

---

[3]) Thiel, 257 psl.

vertas. Anglų teisė, matyti, taria, kad įžeidimas žodžiu yra pasikarščiavimo pasekmė, atsitiktinis, neapgalvotas veiksmas, t. y., kad jame nėra to piktumo, kuris neišvengiamas kitose tvirtesnėse įžeidimo formose. Į tokius nusižengimus žiūrima, kaip į nemandagumą, storžieviškumą ar nekultūringumą. Skaudesniais atvejais (jei kenkiama nukentėjusio reputacijai) baudžiama kaip už *libel*, t. y. kaip už viešo ramumo griovimą. Baudžiant už *libel*, žiūrima tik į tai, ar būta noro paskelbti apie ką nors žeminamas ar įžeidžiamas žinias ar to noro nebuvo.

Taigi, matome, kad anglų teisė baudžiamąja tvarka reaguoja tik į veiksmus, kurie socialiniu atžvilgiu skaudžiai paliečia asmens garbę, o civiline tvarka — tik į tuos veiksmus, kurie tik šiaip kenksmingi ir nemalonūs.

Panašiai žiūri p r a n c ū z ų teisė, kuri tik tada baudžia už garbės įžeidimą, jei tas įžeidimas yra viešas, turi aiškų faktišką pobūdį ir gali pakenkti kito asmens reputacijai. Kitokio pobūdžio įžeidimus prancūzų teisė, kaip ir anglų teisė, laiko nereikšmingais nusižengimais viešajai tvarkai.

Visai priešingos pažiūros laikėsi, iš dalies ir dabar laikosi, v o k i e č i ų teisė.

Jau labai anksti germanų teisėje draudžiama kenkti kito asmens reputacijai, bet dar anksčiau ir smarkiau draudžiama žodžiu ar simboliškai nuskausti žmogų, kadangi tai teikia nuskaustajam dvasinio skausmo. Tas skausmas pas germanus turėjo socialinės svarbos ir yra pagrindas, kuriuo rėmėsi jų nuostatai apie garbės įžeidimą. Jų garbė — vidujinis gėris, žmogaus paties savęs įvertinimas, pripažintas kitų žmonių *(Genossen)*. Ta garbė, kaipo moralinės žmogaus vertybės išreiškimas, pripažįstama kiekvienam žmogui, bet jos turis priklauso nuo to, kuriam luomui žmogus priklauso: kas negarbinga vienos padėties žmogui, nevisada bus negarbinga kitos padėties žmogui.

Įžeidimas senoje germanų teisėje yra ne žmogaus, kaipo piliečio, teisių įžeidimas, bet moralinės žmogaus vertybės nepagerbimas — jos pažeminimas. Iš šitokio garbės supratimo išeinant, suprantama ir germanų teisėje buvęs nuostatas, verčiąs nusikaltusįjį grąžinti įžeistojo garbę iškilmingu atsiprašymu ar atšaukimu žodžiu. Senoje germanų teisėje garbės sąvoka paremta subjektyviu garbės pajautimu, nustatomu socialinėmis, kartais labai siauromis tam tikros aplinkumos, pažiūromis.

Vėliau bandyta nors kiek aprėžti tą subjektyvizmą, kuris buvo germanų garbės supratime. Tačiau net ir recipuota romėnų teisė nedaug tepadarė įtakos, nes būta per didelio skirtumo tarp objektyvios romėnų ir subjektyvios germanų pažiūros į garbę bei jos įžeidimą. Ir tik XVIII a. prasideda jau smarki baudžiamosios teisės mokslo reakcija prieš taip plačiai išsiplėtusį tiek įstatymuose, tiek praktikoje, tiek įpročiuose subjektyvizmą. Tada jau garbės sąvokos pagrindan dedama ne garbės pajautimas, bet garbė, kaip socialiai vertingas gėris, socialinė padėtis, geras vardas. Išskiriama šmeižimas, kaip svarbesnė įžeidimo forma, o paprasta nuoskauda laikoma nereikšmingu policiniu nusižengimu.

Sujungtųjų naujųjų ir senųjų germanų teisės pažiūrų į garbę išdava ir yra 1871 m. Vokiečių baudžiamojo statuto garbės įžeidimą liečiantieji nuostatai.

Senoje r u s ų teisėje garbės sąvokos pagrindan buvo dedama sociališkai valstybinė asmens vertė, priklausanti jam, kaip asmeniui apsuptam vienokios ar kitokios valdžios autoriteto.

1649 m. įstatymas labai detaliai suskirsto žmones pagal luomus, užimamą vietą ir kt. ir atitinkamai šiam suskirstymui nustato bausmių dydį už garbės įžeidimą. Garbės įžeidimas suprantamas labai plačiai, panašiai kaip romėnų *injuria*. Iš 1649 m. įstatymo aiškiai matyti, kad garbės supratimas tame periode susiliedavo su asmens padėtimi valstybėje. Asmuo dingdavo valstybės valdžioje.

Dar neišsiplėtus tarnybiškai kilniam garbės supratimui, rusų teismo praktikai jau teko susidurti su priešingu reiškiniu. Pradedama labai mažai vertinti objektyvią garbę, t. y., tą garbę, kuri priklauso asmeniui dėl jo kilmės, tarnybos, ir kaskart daugiau, kartais net iki smulkmeniškumo, kreipiama dėmesio į subjektyvią garbę; dėl visokiausių menkniekių keliamos bylos už garbės įžeidimą.

XVIII amž. rusų teisė jungia istorijos bėgyje išsidirbusius rusų įstatymus. Yra čia ir luominis suskirstymas ir labai plati (kaip ir *injuria*) nuoskaudos sąvoka; greta su objektyviu garbės įžeidimu yra ir subjektyvus garbės įžeidimas, kuris dabar jau užima svarbiausią vietą. Rekomenduojama taika, meilė, pagarba pagal išsitarnavimą ir kt.; įpareigojama taikinti susiginčijusius, reikalaujama susilaikyti nuo barimosi, siūloma

elgtis mandagiai ir t. t. Taigi, teisė jau visai nustoja to senojo objektyvaus pagrindo ir iš dalies savo patyrimu, iš dalies naujųjų vokiečių idėjų veikiama, priartėja prie subjektyvios pažiūros, o tai ir atspindi naujoje teisėje (Ugolovnoe Uloženie 1903 m.). Tas rusų 1903 mt. Baudžiamasis Statutas su atitinkamais formaliniais pakeitimais veikia ir pas mus. Jis susiformavo ne mūsų praktika, ne mūsų gyvenimo sąlygomis ir yra paimtas toks, kokį jį sudarė rusų įpročiai, rusų istorija, jų kultūra, jų pažiūros, jų būdas.

Veikiantis Baudžiamasis Statutas garbės sąvokos pagrindan deda moralinio asmens idėją ir žmogaus vertybės sąvoką[1]). Taip pasakyta aiškinamajame rašte.

Pagal Baudžiamąjį Statutą įvairūs nusikaltimai garbei gali būti suskirstyti į dvi grupes:

1) paženiminas kito asmens žodžiu, darbu ar atsiliepimu — n u o s k a u d a ir

2) skelbimas apie kitą asmenį žinių, kurios žemina nuskaustojo asmens garbę kitų žmonių akyse — š m e i ž i m a s.

Įstatymas nenustato aiškios n u o s k a u d o s sąvokos, kadangi jos turinys keičiasi atsižiūrint į nuskaustojo ir nuskaudusiojo santykius ir jų socialinę padėtį. Kiek kurio nors asmens išsireiškimas, elgesys ar darbas yra įžeidžiantis — yra fakto klausimas, kuris sprendžiamas teismo. Nuoskauda neteisėtas darbas. Todėl nepakaltinamas nuoskauda, kas pažemino asmenį, vykdydamas įstatymą, savo teisę, pareigą, disciplinarinę valdžią ir kit. Imant vidujinę nuoskaudos pusę — tai bus paženiminas kito asmens tyčia. Kaltininko tikslas turi būti aiškus — turi būti noras įžeisti *(animus injurandi)*; jei šito noro nėra, tai negalima kalbėti ir apie nuoskaudą.

Antroji nusikaltimų garbei rūšis, tai š m e i ž i m a s (531 str.). Iš Baudžiamojo Statuto duoto apibrėžimo eina, kad šmeižimo pažymiai yra šie:

Pagarsintas dalykas turi būti toks, kuris žemina garbę ir gerą vardą. Pagrindu spręsti, kiek pagarsintoji aplinkybė yra pažeminanti — yra visuomenės nuomonė, bet ten, kur toji nuomonė sueina į koliziją su įstatymais, duodama pirmenybė įstatymui.

---

[1]) Bet taip garbės sąvoką suprantant, nevisai pateisinamas skyriuje apie įžeidimą 540 str., kuris nedaug ką bendro su tokiu garbės supratimu teturi.

Žeminančios aplinkybės turi būti paskelbtos tretiems asmenims. Nereikia, kad būtų, tikrąja to žodžio prasme, paskelbta kitiems; užtenka, kad kitiems girdint būtų pasakyta. Girdėjusių skaičius neturi reikšmės. Tačiau neužtenka vien fizinio dalyvavimo, reikia, kad klausytojas suprastų garsinamąjį dalyką. Neturi svarbos, ar kaltininkas buvo pirmasis skleidžiamojo gando šaltinis, ar jis tik platino tai, ką buvo girdėjęs iš kitų.

Pagarsintas turi būti konkretus faktas. Taigi, pavadinimas kurio nors žmogaus vagim, apgaviku, nenurodant konkrečių faktų, kurie davė pamato tokiam pavadinimui, negali būti laikoma šmeižimu, o tik nuoskauda.

Šmeižimo objektu gali eiti tik fizinis asmuo, o juridinių asmenų šmeižimas tik specialiai įstatyme nustatytais atsitikimais.

Šmeižimo priemonės skiriasi nuo nuoskaudos priemonių: nuskausti galima žodžiais ir veiksmais, apšmeižti tik žodžiais (tik išimtiniais atsitikimais — veiksmu). Statutas išskiria šmeižimą per spaudą, kaip kvalifikuotą šmeižimo rūšį.

Šmeižimas tada padarytas tyčia, jei nusikaltusis žinojo, kad jo garsinamoji aplinkybė žemina kito asmens garbę ir gerą vardą.

Tokios yra svarbiausios pas mus ir kitose valstybėse pažiūros į nusikaltimus garbei.

Literatūra:

1. N. N. Rozin, Ob oskorblenii česti. 1910 m.
2. K. Thiel, Iniuria und Beleidigung. 1905 m.
3. N. S. Tagancev, Ugolovnoje Uloženie 22 Marta 1903 g.
4. V. Stankevičius, Baudžiamoji teisė. Paskaitos, 1925 m.
5. S. Bieliackinas ir M. Kavolis, Baudžiamasis Statutas.

——/——

St. Vazbys

Kaltės įrodymo daiktų naikinimo klausimu.

Kaltės įrodymo daiktai būna kilnoti patogūs ir, priešingai, nepatogūs, net neatskiriami nuo jų vietos, pvz., kraujas ant sienos. Su pastaraisiais elgiamasi, pagal B. Pr. 373 str., numatantį, kad tokie daiktai užantspauduojami ir atiduodami saugoti, ligi bus apžiūrėti žinovų. Pirmoji rūšis — kilnojamųjų — gali būti prijungta prie bylos arba grąžinta nukentėjusiam. Nukentėjusiam grąžinami daiktai pagrobti arba atimti nuo jų, kitais žodžiais, įgyti nusikalst. darbu, jei nėra ypatingo reikalo prijungti prie bylos. Ta proga tenka pažymėti, kad nukentėjusio pavadinimas savininku, kaip tai padaryta, verčiant J. Bylai ir M. Kavoliui B. Pr. 128 ir 777 str., netikslus. Tuose straipsniuose kalbama apie „c h o z i a i n ą“, bet tai ne visais atvejais savininkas. Rusų Senato (71/639) akcentuojama, kad tos sąvokos sutampa, kai nuosavybės teisė nustatyta iššiūrėjus civilinį iešką arba neabejotina ir neginčytina, kitais atvejais ši sąvoka turi būti suprasta valdytojo prasme. Tad ir atrodo, kad atsargiau būtų pasielgta, išvertus šeimininku, valdytoju, ar pagaliau nukentėjusiu. B. Pr. 375 str., turįs panašų nuostatą, vengia „choziaino“ termino ir sako, kad daiktai grąžinami tiems, iš kurių buvo pagrobti arba atimti. Senatas (B. susirink. 81/59 nutar., b. k. d. 28/148 spr.) vadino tokius asmenis nukentėjusiais.

Koks likimas daiktų, prijungtų prie bylos? Jie tvarkomi pagal B. Pr. 777 str. Tokie daiktai atskiriami nuo bylos, sprendimui įsiteisėjus, ir gali būti visai negrąžinti, konfiskuoti ir sunaikinti arba perduoti ekspertizės kabinetui, pagal mūsų aplinkraščius Valst. Saug. D-tui, arba grąžinti nukentėjusiam. Panagrinėkime klausimą dėl naikinamųjų įrodymo daiktų. Baud. teisenos įstatyme nerandame nuostato, iš kurio būtų matyti, kad pripažinti negrąžintinais daiktais naikinami. B. Pr. 777 str. tik pasisako, kad negrąžintini kaltės įrodymo daiktai (nežinia kodėl, J. Byla praleidžia žodį „negrąžintini“), nusik. darbo įrankiai, fotografijos ar kitokios nuotraukos, daiktai su nusikaltimo pėdsakais, jei jie turi mokslinės svarbos, sprendimui įsiteisėjus, perduodami, kaip minėjau, teismo ekspertizės

kabinetui. Iš to nuostato teismų praktikoje daroma išvada, kad išvardytieji ir neturintieji mokslinės svarbos daiktai turi būti sunaikinti, nes, priešingai, jei tie daiktai negrąžintini, tai ką kitą galima su jais daryti? Atrodo, kad tokia išvada logiška. Tačiau, įstatymo leidėjui apie juos aiškiai nepasisakius, klausimas lieka atviras, todėl ir reikia laikyti, kad B. Pr. 777 str. esama spragos, nenurodant, kas daryti su jais ir tarp kitko sunaikinti. Tenka ieškoti paramos Baudž. Statute, kuris chronologiškai vėliau išleistas, negu Baudž. proceso įstatymas. 36 str. II d. sakoma: „Taip pat atimami ir sunaikinami arba atiduodami valst. iždui: 1) daiktai, kurie buvo skiriami arba vartojami nusikalstamiesiems darbams daryti, tais atvejais, kada juos atimti įstatymu yra tam tikru būdu numatyta; 2) kiti įstatymu rodyte nurodyti daiktai". Krinta į akį du dalyku. 1. Kad kalbama tik apie daiktus, kurie buvo skiriami arba vartojami nusik. darbams daryti. Tokiu būdu kiti daiktai, apie kuriuos kalbama B. Pr. 777 str., būtent, fotografijos ir kitos nuotraukos, daiktai su nusikaltimo pėdsakais, neapimami. 2. Reikalaujama, kad kiekvienu konkrečiu atsitikimu turi būti įstatymo numatomas daiktų atėmimas, reikia suprasti materialinės baud. teisės įstatymo, pvz., medžioklės įrankių (247 str. 2 d. II), kyšio (B. St. 662 str.) atėmimas ir t. t. Tai matyti iš komentarų teksto — pagal 36 str., daiktų atėmimas neturi būti siejamas su „kaltės įrodymo daiktų, pagal Baudž. Procesą, atėmimu (ž. Tagancevo Baudž. Statuto komentarų tezę 4, 122 p.).

Tad nors ir nėra ryšio tarp B. St. 36 str. ir B. Pr. 777 str., visgi taikant B. Pr. 777 str. galima naudotis nurodoma B. St. 36 str. direktyva, kas daryti su atimtais negrąžintinais daiktais ir, ar juos naikinant arba atiduodant valst. iždui, nebus padaryta priešingai Baudž. Pr. 777 str. Kokios mūsų teismų praktikos esama? Negrąžintinus kaltės įrodymo daiktus teismai, išsprendę bylą, naikina arba perduoda Valstybės Saug. Dep-tui (pagal Teising. Ministro 1934 m. aplinkraštį Nr. 150, padirbtuosius pinigus ir panaudotus įrankius) ir į Artilerijos Sandėlį (ginklus ir sprogst. medžiagą). Neteko girdėti, kad kas būtų atiduota valst. iždui. Kaip bebūtų, B. Pr. 777 str. reikėtų pakeisti ir nurodyti, kam gali būti siunčiami daiktai, tarp kitko, Valst. Saug. Dep-to Identifikacijos Skyriui. Teismo ekspertizės kabineto mes neturime, jį pavaduoja minėtas V. S. D. I d.

Skyrius. Todėl ir reikėtų suderinti kalbamąjį straipsnį su mūsų santvarka. Kol kas Teising. Ministerija naudojasi aplinkraščiais, bet vargiai priimtinas įstatyminis pagrindas. Antai minėtame aplinkraštyje pasiremiama Teismų santv. įst. 78 ir 79 str. 4 p., bet pastarasis kalba apie nurodymą teismams, kad pastebėta juose netvarka būtų pašalinta. Atrodo, kad negalima laikyti netvarka buvusią iki tam aplinkraščiui praktiką, su įstatymais suderintą, padirbtuosius monetas, banknotus ir įrankius, išsprendus bylas, naikinti. Eventualiai, pakeitus B. Pr. 777 str., būtų legalizuota teismų praktika siųsti ginklus į Artilerijos Sandėlį, nes kol kas tai tėra *usus*, gyvenimiško reikalavimo inspiruojamas. Antra vertus, ką turi daryti teismai, norėdami turintį mokslinės svarbos daiktą pasiųsti V. Saug. Dep-to Id. Skyriui, jei tai nėra padirbti pinigai ar įrankiai. Aplinkraščio nėra, o B. Pr. 777 str. V. S. D. Id. Sk. nenumato. Lieka juos sunaikinti, bet tai būtų mokslui nuostolis ir betikslis naikinimas, arba atiduoti V. Iždui, bet pastarasis taip pat jų nelaikytų ir realizuotų. arba galėtų atiduoti suinteresuotai mokslo įstaigai, bet tai būtų aplinkinis kelias. Reikalas prašosi įstatymiškai sutvarkomas.

Kokiu būdu tie daiktai naikinami? Prokuratūra neperduotinus V. S. D. Id. Skyriui ir į Artilerijos Sandėlį daiktus siunčia, pvz., Kaune, Policijos vadui, pastarasis, dalyvaujant keliems raštinės tarnautojams, surašo sunaikinimo aktą, bet, jei daiktai gali būti naudingi, perduoda (pakeitus jų formą) į policijos rezervo kalvę. Truputį prasilenkia akto turinys su tikrove, bet pasielgta praktiškai. Kam naikinti daiktus, iš kurių galima naudos turėti ir, be to, sunku ar visai negalima sunaikinti. Negalimus sunaikinti daiktus buvo imta praktikuoti užkasinėti, bet tie įstatymo raidės rigoristai rizikavo, kad užkastus daiktus galėjo kas atkasti, ir iš daikto tariamojo sunaikinimo nieko neišeitų, jau nekalbant tai, kad toks sunaikinimas atrodo savo krašto neekonomiškas turtų eikvojimas. Visgi reikėtų suderinti įstatymą su racionalia praktika. Bet ir iš viso ar tikslinga praktika naikinti įrod. daiktus? Nesuprantama, kodėl būtinai reikia sunaikinti daiktą. Pvz., nužudė kas kirviu. Kirvis reikalingas bylai, kaipo įrodymo daiktas. Pasibaigus bylai, galėtų, numazgojus kraują, vėl grįžti į inventorių. Kirvis nėra šiaip žudymo specialus įrankis, kad jį reikėtų sunaikinti vien dėl to, kad juo buvo nužudyta. Gal būt, kad iškart nesma-

gu būtų namiškiams juo naudotis, ar iš viso jie nenorėtų priimti tokio daikto, bet tuomet atsisakius būtų galima jį atiduoti, kad ir į policijos rezervo kalvę, ar kaip kitaip sunaudoti. Praktikos nukreipimas kita linkme pageidautinas, kalbant apie daiktus su nusikaltimo pėdsakais. Pvz., pasiliko nusikaltėlio kokie pėdsakai, kraujo dėmelės, vartojami dažai, kokie būdingi įbrėžimai ir t. t. ant nukentėjusio kartais brangaus vertingo daikto. Tokio daikto negrąžinimas pagal B. Pr. 777 str. nukentėjusiam ar jo įpėdiniams yra tiesiog nesuprantama skriauda. Čia prašosi vėl atitinkamos korektyvos prie B. Pr. 777 ir B. St. 36 str. Nevisai sutvarkytas nusiųstų į Artilerijos Sandėlį ginklų sunaudojimas. Kiek teko sužinoti, tie daiktai urmu buvo parduodami vertelgoms, kurie turėjo iš to pelno. Vėliau imta juos deformuoti, pakišant po presu. Ir šiuo klausimu reikėtų pagalvoti, kaip geriausiai suderinti kriminalinės politikos dėsnius ir pažiūras su racionaliu tų vertybių sunaudojimu. Reikalas tvarkytinas. Suprantama, kad, reformuojant keliamą reikalą, teks paliesti B. Pr. 277 ir 523 str., kuriuose kalbama apie kaltės įrodymo daiktus, nutraukiant bylas.

Pravartu pažiūrėti, kokių nuostatų dominančiu mus klausimu esama S. S. S. R. Baudž. proces. kodekse, kuriam panaudotas tas pats mūsų baudž. procesas, jį pakeitus, atsižiūrint į naują santvarką, apie daiktinius įrodymus kalbama 66—71, 223, 320 str. 7 p. ir 331 str. Nutraukiant bylą ir sprendžiant iš esmės, vadovaujamasi 223 str., kuriuo šitaip pasisakoma — „...Nusikaltimo įrankiai konfiskuojami; draudžiami vartoti daiktai atiduodami atitinkamoms įstaigoms arba naikinami; jokios vertės neturintieji ir negalintieji būti sunaudoti daiktai naikinami; suinteresuotiems asmenims ir įstaigoms prašant, daiktai jiems atiduodami, jei nesama kokių kliūčių; likę daiktai grąžinami valdytojams; kilus ginčui dėl daiktų priklausomybės, jis sprendžiamas teisėjo teismo posėdyje, pašaukus suinteresuotus asmenis". Greitai gendančių daiktų likimą numato 71 str. Būtent: „Greitai gendantieji daiktai, kai negali būti grąžinti valdytojui, tučtuojau atiduodami atitinkamoms valdinėms įstaigoms suvartoti. Iškilus vėliau reikalui grąžinti šiuos daiktus, gavusius juos įstaigos grąžina tais pačiais daiktais arba atlygina jų vertę". Iš pacituoto teksto matome, kad S. S. S. R. baudž. procese gyvendinamas dėsnis, kad įrodymo daiktai, kiek galima, turi būti sunaudoti, nenaikinant jų beprasmiškai. De-

ja, neaptariama, kad tam tikrais atvejais ir sąlygomis gali būti grąžinti ir nusikaltimo įrankiai. Pastebėtina, kad S. S. S. R. Baudž. Kodekse nuostato, mūsų B. St. 36 str. atitinkančio, nėra, viskas sutraukta į baudž. procesą.

——/——

Petras Veteikis

Kviestiniai baudžiamose bylose.

I. Kviestinių instituto kilmė.

Baudžiamosios teisenos įstatymo kūrėjai, įtraukdami į tą įstatymą kviestinių institutą, turėjo galvoje keletą tikslų. Jiems rūpėjo, kad atitinkami valdžios organai neiškreiptų faktų bei aplinkybių. Kviestiniai, tai savo rūšies sąmoninga visuomenės atstovų kontrolė valdžios agentų tarnybinių veiksmų, kuriais aiškinamas nusikaltimas bei konstatuojama tuo nusikaltimu visuomenei padarytoji žala. Kviestiniai toli gražu nėra tik pasyvūs stebėtojai, — jie yra aktyvūs teisenos dalyviai. Visais tais atsitikimais, kuriuose kviestinių dalyvavimas yra būtinas, jie gali reikšti savo atskiras nuomones bei pastabas, ir visa tai turi būti įtraukiama į protokolą. Tai yra aišku iš BTĮ 468 str., kuriame pasakyta: „Protokolas surašomas taip, kad iš jo būtų aiškiai matyti: kas, kada, kur ir kokius būtent tardymo veiksmus yra padaręs; kas prie to buvo šalimis, kviestiniais, ir ekspertais; kas tais veiksmais susekta ir kurias pastangas bei atsikirtimus yra padarę dalyvaujantieji byloje asmens arba kviestiniai". Jei tardytojas, teisėjas ar kuris kitas administracijos organų valdininkas ignoruotų kviestinių nuomonę, jie gali tokius veiksmus skųsti valdininko viršininkui. Įtraukdami kviestinių institutą, įstatymo kūrėjai sąmoningai norėjo pašalinti bet kokius iš tokių valdininkų pusės nesąžiningumus, atliekant svarbesnius kvotos veiksmus.

Kviestinių įvedimas į Baudžiamosios teisenos įstatymą turėjo ir dar vieną gana svarbią priežastį. Priešreforminiame įstatyme, veikusiam ligi 1864 metų, t. y., ligi paskelbiant dabar veikiantį Baudžiamosios teisenos įstatymą, visuomenės atsto-

vai turėjo dalyvauti ne tiktai įvairius daiktus apžiūrint bei juos ištiriant, bet beveik visus policijos valdininkų daromus svarbesnius kvotos veiksmus atliekant. Policijos valdininkui nuklausiant liudytojus, turėjo dalyvauti bent du visuomenės atstovai, kad, tokiu būdu, liudytojai būtų apsaugoti nuo prievartos ir kad jų parodymai būtų teisingai surašyti į kvotos protokolus. Įvedus 1864 metais naująjį ir dabar Lietuvoje veikiantį Baudžiamosios teisenos įstatymą, to įstatymo kūrėjai, įvesdami visiškai naują teismo tardytojų institutą ir tiktai jiems vieniems suteikdami teisę rengiamąjį tardymą daryti, policiją sąmoningai nuo rengiamojo tardymo veiksmų atleido, ir tuo pačiu atkrito reikalas visuomenės atstovams dalyvauti liudytojus nuklausiant ir kitus tardymo veiksmus atliekant. Tačiau įstatymo kūrėjai tų visuomenės atstovų dalyvavimo visiškai nepašalino, ir, kaip jau anksčiau minėta, jie buvo įtraukti ir į naująjį Baudžiamosios teisenos įstatymą, tik jau ne kaip formalūs visuomenės atstovai, bet kaip kviestiniai, ir tai jų dalyvavimą numatė tiktai kai kuriuos svarbesnius teismo, tardymo bei kvotos veiksmus atliekant. Kaip vėliau matysime, įstatymas įpareigoja kviestiniais pasirinkti tokius asmenis, kurie turi artimų ir tiesioginių ryšių su pačia visuomene.

Tuo būdu, kalbėdami apie kviestinių kilmę Baudžiamosios teisenos įstatyme, galime prieiti išvadą, kad kviestiniai buvo numatyti ir į įstatymą įtraukti dėl šių priežasčių: 1) kad atitinkami teismo bei administracijos organų valdininkai, atlikdami tam tikrus teismo, tardymo bei kvotos veiksmus, kuriuos atliekant kviestinių dalyvavimas yra privalomas, smulkiai ir bešališkai įtrauktų į protokolą visus tuos davinius, kurie apžiūrint arba darant ištyrimą buvo konstatuoti; 2) kad būtų pašalinta iš tokių valdininkų pusės bet koks nesąžiningumas ir bloga valia, apžiūrėjimus, ištyrimus, kratas ir kitus įstatyme numatytus veiksmus atliekant, ir 3) kad kviestiniai, būdami priešreforminio įstatymo visuomenės atstovų baudžiamoje teisenoje dalyvavimo liekana, būtų tarpinis ryšys tarp visuomenės ir atitinkamų teismo bei administracijos valdininkų, vedančių bylas bei kvotas.

II. Kviestiniai ir jų paskirtis.

Baudžiamosios teisenos įstatymas numato kviestinių dalyvavimą: 1) apylinkės ir bendrųjų teismų baudžiamose bylose,

2) rengiamojo tardymo bylose ir 3) administracijos organų kvotose.

1) Kviestiniai apylinkės ir bendrųjų teismų baudžiamose bylose.

Apylinkės ir bendrieji teismai kviestinius turi imti darydami apžiūrėjimus, ekspertizas, kratas ir poėmius; jų numatyta nemažiau kaip du (BTĮ 108 str.). Kviestiniu negali būti imamas bet koks gatvėje pirmas pakliuvęs asmuo, bet tik toks, kuris visuomenėje turi gerą vardą ir tam tikrą padėtį; tam reikalui geriausia imama namų, krautuvių, prekybos bei pramonės įstaigų savininkai arba jų vedėjai bei įgaliotiniai, taip pat valsčių ir kaimų valdininkai (BTĮ 109 str.). Be to, teisėjas turi imti kviestinius, darydamas įvairius įkainojimus arba kokius nors kitus vietos tyrinėjimus. Tiesa, BTĮ 144 str. įsakmiai pasakyta, kad darant įkainojimus turi būti imami kviestiniai, bet tai savaime aišku iš to straipsnio teksto, kuriame pasakyta: „Įkainojimų, apžiūrėjimų ir kitų vietos tyrinėjimų protokolai perskaitomi šalims, kviestiniams bei ekspertams ir pasirašomi tiek jų, jei jie raštingi, tiek ir asmenų, atlikusių šiuos tardymo veiksmus".

Apžiūrėjimus, ekspertizas, kratas ir poėmius daro asmeniškai arba pats teisėjas arba, jo įsakymu, atitinkami vietos policijos valdininkai (BTĮ 105 str.). Tačiau ne kiekvienu atsitikimu apylinkės teisėjas aukščiau minėtus veiksmus gali pavesti policijos valdininkams atlikti, o tik išimtiniais, kai pats teisėjas dėl kurių nors aplinkybių negali pats tatai padaryti, nei atidėti kitam laikui. Šiuo reikalu surašomame nutarime apylinkės teisėjas turi įsakmiai nurodyti priežastis, dėl kurių buvo pavesta policijai padaryti apžiūrėjimus, ekspertizas, kratas ar poėmius, taip pat ir vietą, kur tie veiksmai turėjo būti atlikti (BTĮ 106 str.). Tačiau, ir šiuo atsitikimu, policijos veiksmams įstatymo kūrėjai nepareiškė visiško pasitikėjimo. Tai matyti iš to įstatymo sekančio straipsnio, kuriame aiškiai pabrėžta, kad jeigu katra šalis nurodys svarbių priežasčių, kurios keltų abejojimo dėl policijos padaryto apžiūrėjimo, ekspertizos, kratos ar poėmio tikrumo, tai apylinkės teisėjas pats asmeniškai turi patikrinti (povierit) visus tuos policijos atliktus veiksmus (BTĮ 107 str.).

Asmens, pakviesti dalyvauti darant apžiūrėjimus ir kitus teisėjo veiksmus kviestiniais, turi nustatytu laiku atvykti į paskirtą vietą, ir už neatvykimą jie gali būti nubausti iki šimto

dvidešimts penkių lt. pinigine bauda (BTĮ 114 str.). Taigi, kviestinių dalyvavimas, apžiūrėjimus, ekspertizas, kratas ir poėmius darant, yra jų ne tik teisė, bet ir pareiga. Esant reikalui, jie gali būti šaukiami ir į teismo posėdį bei prisiekdinti klausiami apie visa tai, kas buvo jiems dalyvaujant konstatuota.

Kviestiniai, kaip ir liudytojai, atsisakę be pateisinamos priežasties atlikti savo pareigą, gali būti nubausti areštu nedaugiau kaip vienu mėnesiu arba pinigine bauda nedidesne kaip penki šimtai lt. (BS-to 172 str.).

Kviestiniai už duotus žinomai melagingus teisme parodymus gali būti baudžiami kaip ir visi kiti asmens, kurie šiokiu ar tokiu būdu nori pakenkti tiesos darbui (BS-to 158 str.).

Bendrųjų teismų baudžiamose bylose kviestiniai, kur to įstatymas reikalauja, dalyvauja tokia pat tvarka, tokiomis pat teisėmis bei pareigomis, kaip ir apylinkės teismo baudžiamose bylose.

2) Kviestiniai rengiamojo tardymo bylose.

Įvairūs daiktiniai įrodymai, kurie rengiamojo tardymo byloje gali turėti kokios nors reiksmės, turi būti tardytojo kuo tiksliausiai apžiūrėjimo protokole aprašyti, kad, tokiu būdu, nei viena charakteringa apžiūrimojo daikto smulkmena neliktų nepastebėta. Teismo tardytojas apžiūrėjimus ir įvairius ištyrimus atlieka kviestiniams dalyvaujant arba pats vienas arba su ekspertais (BTĮ 315 str.). Apžiūrėjimų ir ištyrimų kviestiniais turi būti imami artimesnieji gyventojai: miestuose — namų, krautuvių, pramonės bei prekybos įmonių savininkai, taip pat jų vedėjai bei įgaliotiniai; miesteliuose ir sodžiuose, be nurodytų asmenų, — ūkininkai ir valsčiaus bei kaimų valdininkai; neatidėtinais atvejais tardytojas gali kviesti ir kitus asmenis, turinčius visuomenės pasitikėjimą (BTĮ 320 str.). Apžiūrint ir ištiriant moteriškosios lyties asmenis, kviestiniais įmamos ištekėjusios moterys. Taip pat ištyrimai per ekspertus, jei nėra kurių nors ypatingų kliūčių, daromi tardytojo ir taip pat su kviestiniais (BTĮ 323, 331). Įtariamojo asmens raštai, kurie kratos metu yra atimami ir jungiami į bylą, turi būti parodomi kviestiniams (BTĮ 367 str.). Tokia pat tvarka apžiūrimi ir įvairūs raštai bei dokumentai, kurie yra įteikti advokatams, kad šie juos laikytų paslaptyje.

Teismo tardytojas, surašydamas savo atliekamų veiksmų protokolus, turi, be kitų esminių dalykų, aiškiai pažymėti, kokie asmens buvo kviečiami kviestiniais ir kokias pastabas jie yra padarę (BTĮ 468 str.). Jei tardytojas nekreiptų į kviestinių nuomonę jokio dėmesio ar, bendrai, jie kuriuo nors būdu tardytojo būtų neteisėtai nuskausti, tai jiems, kaip ir kitiems byloje dalyvaujantiems asmenims, leidžiama tokiais tardytojo veiksmais skųstis atatinkamam apygardos teismui (BTĮ 492 str.).

1929 m. lapkričio mėn. 12 d. paskelbtu Baudžiamosios teisės įstatymo pakeitimu („Vyr. Žin." 312/2099 nr.), administracijos organams, kiekvienam savo srityje, yra duota teisė vesti kvotas, kurios yra daromos tomis pačiomis taisyklėmis, kaip ir rengiamasai tardymas. Minėta novela, visi įstatymo nuostatai, kuriuose kalbama apie kviestinių dalyvavimą *rengiamojo tardymo bylose*, savaime taikomi ir administracijos organų vedamoms kvotoms.

3) Kviestiniai kitose administracijos organų srityse.

Baudžiamosios teisenos įstatymo ketvirtasis skyrius paskirtas nusikalstamiesiems darbams įvairiose administracijos srityse aiškinti. To skyriaus antroje skirtyje pasakyta, kad protokolai dėl nusižengimų, susektų fabrikuose ir gamyklose, surašomi prie jų šeimininko, nuomininko, įsakytinio arba vedėjo; dėl nusižengimų, susektų sandėlyje, parduotuvėje arba kitoje kurioje pramonės arba prekybos įmonėje, — prie jų šeimininko arba įsakytinio, tačiau, nesant šių asmenų, protokolas surašomas, jei tik vietoje nusižengimui paliudyti yra kviestinių (BTĮ 1131 str.). Protokolai kratų, padarytų prekybos arba pramonės įmonėje dėl nusižengimų Muitinių įstatams, surašomi muitinės valdininkų drauge su buvusiu kratos metu policijos valdininku; tačiau tose bylose, kurios yra iškeltos pačios policijos, kratos protokolai surašomi tik su kviestiniais (BTĮ 1132 str.). Taip pat protokolai dėl nusižengimų Miškų įstatams surašomi miškų urėdo arba girininko su kviestiniais iš „artimiausio kaimo" (BTĮ 1133 str.). Šio straipsnio pastaboje yra pažymėta, kad dėl tų nusižengimų miškų įstatams, kuriais žalos padaryta nedaugiau kaip 125 lt., protokolas gali būti surašytas žvalgo arba eigulio ir be kviestinių. Rusų Senatas yra pasisakęs, kad jei protokolą pasirašę kviestiniai nedalyvavo, nei kirtimo vietą apžiūrint, nei

protokolą surašant, tai toks protokolas visiškai neturi galios (69/720).

Muitinės arba akzico valdininkų užtikti asmens bevežą kontrabandą arba svaigiųjų gėralų prekes, pristatomi drauge su prekėmis į artimiausią miesto ar apskrities policiją, ir apie tai tuojau pranešama apylinkės teisėjui, teismo tardytojui, kurie, surašydami protokolus, vadovaujasi taisyklėmis, surašytomis BTĮ 1134—1143 str. str., t. y., taip pat su kviestiniais (BTĮ 1148 str.).

Protokolai dėl nusižengimų taisyklėms, nustatytoms visuomenės sveikatai apsaugoti, surašomi ir pasirašomi gydytojų ir policijos valdininkų, dalyvaujant kviestiniams, bendra tvarka (BTĮ 1224[1] str.).

Tai visi įstatyme suminėti atsitikimai, kur kviestinių dalyvavimas baudžiamose bylose yra būtinas, kur jie, tam tikrus teismo, tardymo ir kvotos veiksmus atliekant, gali reikšti savo nuomones bei pastabas ir kur jų dalyvavimo bei nuomonių pareiškimo nepaisymas gali turėti tam tikrų negeistinų procesualinių padarinių.

III. Kviestinių instituto įvertinimas.

BTĮ kūrėjai, sukurdami ir įgyvendindami tame įstatyme kviestinių institutą, vadovavosi, kiek tai liečia teismo ir rengiamojo tardymo darbą, vienais motyvais, o kiek tai liečia kvotas — dar ir kitokiais sumetimais. Reikia turėti galvoje tas specifines sąlygas, kada buvo šis įstatymas įgyvendintas. To meto administracijos valdininkų žemas moralinis lygis, nesąžiningumas, nepateisinamas biurokratiškumas ir visos kitos panašios priežastys įstatymo kūrėjams buvo perdaug gerai žinomos, ir todėl nenuostabu, kad jie, pavesdami administracijos organams tam tikrus svarbesnius kvotos veiksmus atlikti, norėjo bent mažiausiai aptikrinti, kad tokie veiksmai bus atlikti kiek galima tiksliau ir sąžiningiau. Tas, kas buvo pasakyta apie rusų administracijos pareigūnus, yra visiškai netaikoma mūsų administracijos įvairių sričių pareigūnams. Bet, kadangi dar daug turime administracijos pareigūnų žemiau kaip vidutinio išsilavinimo ir kartais nepilnų savo srities specalistų, yra tikslinga, kad, tokiems pareigūnams atliekant kai kuriuos kvotos veiksmus, dalyvautų ir kviestiniai. Administracijos valdininkas,

būdamas įstatymo įpareigotas kviestis tam tikrais atvejais visuomenės atstovus, atseit kviestinius, yra jau pakankamai suvaržytas, vertinant apžiūrimojo ar tiriamojo objekto savybes, ir šiuo atveju yra jau sudaryta gana didelė ir nenugalima įstatyminė kliūtis reikštis kokiam nors iš tokio valdininko pusės šališkumui.

To, kas buvo pasakyta, dėl kviestinių administracijos organų vedamose kvotose, toli gražu negalima pasakyti dėl jų paskirties teisėjui ar tardytojui, tam tikrus teismo bei tardymo veiksmus atliekant. Kviestiniai tiek teismo, tiek rengiamojo tardymo bylose, išskyrus kelis atsitikimus, yra nereikalingi ir savo paskirties nepateisina. Įstatymo kūrėjai, įpareigodami teisėjus ir tardytojus, tam tikrus veiksmus atliekant, pasirinkti kviestinius, neabejotinai vadovavosi tikslingumo sumetimais. Norėta, kad teisėjui, o ypatingai tardytojui, kuris visus rengiamojo tardymo veiksmus atlieka viešai to neskelbdamas, kviestiniai atstovautų lyg ir pačiai visuomenei ir kad jie, atstovaudami visuomenei, dar ir kontroliuotų teisėją bei tardytoją, žiūrėdami, kad visi charakteringi apžiūrimojo objekto pažymiai būtų tiksliai surašyti į protokolą. Įstatyme kategoriškai pasakyta, kad kviestiniai turi teisę pareikšti savo nuomones dėl kiekvieno apžiūrimojo objekto požymio ir kad tokios jų pastabos bei nuomonės privalu įtraukti į protokolą. Vadinasi, tiek teisėjams, tiek tardytojams kviestiniai pasidaro lyg ir *sui generis* teisėjų bei tardytojų bendradarbiai.

Įstatymas tardytojo neįpareigoja kviestinius supažindinti su esamais jau surinktais bylos duomenimis bei pačia rengiamojo tardymo byla. Kyla klausimas, kokiu būdu kviestiniai, nežinodami bylos bei esamų jau surinktų davinių, gali konstatuoti, kad tam tikros apžiūrimojo objekto savybės gali būti tardymui reikšmingos? Imkime, pvz., lavonų skrodimą, kur kviestiniai turi teisę reikšti savo nuomones dėl tų gydytojo veiksmų bei aiškinimų, kurie jiems atrodo abejotini. Savaime suprantama, kad tokias nuomones gali pareikšti tik tokie kviestiniai, kurie bus smulkiai supažindinti su visa esama byloje medžiaga ir su visomis tos bylos aplinkybėmis. Čia nepakanka paprasto konstatavimo, kad, pvz., lavonas skrodžiamas mirties priežasčiai nustatyti, užrašų knygos apžiūrimos kuriems nors įtartiniems įrašams rasti ir pan., bet reikia nustatyti tokias apžiūrimojo objekto savybes, kurios bylai tikrai gali turėti esminę reikšmę, o

tam jau reikia smulkiai pažinti rengiamojo tardymo bylą. Įstatymo kūrėjai, nesuteikdami kviestiniams teisės iš pagrindų susipažinti su byla, iš dalies pasielgė tikslingai. Esant priešingai, nebūtų jokios garantijos, kad kviestiniai, smulkiai žinodami bylą, tyčia ar netyčia neiškels visus paslaptyje laikomų bylos duomenų viešumon ir tuo nepakenks nusikaltėlio sekimo ir bendrai tiesos aiškinimo darbui. Vadinasi, esamoms sąlygoms kviestinių dalyvavimas nepasiekia savo tikslo ir virsta tik paprastu įstatymo reikalaujamu formalumu.

Taip pat įstatymas reikalauja, kad kviestiniai, tardytojui atliekant įvairius apžiūrėjimus, visą laiką dalyvautų. Toks darbas, apžiūrint įvairias knygas bei dokumentus, paprastai tęsiasi ne keletą valandų, bet kartais kelis mėnesius, o neretai ir ištisus metus. Savaime suprantama, kad tokiais atvejais kviestinių negalima priversti ištisus mėnesius ar net metus dalyvauti, kol tardytojas baigs tokius veiksmus atlikti. Jie, mažiausia, galėtų reikalauti apmokėti už sugaištą laiką, bet, jų nelaimei, mūsų BTĮ to nenumato, ir, reikia manyti, tokios jų pretensijos būtų atmestos. Nieko nuostabaus, kad tokiais atsitikimais jie paprašomi pasirašyti tik atitinkamus protokolus, jau tardytojui vienam apžiūrėjimus atlikus. Tiesa, jie, prieš pasirašydami, galėtų patikrinti tardytojo padarytą apžiūrėjimą, bet ir čia nevisada jiems tai galima. Visais šiais atsitikimais kviestiniai tik aklai pasirašo apžiūrėjimo protokolus, visiškai nesigilindami į jų turinį. Šitoks kviestinių dalyvavimas virsta grynu biurokratiniu formalumu, kuris su tikruoju teisingumu neturi nieko bendro.

Atrodo, kad, darant įvairius daiktų, knygų bei dokumentų apžiūrėjimus, kviestiniai yra visiškai nereikalingi, nes tiek teisėjas, tiek tardytojas yra kompetentingesnis spręsti, kurios apžiūrimųjų objektų savybės yra bylai svarbios ir kurios jų visiškai nereikšmingos. Be to, posėdžio metu kaltės įrodomieji daiktai visuomet būna teismo salėje, ir, kilus reikalui ar abejojimui, visada paties teismo gali būti protokole išvardyti daiktai patikrinti iš tiesioginių šaltinių.

Tačiau yra atsitikimų, kad kviestinių dalyvavimas, teisėjui ar tardytojui tam tikrus veiksmus atliekant, yra reikalingas. Tokių atsitikimų yra trejetas, būtent: 1) vietos apžiūrėjimas, 2) krata ir 3) poėmis.

Vietų apžiūrėjimus darant, vykęs sąmoningų kviestinių pasirinkimas tiek teisėjui, tiek tardytojui gali daug padėti, nes jie, būdami iš tos apylinkės gyventojų parinkti, apžiūrimas vietoves gerai pažįsta. Tai labai svarbu. Tuo labiau, jei nusikaltimas artimai paliečia tą aplinkybę, kur toks vietos apžiūrėjimas yra daromas ir kur visi tos vietovės gyventojai yra labai suinteresuoti, kad nusikaltimas būtų išaiškintas ir nusikaltėlis nustatytas. Tokiais atvejais kviestiniai tikrai galėtų būti tam tikros rūšies teisėjo bei tardytojo bendradarbiai.

Tą patį galima būtų pasakyti ir dėl kviestinių būtino dalyvavimo, įvairias kratas darant. Kratomi būstai beveik visada tiek teisėjui, tiek tardytojui yra nežinomi ir todėl jiems vieniems, kad ir su policijos pareigūnais, yra nelengva orientuotis. Tuo tarpu nuodugniai kratai tinkamai padaryti būtinai reikia kuo smulkiausiai žinoti visą kratomąjį būstą ir to būsto slaptąsias vietas. Šitokiais atsitikimais parinkti tinkamai kviestiniai galėtų būti labai naudingi, ir jų, kaip vietinių gyventojų, nurodymai čia kartais gali turėti net lemiamą reikšmę ieškomiems kratos metu daiktams rasti.

Nemažiau reikalingi kviestiniai ir poėmius darant. Šiuo atvėju jie yra daugiau liudytojai fakto, kad teisėjo arba tardytojo buvo paimti iš tam tikro asmens specialios paskirties daiktai. Kviestiniai čia būna paprasti stebėtojai, patvirtinti tik faktus, kad valdžios organų pareigūnai atliko tam tikrą savo pareigų ribose tarnybinį veiksmą. Pareikšti kokios nors iniciatyvos vargu čia jie ar gali, nes paprastai iš anksto jau būna žinoma, kokie bylai reikšmingi daiktai pas tam tikrą asmenį yra. Kviestiniai čia yra tik reikalingi stebėtojai dar ir dėl to, kad vėliau būtų užkirstas kelias bet kokiems nepagrįstiems priekaištams atremti dėl teismo ar administracijos organų atliktų veiksmų.

Tai ir visi atsitikimai, kuriais kviestinių dalyvavimas teismo, tardymo bei kvotos veiksmus atliekant galėtų būti pateisinti. Visais kitais atvejais jie savo tikslo nepasiekia ir virsta tik paprastu įstatymo reikalaujamu formalumu.

——/——

J. Januška

Teismų statutai.

Teismų santvarkos įst. 109 str., teismų vidaus ir darbo tvarką nustato teismų statutai ir šio straipsnio 2 dalyje pasakyta: „Apygardos teismų statutas apima ir apylinkių teismus, apylinkių ir apygardų tardytojus, teismo antstolius ir ipotekos įstaigas“ (Vyr. Žin. 559 Nr.). Teismų statutus nustato teisingumo ministras (Teis. santv. įst. 110 str.).

Iš nurodytų Teismų santv. įstatymo straipsnių nematyti, ką, kurias sritis turi apimti teismų statutai, o pasakyta vidaus ir darbo tvarka.Teismų santv. įst. nustatė bendrus teismų santvarkos dėsnius, palikdamas vidaus ir darbo tvarką nustatyti smulkiai statutais. Šie statutai, tvarką minėtas teismų sritis, turėtų būti kuo greičiausiai parengti.

Vienuose teismuose randame ne tik darbščių, sąžiningų tarnautojų, bet ir gerai sutvarkytas raštines, pradedant vedamomis susirašinėjimų bylomis, pinigine knygvedyba, baigiant archyvų gražiu sutvarkymu. Rasime ir tokių teismų, kur šios tvarkos trūksta, kur nėra darbe nei sistemos, nei tvarkos, žodžiu, trūksta tiesios ir aiškios linijos.

Teis. santv. įst. 66 ir 67 str. str., teismus tvarko apylinkės teismuose apylinkės teisėjas; jei apylinkės teisme yra keli teisėjai, tai tas teismą tvarko, kuriam pavedė teisingumo ministras. Kolegialinius teismus tvarko jų pirmininkai.

Tačiau, kaip teismai turi būti tvarkomi ir kuo tvarkant vadovautis, niekur nenustatyta. Dėl to suprantama, kad ne tik apylinkės teismų darbas nevienodai tvarkomas, bet ir kad to nevienodumo yra ir apygardos teismuose. Apylinkės ir apygardos teismuose rasime gerą vidaus ir darbo tvarką ten, kur juos administruoja energingi asmenys, turį administraciniam sutvarkymui gabumų ir prityrimo. Kol nėra teismų statutų kiekvienam teisėjui, tvarkančiam teismą, tenka dėl teismo vidaus ir darbo tvarkos pasigaminti tam teismui tvarkyti savotišką nerašytą statutą.

Žemiau nurodysiu keletą tokių apylinkės teismuose dirbamų darbų nevienodumų.

Vieni teismai bylas skiria pradėdami baudžiamas, civilines, ginčo ir įsakymo, apsaugos ir globos bylas ir pradeda jas atski-

rose bylos eigų knygose: atskirai ginčo, ir įsakymų, atskirai globos ir atskirai apsaugos bylas. Tačiau yra teismų, kurie apsaugos bylas varo kartu su ginčo ir įsakymų (vekselinių) bylomis. Civ. teisenos įstatymai skiria bylas į aukščiau minėtas rūšis, ir apsaugos bylos yra skirtingo negu ginčo bylos charakterio, dėl to jas pradėti daug patogiau ir tikslingiau atskirose bylų eigos knygose.

Yra teismų, kurie, gavę savo teismo bylą su aukštesnio teismo nutarimu paklausti liudytojus, tose pačiose bylų eigos knygose pradeda nauju numeriu, kaip naują bylą, o kadangi ta pati byla, kaip pasitaiko, grįžta kelis kartus atskiru reikalavimu, tai būna tris keturis kartus pradedama nauju numeriu. Žinoma, toks bylos pradėjimas yra nieku nepateisinamas, — tik padidina statistiką, arba pasidaro daugiau painiavos, kada bylą reiks suieškoti, kur ji išsiųsta. Juk byla, vieną kartą apylinkės teismo išspręsta, jei paduotas apeliacinis skundas, knygose pažymima, kad pristatyta apygardos teismui, o kaip grįžta išspręsta, atžymima, Tai kam kelis kartus tą pačią bylą pradėdinėti naujai? Ar negeriau visus atskirus reikalavimus pradėti atskirose nedidelėse knygose, atskirai baudžiamąsias ir civilines bylas su atskirais raidynais. Tokių knygų pakanka kelis metus, nereikės per visas knygas rinkti statistikos reikalams išpildytų atskirų reikalavimų skaičių, ir bus lengva sekti beeilinį atskirų reikalavimų išpildymą.

Štai vėl yra teismų, nors labai mažai, kurie pradeda baudžiamą bylą, jei teisėjas nubaudžia teismo įsakymu (Baudž. teis. įst. 180[4] str.). Nubaustasis laiku paduoda atsišaukimą; tada teismas vėl pradeda nauju numeriu naują bylą ir skiria į posėdį. Raštinė apsunkinama nereikalingu darbu, o įstatymu toks bylų pradėdinėjimas nepateisinamas. Teismo įsakymas neįsiteisi, kol nepraėjo atšaukimo padavimo laikas, o, jį padavus, byla nėra baigta, ir turi būti duota tolesnė eiga, jai galutinai išspręsti. Panašiai daroma ir su civilinėmis bylomis padavus atšaukimą. Taip pat yra teismų, kurie, uždėdami draudimus, ar padavus prašymą skolai išdėstyti, pradeda naujas bylas, o ne tai atlieka pagrindinėse bylose.

Daugumas teismų, baudžiamose bylose siųsdami vykdomuosius raštus bausmei vykdyti, juos registruoja tam tikroje knygoje. Ši registracija reikalinga, ir ją turėtų visi teismai vesti, kurie jos neveda. Šios registracijos dėka galima prižiūrėti, kad

vykdomieji raštai būtų skubiai vykdomi, o, delsiant įvykdyti, galima paraginti, kad būtų įvykdyta. Taip pat vestina atskira uždėtiems turtams draudimų abėcėlės tvarka knygelė. Knygoje įrašoma kieno turtui, kurią sumą, kokiu draudimu ir kieno ieškui patenkinti uždėtas draudimas. Juk dažnai ipotekos ar kitos įstaigos teismas klausia apie draudimo uždėjimą tam ar antram turtui. Įtraukiant abėcėlės tvarka uždėtus draudimus į knygą, patikrinimas yra penkių minučių darbas, bet kiek atima laiko, kada reikia patikrinti draudimų uždėjimus, jei nevedama registracija.

Pažiūrėję į teismuose vedamą piniginę atskaitomybę, matysime taip pat daug nevienodumų. Tiesa, yra išleistos laikinos atskaitomybės taisyklės, bet jos nustato pagrindinius dėsnius; smulkmenų, kaip turi būti tvarkoma, kad teisėjas ar valstybės kontrolės atstovai galėtų greitai patikrinti piniginę atskaitomybę, nenustatyta, ir teisėjui pačiam tenka jas sugalvoti. Gautoms per paštą sumoms registruoti reikia vesti knygą, į kurią įrašoma ne tik gauta suma, bet ir pažymima, kur pinigai įrašyti: jei į pereinamąsias sumas — pažymėtinas numeris, jei į bylą — bylos numeris. Daugumas gautas atkarpas deda į bylą, bet tai netikslinga ir sunkina patikrinti įrašytą sumą su atkarpa. Dėl to tikslingiausia tokias atkarpas siūti į atskirą sąsiuvinį chronologine tvarka. Pinigus siunčiant toliau nuo teismo būstinės gyvenantiems asmenims, į L. Banką, ar skelbimų mokesčius, pašto atkarpą apie išsiuntimą geriausia neklijuoti į pereinamųjų sumų knygą, o dėti į pradėtą specialių pateisinamų dokumentų sąsiuvinį, ant kurių pažymima pereinamųjų sumų knygos eilės numeris; jei suma įnešta į banką, į teismo depozitą, tai galima pažymėti ir L. Banko atkarpą, kurios siuvamos taip pat iš eilės ir numeruojamos. Pereinamųjų sumų knygose, be pažymėjimo apie pinigų išsiuntimą, reikia pažymėti ir pateisinamų dokumentų eilės numerį. Kai kur vedama dar pagalbinė knyga depozitinėms sumoms žymėti. Ši knyga turi praktinės reikšmės, nes čia pat pažymimos tik įneštos į įdepozitą sumos ir išmokamos. Tokiu būdu ne išmėtytuose depozitų knygų lapuose galima greičiau sužinoti apie teismo žinioje esamą pinigų sumos didumą.

Yra teismų, kurie liudytojams atiteistus kelionpinigius ar tiesiog už sugaištį savo iniciatyva siunčia per policiją išreikalauti ir įteikti priklausančiam asmeniui. Žinoma, tai nesutinka

su Civ. teis. įst. 925 str. Kelionpinigių ir dienpinigių ieškojimas yra civilinis dalykas. Juk asmuo, kuriam atiteista, gali ieškoti tos sumos išimdamas vykdomąjį raštą ar žodžiu reikalauti, visai nereikalauti, ar dovanoti. Dažnai pasitaiko, kad su liudytoju, kuriam atiteista už sugaištį, išėjus iš teismo, atsiskaito pinigais ar pavaišinimu, ir viskas baigiasi, o čia nei iš šio, nei iš to, po kiek laiko policija pradės ieškoti neprašomos sumos. Pagaliau, tokių ieškojimų siuntimas policijai, ją be reikalo apsunkina darbu ir yra įstatymais neparemtas.

Taip pat teismai daro skirtumą, išduodami vykdomuosius raštus civilinėse bylose, vestose neturto teisėmis. Vieni teismai paima kanceliarinio mokesčio 1 litą, o žyminį mokestį įrašo, išreikalauti iš atsakovo. Taip išaiškino ir Vyr. Tribunolo 1927 m. sausio mėn. 21 d. visuotinis susirinkimas ir tai patvirtino 1937 m. rugsėjo mėn. 24 d. Marijonos Karčiauskaitės su Dlugausku civilinėje byloje. Tačiau su Vyr. Tribunolo aiškinimais dėl tų mokesčių techninio išieškojimo nevisai galima sutikti. Civ. teis. įst. 844—846 str. str., prieš gaunant iš teismų vykdomųjų ar kitų raštų, reikia už juos sumokėti žyminį mokestį. Vadinasi, neturto teisėmis vestose bylose, jei tokių teisių teismas nebūtų pripažinęs, reikėtų tuoj, prieš gaunant vykd. raštą, sumokėti žyminį ir raštinės mokesčius. Minėtųjų mokesčių reikalavimas visai nesuderintas su vykdomojo rašto vykdymu. Dėl to mokesčių išieškojimą įrašyti į išduodamą vykdomąjį raštą nėra tikslinga. Juk dažnai pasitaiko, kad, išdavus vykdomąjį raštą, ieškovas dėl neturto ar susitaikinęs, toliau jį vykdyti atsisako, ir vykd. raštas lieka jo kišenėje, o kartu lieka iždui neišreikalauti žyminis ir raštinės mokesčiai, o to neturi būti.

Kad valstybės iždas nebūtų šitaip skriaudžiamas, visai tikslinga — kai kurie teismai taip ir daro, — išduodant vykdomąjį raštą neturto teisėmis vestose bylose, minėtų mokesčių neįrašyti į vykdomąjį raštą, išreikalauti, o siųsti atskiru raštu mokesčių inspekcijai, kad šį žyminį ir kanceliarinį mokestį išreikalautų iš atsakovo, ir vykdomajame rašte tik pažymėti, jog žyminį ir kancialiarinį mokesčius išreikalauti pasiųsta mokesčių inspekcijai. Tada, nors vykdomasis raštas ir nebus vykdomas, mokesčius inspekcija, vis vien, išreikalaus.

Čia nurodžiau keletą skirtumų teismų darbe ir tvarkyme. Jų yra daug daugiau, o to neturėtų būti. Reikia laukti, kad

teismų statutai daugumą nevienodumų pašalins, o ko neapims statutai, reikėtų teismuose suvienodinti aplinkraščiais.

Teismų santv. įst. 110 str. 2 d. pasakyta: „Teismų statutų projektus sudaro ir pristato Teisingumo Ministrui atitinkami teismai". Taigi apygardos teismai parengs statutą, kuris apims ir apylinkės teismų darbo sutvarkymą. Statuto parengimas nėra jau toks lengvas darbas, ir jam paruošti reikia viską ne tik gerai numatyti, bet ir žinoti visas teismų darbe pasitaikančias gerąsias ir blogąsias puses. Darbe pasitaikančius trūkumus apylinkės teismuose geriausiai pažįsta tų teismų teisėjai. Dėl to ir parengtam apygardos teismų statuto projektui apsvarstyti ir savo pastabas pareikšti būtų tikslinga atsiklausti apylinkės teisėjų.

Apskritai, visiems darbe nevienodumams pašalinti tikslingiausia būtų sušaukti kiekvieno apygardos teismo apylinkės teisėjų suvažiavimus, kur būtų ne tik apsvarstyti apygardos pirmininkų pateikti klausimai, bet pačių apylinkės teisėjų būtų iškelta daug naujų ir naudingų sumanymų.

—/—

K. Laucius

Baudžiamojo Statuto numatyti „valdininkai."

Baudžiamajame Statute yra keletas straipsnių, kurie numato bausmes už nusikalstamuosius darbus, nukreiptus prieš valdininkus, einančius tarnybos pareigas arba dėl jų ėjimo, pvz.: str. 143, 471, 3 p., 480, 532, 3 p. Kuriuos valstybės tarnautojus reikia laikyti valdininkais ir kuriuos paprastais tarnautojais, mūsų įstatymuose jokių nurodymų nėra, nes jie nebeskirsto valstybės tarnautojų į „valdininkus" (činovniki) ir „patarnautojus" (služiteli), kaip tai darė rusų valstybinės tarnybos įstatymai. Pasižiūrėję į mūsiškius valstybės tarnybą normuojančius įstatymus, randame du įstatymus („Įstatymas dėl valstybės tarnybos sutvarkymo", V. Ž. 4/19, ir „Įstatymas dėl valdininkų pareigų ėjimo atlyginimo", V. Ž. 8/93), kur visi valstybės tarnautojai vadinami „valdininkais". Visuose kituose šios srities įstatymuose vartojamas terminas „valstybės tarnautojai".

Tokiai padėčiai esant, tenka žiūrėti, kokius valstybės tarnautojus laiko „valdininkais" Baudžiamasis Statutas. Tai aiškėja iš to Statuto leidėjų paaiškinimų, išdėstytų prie 636 ir kitų straipsnių. Ten nurodyta, kad valdininkais, Baudž. Statuto prasme, reikia laikyti aukštesniuosius valstybės tarnautojus, kurie paskirtose apybrėžose veikia savarankiškai ir, eidami tarnybos pareigas, turi teisę duoti įsakymus. Visi kiti valstybės tarnautojai, einą išimtinai vykdomąsias pareigas (pvz., policininkai, eiguliai ir kt.), laikomi „pataranautojais".

Paskirstyti valstybės tarnautojus į „valdininkus" ir „patarnautojus" praktikoje nelengva. Tai parodo, kad ir ta aplinkybė, jog, pradedant nuo 1924 metų, Vyriausiajam Tribunolui tenka beveik kasmet spręsti bylų, kuriose nagrinėjama „valdininko" sąvoka ar ryšium su ja bylų priklausomybė (pvz., 1924 m. sprendimas byloje Nr. 398; 1926 m. — Nr. 299; 1927 m. — Nr. 15; 27 ir IX.2 d. visuotinio susirinkimo nutarimas B. Lukiansko byloje; 1929 m. — Nr. 210, 426; 1931 m. — Nr. 109; 1934 m. I.16 d. Nr. 8; 1935 m. — Nr. 354; 1937.XI.11 d. nutarimas byloje Nr. 113). Beveik visuose čia paminėtuose sprendimuose nagrinėjama „valdininko" sąvoka iš esmės, kitaip sakant, pakartotinai aiškinamas tas pats esminis klausimas.

Kodėl šis klausimas sukelia tiek neaiškumų? Atrodo, dėl to, kad „savarankiško veikimo" kriterijus yra gana lygstamas ir leidžia „valdininko" sąvoką gana individualiai suprasti: vienam atrodo, kad savo tarnybos apybrėžose kuris nors valstybės tarnautojas yra pakankamai savarankiškas, o kitam gali atrodyti, kad nesavarankiškas ir kad jo funkcijos yra tik vykdomo pobūdžio. Požymis, „turi teisę daryti įsakymus" irgi nedaug ką gero teduoda, nes įsakymus, bendra to žodžio prasme, turi teisę davinėti ir tie valstybės tarnautojai, kurie Baudžiamojo Statuto autorių vadinami tik „patarnautojais".

Pagal Baudžiamojo Statuto autorių aiškinimus, kuriais vadovaujasi ir mūsų Vyriausiasis Tribunolas, nevaldininkais („patarnautojais") laikomi žemesnieji valstybės tarnautojai ir pavyzdžiu imamas, tarp kitų, ir policininkas. Deja, mūsų gyvenimo sąlygos yra tokios, kad žemesnieji valstybės tarnautojai, savo kompetencijos ribose, yra savarankiškesni už daugelį pagal tarnybos kategoriją aukštesnių tarnautojų. Eilinis policininkas, einąs tarnybą, kad ir miesto gatvėje, atrodo turįs daugiau savarankiškumo, kai jis pastebi netvarką kurioje nors viešojo

gyvenimo srityje, kaip daugelis aukštesnių valstybės tarnautojų, kurie pagal savo kompetenciją atlieką grynai techninį darbą. Juk pagal Baudž. teisenos įstatymo pakeitimo 249 str. apskrities viršininkas, prokurorui sutikus, gali leisti eiliniam policininkui vesti kvotas apygardos teismui priklausančiose bylose, taigi, dirbti labai svarbų ir sudėtingą teismo tardytojo darbą, o, vis tik, toks policininkas bus laikomas tik „patarnautoju".

Paimkime dar vieną konkretų pavyzdį, davusį „akstiną" šiam rašiniui. Vyriausiasis Tribunolas 1937 metų lapkričio mėn. 11 d. visuotinio susirinkimo nutarime J. Mešķelės baudžiamosios bylos priklausomybės klausimu pasisakė, kad policijos vachmistro negalima laikyti valdininku, nes „pagal veikiančius įstatymus vachmistrai eina išimtinai vykdomąsias pareigas". Reikia manyti, kad turėta galvoje Baudž. teisenos pakeitimo 249[1] str., kuris sako, kad kvotas gali daryti tik tie policijos agentai, kurie yra nežemesni už nuovados viršininko padėjėją, o iš žemesniųjų tik tie, kuriems bus leista apskrities viršininko. Kadangi policijos vachmistras yra žemesnis už nuovados viršininko padėjėją, iš minėto nuostato būtų galima padaryti išvadą, jog „vachmistrai eina išimtinai vykdomąsias pareigas". Kitų įstatymų, atrodo, Vyriausiasis Tribunolas negalėjo turėti galvoje; kiek man žinoma, nėra jokio kito įstatymo, kuris tiesiogiai ar netiesiogiai kalbėtų apie policijos vachmistrų pareigas.

Nesiimdamas šį sykį plačiau nagrinėti klausimą, ar laikytinas policijos vachmistras valdininku Baudžiamojo Statuto prasme, ar ne, aš tik noriu praktiškais pavyzdžiais nurodyti, kad šį klausimą išspręsti toli gražu nelengva. Iki šiol bent teismai nuovados viršininko padėjėją be ginčų laiko „valdininku". Jei mes pradėtumėm lyginti tą darbą, kurį praktikoje dirba nuovados viršininko padėjėjas ir policijos vachmistras, pamatytumėm, kad jų darbas (kompetencija), išskyrus apygardos teismui priklausančiose bylose kvotų darymą*), yra beveik visiškai vienodas ir kad abu yra lygiai savarankiški. Ir dar daugiau. Pasienio policijos instrukcijos § 48 pasakyta, kad vachmistras pavaduoja atostogų išvykusį rajono viršininką, o šis aukštesnis už nuovados viršininko padėjėją. Taigi griežtai pasakyti, kad vachmistrai eina išimtinai vykdomąsias pareigas, nevisada būtų

*) Pažymėtina, kad Baudž. teisenos įstatų 249[1] str. buvo paskelbtas, kai vachmistrų instituto viešojoj policijoj dar nebuvo.

lengva. Manau, kad šis pavyzdys pakankamai parodo, kiek prokuratūrai ir teismams gali būti kartais sunkumų, vadovautis aukščiau nurodytais požymiais spręsti, kurie valstybės tarnautojai įskaitytini į Baudž. Statute numatytų „valdininkų" kategoriją.

Tačiau skirstymas valstybės tarnatojų į „valdininkus" ir „patarnautojus", praktikoje sudaro ir daugiau didelių keblumų. Norint tai nušviesti, tenka truputį plačiau sustoti ties aukščiau minėtu Vyr. Tribunolo nutarimu J. Meškelės byloje. Jos „istorija" tokia: Molėtų nuovados vachmistras Balčiūnas, apskrities viršininko pavestas, nuo 1937.VIII.1 d. laikinai ėjo tos nuovados viršininko pareigas. Vidaus reikalų ministro įsakymas tuo reikalu buvo išleistas 1937.X.27 d. Rugpiūčio mėn. 25 d. pil. Meškelė lengvai sužalojo tarnybos pareigas einantį vachmistrą Balčiūną. Iškilus klausimui, kaip šis nusikalstamasis darbas turi būti kvalifikuojamas (BSt. 471 str. 1 d. 3 p., ar 142 ir 469 str. 1 d.), tuo pačiu kilo tos bylos priklausomybės ginčas.

Vyriausiasis Tribunolas, spręsdamas iškeltą bylos priklausomybės ginčą, tarp kitko, štai ką pasakė: „Apskrities viršininkas, pavesdamas vachmistrui eiti nuovados viršininko pareigas, jam valdininko teisių nesuteikė, nes tas pareigas jam galėjo pavesti tik vidaus reikalų ministras. Bet pastarojo įsakymaš šiuo reikalu buvo parašytas vėliau, po įvykio, taigi „užpakaline" data suteiktos Balčiūnui valdininko teisės. Tad faktiškai įvykio metu Balčiūnas nuovados viršininko teisių dar neturėjo, ir tuo metu kaltinamasis Meškelė negalėjo žinoti, kad vėliau vidaus reikalų ministras paskirs Balčiūną nuo 1937 m. rugpiūčio mėn. 1 d. eiti nuovados viršininko pareigas". („Teisės" priedo Nr. 156).

Mano nuomone, praktiškos išvados iš minėto Vyriausiojo Tribunolo nusistatymo turėtų būti tokios: 1) laikinai pavesti valstybės tarnautojui eiti kitas pareigas tegali tik tas valdžios organas, kuriam priklauso tarnautojo skyrimas, ir jo aktas apie pareigų pavedimą turi būti padarytas sykiu su jų faktinu pavedimu, ir 2) įsakymai, kuriais pavedamos laikinai eiti pareigos, turi būti viešai skelbiami.

Ir vienas ir kitas reikalavimas praktikoje būtų labai sunkiai įvykdomi. Jei pripažinsime, kad, pvz., nuovados viršininko pareigas laikinai eiti vachmistrui tegali pavesti tik pats vidaus reikalų ministras, praktikoje nesykį susidarytų gana kebli pa-

dėtis. Dažnai nuovados viršininko pareigoms paskirti vachmistrą reikia tuojau, neatidėliotinai, ir apskrities viršininkas, bet ne vidaus reikalų ministras, turės pavesti tas pareigas eiti. Pagal minėtąjį Vyriausiojo Tribunolo išaiškinimą, pavedimas bus neteisėtas, o jei taip, tai ir visi jo veiksmai, kuriuos pagal įstatymus gali padaryti tik nuovados viršininkas, turėtų būti pripažinti neteisėti, o tai sudarytų gana nemalonių pasekmių.

Nežinia, kaip būtų buvęs išspręstas šis klausimas, jei vidaus reikalų ministras būtų parašęs čia minėtąjį įsakymą dėl vachmistrui Balčiūnui pavedimo eiti nuovados viršininko pareigas tą pačią dieną, kada jis šias pareigas pradėjo eiti, arba būtų tai padaręs kitu būdu, sakysime, paskirdamas telefonograma? Atrodo, kad tokiu atveju būtų reikėję pripažinti pil. Meškelę kaltintiną už „valdininko" sužalojimą, nes vėliau Balčiūnas būtų neginčijamai turėjęs nuovados viršininko — „valdininko" — teises. Tačiau, iš tikrųjų, nebūtų galėję pritaikinti kaltinamajam Baudž. Stat. 471 str., nes *jis juk nebūtų žinojęs*, kad vachmistras turi „valdininko" teises, kadangi vidaus reikalų ministro įsakymai apie tarnautojų paskyrimus viešai neskelbiami. Laikantis dėsnio, kad kaltinamasis turi žinoti, kam jis priešinasi — „valdininkui" ar „pataranautojui" — išeina, kad aukščiau minėto pobūdžio įsakymai tokiais atvejais turėtų būti viešai skelbiami, tačiau ir tai klausimo galūtinai neišspręstų. Juk sykiu pavesti pareigas ir apie tai viešai paskelbti praktikoje beveik neįmanoma. Tai kaip būtų tuo atsitikimu, kada pasipriešintų „valdininkui", apie kurio paskyrimą dar nepaskelbta nustatyta tvarka?

Teoriškai į reikalą žiūrint, aišku, reikia, kad nusikalstąs asmuo žinotų, kas jam gresia už tai. Todėl, jei už „valdininko" įžeidimą ar sužalojimą numatoma kvalifikuota bausmė, jis turi žinoti, kas juo laikomas. Praktikoje vargu nusikaltėlis galvoja, ar tas, kam jis priešinasi, yra valdininkas ir kokia jam už tai gresia bausmė.

Ir daugiau pavyzdžių, kur „valdininko" sąvoka sudaro keblumų praktikoje, galėtų nurodyti. Pvz., Baudž. Stat. 143 str. numato bausmę už kliudymą *valdininkui* įeiti į būstą. Praktikoje teismas baudžia, jei kliudoma įeiti policininkui. Tokia viena byla buvo atsidūrusi ir Vyriausiajame Tribunole (1934 m. sprend. Soliškienės byloje, „Teisės" priedo Nr. 157). Išeina, kad

šis straipsnis gali būti taikomas tik už kliudymą įeiti „valdininkui“, ir nebėra bausmės už kliudymą kitiems tarnautojams.

Reikėtų sutikti, yra jau savo amžių atgyvenęs tarnautojų skirstymas į „valdininkus“ ir „patarnautojus“ ir mūsų gyvenimo sąlygoms nebeatitinkąs dalykas. Manau, tikslingiausia būtų Baudžiamajame Statute visur žodžius „valdininkas“ ir „patarnautojas“ pakeisti žodžiais „valstybės tarnautojas“. Dėsnis, kad už kai kurių valstybės tarnautojų įžeidimą žodžiu ar veiksmu reikia skirti griežtesnes bausmes, tuo nebūtų pažeistas, nes teismas gali bausmę paskirti, atsižvelgdamas į nukentėjusio valstybės tarnautojo tarnybinę padėtį, inteligenciją, asmens savumus ir kitas bylos aplinkybes. Taip šį reikalą pertvarkius, būtų išvengta daugelio neaiškumų ir nereikalingo darbo.

—/—

J. Kairys

Nepilnamečiai nusikaltėliai Lenkijos baudžimajame kodekse.

Šių dienų civlizuoto pasaulio baudžiamojoje teisėje yra nusistovėjusi bendra taisyklė, kad už savo nusikalstamuosius darbus atsako kiekvienas psichiškai ir fiziškai subrendęs, tyčia ir sąmoningai nusikalstamąjį darbą padaręs žmogus. Tik psichinė nesveikata ir nepilnametystė daro nusikaltėlį visai ar iš dalies nepakaltinamą. Apie nusikaltėlio psichinę nesveikatą, paprastai, sprendžiama iš visų nusikalstamojo darbo aplinkybių, o apie nepilnametystę — vien tik iš jo amžiaus, įstatymuose iš anksto nustatyto.

Daugelio kraštų baudžiamieji įstatymai, o ypač naujieji, nustatydami nepilnamečio nusikaltėlio pakaltinamumą, nemažai kreipia dėmesio ir į nusikaltėlio socialinį būvį, išsiauklėjimą, išsilavinimą ir t. t. Taigi, dabar jau pripažįstama, kad ir tokio pat amžiaus nepilnamečių nusikaltėlių nusimanymai dėl jų nevienodo socialinio būvio, išsiauklėjimo, išsilavinimo ir kitokių gyvenimo aplinkybių gali būti visai skirtingi. Todėl iš anksto

nustatyta vien amžiaus riba, iš kurios būtų sprendžiama apie nusikaltėlio pakaltinamumą, kaip tai būdavo daroma seniau, naujoje baudžiamoje teisėje neteko savo pirmykštės reikšmės.

Čia bus kalbama apie nepilnamečius nusikaltėlius dabar veikiančiame Lenkijos baudžiamajame kodekse[1]) ne vien todėl, kad pats kodeksas yra pokarinis Lenkijos teisininkų kūrinys, bet ir todėl, kad nepilnamečių nusikaltėlių klausime, palyginus jį su mūsų Baudž. Stat., yra jau ir šio to naujo.

Pagal Lenkijos baudž. kod., nepilnamečiai nusikaltėliai pakaltinamumo bei baudimo atžvilgiu suskirstyti į tris grupes: nepilnamečio nusikaltėlio visiškas nepakaltinamumas, sąlyginis pakaltinamumas ir nepilnamečio nusikaltėlio visiškas pakaltinamumas. Amžiaus atžvilgiu prie pirmosios grupės priskirti visi tie nepilnamečiai nusikaltėliai, kurie nusikalstamojo darbo metu neturėjo pilnų 13 m. amž., prie antrosios — nuo 13 iki 17 m. amž., jei tik nusikalstamojo darbo metu buvo pasiekę tokį psichinį ir moralinį išsivystymo laipsnį, kad jau galėjo nusimanyti apie savo darbo savumą ir reikšmę ir valdyti savo elgesį. Prie trečiosios grupės priskirti nuo 17 iki 21 m. amž. nepilnamečiai nusikaltėliai. Taigi, kaip matome, pagal Lenkijos baudž. kod. nepilnamečiams nusikaltėliams visiškas pakaltinamumas teprasideda tik nuo 17 m. amž.

Nepilnamečiai nusikaltėliai nuo 13 iki 17 m. amž. yra baudžiami tik į auklėjimo įstaigas atidavimo bausme. Be to, jei tokio amžiaus nepilnamečio nusikaltėlio padarytas nusikaltimas yra nedidelis ir daugiau neapgalvotumo, apsirikimo, klaidos bei nenusimanymo, o ne tyčios darbas, kurio jau pats pripažinimas yra jam pakankama bausmė, ir jei, be to, nusikaltėlis nėra dar sugedęs, ir kurį sodinti į auklėjimo įstaigą nebūtų tikslinga, tai apie tokio nusikaltimą teprimenama jo tėvams, globėjams, kad jis reikalingas didesnės globos bei priežiūros. Tokiu atveju nusikaltėlis atiduodamas ne į auklėjimo įstaigą, bet tik į savo tėvų, giminių ar kitų asmenų atsakingą globą bei priežiūrą. Taip pat elgiamasi dar ir tada, kai tarp tokio nusikaltėlio darbo ir jo nubaudimo praeina nemažai laiko. Bet, žinoma, ši taisyklė nėra absoliučiai griežta. Įstatymai nedraudžia teismams pasielgti ir kitaip. Pvz., jei tik iš bylos aplinkybių bus nustatyta, kad tikslingiau yra atiduoti nusikaltėlį į auklėjimo įstaigą, o ne į ko-

[1]) Ž. W. Makowski, Kodeks Karny, Warszawa, 1937 m. 3 leid.

kių nors asmenų atsakingą globą bei priežiūrą, tai ten jis ir atiduodamas.

Panašiai yra daroma ir su nepakaltinamaisiais nepilnamečiais nusikaltėliais iki 13 m. amž. Todėl galima pasakyti, kad visiško nepakaltinamumo, koks kad yra dar pas mus, Lenkijos baudž. kod. lyg ir nežino. Pagal mūsų Baudž. Stat. iki 10 m. ir vyresniojo amž. nepilnametis nusikaltėlis, pripažintas nepakaltinamas, tuo pačiu yra išimtas iš bet kokios teisminio veikimo sferos. Nustačius nepilnamečio nusikaltėlio nepakaltinamumą, teismas prieš jį bylą nutraukia, ir įtariamasis gali grįžti ten, iš kur buvo atėjęs. Nutraukiant bylą, dėl jo ateities nedaroma jokių išvadų, išskyrus psichiškai sergančiuosius, kurie tam tikrais atvėjais gali būti atiduodami į gydyklas. Lenkijos baudž. kod. ir į nepakaltinamuosius žiūri visai kitaip. Ten, kad ir pripažintas nepakaltinamas ir, kaip jau matėme, paliktas nebaustas, vis dėlto, daromos pastangos, kad jis daugiau nenusikalstų. Tam tikslui atkreipiamas tėvų dėmesys, kad jų vaikui yra reikalinga ypatinga globa ir priežiūra. Nesant tėvų, nepilnametis nusikaltėlis atiduodamas giminėms arba ir šiaip pašaliniams asmenims ar į auklėjimo įstaigas. Taigi, kaip matome, pagal Lenkijos baudž. kodeksą nepilnamečiai nusikaltėliai iki 17 m. amž. yra tik auklėjami.

Nuo 17 m. amž. nepilnamečiai nusikaltėliai yra baudžiami už tuos nusikaltimus įstatymuose numatyta bausme, taikant jiems lengvinančias aplinkybes. Tas bausmių lengvinimas Lenkijos baudž. kod. reiškiasi tik perėjimu iš sunkesniosios bausmės į lengvesniąją[1]), bet ne tos pačios mažinimu, kaip kad pas mus daroma.

Taip pat bausmė yra lengvinama ir tiems nepilnamečiams nusikaltėliams, kurie yra padarę nusikaltimą tarp 13—17 savo gyvenimo amž. metų, bet jei jų nubaudimas už tą nusikalstamąjį darbą būtų padarytas jau sukakus jiems 17 m. amž. Tokie į pataisų įstaigas jau nebesiunčiami. Panašiai yra elgiamasi ir su tais, kuriems iki bausmės vykdymo sukanka 20 m. amž.

---

[1]) Lenkijos baudž. kodekse bausmės gali būti pakeičiamos šitaip: 1) mirties bausmė — iki 5 metų kalėjimu; 2) nemažiau kaip 5 m. kalėjimas — kalėjimu iki 5 m. arba areštu; 3) kalėjimas iki 5 m. — areštu ir 4) areštas — pinigine bauda. Kalėjimas areštu nekeičiamas, kai nusikaltimas padarytas iš pajunkimo nusikalsti.

Auklėjimo įstaigoje nepilnametis nusikaltėlis laikomas tik iki 21 m. amž., t. y., iki pilnametystės. Jokių kitų sąlygų įstatymas nežino. Šiaip teismui nedraudžiama, atiduodant jį į auklėjimo įstaigą, nustatyti ir laiką, kuriam jis atiduodamas. Tokį savo nutarimą teismas gali kiekvienu metu panaikinti bei pakeisti ir pan. Tai priklauso nuo to, kiek nusikaltėlis yra pasitaisęs ir t. t.

Nepilnametį nusikaltėlį, kuris padarė nusikalstamąjį darbą, už kurį yra baudžiama lengviau kaip mirties bausme arba iki gyvos galvos kalėjimu, teismas, radęs tikslinga, gali nutarti atiduoti į auklėjamąją įstaigą nuo 1 iki 3 metų bandytinai.

Bandomuoju metu nusikaltėlį seka pats teismas, kuris, radęs, kad skirtu bandyti metu nusikaltėlis nesitaiso, auklėjamosios įstaigos kuratoriui, tokio nepilnamečio tėvams, globėjams paprašius arba ir savo iniciatyva, gali bandomąjį laiką nutraukti ir nuatrti pasodinti jį į auklėjimo įstaigą visam laikui.

Teismui yra leidžiama lygtinai paleisti nepilnametį nusikaltėlį ir iš auklėjimo įstaigos. Bet tokiam paleidimui reikalinga, kad paleidžiamasis nusikaltėlis toje įstaigoje būtų išbuvęs ne mažiau kaip 6 mėnesius. Toks paleistasis tegrąžinamas atgal, tik kada blogai elgiasi ir kuratoriui, tėvams arba globėjams apie tai pranešus bei pačio teismo iniciatyva. Bandomuoju metu nuteistajam gerai elgiantis ir jei todėl bendomasis laikas nepertraukiamas, bei sulaukus jam 21 m. amž., nubaudimas laikomas nesamu.

Tiek atleisdamas nepilnametį nusikaltėlį nuo atidavimo į auklėjamąją įstaigą bausmės bandymui, tiek paleisdamas jį tokiam pat tikslui iš šios įstaigos, teismas atiduoda juos kuratoriaus priežiūrai. Kuratorius gali būti kiekvienas asmuo, kurį teismas randa tinkamą ir kuris, be to, sutinka juo būti. Bet kuratoriaus sutikimas tereikalingas tik tada, kai juo yra skiriamas pašalinis asmuo. Skiriant kuratorium nusikaltėlio tėvus, tas sutikimas nereikalingas, kadangi globoti bei auklėti savo vaikus įstatymas laiko natūralia tėvų pareiga. Šiaip tenka pasakyti, kad nepilnamečiui nusikaltėliui globėją parinkti teismas leidžia visai laisvai. Jais gali parinkti ne vien tėvus bei gimines, bet ir visai pašalinius asmenis ir tiek pat tam tikslui tinkamas įstaigas. Tokie globėjai yra įpareigojami savo globojamuosius ne tik auginti, bet ir tinkamai auklėti. Neatlikę sa-

vo pareigų, jie gali būti baudžiami iki mėnesio areštu arba iki 1.000 zlotų bauda.

Jei auklėjimo įstaigose nebūtų pakankamai vietų, tai nubaustieji nepilnamečiai sodinami į prie kalėjimų jiems skirtus atitinkamus būstus ir nurodytam laikui, bet neilgesniam kaip iki jiems sueis 21 m. amž. Šiuose būstuose jų laikymas turi atitikti auklėjimo įstaigose laikymą. Už čia laikomų nepilnamečių nusikaltėlių priežiūrą atsako kalėjimo vadovybė.

Jei auklėtinis nusikalsta, būdamas jau auklėjimo įstaigoje, tai jis baudžiamas įstaigos vadovybės administraciniu būdu.

Auklėjimo įstaigos vadovybė turi teisę savo žinioje turimus nepilnamečius nusikaltėlius atiduoti ir kitoms įstaigoms bei privatiem asmenims auginti, auklėti bei mokyti kokio nors amato ir pan. Bet tokiu atidavimu jo santykiai su jį atidavusia įstaiga nenutrūksta. Pastaroji seka jį ir tenai ir, radusi tikslinga, kiekvienu metu gali iš ten jį atsiimti atgal. Pagaliau už tokį jo atidavimą atsako pati įstaiga.

Iš pridedamųjų bausmių, kodekse numatytų, nepilnamečiui nusikaltėliui paliekamos tik turto netekimas — konfiskacija, jo grąžinimas savininkui ir t. t.

Reziumuojant visa tai, kas čia buvo pasakyta, tenka padaryti išvadą, kad Lenkijos baudž. kod. nepilnamečių nusikaltėlių klausime labai daug skiriama vietos nusikaltėlių auklėjimui. Tai parodo ir ta aplinkybė, kad kodekse kalbama ne vien apie psichinį nusikaltėlio subrendimą, kaip kai kurių kitų kraštų baudžiamuose įstatymuose, bet ir apie dorovinį, Be to, iki 17 m. amž. nusikaltėliai tebaudžiami tik į auklėjimo įstaigas atidavimo bausme, vis tiek, kokį bebūtų padarę nusikaltimą. Atrodo, kad čia minimas kodeksas laikosi to principo, kad jei nusikaltimas padarytas nesubrendusio asmens, tai jau pats įvykio faktas rodo, kad nusikaltėliui reikalingas dar auklėjimas, globa bei priežiūra. Tas auklėjimas taikomas ne tik pakaltinamiesiems nusikaltėliams, bet ir iki 13 m. amž. — nepakaltinamiesiems, jei tik bus nustatyta, kad tokiam jau reikalinga ypatinga priežiūra.

Moralinio elemento įvedimas nustatant nepilnamečio nusikaltėlio pakaltinamumą, atrodo, yra labai svarbi aplinkybė. Iš tikrųjų, jei nusikaltėlis yra kilęs iš doroviškai pakrikusių tėvų, šeimos, aplinkumos, tai ar jis gali būti kaltas, kad nuo savo mažų dienų be blogo daugiau nieko nematė ir negirdėjo ir

kad todėl nusikalstamuoju darbu nė kiek nesisieloja? Pats į auklėjimo įstaigas atidavimo faktas rodo, kad nusikalstamojo darbo metu jis buvo nevisai subrendęs, ir todėl apsunkinti jam gyvenimo ateitį dėl jo buvusio nesubrendimo ir tuo pačiu nepajėgumo tinkamai apgalvoti savo nusikalstamojo darbo veiksmus lyg ir būtų rizikinga. Yra visai tikslinga išleisti jį į laisvę, tarytum, nesuteptą ir tik dabar tinkamai gyvenimui paruoštą žmogų.

Vietoje yra ir ta aplinkybė, kad nepilnametis nusikaltėlis gali būti laikomas auklėjimo įstaigoje ne ligi 18 m. amž., kaip pas mus, bet ligi 21 m. Tai nėra daug. Reikia nepamiršti, kad yra nusikaltėlių, linkusių nusikalsti jau ir iš savo prigimties ir sugadintų aplinkumos, draugų ir t. t. Todėl juos pataisyti per trumpą laiką negalima. Bet šis klausimas — nusikaltėlio atidavimas į auklėjimo įstaigą, joje laikymas ir iš ten paleidimas — čia yra labai lankstus. Teismas gali nutarti atiduoti jį ten bandytinai, ribotam laikui, paleisti iš ten į laisvę bandyti ir nusikaltėliui pasitaisius, paleisti visai, nors jis ir būtų ten išbuvęs dar visai trumpą laiką.

Mūsiškis teismo pabarimas čia yra pakeistas lyg ir priminimu nepilnamečio nusikaltėlio tėvams, kad jie dar nėra atlikę savo pareigų vaikų atžvilgiu ir kad jas reikia atlikti. Tai labai racionalu ir pedagogiška. Iš tikrųjų, jei vaikas nusikalsta, tai pirmoje eilėje tenka tartis su tėvais, bet ne su vaikais. Vien jų pabarimas nuo tolesnių nusikaltimų dar neatgrasins.

Kaip jau matėme, tokio absoliutaus nepakaltinamumo, koks yra pas mus, Lenkijos baudž. kod. nėra. Jei iš bylos ir visų kitų aplinkybių teismas įsitikins, kad nusikaltėlis veikė sąmoningai, tai nors jis būtų dar ir jaunesnis nei 13 m. amž., vis dėlto, teismas griebiasi jau vienokių ar kitokių priemonių, kad jis pasitaisytų. Šis dėsnis, atrodo, taip pat yra vietoje.

Nepilnamečiui nusikaltėliui atsakingų globėjų bei prižiūrėtojų pasirinkimu teismas nesuvaržytas. Jis gali atimti tokį nusikaltėlį iš moraliai pakrikusių tėvų bei šiaip šeimos ir atiduoti jį globoti net svetimems. Tai jau didelis dalykas. Svarbu tik, kad būtų vietos atimtiesiems kur padėti. Šį principą, kaip ir aš jau kartą minėjau, reikėtų taikyti dar plačiau. Sėkmingai kovai su nusikaltimais yra būtina iš alkoholikų bei šiaip moraliai pakrikusių šeimų atiminėti vaikus apskritai, o ne vien jau nusikaltėlius, į teismą patekusius.

Bausmių įvedimas globėjams už netinkamą pareigų atlikimą į jų atsakingą globą bei priežiūrą atiduotųjų atžvilgiu yra gera priemonė paskatinti jiems savo auklėtinius kiek galima taisyti.

Lenkijoje teismas dėl nepilnamečių nusikaltėlių yra ne tik teisimo, bet kartu ir auklėjimo įstaiga, viso jų auklėjimo vykdymo ir priežiūros organas. Todėl tokiame savo darbe jis naudojasi visiška laisve. Pagaliau ir pati teisė čia tepalenkta tik tam, kad nepilnamečiai nusikaltėliai, lyg kokie ligonys, būtų pagydyti, išauklėti ir visuomenei grąžinti jau sveiki ir jai naudingi žmonės.

—/—

Vyt. Mykolaitis

Nusikaltimai dokumentams.

Kylant žmonijos civilizacijai, vienkart plečiasi žmogaus social. bendravimo akiratis, nes laikas nuo laiko jo žinojimas papildomas naujais elementais, naujomis sąvokomis.

Visus išorės reiškinius ir daiktus žmogus pažįsta pojūčių dėka, o tie įspūdžiai su jo smagenų pagalba sukuria žinojimą.

Pilnas žmogaus žinojimo sutapimas su aplinkumos tikruma, su to ar kito daikto, to ar kito reiškinio objektyviais pažymiais vadinasi tiesa, bet tiesa formalia ne materiale prasme, kaip tų ar kitų daiktų bei reiškinių tikruma, atseit, kada žmogaus žinojimas neatitinka tikruosius daikto pažymius, bus klaida, arba suklydimas.

Kadangi sakytus įspūdžius bei žinojimą žmogus įgyja ne vien betarpiškai, bet ir iš kitų žmonių, tai suklydimas arba klaida gali būti nepakankamo stebėjimo ar neteisingų išvadų padarinys, o, be to, ir tyčios ar netyčios kitų žmonių suklaidinimo rezultatas. Tačiau, nežinojimo ar klaidingo supratimo kurio daikto ar reiškinio esmės, niekas nelaikys nesuderinamu su dorovės principais, arba kad už nežinojimą ar klaidingą supratimą reikia bausti; už nežinojimą negalima bausti, šita sritis išimta iš baudžiamosios teisės galios. Taip yra gana dažnai ir tuomet,

kai tokio suklydimo pasekmė yra nusikalstamas veiksmas; tokia klaida tik retais atsitikimais gali būti priimta dėmėn svarstant to ar kito asmens pakaltinamumą. Tas pats bus ir tada, kai asmuo, pats suklydęs, bet be piktos valios, suklaidins ir kitą. Tačiau tūlas asmuo gali visai sąmoningai suklaidinti kitą žmogų, turėdamas tam tikrus tikslus; tada toksai tiesos iškreipimas vadinsis melu, kuris jau nėra be reikšmės nei teisei, nei dorovei, ir tas melas gali pasireikšti ar teisybę iškreipiant ar ją nutylint, o jau noras kitą asmenį suklaidinti, ar tam tikrą veiksmą atliekant ar ko nors nepadarant, vadinsis apgaule.

Įstatymas melo nedraudžia; teisės tokios bendros normos nėra, kuri iš žmogaus reikalautų teisingumo kitiems, čia tėra dorovės srities reiškinys, sulaužymas etinės prievolės; taigi, į melą reaguoja visuomenės sąmonėje glūdįs dorovės kodeksas. Baudž. teisė šio klausimo neliečia; ji nieko neverčia kitais tikėti; berods, ir valstybės valdžia, nors ir kaip norėtų, negali sekti piliečių visus žodžius ir veiksmus; čia yra dorovės sritis, ir jos normomis melas smerkiamas. Bet kai su melo pagalba pažeidžiama kito asmens ar visuomenės teisinė santvarka ar jos garantijos, baudž. teisės normos stoja prieš kaltininką ir jį tinkamai sudraudžia.

Melas, kaip nusikaltimas, gali pasireikšti dvejopu būdu: iškreipiant tiesą išreikštą žodžiu, taigi, nedaiktinę, arba iškreipiant tiesą įšreikštą daiktuose, t. y., daiktinę. Pirmu atveju bus visokie melagingi pareiškimai žodžiu apie nebūtus ar nesamus faktus, norint gauti naudos iš svetimo turto; šis veiksmas vadinsis sukčiavimu, bet čia bus baudžiama ne už melavimą, o už pasikėsinimą į svetimą turtą. Taip lygiai, liudytojas, davęs melagingus parodymus, teisme baudžiamas ne už tai, kad pasakojo galas nuo galo netiesą, bet už tai, kad kėsinosi kliudyti teismui teisingumą vykdyti; valstybei svarbu, kad sprendimai būtų pagrįsti tikrais parodymais, tikrais faktais. Antru atveju melas bus pasireiškęs daiktuose, taigi materialinis tiesos iškreipimas.

Daiktinis melas — klasta, apgaulė — paprastai pasireiškia dvejopa forma: a) pakeičiant tikrąją daikto išvaizdą — perdirbimas, b) vietoj tikro daikto padarant į jį panašų — padirbimas. Tačiau *suklastoti* galimų daiktų kategorijoje yra viena grupė, kuri turi ypatingą reikšmę. Čia, be fizinių daikto savybių, dar prisideda juridinės daikto savybės, kuros jį išskiria

iš kitų daiktų tarpo. Šios grupės daiktai, turį tuos ypatingus požymius, yra dokumentai, o nusikaltimai prieš juos vadinasi suklastojimu.

Visokie teisiniai santykiai tik tada pasiekia tikslą, kai jų atsiradimas, pasikeitimas, ar nutrūkimas yra nustatyta tvarka paliudyti, užregistruoti. Žmogaus gyvenime nuolat kartojasi tokie įvykiai, kurie, nors patys ir nesudaro tam tikro teisinio momento, gali turėti teisinės reikšmės, nes nuo jų buvimo ar nebuvimo taip pat gali priklausyti teisių ar teisinių santykių atsiradimas, pasikeitimas ar išnykimas.

Žmogus gema, veda, miršta; nors šitie reiškiniai yra fizinio pasaulio, bet jie turi labai didelę reikšmę ir teisės sričiai.

Čia suminėtų ir eilės kitų įvykių paliudymo pobūdis ir jo turinys griežtai priklauso nuo tautos pasiekto kultūros laipsnio ir istorijos eigoje pergyvena ištisą eilę visokių pakeitimų.

Žinoma, žvelgiant į gilios senovės laikus, mums netenka kalbėti apie rašytus dokumentus, kurie mūsų laikais bemaž išimtinės paliudymų reikšmės turi. Pirmas šios srities etapas buvo pasikvietimas liudytojų į įvykio vietą, kurie prižiūrėdavo formalią pusę atliekamo santorio, o, kilus ginčui, būdavo gyvas įrodymas. Nors liudytojas yra ir geras įrodymas, bet nepastovus, neilgalaikis; su jo mirtimi ar išvykimu žūva ir įrodymai. Dėl šito, atsiradus nors ir menkai rašybai, griebtasi vartoti rašytus įrodymus, kurie ir iki mūsų gadynės turi didžiausią reikšmę.

Šitie, rašytieji dokumentai, kaipo teisinių santykių liudytojai, gali eiti įvairių nusikaltimų objektu; čia taip pat galimi jų padirbimai ir perdirbimai.

Čia, nors ir trumpais bruožais, tenka peržvelgti ir kitų kraštų baudž. teisę, kiek ji liečia nusikaltimus dokumentams ir padėjo pagrindą šiai sąvokai išsivystyti nūdiene prasme.

a) *Romėnų teisėje.*

Iš mus pasiekusių romėnų teisės šaltinių matome, kad iki Sulos laikų romėnai nežinojo dokumentų suklastojimo sąvokos, kaip nusikalstamo darbo. Šita sąvoka jų teisėje iškyla tik nuo „Lex Cornelia de falsis" laikų. Pirmiausia *crimen falsi* randamas *lex Cornelia testamentaria*, nes, visų pirma, šio įstatymo tikslas buvo apsaugoti testamentas. Ilgainiui *falsum* sritis plėtėsi: į ją buvo įtraukiami visokie galimi nusikaltimai dokumen-

tams, ne tik jų suklastojimas, nes *stellionatus* (kur įėjo sukčiavimo nusikaltimai) ir *falsum* santykis dar nebuvo griežtai nustatytas.

Vadinasi, romėnų teisėje dokumentų suklastojimas nebuvo savarankiška nusikaltimų rūšis, dokumentų suklastojimo sąvoka buvo apgaubta plačios sąvokos *crimen falsi*. Vėlesnieji *crimen falsi* nuostatai jau įtraukė į šią sąvoką ir kitus nusikaltimus dokumentams, k. a.: prie suklastoto dokumento pridėjimą antspaudo, jo pavogimą, svetimo dokumento atidarymą, perskaitymą, sugadinimą, jo teksto pakeitimą, svetimo parašo padirbimą ir, bendrai, naudojimąsi padirbtu dokumentu.

Be to, *crimen falsi* sąvoka apėmė nusikaltimus vartojant neteisingas svarstykles, matus, saikus ir visus neteisingus parodymus teisme, teisėjų papirkimą ir pan.

Mūsų laikais čia suminėti nusikaltimai jau yra suskirstyti į atskiras kategorijas, ir, rodosi, nieko bendro su suklastojimo sąvoka neturi, bet čia matyti romėnų pastangos priskirti *crimen falsi* kiekvieną melo elemento turintį veiksmą, jei tik nuo to kentė visuomenės ar asmens interesai.

b) *Kanonų teisėje.*

Kada kanonų teisė baudžia netgi už sumelavimą žodžiu, tai norėtųsi manyti, kad jos nuostatai apie dokumentų suklastojimą turėtų apimti visas suklastojimo galimas smulkmenas, tačiau kanonų teisėje šito nėra. Ji kalba apie melą ir suklastojimą, kaip nusikaltimus, tik siauriau, nei romėnų teisė. Bendro mokslo apie suklastojimą kanonų teisėje nėra, jo nėra ir romėnų teisėje; kanonų teisė kalba apie dokumentų ir piniginių ženklų suklastojimą, apie melagingus parodymus, liudijimus. Romėnų teisėje esančio *quasi-falsum* kanonų teisė nežino. Nors kanonų teisėje suklastojimo sritis siauresnė, kaip romėnų teisėje, bet ir čia be paminėtų nusikaltimų rūšių yra melagingas įskundimas, teisėjų papirkimas, vaikų pamainymas, viešas apšmeižimas, melaginga priesaika, pasisavinimas svetimo vardo ar titulo ir t. p.

Kanonų teisė į suklastojimą žiūri kaip į pasikėsinimą į visuomenės interesus, kaip į mažinimą pasitikėjimo Šventuoju Sostu.

Kanonų teisė, kalbėdama apie suklastojimą, turi galvoje suklastojimą papiežiaus dokumento, valdovo antspaudo padir-

bimą. Ji gana smulkiai apibūdina dokumento suklastojimo požymius, tačiau pirmoje eilėje kalba ne apie jų esmę, bet kokiais būdais galima dokumentą suklastoti; šitai buvo daroma dėlto, kad vėliau niekas negalėtų aiškintis nežinojęs įstatymų.

Suklastojimo būdų yra devyni, kurių du pirmieji gana artimi *quasi falsa*, — pridėjimas suklastoto antspaudo prie tikro dokumento; pridėjimas tikro antspaudo prie suklastoto dokumento. Toliau eina dokumento turinio suklastojimas ir t. t. Suklastojimas jau buvo įvykdytas ir tada, kai tokiu dokumentu ir nesinaudota; suklastotu dokumentu pasinaudojimas buvo baudžiamas atskirai.

Kita kanonų teisės nustatyta suklastojimo grupė yra: kalimas pinigų, neturint teisės tai daryti; kalimas pinigų, turint tokią teisę, bet tokių, kaip karaliaus kaldinamos monetos; ne nustatyto svorio; pirkimas ir platinimas netikrų pinigų užsieniuose; vėliau į nusikaltimų grupę buvo įtraukta ir alchemija.

Praktinės reikšmės kanonų teisė neturėjo, neturėjo ji bent kokios įtakos ir kitų kraštų baudž. teisei.

c) *Germanų teisėje.*

Ankstyvojoje germanų teisėje labai menkai pastebimi suklastojimą liečią nuostatai. Tik vestgotų teisė, kaip labiau išsivysčiusi ir pasidavusi romėnų teisės įtakai, pasižymi aiškesniu aptarimu suklastojimo sąvokos, nors vis dar mišrai su sukčiavimu. Toliau germanų teisė jau vystosi savarankiškai, be kitų kraštų veikiančiosios teisės įtakos, bet suklastojimo ir sukčiavimo sąvokos dar labiau suplakamos į bendrą pavadinimą *„Valsch“*, kuriuo buvo nusakomas visoks tiesos iškreipimas. XVI šimtm. kyla noras atskirti suklastojimą nuo sukčiavimo, bet ta kryptimi einant nedrąsiais žingsniais jokių rezultatų nepasiekta.

Tik 1813 m. bavarų b. teisėje jau randame nusikaltimų paskirstymą rūšimis prieš visuomenės pasitikėjimą, kurių viena apima viešų dokumentų suklastojimą.

Prancūzų teisės įtakos dėka 1851 m. Prūsijos baudž. teisėje galutinai atskirtas suklastojimas nuo sukčiavimo.

d) *Prancūzų teisėje.*

Pradžioje prancūzų baudž. teisėje suklastojimas nebuvo laikomas savarankišku nusikaltimu ir jo neskyrė nuo kitokių padirbimų ir dargi nuo prekių padirbimo, bet vėlesniajame laikotarpyje suklastojimo sąvoka konstruojama kaip savarankiškas nusikaltimas. Iki baudž. teisės kodifikacijos nebuvo bendros suklastojimo sąvokos, kaip romėnų *falsum* arba germanų *Valsch*. Kiekvieną suklastojimą laikė pasikėsinimu ne į atskiro asmens, bet į visuomenės interesus.

Vėliau prancūzų baudž. teisė atskyrė viešo ir privataus pobūdžio dokumentus; taip pat ir suklastojimo subjektus — valdininkus ir šiaip asmenis — ir jiems nustatė skirtingas bausmes.

Didžiosios Revoliucijos metu išleisti įstatymai suklastojimą kvalifikuoja lygiai su kitų rūšių apgaule; į jį žiūrima, kaip į nusikaltimą prieš turtą.

1810 m. *Code pénal* vėl grįžta prie ankstesnių baudž. teisės nuostatų, nes suklastojimą laiko savarankišku, atskiru nusikaltimu visuomenės interesams.

Pastarųjų laikų prancūzų baudž. teisės suklastojimo sąvoka panaši į vokiečių baudž. teisės sąvoką, bet su tuo skirtumu, kad: 1) suklastojimo objektas tėra rašytas dokumentas, 2) nusikalstamas darbas laikomas baigtu nuo dokumento padirbimo ar perdirbimo momento; 3) visi kiti nusikaltimai dokumentams išskirti į atskirą nusikaltimų kategoriją, ir 4) dokumento suklastojimo apibrėžimas labai smulkiai įstatymo apibūdintas ir, panašiai į ankstesnius įstatymus, kreipia didelį dėmesį į aprašymą galimų veiksmų dokumentą suklastojant.

e) *Anglijos teisėje.*

Šių laikų Anglijos baudž. teisė yra rinkinys įvairiomis sąlygomis ir įvairiais amžiais išleistų įstatymų, kurie labai dažnai vienas kitam prieštarauja, nes vienas išleistas viename amžiuje, kitas kitame, abu veikia ir tuo pačiu reikalu; todėl nenuostabu, kad, kalbant apie anglų baudž. teisės įstatymų istoriją, nejučiomis tenka pereiti prie veikiančių įstatymų.

Be to, Anglijos teisė skirstoma į dvi kategorijas: papročių teisė *(commun law)* ir statutinė teisė *(statute law)*. Papročių teisė yra be galo marga, joje yra nuostatų iš tolimos praeities,

gilios senovės; Anglų-saksų karalių teisė ir teisininkų teisė, t. y., autoritetingų teisininkų nuomonės ir mintys ar darbai. Tačiau pastebėtina, kad jau tolimos praeities anglų baudž. teisė dokumentų suklastojimą išskyrė iš panašių nusikaltimų ir davė ryškią bei pilną suklastojimo sąvoką. Iš bendros dokumentų suklastojimo kategorijos, sukurtos papročių teisėje, kai kurios jo rūšys buvo išskirtos, įtrauktos į statutinę teisę ir daug griežčiau baudžiamos, nei pagal papr. teisę dokumentų suklastojimas.

Ir šių dienų Anglijos baudž. teisė dokumentų suklastojimą numato ir statutinėje ir papročių teisėje. Statutinei baudž. teisės daliai priklauso sunkieji nusikaltimai dokumentams, o papročių teisei — lengvesni nusikaltimai.

f) *Lietuvos Statute.*

Kalbant apie dokumentų suklastojimą Lietuvos Statute, tenka turėti galvoje 1588 m. redakcijos Statutas, nes 1529 m. redakcijos Statute tėra vienas vienintelis trumpas nuostatas kalbąs apie suklastojimą: „Jei kas mūsų raštus ar antspaudus suklastotų, ar suklastotais naudotųsi, tas turi būti baudžiamas sudeginant".

1588 m. redakcijos statute suklastojimo sąvoka yra gana nuosekliai ir aiškiai nusakyta ir išplėsta. Čia yra numatyta šios suklastojimo rūšys: a) suklastojimas karaliaus raštų ir antspaudų, priv. laiškų ir privilegijų, padirbant karaliaus ar aukštųjų valstybės valdininkų parašus; b) išpiovimas ar iškirpimas karaliaus antspaudų ir antspaudų valstybės įstaigų; c) perdirbimas dokumentų, nors ir neturinčių visuomeninės reikšmės, bet vartojamų šiaip teisiniuose santykiuose; į šitą kategoriją eina tokie dokumentai: teismo išrašai, testamentai, užrašai, parašai (pakvitavimai), skolaraščiai, teismo antspaudų pakeitimas, ar jų nuo vienų raštų perkėlimas į kitus. Šių veiksmų nusikalstatumo sąlyga yra tikslas pasipelnyti su skriauda kitam asmeniui; d) įpėdinių naudojimasis suklastotais dokumentais paveldėjimo reikaluose. Už visus šitokius nusikaltimus sankcija — mirties bausmė ir netekimas tos teisės, kuri buvo suklastotu dokumentu paremta.

Greta su nuostatais apie dokumentų suklastojimą, yra skyrius apie pinigų padirbimą. Matyti, įstatymų leidėjas pastebėjo šių dviejų nusikaltimų panašumą, nes Statute juos sudėjo greta vienas antro.

Pasiekto tobulumo dėka, statutas turėjo labai didelę įtaką ir rusų tiek civ., tiek baudž. teisei.

g) *Rusų teisėje.*

Dokumentų suklastojimo apibrėžimą pirmiausia randame 1550 m. Carų Teisyne. Toliau sekė kai kurie šio teisyno papildymai, bet iki 1649 m. esminių pakeitimų nebuvo. 1649 m. caras Aleksiejus išleido baudž. teisės nuostatus, kurių didelę dalį paėmė iš Lietuvos Statuto ir tuo pačiu iš pagrindų pakeitė Carų Teisyną.

Vėliau atsiranda ir patsai suklastojimo terminas; pradžioje gana siaura prasme, bet toliau jau išplečiama tiek, kad ir šiaip apgaulė ir melas įtraukiami į suklstojimo sąvokos sritį.

1811 m. Baudž. Statuto projektas, paremtas kitų kraštų baudž. teisės principais, siekia atsipalaiduoti nuo tokios plačios suklastojimo sąvokos ir duoti aiškesnį ir daug siauresnį jos apibrėžimą. 1813 m. Baudž. Statuto projektu vėl grįžtama atgal ir į suklastojimą jau žiūrima kaip į apgaulę bendrai.

Šis principas ir liko rusų baudžiamoje teisėje, kol pagaliau buvo sukurtas naujasis Baudž. Statutas.

Mūsų baudž. teisė, Baudž. Statutas dar tebesiremia senų teorijų pagrindais ir skyrių apie nusikaltimus dokumentams vadina „Raštų klastojimas". Greta šių klastojimų, siaurąja to žodžio prasme, Baudž. Statutas tame pačiame skyriuje kalba ir apie rašto sužalojimą, paslėpimą bei pagrobimą, bet ir tai tik iš dalies, nes kitą šių nusikaltimų dalį palieka kitose nusikaltimų grupėse.

——/——

A. Vaišnys

Apygardos teismų prokurorų padėjėjų darbo ir atlyginimo klausimu.

„Teisės" žurnale Nr. 41 p. J. Januška straipsnyje „Teismo darbas ir atlyginimas" bendrai apibūdino darbo reikšmę, nurodydamas apylinkių teismuose sunkias darbo sąlygas, stoką etatų ir pageidavo padidinti atlyginimą, bet apygardų teismų proku-

rorų padėjėjų darbo ir atlyginimo autorius nepalietė. Todėl noriu trumpai tuo klausimu išsitarti.

Prokurorų padėjėjų darbas yra tvarkomas Teismų santvarkos įstatymo 258—259, 276—277 str., Teisingumo Ministro išleista instrukcija (T. s. įst. 288 str.), o teisės ir pareigos nustatytos Baudž. teis., Civil. teis. ir kit. įstatymais. Tačiau toks prokurorų padėjėjų darbo sritį ir atlyginimą tvarkančių įstatymų išvardijimas neduotų pilno vaizdo, jei mes jų darbo, teisių, pareigų ir atlyginimo nepalyginsime su apygardų teismų teisėjų darbu, teisėmis, pareigomis ir atlyginimu.

Prokurorų padėjėjai įstatymais įpareigoti: 1) prižiūrėti visų rūšių policiją tiriant nusikaltimus, 2) iššiūrėti kvotas, 3) prižiūrėti kalėjimus ir namus suimtiesiems, 4) prižiūrėti apylinkių ir sau lygius apygardų tardytojus, 5) surašyti kaltinamuosius aktus arba išvadas, 6) esant reikalui, surašyti apeliacinius, kasacinius ir atskiruosius protestus ir 7) pasirengti posėdžiams. Tuo tarpu apygardų teismų teisėjai, be bylų sprendimo teisiamuose ir atskirų klausimų sprendimo tvarkomuose posėdžiuose ir surašymo motyv. sprendimų, — kitokio darbo neturi. Pagaliau, ir šio darbo teisėjui tenka tik $^1/_3$, nes bylas ir atskirus klausimus sprendžia jų kolegija. Bet tuose posėdžiuose dalyvauja ir prokurorų padėjėjai, atskirais klausimais reiškia savo nuomonę, sako kaltinamąsias kalbas, vadinasi, jau žodžiu projektuoja motyv. sprendimus ir palengvina teisėjams darbą. Sprendžiant bylas kolegijoje, atskiro teisėjo darbas sumažėja, jo vaidmuo ir atsakomybė užsitušuoja, ko nesti prokuratūros atstovui, nes pastarojo vaidmuo yra aktyvus ir viešas. Pagaliau Teismų santvarkos įst. 86 str. prokurorų padėjėjus įpareigoja, pastebėjus apylinkės teisėją ar apygardos teismą ką neteisėtai ar netaisyklingai padarius, tatai pranešti teismo pirmininkui. Tokiu būdu šis nuostatas prokurorų padėjėjams suteikia tokias pat teises, kaip Apygardos teismui, T. s. įst. 272 str. ir kontrolės atžvilgiu abi šalis visiškai sulygina. Bet atlyginimo, atostogų, vyresnumo ir tarnybinių garantijų atžvilgiais to nėra: apygardų teismų teisėjai yra X-os kategorijos, ir gauna I kl. geležink. bilietą ir 16 lit. į parą dienpinigių, ir be jų sutikimo neatleidžiami, nepažeminami ir neperkeliami, jei juos nepaliečia keli labai kuklūs Teismų santvarkos įst. 179—183 str. išvardyti reikalavimai, statomi be išimties visiems valstybės tarnautojams. Be to, apygardų teismų teisėjai, ištarnavę T. s.

įst. 116—118 str. nustatytą laiką, gali būti skiriami be išimties į visas aukštesnes vietas. O prokurorų padėjėjai yra tik VIII-a kat. ir atlyginami po 750 lit. mėnesiui, gauna II kl. geležink. bilietą ir 12 lit. į parą dienpinigių, vieną mėnesį apmokamų atostogų ir jokių tarnybinių garantijų neturi. Toks atlyginimo skirtumas prok. padėjėjams sudaro ne tik materialinę, bet ir moralinę skriaudą, nes tuo lyg pabrėžiama teismo sudėties nelygybė — posėdžiaujant arba vykstant kartu į sesijas. Tuo tarpu Apeliac. Rūmų teisėjai ir jų prok. padėjėjai, bent atlyginimo ir vyresnumo atžvilgiais, yra lygūs. Pagaliau, kitų vadybų tarnautojai, jau XIII kat. ir atlyginami po 600 lit. mėnesiui, gauna I kl. geležink. bilietą ir į parą po 16 lit. dienpinigių. Tiesa, anksčiau diplomuoti prok. padėjėjai, ištarnavę trejus metus, buvo pakeliami į IXa kat. ir gaudavo po 900 lit. mėnesiui atlyginimo. Vadinasi, prok. padėjėjai buvo su dvejopu atlyginimu, bet 1936 metais tas nuostatas buvo panaikintas tik taupumo sumetimais. Toks prok. padėjėjams atlyginimo suvienodinimas visai suprantamas, nes, pradedant apygardų teismų teisėjais, visuomet buvo ir yra visiems vienodas atlyginimas, neatsižiūrint į kvalifikacijas.

Dar tenka pastebėti, kad apylinkių teisėjai, apylinkių, apygardų ir ypatingieji tardytojai taip pat apsaugoti tarnybinėmis garantijomis. Kai kuriuose apylinkių teismuose yra įvesta teisėjo tvarkytojo etatai, ir jie gauna IXa arba Xa kat. atlyginimą. Kitiems apylinkių teisėjams dar pavesta eiti notarų pareigos, o daugumui tardytojų mokama raštinės išlaidos, ir tokiu būdu jų visų atlyginimas padidinamas. Tad anksčiau nurodyta prasme jau reikia padaryti reformą, juo labiau, kad ji paliestų tik 30 tarnautojų, ir Valstybės Iždas to beveik nepajustų. Pagaliau, visų tarnautojų vienos rūšies darbas turėtų būti vienodai įvertinamas ir teisingai atlyginamas.

——/——

V. A. Račkauskas

Ar teismai per švelniai baudžia žmogžudžius?

„L. Aido“ š/m. 222 nr., straipsnyje, pavadintame „Brangiau žmogaus gyvybė ar pinigai“, nurodoma, kad mūsų teismai iš viso žmogaus gyvybės nieku nevertiną, o žiūrį tik, kiek pinigų nužudant pagrobta, pagal tai ir bausmę skirią. Kituose panašiuose straipsniuose teko skaityti, kad iš viso už žmogaus nužudymą kartais švelniau baudžią negu už vištos pavogimą.

Aišku, pats sugretinimas, daromas tokiuose straipsniuose, žmogžudystės su vištos vagyste yra nevykęs. Skirdami žmogžudžiams bausmes, teismai atsižvelgia į sumetimus, kuriais žmogžūdystė padaryta, o ne į nužudytojo žmogaus kūno svorį ar vertę. Lengva bausmė bus skiriama už nužudymą peržengus apsigynimo ribas, skaudi bausmė už nužudymą tikslu apiplėšti. O nužudęs besigindamas gali būti teismo visai išteisintas. Tačiau tai tik parodo, kad tokiuose straipsniuose netikusia forma išreikštas pats priekaištas. Bet svarbu, vistik, ar tas spaudoje visuomenės keliamas priekaištas dėl švelnių bausmių žmogžudžiams yra pagrįstas ar ne?

Štai 1938 metų pavasarį pil. Juozas N. Marijampolės apygardos teismo buvo teisiamas, kaip įtartas kaimyną nužudęs. Teisme klausti liudytojai, atrodė, daug ką žiną apie nusikaltimą, bet stengiasi nutylėti. Iš viso buvo matyti, kad liudyti bijo. Pasiteiravus liudytojų baimės priežasčių, paaiškėjo, kad tas pats pil. N. 1926 m. sausio 30 d. policijos ir žmonių akivaizdoje, be jokios aiškios priežasties, nušovė savo žmoną. Marijampolės apygardos teismas už tai pil. N. nubaudė penkiolika metų s. d. kalėjimo. Vyr. Tribunolas, kaip apeliacinė instancija, jam tą bausmę sumažino ligi dešimties metų s. d. kalėjimo. Nuosaikioji vietos visuomenė tokia bausme buvo patenkinta. Tačiau, pirmiausia, štai 1928 m. gegužės mėn. 15 d. amnestijos įstatymas jam vienu ketvirtadaliu bausmę sumažino, toliau kitas malones suteikus, teismo nubaustas dešimčia metų s. d. kalėjimo pil. N., neatkalėjęs nei pilnų ketverių metų, grįžta namo. Namie pil. N. veikia aplinkinius erzinančiai. Jis giriasi, ką panorėsiąs, galėsiąs nužudyti, o kalėti jam už tai arba visai nereikėsią, arba tik keletą mėnesių. Aplinkiniai žmonės jo bijo, kaip kokio siau-

bo. Jie tiki jo pagiroms, nes jei jis už žmonos nužudymą, policijos akivaizdoje, tekalėjo tik trejus metus, tai už nužudymą svetimo, dar gal niekam iš šalies nematant, gali gauti ne daugiau kalėti, kaip už degtinės varymą. Todėl nenuostabu, kad teisiamas už tariamą kaimyno nužudymą pil. N. teisme jautėsi ramiausiai. Jis žinojo, kad po to, kai pagrasino už liudijimą prieš jį „atsiskaityti", niekas nedrįs ką nors blogo, kad ir teisingo, apie jį paliudyti. Ir nenuostabu, kad aplinkiniai žmonės ne tik jo paties bijo, bet bijo net jo tarnaičių. Ir jos su kuo nors susipykusios pasako: „Palauk, pasakysiu N-ui, tai tave pas Abraomą nukraustys".

Galima čia būtų ir daugiau panašių pavyzdžių iš mūsų teismų praktikos paminėti, tačiau tai tik patvirtintų paminėtame su pl. N. atsitikime išdėstytas aplinkybes. Iš to pavyzdžio matyti, kad visuomenės spaudoje keliamas priekaištas dėl švelnaus žmogžudžių baudimo turi rimtą pagrindą. Tačiau, apygardos teismas ir Vyr. Tribunolas nubausdamas pil. N. dešimčia metų s. d. kalėjimo tokio priekaišto nenusipelno. Ir iš viso mūsų teismai už apgalvotas žmogžudystes žmogžudžius dažniausiai baudžia 8, 10, 12 ar 15 metų s. d. kalėjimo, o už žmogžudystę tikslu apiplėšti, nežiūrint plėšimo objekto dydžio, baudžia kalėti ligi gyvens arba tiesiai mirtimi. Tik gaila, kad tos bausmės neesti ligi galo vykdomos. Jei tas pats pil. N. būtų tuos dešimt metų, teismo paskirtus, atkalėjęs, nuomonė apie bausmės švelnumą jo kaimynuose, gal, ir nebūtų atsiradusi. Tačiau dabar žmonės, nesigilindami į bausmių vykdymą, mano, kad tai dėl švelnaus sprendimo, o ne dėl to sprendimo įvykdymo.

Dėl įstatymo apie palengvinimą kaliniams, pastebėtina, kad tas įstatymas, paskirtas veikti kaipo išimtis už gerą elgesį atliekant bausmę, virto taisykle, kad kiekvienas normalus kalinys nuo trečdalio bausmės yra atleidžiamas. Ir tik neramūs, kurių yra labai maža, gauna kalėjimo administracijos ir uždėtas bausmes atlikti ir visą teismo paskirtą bausmę atkalėti. Būtina papildyti, kad to įstatymo 7 str. negalėtų būti taikomas to įstatymo 2 str. išvardytiems kaliniams, kaip tai: nuteistiems už apmąstytą žmogžudystę, plėšimą, grobimą ir pan., atseit, tokiems kaliniams negali būti numušamas trečdalis.

——/——

Nuotrupos

XV*)

V. Augulio straipsnyje „Liudytojų parodymų teismo posėdyje protokolavimas“ („Teisės“ Nr. 41) liečiamas labai svarbus teisdarystėje liudytojų parodymų tikslaus protokolavimo klausimas, ir tam pasiekti siūlomas praktiškas sumanymas, kuris, atrodo, tikrai nesunku būtų ir įgyvendinti autoriaus nurodytu keliu, būtent: liudytojo parodymo esmę teismo posėdyje viešai pakartojus. Žinoma, tam reikėtų atitinkamai pakeisti veikiantį Civilinės teisenos įstatymą.

Paveldėtame iš rusų Civ. teisenos įstatyme nenumatyta protokolų surašymo tvarka. Civ. teis. įst. 9 str., tam naudojamasi Baudž. teis. įst. 142—144 ir 835—845 §§ nuostatais, kiek jie civilinėms byloms tinka. Taip interpretavo Civ. Kasac. D-tas 1878 sprend. Nr. 270, Teismų santv. įst. 164 str. O kad protokolo turinys bylininkams turi lemiamos reikšmės jų ginče, įrodinėti netenka, Rusų ir Lietuvos kasaciniai teismai daug kartų yra pasisakę, kad ko protokole nėra, apie tai teisme ir kalbėti negalima. Taigi, tiek teismui, tiek bylininkams turi didelausią reikšmę, kad teismo posėdžio protokole tiksliai ir aiškiai būtų įrašyta visa, kas per posėdį darėsi ir buvo pasakyta. Rusijoje tik karo ir revoliucijos nenormaliu laiku, dėl laikinos sekretoriaujančiųjų stokos, galėjo net kilti mintis protokolus panaikinti ar kažkokiais surogatais juos pakeisti. Ir keistas mums šiandien atrodo net reikalingumas anuo laiku įrodinėti, kad be protokolo neįmanoma vesti bylų (ž. L. Ivanenko. „K voprosu ob uprazdnenii sudebnych protokolov“, „Pravo“, 1917 m., pusl. 1410). Taigi, Civ. teis. įstatyme reikia aiškiai nustatyti protokolų rašymo tvarką.

Civ. teis. įstatymo trūkumas, nutylėjimas, kuria tvarka kolegialiniuose teismuose žiūrimos šalių pastabos dėl protokolų trūkumų. Tą trūkumą konstatuoja rusų Civ. Kas. D-to sprend. 1878 m. Nr. 270. Vienasmeniniam teismui apie tai kalbama Civ. teis. įst. 155^{5} §-e, bet kolegialiniams teismams jis formaliai ne-

*) Ž. „Teisės“ 28, 30, 35 ir 43 Nr. Nr.

gali būti taikomas. Teismų santv. įst. 30 § numato teisiamuosius, tvarkomuosius ir visuotinio susirinkimo posėdžius. Tai kuriame jų civilinis kolegialinis teismas bylininkų pastabas apie netikslų protokolo surašymą arba šalių padarytus pareiškimus bei papildymus gali žiūrėti? Praktikoje tai daroma tvarkomajame posėdyje, bylininkams nedalyvaujant, kaip ir neviešai. Dėl to dalyko buvo rašoma rusų teisinėje literatūroje (ž. Maddison. „O zamiečanijach na protokoly"; „Pravo", 1917 m., pusl. 1221). Visi gerai žinome, kiek tos bylininkų pastabos, jų šioks ar toks teismo pripažinimas, ištaisymas ir t. t. turi esminės visos bylos eigai reikšmės. Tokie klausimai turėtų būti viešai svarstomi.

XVI.

NAMŲ SUIMTIESIEMS TARNAUTOJŲ APSAUGA.

Šių namų „gyventojų" dauguma, ypač ilgamečiai ir nuolatiniai jų lankytojai, yra — mes visi tai gerai žinome — pati aktyviausioji, individualiai, kad ir neigiamai, dažnai stipriausioji gyventojų atranka, kurios atstovai valstybės daugumos nustatytai tvarkai nenori nusilenkti, kurie organizuotos visuomenės gyvenimo santvarkos pagrindinių dėsnių dažnai visai nepripažįsta, arba yra jau taip susmukę, kad reikalingi valstybės organų globos. Aišku, kad tokių individų tvarkingas koncentruotas išlaikymas, saugojimas ir auklėjimas yra sudėtingas ir sunkus darbas, atskiriems valstybės šiose įstaigose tarnautojams dažnai net pavojingas. Todėl kiekvienam, be įrodinėjimo, suprantamas ir ypatingos drausmės čia reikalingumas.

Neliesime kol kas kalėjimo viršininko ir administracijos disciplinarinės bausmės teisių, kiek tai būtinai reikalinga normaliam kalėjimo gyvenimui, valdžios autoritetui išlaikyti, kas čia įstatymo ar taisyklių instrukcijų nuostatuose taisytina ir t. t. Noriu tik vieną nenormalumą mūsų baudž. įstatymuose ir teismo praktikoje konstatuoti, kylantį iš aiškaus baudž. normų trūkumo; kalėjimų prižiūrėtojas kol kas nėra kaip reikia nuo kalinių piktos valios pasireiškimo apsaugotas, jo sveikata ir ne retai gyvybė yra pavojuje.

Mūsų apylinkių ir apygardų teismuose gana daug yra kalėjimo viršininkų iškeltų baudžiamųjų bylų dėl kalėjimo prižiū-

rėtojų, tarnybos pareigas einančių, įžeidimo, smurto, kūno sužalojimo iš kalinių pusės. Klausinėjami liudytojai, tie patys kalėjimo tarnautojai, kaltinimui įrodyti. Kaltinamasis teisinasi nieko neleistino nepadaręs arba kalėjimo administraciją kaltindamas, kad ji pati neteisėtai elgusis ir t. t., ir tam įrodyti prašo paklausti liudytojais jo draugus kalinius. Kaliniui su „stažu", ypač jau senam, patyrusiam „kalėjimo gyventojui", daug kartų baustam, ne tokių bylų mačiusiam, visa ši procedūra yra puiki proga prasivėdinti, už kalėjimo sienų žmones pamatyti ir pačiam neva skriaudžiamuoju pasirodyti. Gresianti jam bausmė už prižiūrėtojo iškoneveikimą ar sužalojimą jo visai nedomina: viena kita savaitė arešto ar koks mėnuo paprasto kalėjimo daugiau ar mažiau — ar ne vis tiek? Atsitinka ir taip, kad tokie „kaltinamieji" čia pat viešame teismo posėdyje dar kartą įžeidžia ir savo kaltintojus ir liudytojus. Kalėjimo administracijos atstovų autoritetas, bent kalinių akyse, dideliame pavojuje. Tą supranta per tokias bylas kiekvienas, ir šitokia yra kasdieninė, gyvenimiškoji šio reikalo pusė, nekalbant apie materialinius nuostolius kalėjimui, kylančius dėl reikalo kelti bylas, vežinėti kalinius į teismą, siuntinėti į teismo posėdžius savo tarnautojus tarnybos metu ir kit.

Už kalėjimo prižiūrėtojo įžeidimą ar sužalojimą didesnės bausmės teismo sprendimu, bendra tvarka, skirti negalima, kadangi mūsų teismų interpretacija, jis nėra Baudž. Stat. 532 str. 3 p. ir 471 str. 3 p. numatytasis „valdininkas".

Dėl „valdininko", valstybės „tarnautojo", „patarnautojo": 1) S. Vabzys, Dėl „valdininko" sąvokos mūsų įstatymuose ir 2) S. Vabzys, Įžeidimo klausimu („Teisės" Nr. Nr. 12, 28), konstatuoja, kad mūsų baudž. įstatymų redakcija nėra tobula, Baudž. Statuto Įžeidimo skyrių reikią kritiškai peržiūrėti, kad „valdininko" sąvoka yra platesnė už patarnautojų sąvokas ir t. t.

Šios rūšies teismo bylose operuojama daugiausia Baudž. Stat. 142, 475, 530, 479-4 p. straipsniais. Įdomus šių ir kitų analogiškų straipsnių komentavimas. Vyr. Tribunolas 1938 m. sprend. Nr. 166 yra pasisakęs, kad iš Baudž. Stat. 477 str. 2 d. rezervo, esą, matyti, kad smurtas policininkui ir „kitam sargovui" yra baudžiamas pagal 475 §, o ne 476 (šis taikomas tik valdininkams). Nusistovėjusia teismo praktika, kalėjimo prižiūrėtojui negalima taikyti Baudž. Stat. 532 — 3 p., nes prižiūrėtojas nėra valdininkas ir gali prašyti bausti, kaip privatus as-

muo už įžeidimą. Jei prižiūrėtojas to neprašo, tai sprendimą galima remti tik 142 str. (smurtas ir kūno sužalojimas). Iš to paties 532 str. 3 p. aiškinimo daroma kartais ir tokia išvada, kad jeigu valsčiaus viršaitis prilyginamas valdininkui ir čia pat įstatyme pasakyta, kad tai liečia ir viršaičiui tolygią vietą, tai esą kalėjimo prižiūrėtojas, ypač dėl savo tarnybos ypatybių, neturėtų būti išskiriamas; esą, sąvoka tarnautojas esanti platesnė, negu valdininkas (Vyr. Trib. sprend. 15/27, 53/27 ir kit.).

Reikalingas visai naujas specialus Baudžiamojo Statuto straipsnis apsaugoti tinkamai eiliniams kalėjimo prižiūrėtojams, svarbias, atsakingas savo pareigas, einantiems, nuo kalinių įžeidinėjimo ir užpuolimų, su tokia sankcija, kuri kaltinamojo būtų atjaučiama, kaipo tikra, jį bauginanti, bausmė.

XVII.

KAPINIŲ ŽEMĖ.

Ar gali senų, kur jau nebelaidojama, kapinių žemė būti nuosavybės teisių objektas, jei pagal žinomą seną klasinį nusistatymą kapinės, kaipo *res divini juris, res religiosae*, iš civilinės apyvartos, bendrai, yra išimtos (yra *res extra commercium)?* Ar galima nuosavybės teisių pripažinimo įsisenėjusiu kapinėms naudojamos žemės valdymu arba — esant ginčui dėl to, kas gali savo nuožiūra, niekieno nevaržomas, kapinėse šeimininkauti, naudotis jų augalais ir kit. (tokių bylų teisme yra).

Kad miesto ir kaimo kapinių įrengimas ir skirtosios laidoti žemės naudojimas yra viešas reikalas, valstybės įstatymų tvarkomas, dvasinės ir civilinės valdžios atstovų priežiūroje vedamas, tai matyti iš visos eilės įvairių įstatymų nuostatų prasmės. Galima, pavyzdžiui, nurodyti į Tikybinių įstaigų įstatymą 315 str. (Įst. Rink. XI t. I d.), Medicinos Statuto 704—706, 708, 712, 722, 726 ir kit. str. str. (Įst. Rink. XIII t.), 1926 m. Lavonų iškasimo ir pervežimo taisyklės (V. Ž. 241, 345 Nr.). Kapinių žemės valdytojui net dedama prievolė rūpintis senų kapinių papuošimu (apsodinti medžiais), bet niekur nieko nekalbama apie buvusias žemės savininko bet kokias teises.

Atsakyti į iškeltą pradžioje klausimą, ar gali, bendrai, kapinių žemė būti kieno nors nuosavybė (pilna ar apribota), tenka žiūrėti teismo praktikos. Gana daug medžiagos randame šiuo klausimu buv. rusų Senato (Civ. Kas. Dep.) sprendimuose:

1896 m. Nr. 90, 1883 m. Nr. 23 ir 1892 m. Nr. 25. Iš šių sprendimų prasmės galima, atrodo, padaryti tik vieną išvadą, kad pilnos nuosavybės teisės į kapinių žemę niekam nepriklauso. Žemės savininko aprėžiama ir valdymo teisėje, vis tiek, kam ir kuria tvarka visos jo žemės nuosavybės teisės pereina. Nurodomas net konkretus atsitikimas, kada žemės savininkas senose, jo ūkio ribose esamose, kapinėse įsteigė vaisių sodą ir už tai buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Dvasininkai turi rūpintis kapinių puošimu ir žiūrėti, kad kapinėse būtų švara ir tvarka. Bendrai, kapinių žemė negali būti privatinio valdymo objektas, nes kapinės, rusų Kasacinio Teismo nuomone, negali būti privatinio valdymo objektas, jos yra viešos, o ne civilinės teisės reikalas. Tad niekas negali įgyti į kapinių žemę nuosavybės teisių įsisenėjusiu valdymu. Tenka, vis tik, nurodyti į pareikštą šiuose sprendimuose tokią nuomonę, kad miesto kapinės, tam tikrais atsitikimais, laikomos miesto nuosavybe ir miestas, esant reikalui nutiesti gatves ir perplanuoti miestą, gali naudotis ir kapinių žeme.

V. Burkevičius

—/—

A. a. Kazys Kemeklis.

Negailestingoji, ypač šiais metais teisininkams, mirtis pasirinko dar vieną auką — Šiaulių Apyg. Teismo Teisėją K. Kemeklį, staigiai mirusį nuo smagenų uždegimo.

Velionis savo gyvenimo darbais nusipelnęs yra nors trumpo paminėjimo.

Gimęs ūkininko šeimoje Rokiškio apskr., Rapelių apyl., jis itin sunkiomis aplinkybėmis prasimušė į mokslą, kurio jam neleido baigti Did. karas. Visą jo laiką išbuvęs veikiančioje armijoje paprastu eiliniu kareiviu, jis jau nepriklausomoje Lietuvoje, betarnaudamas, baigė teisių mokslą ir tapo teisėju.

Jo ypatingas darbštumas ir rūpestingumas praskynė jam greitesnį kelią iškilti savo tarnyboje, pačiam karjeros nesiekiant.

Savo pareigose jis buvo nepamainomas darbininkas, tiek administruodamas Panevėžyje Apylinkės Teismą, tiek nuo 1934.

XI. teisėjaudamas Šiauliuose. Tarnybos reikalai, bylos, teisės klausimai — buvo jo kuklaus gyvenimo neatskiriamoji dalis. Su ta sfera jis buvo visiškai sutapęs ir susigyvenęs. Dėl to jam ir darbai vyko: savo uždaviniams jis visuomet buvo gerai pasiruošęs, darbo gi, niekuomet nevengė net patsai ieškojo, kai kam ir nepatikdamas dėl savo ne visiems įprasto per didelio pareigingumo. Be to, jam, kaip sąmoningam piliečiui, gyvai rūpėjo ir to darbo rezultatas — teisingumo ir šiaip valstybės aparato tobulėjimas.

Nebuvo svetimas jam ir visuomenės reikalas, kuriam irgi skirdavo kiek savo atliekamo laiko. Kaune jis buvo artimas kalbininko—visuomenininko A. Vireliūno grupei, Šiauliuose — kurį laiką darbavosi Kraštotyros draugijoje.

Pagaliau, savo asmeniškame gyvenime jis buvo neblogas šeimos rūpintojas: iš paskutinių kūrė jai egzistencijos pagrindą, su tikra žemdirbio meile tvarkydamas su paskola įgytąjį mažą ūkelį Joniškio—Pašvitinio apylinkėje.

Taigi, š. m. IX.24 nemažas teisininkų būrelis palydėjo į kapus reto pareigingumo, darbštumo ir drausmingumo žmogų, pilietį ir teisininką.

P. B-is.

———/———

Apžvalga.

I

Įstatymas vedybų ir persiskyrimo teisei suvienodinti Austrijoje ir kitose Reicho dalyse.

1938 m. liepos mėn. 6 d.
(Versta iš vokiečių kalbos).

Reicho vyriausybė, pasilikdama sau teisę galutinai tvarkyti visą vedybų teisę, vedybų ir persiskyrimo teisei Austrijos krašte ir kitose Reicho dalyse suvienodinti paskelbė šį įstatymą:

Pirmoji dalis.

VEDYBŲ TEISĖ.

A. VEDYBINIS TEISLUMAS.

§ 1.

Vedybinis amžius.

1. Vyras, ligi jam sukaks 21 metai ir moteris, ligi jai sukaks 16 metų amžiaus, negali susituokti.

2. Vyras ir moteris gali būti atleisti nuo šio nuostato, tačiau vyras tik tada, kai jam sukako 18 metų amžiaus ir jis jau nėra tėvų valdžioj arba nėra globojamas.

§ 2.

Neveiksnumas.

Neveiksnus asmuo negali susituokti.

§ 3.

Įstatymo paskirto atstovo arba rūpintojų sutikimas.

1. Asmuo, kuris yra nepilnametis arba kurio veiksnumas dėl kitų priežasčių yra apribtas, susituokti turi gauti sutikimą asmens, kuris įstatymo numatytas jam atstovauti.

2. Jei įstatymo numatytam atstovui nėra vienkart pavesta rūpintis nepilnamečio asmeniu arba jei be jo yra kitas rūpintojas, tai reikalingas taip pat ir rūpintojo sutikimas.

3. Jei įstatymo numatytas atstovas arba rūpintojas neduoda savo sutikimo, nenurodydami tam svarbių priežasčių, tai globos teisėjas, sužadėtinio, kuriam reikalingas sutikimas, prašomas, gali duoti leidimą susituokti.

B. VEDYBŲ KLIŪTYS.

§ 4.

Kraujo skirtingumas.

Kliūtys vedyboms tarp piliečių vokiečių arba giminiško kraujo su svetimo kraujo asmenimis ir šių kliūčių padariniai nustatomi išimtinai 1935 m. rugsėjo mėn. 15 dienos įstatymo vokiečių kraujui ir vokiečių garbei apsaugoti *(Reichsgesetzbl. I 1146 lap.)* ir šiam įstatymui vykdyti nustatytų taisyklių.

§ 5.

Sutuoktinių sveikata.

Kliūtys vedyboms, kurios nepageidaujamos tautos sveikatos atžvilgiu ir šių kliūčių padariniai nustatomi išimtinai 1935 m. spalių mėn. 18 dienos įstatymo vokiečių tautos paveldėtinei sveikatai apsaugoti (vedybinės sveikatos įstatymo) ir šiam įstatymui vykdyti nustatytų taisyklių.

§ 6.

Giminystė.

Negali susituokti tiesioginės linijos kraujo giminaičiai, o taip pat broliai ir sesers, turį abu arba vieną bendrą gimdytoją, vis tiek, ar kraujo giminystė pagrįsta teisėtu arba neteisėtu gimimu.

§ 7.

Svainystė.

1. Negali susituokti tiesioginės linijos svainiai, net ir tuo atveju, jei jungtuvės, kuriomis pagrįsta svainystė, pripažintos netikros arba jos perskirtos.

2. Svainystė 1-mos pastraipos prasme yra tarp vieno sutuoktinio ir antrojo sutuoktinio ir antrojo sutuoktinio kraujo giminaičių, vis tiek, ar kraujo giminystė pagrįsta teisėtu arba neteisėtu gimimu.

3. Nuo 1-mos pastr. nuostato gali būti atleidžiama.

§ 8.

Dvipatystė.

Negalima iš naujo susituokti, kol ankstesnės jungtuvės nebuvo pripažintos netikros arba nebuvo perskirtos.

§ 9.

Neištikimumas.

1. Asmuo, kurio moterystė buvo perskirta dėl neištikimumo, negali susituokti su asmeniu, kuris buvo šio neištikimumo bendrininku, jei tas neištikimumas persiskyrimo sprendime pripažintas persiskyrimo pagrindu.

2. Nuo šio nuostato galima atleisti, išskyrus tuos atvejus, kai yra svarbūs pagrindai tam, kad šios naujos jungtuvės nebūtų sudarytos.

§ 10.

Įsūnijimas.

Negali susituokti įsūnytasis ir jo žemutinės linijos giminės su įsūnytoju, kol galioja įsūnijimu pagrįstas teisės santykis.

§ 11.

Laukiamasis laikas.

1. Moteris negali iš naujo susituokti ligi pasibaigs 10 mėnesių po jos ankstesnių jungtuvių pasibaigimo arba pripažinimo netikromis, išskyrus tuos atvejus, kai ji tame laikotarpyje pagimdė.

2. Nuo šio nuostato galima atleisti.

§ 12.

Globos teisėjo atsiskaitymo liudijimas.

Asmuo, turįs teisėtą nepilnametį arba jo globojamąjį vaiką arba turįs bendrą turtą su nepilnamečiu arba globuojamuoju žemutinės linijos giminaičiu, negali iš naujo susituokti ligi jis pristatys globos teisėjo liudijimą apie tai, kad jis vaiko arba žemutinės linijos giminaičio atžvilgiu įvykdė visas pareigas, kylančias dėl naujų jungtuvių sudarymo, arba apie tai, kad jis tokių pareigų neturi.

§ 13.

Leidimas susituokti.

Kariai ir esantieji Reicho darbo tarnyboje, o taipogi valdininkai, kuriems susituokti reikalingas atskiras jų viršininkų leidimas, negali susituokti be tokio leidimo.

§ 14.

Vedybinio veiksnumo liudijimas svetimšaliams.

1. Svetimšaliai negali susituokti ligi jie pristatys savo tėvynės įstaigų liudijimą apie tai, kad pagal jų krašto įstatymus nėra kliūčių jiems susituokti.

2. Nuo šio nuostato galima atleisti.

C. JUNGTUVIŲ SUDARYMAS.

§ 15.

1. Jungtuvės laikomos sudarytos tik tada, kai jos buvo metrikacijos valdininko sudarytos.

2. Metrikacijos valdininku 1-mos pastraipos prasme laikomas ir tas, kuris, nebūdamas metrikacijos valdininku, viešai ėjo metrikacijos valdininko pareigas ir įrašė jungtuves į šeimos registrą.

§ 16.

Skelbimas.

1. Prieš sudarant jungtuves daromas skelbimas. Skelbimas nustoja galios, jei jungtuvės nesudaromos per 6 mėnesius po skelbimo.

2. Galima sudaryti jungtuves be skelbimo, jei pavojingas vieno sužadėtinių susirgimas neleidžia jungtuves atidėti.

3. Nuo skelbimo galima atleisti.

§ 17.

Jungtuvių sudarymo tvarka.

1. Jungtuvės sudaromos abiem sužadėtiniam asmeniškai ir kartu dalyvaujant ir metrikacijos valdininko akivaizdoje pareiškiant savo norą susituokti.

2. Pareiškimai negali būti sąlyginiai arba nurodant tam tikrą galiojimo laiką.

§ 18.

Jungtuvės.

1. Metrikacijos valdininkas, sudarydamas jungtuves, turi dviejų liudininkų akivaizdoje paklausti kiekvieną sužadėtinį atskirai ir vieną po kito, ar jie nori susituokti, ir jiems teigiamai atsakius Reicho vardu paskelbti, kad jie nuo to laiko teisėtai sutuokti.

2. Metrikacijos valdininkas turi įrašyti jungtuves į šeimos registrą.

§ 19.

Vietos priklausomybė.

1. Jungtuvės sudaromos pas vietos metrikacijos valdininką.

2. Jungtuvės sudaromos metrikacijos valdininko, kurio apylinkėj yra vieno sužadėtinių nuolatinė arba laikinė gyvenamoji vieta. Jei sudaryti

jungtuves priklausytų keliems metrikacijos valdininkams, tai sužadėtiniai gali tarp jų pasirinkti.

3. Jei nei vienas sužadėtinių neturi nuolatinės arba laikinės gyvenamosios vietos valstybės ribose, tai jungtuves sudaro Berlyno pirmo metrikacijos punkto valdininkas.

4. Raštišku vietos metrikacijos valdininko pavedimu jungtuves gali sudaryti ir kitos apylinkės metrikacijos valdininkas.

D. JUNGTUVIŲ NIEKINGUMAS.

I. Niekingumo pagrindai.

§ 20.

Jungtuvės niekingos tik tais atvejais, kurie numatyti įstatymo vokiečių kraujui ir vokiečių garbei apsaugoti, įstatymo vokiečių paveldėtinei sveikatai apsaugoti (vedybinės sveikatos įstatymas) arba šio įstatymo 21—26 §§.

§ 21.

Formaliniai trūkumai.

1. Jungtuvės niekingos, jei jos nebuvo sudarytos 17 § nustatyta tvarka.

2. Tačiau jungtuvės laikomos nuo pradžios galiojančios, jei sutuoktiniai po jungtuvių gyveno drauge kaipo sutuoktiniai 5 metus arba, vienam jų anksčiau mirus, ligi jo mirimo, tačiau nemažiau 3-jų metų. Šie nuostatai netaikomi, jei prieš pasibaigus penkeriems metams arba ligi vieno sutuoktinių mirimo jau buvo iškelta byla dėl jungtuvių pripažinimo niekingomis.

§ 22.

Neveiksnumas arba nesąmoningumas.

1. Jungtuvės niekingos, jei jų sudarymo laiku vienas sutuoktinių buvo neveiksnus arba nebuvo pilnos sąmonės arba laikinai buvo pamišęs.

2. Tačiau jungtuvės laikomos nuo pradžios galiojančios, jei, pasibaigus jo neveiksnumui, nesąmoningumui arba pamišimui, sutuoktinis parodo norą tęsti moterystę toliau.

§ 23.

Jungtuvės pavardei arba pilietybei įgyti.

1. Jungtuvės, sudarytos išimtinai arba daugiausiai tikslu suteikti žmonai vyro pavardę arba pilietybę, be noro gyventi drauge santuokoje, yra niekingos.

2. Tačiau jungtuvės laikomos nuo pradžios galiojančios, jei sutuoktiniai po jungtuvių gyveno drauge kaipo sutuktiniai 5 metus arba, vienam jų anksčiau mirus, ligi jo mirimo, tačiau nemažiau trejų metų. Šie nuostatai netaikomi, jei prieš pasibaigus penkeriems metams arba ligi vieno sutuoktinių mirimo jau buvo iškelta byla dėl jungtuvių pripažinimo niekingomis.

§ 24.

Dvipatystė.

Jungtuvės niekingos, jei jų sudarymo laiku vienas sutuoktinių gyveno su trečiuoju asmeniu teisėtoj moterystėj.

§ 25.

Giminystė ir svainystė.

1. Jungtuvės niekingos, jei jos nepaisant 6 ir 7 §§ kliūčių buvo sudarytos tarp kraujo giminių arba tarp svainių.

2. Tačiau jungtuvės tarp svainių laikomos nuo pradžios galiojančios, jei vėliau atleidžiama nuo 7 § nuostato.

§ 26.

Neištikimumas.

1. Jungtuvės niekingos, jei jos dėl neištikimumo 9 §-fu buvo uždraustos.

2. Tačiau jungtuvės laikomos nuo pradžios galiojančios, jei vėliau atleidžiama nuo 9 § nuostato.

II. Teisė remtis jungtuvių niekingumu.

§ 27.

Negalima remtis jungtuvių niekingumu, kol jos dar nėra teismo sprendimu pripažintos niekingomis.

§ 28.

Kas gali reikalauti jungtuves pripažinti niekingomis.

1. Jei jungtuvės yra niekingos pagal įstatymą vokiečių kraujui ir vokiečių garbei apsaugoti arba pagal įstatymą vokiečių paveldėtinei sveikatai apsaugoti arba pagal šio įstatymo 23 §, tai tik prokuroras gali iškelti bylą dėl jungtuvių pripažinimo niekingomis.

2. Visais kitais niekingumo atvejais bylą iškelti gali prokuroras arba vienas sutuoktinių, o 24 § numatytais atvejais taipogi pirmesnių vedybų sutuoktinis. Jei jungtuvės pasibaigė, tai iškelti bylą gali tik prokuroras.

3. Jei abu sutuoktiniai mirė, tai byla dėl jungtuvių pripažinimo niekingomis negali būti keliama.

III. Niekingumo padariniai.

Vaikų teisinė padėtis.

§ 29.

1. Vaikas, gimęs iš jungtuvių, kurios niekingos pagal įstatymą vokiečių kraujui ir vokiečių garbei apsaugoti arba pagal įstatymą vokiečių pa-

veldėtinei sveikatai apsaugoti (vedybinės sveikatos įstatymas) arba pagal šio įstatymo 23 §, yra pavainikis.

2. Negalima remtis tuo, kad vaikas pavainikis, kol tėvų jungtuvės dar nėra pripažintos niekingomis arba kol vaikas teismo sprendimu dar nėra pripažintas pavainikiu.

3. Iškelti bylą vaiką pripažinti pavainikiu gali tik prokuroras. Bylos negalima kelti, kol bent vienas niekingų jungtuvių sutuoktinių yra gyvas.

4. Vaikas, kuris pagal 1-mą pastr. yra pavainikis, vis dėlto gali reikalauti išlaikymo iš tėvo, kol jis yra gyvas, lygiai kaipo teisėtai gimęs vaikas.

§ 30.

1. Vaikas, gimęs iš jungtuvių, kurios yra niekingos pagal šio įstatymo 21, 22, 24 ir 26 §§, laikomas teisėtu, jei tik jis būtų teisėtu jungtuvėms esant tikroms.

2. Teisei rūpintis vaiko asmeniu atitinkamai taikomi galiojantieji persiskyrimo atveju nuostatai. Sutuoktinis, jungtuvių sudarymo laiku žinojęs, jog jos niekingos, prilyginamas pripažintam kaltu.

3. Sutuoktinis, jungtuvių sudarymo laiku žinojęs, kad jos niekingos, negali valdyti arba naudotis vaiko turtu ir negali atstovauti vaikui jo turto reikaluose.

§ 31.

Sutuoktinių turto santykiai.

1. Jei bent vienas sutuoktinių jungtuvių sudarymo laiku nežinojo, kad jos niekingos, tai sutuoktinių turto santykiams atitinkamai taikomi galiojantieji persiskyrimo atveju nuostatai. Šiuo atveju sutuoktinis, jungtuvių sudarymo laiku žinojęs, kad jos niekingos, traktuotinas sutuoktinių, pripažintu kaltu.

2. Sutuoktinis, jungtuvių sudarymo laiku nežinojęs, kad jos niekingos, per šešis mėnesius nuo įsigaliojusiojo sprendimo, kuriuo jungtuvės pripažintos niekingomis, gali pareikšti antrajam sutuoktiniui, kad jų turto santykiams nustatyti pakanka jungtuvių niekingumo pripažinimo padarinių. Jei jis tokį pareiškimą daro, tai 1-mos pastr. nuostatas netaikomas.

§ 32.

„Bona fide" trečiųjų asmenų apsauga.

Jungtuvių niekingumo atveju prieš tretįjį asmenį dėl tarp jo ir vieno sutuoktinių padaryto juridinio veiksmo arba dėl juos visus liečiančio įsigaliojusio teismo sprendimo gali būti iškelti prieštaravimai tik tada, kai juridinio veiksmo padarymo arba sprendimo įsigaliojimo metu jungtuvės jau buvo paskelbtos niekingomis arba jei tretysis asmuo žinojo apie jų niekingumą.

E. JUNGTUVIŲ NUTRAUKIMAS.

I. Bendrieji nuostatai.

§ 33.

Reikalauti jungtuvių nutraukimo galima tik šio įstatymo 35—39 ir 44 §§ numatytais atvejais.

§ 34.

Jungtuvės nutraukiamos teismo sprendimu. Jos pasibaigia sprendimui įsigaliojus.

II. Nutraukimo pagrindai.

§ 35.

Jungtuvės, sudarytos be įstatyminio atstovo sutikimo.

1. Sutuoktinis gali reikalauti nutraukti jungtuves, jei jungtuvių sudarymo metu arba, 22 § antros pastr. numatytais atvejais jungtuvių patvirtinimo metu jo veiksnumas buvo aprėžtas ir jo įstatyminis atstovas nedavė sutikimo jungtuves sudaryti arba jas patvirtinti. Ligi sutuoktinio veiksnumas yra aprėžtas, prašyti nutraukti jungtuves gali tiktai jo įstatyminis atstovas.

2. Jungtuvės nenutraukiamos, jei įstatyminis atstovas leido jas sudaryti arba jei sutuoktinis, pasidaręs veiksnus, parodė norą tęsti moterystę toliau.

3. Jei įstatyminis atstovas neduoda leidimo, nenurodydamas tam svarbių priežasčių, tai jį gali duoti globos teisėjas, vieno sutuoktinių prašomas.

§ 36.

Apsirikimas dėl padaryto jungtuvių akto arba dėl antrojo sutuoktinio asmens.

1. Sutuoktinis, kuris susituokdamas nežinojo, kad tuo aktu sudaromos jungtuvės arba kuris tai nors ir žinojo, bet nemanė pareikšti savo norą susituokti, gali reikalauti nutraukti jungtuves. Tas pats tinka, jei sutuoktinis apsiriko dėl antrojo sutuoktinio asmens.

2. Jungtuvės nenutraukiamos, jei sutuoktinis, sužinojęs apie savo apsirikimą, parodė norą tęsti moterystę toliau.

§ 37.

Apsirikimas dėl aplinkybių, liečiančių antrojo sutuoktinio asmenį.

1. Sutuoktinis gali reikalauti nutraukti jungtuves, jei jis jų sudarymo laiku apsiriko dėl liečiančių antrojo sutuoktinio asmens aplinkybių, dėl kurių jis, žinodamas tikrą padėtį ir teisingai įvertindamas vedybų esmę, būtų susilaikęs nuo jungtuvių.

2. Jungtuvės nenutraukiamos, jei sutuoktinis, pastebėjęs savo apsirikimą, parodė norą tęsti moterystę toliau arba jei atsižvelgiant į tai, kaip ligi to laiko tęsėsi jo moterystė, jo reikalavimas nutraukti jungtuves dorovės atžvilgiu atrodytų nepagrįstas.

§ 38.

Suklaidinimas.

1. Sutuoktinis gali reikalauti nutraukti jungtuves, jei jis jas sudarė būdamas suklaidintas apie tokias aplinkybes, dėl kurių jis, žinodamas tikrą padėtį ir teisingai įvertindamas vedybų esmę, būtų susilaikęs nuo jungtuvių.

2. Jungtuvės nenutraukiamos, jei sutuoktinis buvo suklaidintas trečiojo asmens, antrajam sutuoktiniui to nežinant, arba jei jis, sužinojęs apie suklaidinimą, parodė norą tęsti moterystę toliau.

3. Negalima reikalauti nutraukti jungtuves, jei suklaidinimas liečia turto padėtį.

§ 39.

Grasa.

1. Sutuoktinis gali reikalauti nutraukti jungtuves, jei jis grasa buvo neteisėtai priverstas susituokti.

2. Jungtuvės nenutraukiamos, jei sutuoktinis, grasa sudarytoms aplinkybėms pasibaigus, parodė norą tęsti moterystę toliau.

III. Jungtuvių nutraukimo bylos iškėlimas.

§ 40.

Apskundimo laikas.

1. Jungtuvių nutraukimo bylą galima iškelti tik per vienerius metus.

2. 35 § numatytais atsitikimais laikas iškelti bylą prasideda įstatyminiam atstovui sužinojus apie jungtuvių sudarymą arba patvirtinimą, arba sutuoktiniui įgijus veiksnumą, 36 iki 38 §§ numatytais atsitikimais sutuoktiniui sužinojus apie apsirikimą arba suklaidinimą, 39 § numatytais atsitikimais grasa sudarytai padėčiai pasibaigus.

3. Jei per paskutinius šešis apskundimo laiko mėnesius atsiranda nenugalimos kliūtys, trukdančios iškelti bylą, tai laiko eiga sustabdoma.

4. Jei turintis teisę iškelti bylą sutuoktinis yra neveiksnus ir neturi įstatyminio atstovo, tai apskundimo laikas pasibaigia ne anksčiau šešių mėnesių po to, kai sutuoktinis įgijo teisę pats kelti bylą dėl jungtuvių nutraukimo arba po to, kai pašalintas atstovavimo trūkumas.

§ 41.

Sutuoktinio atstovo praleistas apskundimo laikas.

Jei įstatyminis neveiksnaus sutuoktinio atstovas nustatytu laiku neiškėlė bylos, tai pats sutuoktinis, pasidaręs veiksnus, per šešis mėnesius gali iškelti bylą dėl jungtuvių nutraukimo.

§ 42.

1. Jungtuvių nutraukimo padariniai nustatomi pagal nuostatus apie persiskyrimo padarinius.

2. 35—37 §§ numatytais atsitikimais laikomas kaltas tasai sutuoktinis, kuris jungtuvių sudarymo laiku žinojo, kad yra priežastis jas nutraukti, 38 ir 39 §§ atsitikimais — tasai sutuoktinis, kuris antrąjį sutuoktinį suklaidino ar jam grasino arba kuris apie suklaidinimą ar grasą žinojo.

F. NAUJŲ JUNGTUVIŲ SUDARYMAS TAIS ATSITIKIMAIS, KAI VIENAS SUTUOKTINIŲ BUVO PASKELBTAS MIRUSIU.

§ 43.

1. Naujos jungtuvės, sudarytos vieno sutuoktinių po to, kaip antras sutuoktinis buvo paskelbtas mirusiu, nėra niekingos paaiškėjus, kad paskelbtasis mirusiu yra gyvas, išskyrus tuos atvejus, kai naujų jungtuvių sudarymo metu sutuoktiniai žinojo, jog paskelbtasis mirusiu yra gyvas.

2. Naujų jungtuvių sudarymu pasibaigia ankstesnės jungtuvės. Jos laikomos pasibaigusiomis ir tada, kai paskelbimas mirusiu panaikinamas.

§ 44.

1. Jei paskelbtas mirusiu sutuoktinis yra gyvas, tai jo buvusis sutuoktinis gali reikalauti nutraukti savo naujas jungtuves, išskyrus tuos atvejus, kai jis naujų jungtuvių sudarymo laiku žinojo, jog paskelbtas mirusiu sutuoktinis yra gyvas.

2. Jei buvusis sutuoktinis pasinaudoja savo, pirmos pastraipos numatyta teise ir naujos jungtuvės nutraukiamos, tai jis tol, kol gyvas ankstesnių jungtuvių sutuoktinis, gali iš naujo susituokti tik su juo. Kitais atžvilgiais nutraukimo padariniai nustatomi pagal 42 §.

§ 45.

Jei jungtuvės pasibaigė pagal 43 § antros pastraipos nuostatus, tai teisė rūpintis vaiku, gimusiu iš šių jungtuvių, o taipogi vieno sutuoktinių pareiga prisidėti prie vaiko išlaikymo, tvarkoma tuo pat būdu, lyg jungtuvės būtų perskirtos, nei vieno sutuoktinių nepripažinus kaltu.

ANTROJI DALIS.

Persiskyrimo teisė.

A. BENDRIEJI NUOSTATAI.

§ 46.

Jungtuvės perskiriamos teismo sprendimu. Jos pasibaigia tik sprendimui įsiteisėjus. Sąlygos, dėl kurių galima reikalauti perskirti jungtuves, numatytos tolesnių nuostatų.

B. PERSISKYRIMO PAGRINDAI.

I. Persiskyrimas dėl kaltumo (vedybiniai nusižengimai).

§ 47.

Neištikimumas.

1. Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis buvo neištikimas.

2. Jis negali reikalauti perskirti jungtuves, jei jis tam neištikimumui pritarė arba savo elgėsiu padarė neištikimumą galimu ar jį palengvino.

§ 48.

Atsisakymas turėti vaikų.

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis be rimtų priežasčių nuolat atsisako turėti vaikų arba neteisėtai naudojasi arba priverčia antrą sutuoktinį naudotis priemonėmis gimdymui išvengti.

§ 49.

Kiti vedybiniai nusižengimai.

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei dėl antrojo sutuoktinio sunkaus vedybinio nusižengimo arba dėl jo nedorovingo elgėsio jungtuvės jo kalte buvo taip giliai suardytos, jog nebegalima laukti vedybų esmę atitinkančio tolesnio sugyvenimo. Pats nusikaltusis negali reikalauti perskirti jungtuves, jei dėl jo paties nusižengimo, ypatingai dėl saryšio tarp jo paties kaltumo ir antrojo sutuoktinio nusižengimo, jo reikalavimas perskirti jungtuves dorovės atžvilgiu, teisingai įvertinant jungtuvių esmę, atrodytų nepagrįstas.

II. Persiskyrimas dėl kitų pagrindų.

§ 50.

Proto nesveikata.

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis taip giliai suardė jungtuves savo elgėsiu, sukeltu proto nesveikatos ir dėlto nelaikomu nusižengimu, jog negalima laukti vedybų esmę atitinkančio tolesnio sugyvenimo.

§ 51.

Pamišimas.

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis yra pamišęs ir liga pasiekė tokį laipsnį, jog dvasinis bendravimas tarp sutuoktinių nutrauktas ir negalima tikėtis, kad tas bendravimas būtų atstatytas.

§ 52.

Užkrečiamosios arba sukeliančios pasibiaurėjimą ligos.

Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis serga sunkia užkrečiamąja arba pasibiaurėjimą sukeliančia liga ir nenumatomas jo išgijimo arba užkrėtimo pavojaus pašalinimo laikas.

§ 53.

Nevaisingumas.

1. Sutuoktinis gali reikalauti perskirti jungtuves, jei antrasis sutuoktinis po jungtuvių prieš laiką pasidaro nevaisingas.

2. Jungtuvės neperskiriamos, jei iš sutuoktinių gimė paveldėtiniai sveiki vedybiniai vaikai arba jei jų buvo įsūnytas paveldėtiniai sveikas vaikas.

3. Pats nevaisingasis negali reikalauti perskirti jungtuves. Šis nuostatas taikomas ir sutuoktiniui, kuris sveikatos sumetimais negalėtų iš naujo susituokti arba kuriam sveikatos įstaiga to nepatartų.

§ 54.

Griežtumų išvengimas.

50—53 §§ numatytais atsitikimais jungtuvės neperskiriamos, jei persiskyrimo reikalavimas dorovės atžvilgiu atrodo nepagrįstas. Tai dažniausiai yra tada, kai persiskyrimas nepaprastai sunkiai paliestų antrąjį sutuoktinį. Šitokiais atvejais sprendžiama iš aplinkybių, ypatingai iš jungtuvių tęstinumo, iš sutuoktinių amžiaus ir iš susirgimo arba nevaisingumo priežasties.

§ 55.

Bendro gyvenimo nutraukimas.

1. Jei bendras sutuoktinių gyvenimas per trejus metus buvo nutrauktas ir dėl gilaus bei nepataisomo suardymo sutuoktinių santykių negalima tikėtis, kad būtų atstatytas vedybų esmę atitinkąs sugyvenimas, tai kiekvienas sutuoktinių gali reikalauti perskirti jungtuves.

2. Jei sugyvenimas suardytas išimtinai arba ypač dėl kaltės sutuoktinio, prašančio jungtuves perskirti, tai antrasis sutuoktinis gali prieštarauti persiskyrimui. Nekreipiama dėmesio į pareikštą prieštaravimą, jei dorovės atžvilgiu, teisingai įvertinant vedybų esmę ir abiejų sutuoktinių elgėsį, vedybų tęsimas atrodytų nepateisinamas.

C. NEGALIMUMAS PERSISKIRTI.

§ 56.

Dovanojimas.

Teisė persiskirti dėl vieno sutuoktinių kaltės atkrinta, jei įžeistojo sutuoktinio elgėsys parodo, kad jis antrojo nusižengimą dovanojo arba nelaiko jį ardančiu vedybas.

§ 57.

Apskundimo laiko pasibaigimas.

1. Laikas reikalauti perskirti jungtuves dėl antrojo sutuoktinio kaltės pasibaigia, sutuoktiniui neiškėlus persiskyrimo bylos per šešis mėnesius. Laikas prasideda sutuoktiniui sužinojus apie persiskyrimo pagrindą. Laiko eiga sustabdoma, kol sutuoktinių bendras gyvenimas nutrauktas. Jei kaltasis sutuoktinis pasiūlo antrajam sutuoktiniui atstatyti bendrą gyvenimą arba iškelti persiskyrimo bylą, tai laikas prasideda nuo pasiūlymo gavimo.

2. Jungtuvės nebeperskiriamos, jei nuo persiskyrimo pagrindo atsiradimo praėjo dešimts metų. Tačiau leidžiama persiskirti ir tam laikui praėjus, jei pagrindu yra neištikimumas, uždraustas įstatymo vokiečių kraujui ir vokiečių garbei apsaugoti 2 §.

3. Bylos iškėlimui prilyginamas prašymas nustatyti sutaikinimo laiką, jei šaukimas greitai bus pasiųstas. Prašymas nustoja tos reikšmės, prašytojui neatvykus į sutaikinimą arba neiškėlus bylos per tris mėnesius sutaikinimo procedūrai pasibaigus.

4. Šešių ir trijų mėnesių laikui atitinkamai taikomos 40 § 3 ir 4 pastr.

§ 58.

1. Teisė persiskirti dėl nevaisingumo prarandama neiškėlus bylos per vienerius metus. Taikoma 57 § 3 pastr. Laikas prasideda sužinojus apie nevaisingumą, arba turinčiajam teisę kelti bylą sužinojus, kad perskirti nėra ar neliko kliūties, numatytos 53 § 2 pastr. Atitinkamai taikoma 40 § 3 ir 4 pastr.

2. Jungtuvės neperskiriamos, jei reikalaujantis jas perskirti sutuoktinis jau suėjo 30 metų ir nuo jungtuvių sudarymo jau praėjo 10 metų.

§ 59.

Persiskyrimo pagrindų vėlesnis iškėlimas, prašant perskirti jungtuves dėl kaltumo arba dėl nevaisingumo.

1. Persiskyrimo bylai einant gali būti nurodytas kitas jai kelti pagrindas, nors tuo pagrindu kelti bylą jau būtų suėjęs 57 ir 58 §§ numatytas laikas, jei tik bylos iškėlimo metu tasai laikas nebūtų suėjęs.

2. Vedybiniais nusižengimais, dėl kurių jau negalima kelti persiskyrimo bylos, suėjus 57 § nustatytiems terminams, dar galima įrodinėti kitais pagrindais iškeltą persiskyrimo bylą.

D. KALTUMO NUSTATYMAS.

§ 60.

Perskiriant jungtuves dėl kaltumo.

1. Perskiriant jungtuves dėl atsakovo kaltumo, tatai turi būt pažymėta sprendime.

2. Jei atsakovas iškėlė priešingąjį ieškinį ir jungtuvės perskiriamos dėl abiejų sutuoktinių kaltumo, tai abu turi būti pripažinti kaltais. Jei vieno sutuoktinių kaltė daug sunkesnė negu antrojo, tai be to, pažymima, kad jo kaltė persveria.

3. Atsakovui reikalaujant, nustatomas ieškovo kaltumas ir neiškėlus priešingojo ieškinio, jei jungtuvės perskiriamos dėl atsakovo nusižengimo, o pats atsakovas bylos iškėlimo metu arba vėliau galėjo reikalauti perskirti jungtuves dėl ieškovo kaltumo. Jei atsakovas bylos iškėlimo metu jau nustojo teisės iškelti bylą dėl ieškovo kaltumo, tai vis dėlto jo prašymas iššiūrimas, jei tas būtų teisinga. 2 pastr. 2 sakinys ir 57 § 3 pastr. atatinkamai taikomi.

§ 61.

Perskiriant jungtuves dėl kitų pagrindų.

1. Jei jungtuvės perskiriamos pagal ieškinį ir priešingąjį ieškinį ir tik vienas sutuoktinių pripažįstamas kaltu, tat turi būti pažymėta sprendime.

2. Jei jungtuvės perskiriamos tik pagal 50—53 ir 55 §§ nuostatus, ir atsakovas bylos iškėlimo metu arba vėliau galėjo kelti bylą dėl ieškovo kaltumo, tai ir neiškėlus priešingojo ieškinio, atsakovui prašant, nustatoma, kad ieškovas kaltas. Jei atsakovas bylos iškėlimo metu jau nustojo teisės reikalauti perskirti jungtuves, dėl ieškovo katlumo, tai vis dėlto prašymas iššiūrimas, jei tai būtų teisinga. 57 § 3 pastr. atitinkamai taikoma.

E. PERSISKYRIMO PADARINIAI.

I. Persiskyrusios moters pavardė.

§ 62.

Pagrindinis dėsnis.

Persiskyrusi moteris pasilieka vyro pavardę.

§ 63.

Ankstesnės pavardės grąžinimas.

1. Persiskyrusi moteris gali vėl priimti savo ankstesnę pavardę, pareikšdama apie tai metrikacijos valdininkui. Pareiškimas viešai paliudijamas.

2. Tuo pat būdu moteris gali iš naujo priimti ankstesnių jungtuvių pavardę, kurią ji turėjo prieš sudarydama dabar perskirtas jungtuves, jei tik yra vaikų iš ankstesnių jungtuvių. Ji negali priimti tos pavardės, jei nustatyta, kad ji buvo išimtinai arba labiausiai kalta.

§ 64.

Vyro uždraudimas toliau vadintis jo pavarde.

1. Jei jungtuvės buvo perskirtos išimtinai arba labiausiai dėl žmonos kaltumo, tai vyras gali jai uždrausti toliau vadintis jo pavarde, pareikš-

damas apie tai metrikacijos valdininkui. Pareiškimas viešai paliudijamas. Metrikacijos valdininkas turi pranešti žmonai apie pareiškimą.

2. Žmonai netekus vyro pavardės, ji atgauna savo ankstesnę pavardę.

§ 65.

Globos teismo uždraudimas toliau vadintis vyro pavarde.

1. Jei žmonai persiskyrus sunkiai nusižengia prieš vyrą arba, jei ji priešingai jo norui negarbingai ar nedorovingai elgiasi, tai vyrui prašant globos teismas gali uždrausti jai toliau vadintis vyro pavarde. Vyrui mirus, tatai gali prašyti jo artimi giminės, jei žmona priešingai jo norui negarbingai ar nedorovingai elgiasi arba jei ji sunkiai nusižengė prieš mirusįjį; artimais giminėmis šiuo atžvilgiu laikomi vyro giminės ligi antrojo laipsnio ir, jei jis iš naujo vedė, našlė.

2. 1 pastr. atitinkamai taikoma, jei moteris pagal 63 § 2 pastr. iš naujo priėmė ankstesnių jungtuvių pavardę.

3. Nutarimas, kuriuo žmonai draudžiama vadintis vyro pavarde, pradeda veikti tik įsiteisėjęs. Tuo pačiu moteris atgauna savo ankstesnę pavardę.

II. Išlaikymas.

a) Išlaikymo pareiga perskyrus jungtuves dėl kaltumo.

§ 66.

1. Perskyrus jungtuves išimtinai arba labiausiai dėl vyro kaltumo, vyras turi išlaikyti persiskyrusiąją žmoną atitinkamai sutuoktinių gyvenimo aplinkybėms, jei tik jos pragyvenimui nepakanka jos pačios turto pajamų arba uždarbio iš užsiėmimo, kurio galima pagal aplinkybes iš jos laukti.

2. Perskyrus jungtuves išimtinai arba labiausiai dėl žmonos kaltumo, žmona turi duoti vyrui atitinkamą išlaikymą, jei tik jis negali pats save išlaikyti.

§ 67.

1. Jei duodant antrajam sutuoktiniui 66 § numatytą išlaikymą paaiškėtų, kad pripažintam išimtinai arba labiausiai kaltu sutuoktiniui, atsižvelgiant ir į jo kitas prievoles, nepakanka lėšų jo paties pragyvenimui, atitinkančiam jo padėtį, tai jis turi duoti tik tiek, kiek atrodo teisinga, pagal persiskyrusiųjų sutuoktinių reikalus jų turtą bei uždarbį. Jei įpareigotasis turi duoti lėšų mažamečiam nevedusiam vaikui arba, iš naujo susituokęs, turi išlaikyti žmoną, tai atsižvelgiama ir į tų asmenų reikalus ir turto padėtį.

2. Esant 1 pastr. numatytoms sąlygoms, vyras visai atleidžiamas nuo išlaikymo prievolės, jei žmona gali pragyventi iš savo turto.

§ 68.

Jei jungtuvės perskirtos dėl abiejų sutuoktinių vienodo dydžio kaltumo, tai sutuoktiniui, kuris negali pats save išlaikyti, gali būti priteista

pašalpa pragyvenimui, jei ir kiek tai atrodo teisinga, atsižvelgiant į antrojo sutuoktinio reikalus, ir turtą bei uždarbį, o taipogi į beturčio sutuoktinio gimines, kurie pagal 71 § turėtų jį išlaikyti. Pašalpos prievolės laikas gali būti aprėžtas. 67 § 1 pastr. 2 sakinys atitinkamai taikomas.

b) Išlaikymo prievolė perskyrus jungtuves kitais pagrindais.

§ 69.

1. Jei jungtuvės buvo perskirtos tik dėl vieno 50—53 ir 55 §§ nustatytų pagrindų ir kaltumas nustatytas sprendimu, tai 66 ir 67 §§ nuostatai atitinkamai taikomi.

2. Jei kaltumas nėra nustatytas sprendimu, tai sutuoktinis, reikalavęs perskirti jungtuves, turi išlaikyti antrąjį, jei ir kiek tai atrodo teisinga, atsižvelgiant į reikalus ir turtą bei uždarbį persiskyrusių sutuoktinių, o taipogi išlaikytinio sutuoktinio giminių, kurie pagal 71 § turėtų jį išlaikyti. 67 § 1 pastr. 2 sak. ir 2 pastr. atitinkamai taikomi.

c) Išlaikymo būdas.

§ 70.

1. Išlaikymas duodamas sumokant piniginį įnašą. Įnašas sumokamas kas mėnuo iš anksto. Įpareigotasis turi aptikrinti išlaikymo prievolę, jei yra pavojus, kad jis gali išvengti jos pildymo. Aptikrinimo būdas nustatomas pagal aplinkybes.

2. Vieton mėnesinių mokėjimų išlaikomasis gali reikalauti vienkartinės sumos, jei tam yra svarbių priežasčių ir įpareigotasis tuo nėra neteisingai apsunkinamas.

3. Įpareigotasis sumoka visą mėnesinį įnašą, nors išlaikomasis mirtų mėnesio eigoje.

§ 71.

1. Įpareigoto išlaikyti sutuoktinio atsakomybė pirmauja prieš išlaikomojo sutuoktinio giminių. Tačiau jei jam, atsižvelgiant į jo kitas prievoles, nepakaktų lėšų jo paties pragyvenimui, atitinkančiam jo padėtį, tai giminės atsako pirmiau, negu persiskyrusis sutuoktinis. Jei vienas persiskyrusiųjų sutuoktinių neturi teisės reikalauti iš antrojo sutuoktinio išlaikymo, tai jį turi išlaikyti jo giminės pagal bendrus nuostatus apie išlaikymo prievolę.

2. Giminės atsako ir tada, kai iš įpareigotam sutuoktiniui valstybės viduje negalima iškelti bylos arba tatai yra žymiai apsunkinta. Šiuo atveju teisė reikalauti išlaikymo iš įpareigoto sutuoktinio atitenka tam giminaičiui, kuris išlaikė antrąjį sutuoktinį. Šios teisės perėjimas neturi kenkti išlaikomajam.

§ 72.

Už praeitą laiką išlaikomasis gali reikalauti prievolės išpildymo arba nuostolių atlyginimo už jos nepildymą tik nuo to laiko, nuo kurio įpareigotasis nemokėjo, arba nuo mokėjimo prievolės įsiteisėjimo. Tačiau už

laikotarpį, ankstesnį kaip vieneri metai nuo mokėjimo prievolės įsiteisėjimo, galima reikalauti mokėjimo tik tada, kai yra pagrindas manyti, jog įpareigotasis tyčia vengė pildyti prievolę.

d) Išlaikymo prievolės aprėžimas ir pasibaigimas.

§ 73.

Išlaikomojo skurdas dėl jo paties kaltės.

1. Išlaikomasis, kuris skursta dėl savo dorovinio palaidumo, gali reikalauti išlaikymo tik būtiniausiems reikalams patenkinti.

2. Išlaikomasis negali reikalauti didesnio išlaikymo, pasiremdamas didesniais reikalavimais, kilusiais dėl jo sunkaus kaltumo.

§ 74.

Išlaikymo nutraukimas.

Išlaikomasis praranda teisę gauti išlaikymą, jei jis po persiskyrimo sunkiai nusižengė įpareigotojo atžvilgiu, arba jei jis, priešingai įpareigotojo norui, negarbingai ir nedorovingai elgiasi.

§ 75.

Išlaikomojo susituokimas iš naujo.

Prievolė išlaikyti pasibaigia, išlaikomajam iš naujo susituokus.

§ 76.

Įpareigotojo susituokimas iš naujo.

Įpareigotajam iš naujo susituokus, atitinkamai taikomi BGB 1604 § nuostatai apie turto santykių įtaką išlaikymo prievolei.

§ 77.

Išlaikomojo mirtis.

1. Išlaikymo prievolė pasibaigia išlaikomajam mirus. Ji galioja toliau tik tiek, kiek ji liečia atlyginimą už nuostolius, padarytus jos nepildymu praeityje arba kiek ji liečia sumas, kurios turėjo būti sumokėtos ligi išlaikomojo mirties.

2. Įpareigotasis turi sumokėti už laidotuves, jei tai atrodo teisinga ir, jei laidotuvių išlaidas negalima gauti iš įpėdinių.

§ 78.

Įpareigotojo mirtis.

1. Įpareigotajam mirus, išlaikymo prievolė atitenka įpėdiniams, kaipo prievolė iš palikimo.

2. Įpėdinis atsako be 67 § aprėžimų. Tačiau išlaikomasis turi sutikti su tuo, kad mėnesinis įnašas būtų sumažintas ligi sumos, kuri atrodytų teisinga, atsižvelgiant į įpėdinio turto padėtį ir į pajamas iš palikimo.

3. Pašalpos prievolė, numatyta 68 §, pasibaigia įpareigotajam mirus.

e) **Prisidėjimas prie vaikų išlaikymo.**

§ 79.

1. Jei vienas persiskyrusių sutuoktinių turi išlaikyti jų drauge sugyventą vaiką, tai antrasis sutuoktinis turi atitinkamai savo turto pajamoms ir savo uždarbiui prisidėti prie vaiko išlaikymo, jei tatai negali būti padengta iš vaiko turto naudojimo. Reikalavimo teisė neperkeliama.

2. Jei sutuoktiniui, turinčiam prisidėti prie vaiko išlaikymo, pavesta rūpintis vaiko asmeniu, tai jis gali pasilikti sumą, kurią jis turi sumokėti, ir sunaudoti ją vaikui išlaikyti.

f) **Išlaikymo sutartys.**

§ 80.

Sutuoktiniai gali susitarti dėl išlaikymo prievolės laikui po persiskyrimo. Jei tokios rūšies sutartis buvo sudaryta dar neįsiteisėjus sprendimui apie jungtuvių perskyrimą, tai ji nėra niekinga dėl to, kad ji palengvino arba įgalino persiskyrimą; tačiau tokia sutartis yra niekinga, jei sutuoktiniai ryšy su ja iškėlė persiskyrimo bylą nebuvusiu arba pasibaigusiu pagrindu arba, jei kitu būdu iš sutarties turinio ar iš kitų aplinkybių matyti, kad sutartis prieštarauja dorovei.

III. Santykiai su vaikais.

§ 81.

Rūpinimasis vaiko asmeniu.

1. Jungtuves perskyrus, globos teismas nustato, katras sutuoktinių turi rūpintis jų sugyvento vaiko asmeniu. Imama dėmesin tai, kas pagal aplinkybes geriau tinka vaiko gerovei.

2. Jei yra keli sutuoktinių sugyventi vaikai, tai rūpintis visais vaikais pavedama vienam, tam pačiam sutuoktinių, jei tik kitas šio klausimo sutvarkymas dėl ypatingų aplinkybių nebūtų geresnis ir daugiau tiktų vaiko gerovei.

3. Sutuoktiniui, kuris buvo pripažintas išimtinai arba labiausiai kaltu, tik tuo atveju pavedama rūpintis vaiko asmeniu, jei tai dėl ypatingų aplinkybių vaikui naudinga.

4. Globos teismas gali paskirti rūpintoją, jei tai dėl ypatingų aplinkybių reikalinga vaiko gerovei.

5. Globos teismas kiekvienu laiku gali pakeisti savo nutarimą, jei tai reikalinga vaiko gerovei.

6. Ligi nutarimo atsiklausiama persiskyrusių sutuoktinių nuomonės. Galima neatsiklausti, jei tai atrodo nenaudinga.

§ 82.

Asmeniški santykiai su vaikais.

1. Sutuoktiniui, kuriam nepavesta rūpintis sugyvento vaiko asmeniu, paliekama teisė palaikyti su juo asmeniškus santykius.

2. Globos teismas gali smulkiau sutvarkyti santykius. Jis gali juos tam tikram laikui arba visai uždrausti, jei tai dėl ypatingų aplinkybių reikalinga vaiko gerovei.

F. TEISĖ GYVENTI ATSKIRAI NUSTOJUS TEISĘ PERSISKIRTI.

§ 83.

BGB § 1353 antroji pastraipa papildoma šiuo sakiniu:

„Dėl dovanojimo arba termino pasibaigimo nustojusis teisės persiskirti negali atsisakyti atstatyti bendrą vedybinį sugyvenimą, paremdamas savo atsisakymą vien tik tuo pagrindu, dėl kurio jis turėjo teisę persiskirti".

II.

Pirmasis Tarptautinis Kriminologijos Kongresas.

1938 m. gruodžio mėn. 10 d., Vyriausiojo Tribunolo salėje, įvyko Lietuvos Teisininkų Draugijos susirinkimas.

Atidarydamas susirinkimą, pirmininkaujantis p. Butkys pakvietė susirinkusius atsistojant pagerbti mirusio Teisininkų Draugijos nario Kauno Apyg. Teismo teisėjo V. Augulio atminimą.

P. Butkys, susirinkimo vardu, pasveikino atsilankiusį buv. Teisininkų Draugijos Pirmininką Teisingumo Ministrą J. Gudauskį, linkėdamas jam ir toliau sėkmingai dirbti Lietuvos teisininkų naudai.

Po to adv. B. Kalvaitis padarė pranešimą apie pirmąjį tarptautinį kriminologinį kongresą, įvykusį š. m. spalių mėn. 3—8 d. Romoje. Pranešimo pagrindinės mintys yra šios.

Kyla klausimas, kodėl dabar, kai veikia įvairios tarptautinio pobūdžio organizacijos, kurių tiesioginiai ar netiesioginiai tikslai yra kovoti su nusikaltėliais, įsteigiama dar viena tarptautinė organizacija, iš esmės siekianti to paties tikslo?

Valstybės gyvenimo, vadinasi, ir kiekvieno jos piliečio pasisekimas daugeliu atžvilgių priklauso nuo tinkamo socialinių ir teisinių problemų išsprendimo. Tačiau šių problemų išsprendimas siekia kartais ir už atskiros valstybės teritorinių ribų. Šis motyvas verčia atskiras valstybes organizuotis į tarptautines organizacijas.

Šių dienų baudžiamosios teisės pagrindu dedamas individualizacijos principas, t. y., tam tikram, konkrečiam, asmeniui taikymas specialių priemonių. Tačiau, savo ruožtu, individualizacijos principas reikalauja apskritai žmogų, o ypač žmogų — nusikaltėlį pažinti. Todėl visi techniniai padedamieji mokslai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai padeda nusikaltėlį pažinti, šiandien sudaro baudžiamųjų įstatymų būtiną sąlygą visose baudžiamosios teisės fazėse. Iš to eina, kad baudžiamųjų įstatymų pagrindinis ir galutinis tikslas — visuomenei pavojingųjų regeneracija arba jų resocializacija.

Dėl viso to kyla reikalas nustatyti pastovų, nuolatinį, gilų ir glaudų baudžiamosios teisės ir pagalbinių mokslų tarpusavio santykių supratimą

ir tarpusavio veiklą, kuri, be abejo, galėtų sudaryti neginčijamą progresą kovoje su nusikalstamumu.

Turėdama visa tai galvoje, Italų Kriminalinės Antropologijos ir Psichologijos Draugija, prof. B. di Tillio ir prf. Novellio iniciatyvos dėka, 1937 m. liepos mėn. 16 d. Romoje įsteigė Tarptautinę Kriminologijos Draugiją, kurios tikslas yra laiduoti įvairių techninių pagalbinių mokslų pagalbą baudžiamosios teisės mokslui ir ieškoti galimybių, kad pagalbiniai techniniai mokslai, o ypač tie, kurie tiesiogiai tiria nusikaltėlius ir kriminalines problemas biologiniu bei socialiniu atžvilgiu, galėtų patarnauti teismo ir administracijos organams, kurie yra suinteresuoti baudžiamųjų įstatymų taikymu: nusikaltimo prevencijos, nusikaltėlio perauklėjimo ir visuomenės nuo nusikaltėlių apsaugojimo reikalu.

Ši draugija rado labai gyvą pritarimą visame pasaulyje, ir prie jos yra prisidėjusios šios draugijos: Italų Antropologijos ir Krim. Psichologijos Draugija, Centralinis Krim. Profilaktikos Komitetas prie Prancūzų teisingumo ministerijos, Krim. Profilaktikos Draugija Prancūzijoje, ir daug kitų draugijų Belgijoje, Lenkijoje, Bulgarijoje, Čekoslovakijoje, Pietų Amerikoje ir t. t.

Pirmojo tarptautinio kriminologinio kongreso darbai vyko atskiromis sekcijomis ir plenumo posėdžiais. Iš viso veikė 3 sekcijos, kurių kiekviena nagrinėjo iš anksto numatytus klausimus.

I.

I-oji sekcija, kurios darbais buvo labiausiai domimasi ir kurie sukėlė daugiausia ginčų, nagrinėjo: **nepilnamečių nusikalstamybės etiologija ir diagnostiką bei jų rezultatų įtaką juridinei santvarkai.**

Įvairių kraštų mokslininkai nėra vienos nuomonės dėl biologinių bei sociologinių priežastingumo faktorių įtakos mažamečių nusikalstamybei. Vieni jų iškelia tik biologinius, kiti — sociologinius, o dar kiti — psichologinius bei psichopatologinius faktorius.

Iš kongresui padarytų pranešimų paaiškėjo, kad jame dalyvavusių mokslininkų tarpe taip pat nebuvo vieningos nuomonės nagrinėjamuoju klausimu. Manoma, kad tai priklausą ne nuo skirtingų tyrinėjimo metodų, bet nuo to, kad mažamečių nusikalstamybės fenomenas esąs skirtingas įvairiuose kraštuose.

Savaime suprantama, kad iš to negalima padaryti išvadą, kad galima tenkintis vien tik socialinių arba vien tik biopatologinių faktorių tyrinėjimu, nes tuo būdu klausimas galutinai neišsprendžiamas. Mažamečių nusikaltėlių priežastingumo faktoriai bus išaiškinti tik tada, kai be fiziopsichinės nusikaltėlio charakteristikos bus atkreiptas lygus dėmesys ir į tą aplinką, kurioje individas gyvena ir dirba. Tačiau, taip tyrinėjant mažamečių nusikaltėlių priežastingumo faktorius, pati dokumentacija turi būti kontroliuojama. Tai reiškia, kad tokia pati statistika turi būti daroma tokiam pat mažamečių, jau nebe nusikaltėlių, skaičiui, kurie gyvena analoginėse socialinėse sąlygose. Vadinasi, tik lyginamuoju būdu sutikrinus šias dvi statistikas, bus galima nustatyti mokslinę mažamečių nusikalstamybės faktorių vertę kiekvienoje šalyje.

Dėl diagnostikos, tai beveik kiekvienas pranešėjas nustatė savotišką mažamečių nusikaltėlių klasifikaciją. Diagnostikos kriterijų gali būti įvairiausių. Tačiau svarbu, kad psichiatras, psichologas ar kriminologas galėtų gauti tikrų elementų, kuriuos jis praktikoje galėtų panaudoti. Vadinasi, svarbu, kad būtų nustatyta nusikaltėlio asmenybė, ir kad būtų taikytinos tokios priemonės, dėl kurių jį, kaip pasitaisiusį būtų galima grąžinti į socialinį gyvenimą.

Mažamečių problema tenka laikyti viena rimčiausių ir pagrindinių kriminalinių problemų. Šių dienų valstybėse organizuojamosios visuomenės profilaktikos priemonių pagrindinis tikslas yra užbėgti už akių galimam pasireikšti piktui. Tai pavyks geriausiai, jei bus veikiamos pačios pikto šaknys.

Tuo būdu, mažamečių nusikaltėlių problemą nagrinėjant, bendrai, buvo manyta, kad esą būtina atsižvelgti į tris pagrindinius šiuo atžvilgiu klausimus:

A. Mažamečių suskirstymas į grupes, kurias turėtų sudaryti:

1. apleistieji ar moraliame pavojuje esą vaikai, kol jie dar neiškrypę iš doro kelio;
2. jau iškrypę iš doro kelio, t. y., vaikai, jau benusikalstą;
3. jau nusikaltusieji, padarę tokių veiksmų, kuriuos įstatymai laiko nusikaltimu, tačiau lieką nebaudžiami kaip nekaltintini, ir
4. padarę nusikalstamąjį darbą jau būdami kaltintini.

B. Mažamečių nusikalstamybės priežasčių skirstymas:

1. paveldimosios,
2. konstitucinės,
3. aplinkybinės.

C. Perauklėjimas, kuriuo turi susirūpinti valstybė:

1. per paties perauklėjimo laikotarpį, ir
2. per laikotarpį, kada pasibaigia nustatytasis perauklėjimo laikotarpis.

Aišku savaime, kad visam tam naudotinos įvairiausios priemonės. Visos jos yra geros, jei tik padeda pasiekti norimą tikslą.

Po diskusijų, kuriose labai gausiai dalyvavo visų kraštų atstovai, kongresas šiuo klausimu priėmė šiuos nutarimus:

A. Būsimiesiems tyrinėjimams mažamečių nusikaltėlių etiologijos reikalu būtinai reikia suvienodinti tarptautinio tyrinėjimo metodus, ir tiek paties tyrinėjimo, tiek teisminio mažamečių tvarkymo reikalu turi būti laikomasi šitokios mažamečių klasifikacijos:

1. mažamečiai moralinio pavojaus būsenoje;
2. mažamečiai iškrypę (les mineurs dévoyés);
3. mažamečiai, biopsichiškai normalūs, ir
4. mažamečiai, biopsichiškai anormalūs.

B. Kongresas pabrėžia, kad, norint išspręsti problemas, kylančias kovoje su mažamečiais nusikaltėliais, pirmų pirmiausia būtinai reikalinga ankstyvioji diagnozė, pagrįsta reikalingais anamnestiniais ir individiniais duomenimis, ir, tuo vadovaujantis, reikia organizuoti biologinį gyventojų surašymą.

C. Turi būti paskirtas vienas mažamečių teisėjas, kurio kompetencija būtų spręsti visi mažamečių padaryti nusikaltimai.

D. Kongresas pabrėžia, kad būtų tikslinga studijuoti mažamečių teisėjo kompetencijos išplėtimą ir tiems atvejams, kada dėl nusikalstamo darbo mažametis nukentėjo ir kai mažamečiui taikoma bet kokios priemonės arba sprendžiamos mažametį liečiantis ginčas.

II.

II-oji Kongreso sekcija nagrinėjo **nusikaltėlio asmenybės tyrimo problemą.**

Nors šioje srityje daug pasiekta, tačiau dar labai daug darbo reikia, kad iš tiesų būtų galima išryškinti pagrindinius šios problemos klausimus. Pakanka tiktai pastebėti paveldimo žmogaus charakterio ir kitas, šiandieną dar galutinai neišaiškintas paslaptis.

Šiaip ar taip, nusikaltėlio asmenybės tyrimo problemai išryškinti dirba įvairūs specialistai: etnografai, morfologai, biochemikai ir t. t. Todėl suprantama, kad kongreso ši problema buvo labai gyvai svarstoma ir sukėlė daug diskusijų.

Visi, dalyvavusieji diskusijose šiuo klausimu, pripažino vieną reikalą: studijuoti nusikaltėlio asmenybę, kaip bausmės ir saugumo priemonių taikymo bazę. Daugelis kitų kraštų įstatymų leidėjų tai jau praktiškai realizavo. Tačiau, kiek tatai liečia patį darbo metodą, t. y., kaip turi būti tai atliekama, čia nuomonės pasidalijo. Kongreso pagrindinis tikslas ir buvo sukviesti įvairių kraštų mokslininkus, kad jie galėtų pareikšti savo įsitikinimus dėl metodo, kuris būtų naudotinas nusikaltėliui pažinti.

Po diskusijų kongresas šiuo klausimu pasisakė taip:

1. Kad vartojamasis nusikaltėlio asmenybei pažinti metodas būtų totalinis ir unitarinis. Tai reiškia, kad būtų pagrįstas analitiniu asmenybės išdėstymo kriterijum ir sintetiniu asmenybės sudarymo iš naujo kriterijum, nustačius visus (geneologinius, biografinius ir sociologinius) darančius įtakos asmenybės susiformavimo periode faktorius; nustačius aktualius somatinio ir psichinio pobūdžio faktorius ir tuos, dėl kurių nusikaltimo metu asmenybė deformuojama.

2. Kad nusikaltėlio asmenybės studija iš esmės ir formaliai būtų įjungta į teisingumo funkcionavimą per teisėjo ir eksperto bendradarbiavimą visose trijose teisingumo vykdymo fazėse (tardymo, teismo ir bausmės vykdymo) nuo to momento, kada nusikaltimas padaromas, per visą bausmės atlikimo laikotarpį.

3. Kad teisėjo ir eksperto bendradarbiavimas pasireikštų per konkrečius organus: kalinių stebėjimo ir suskirstymo centruose, priešteisminiuose kalėjimuose, įspėjamuose ir bausmės atlikimo moksliniais pagrindais organizuotuose institutuose su etatiniais specializuotais tarnautojais.

III.

III-oji Kongreso sekcija nagrinėjo klausimą tema: **teisėjo vaidmuo kovoje su nusikalstamybe ir jo kriminologinis paruošimas.**

Šių dienų baudžiamieji įstatymai kaskart labiau kreipiami nusikaltėlio asmenybės link: patį nusikaltimą vertinant, nusikaltėlio perauklėjimo atžvilgiu, bausmės vykdymo tikslingumo atžvilgiu, nusikaltėlio prevencijos reikalu; tai vis yra dalykai, reikalaują tinkamo parengimo ir sugebėjimo juos tinkamai tvarkyti.

Visa tai rodo, kad šiandieną teisėjo funkcijos, o ypač teisėjo penalisto funkcijos, praplečiamos ir turi tendencijos dar labiau būti plečiamos. Ligi šiol teisėjo funkcija buvo, išimtinai juridine logika remiantis, jungti faktus ir žmones. Šiandieną jau paprasto juridinio pasirengimo, kuriuo tenkintasi kai kur ligi šiol, nebepakanka. Teisėjas, ir ypač teisėjas penalistas, pasukamas veidu į teisiamąjį žmogų, kaip į nusikaltėlį, su visomis galimomis patalogi nėmis, socialinėmis, moralinėmis, psichologinėmis ir kitokiomis nusikaltėliui atsirasti priežastimis, kurios reikia iškelti, užakcentuoti tam, kad jas veiktų, kad jas pašalintų ir žmogų resocializuotų. Tai toli gražu nereiškia, kad teisėjas turi būti ekstra specialistas, kuris nebūtų reikalingas pašalinės specialisto pagalbos. Vienokį arba kitokį pasireiškusios asmenybės charakterį savaime aišku turi nustatyti ekspertas ar specialistas. Tačiau visą tai tinkamai organizuoti, prižiūrėti, duoti nurodymų ir iš viso to daryti galutinę išvadą, nors r sprendimo forma, turi tik teisėjas. Visa tai bus sunku įmanoma tam, kuris neturės pagrindinių nusikaltėliui pažinti žinių bagažo. Iš čia kyla mintis, kad iš viso teismai turėtų būti pertvarkyti, įsteigiant specialius baudžiamuosius teismus, kurie darytų technikų specialistų sąveiką su specialiai paruoštais teisėjais. Tokiame teisme technikas specialistas pateiktų visą asmenį liečiančią medžiagą, gal net su savo sankcijos receptu konkrečiam atvejui, o teisėjas, išnagrinėjęs ir pridėjęs juridinę klausimo pusę, darytų sprendimą, jau specialiai tam asmeniui pritaikytą ir kylantį pirmiausia iš jo pavojingo laipsnio, o antra vertus — iš visuomenės interesų.

Čia būtų galima kalbėti ir apie restauraciją teisimo su prisiekusiais posėdininkais, tačiau pastaruosius turėtų pavaduoti prisiekusieji specialistai — žmogaus asmenybės žinovai.

Visai natūralu, kad nusikaltėlio asmenybės pažinimas yra būtinas visose trijose proceso fazėse — įžengiamojo tardymo, teismo ir sprendimo vykdymo.

Specialistai technikai taip pat turėtų turėti specialų juridinį parengimą, kad galėtų suprasti, kokia ir kaip turi būti paruošta teismui reikalingoji medžiaga. Klausimas, kuris kelia daugiausia susirūpinimo, yra tai, kuriuo būdu ir kuriais kriterijais vadovaujantis visa tai turėtų būti atlikta.

Šiuo klausimu kongreso priimti nutarimai šiaip skamba:

1. Teisėjas turi prisidėti prie kovos su nusikaltimais savo priemonių individualizavimo būdu, tardymo, teismo, bausmės vykdymo ir kaliniui išėjus iš kalėjimo metu.

2. Šios funkcijos, kurios vis plėsis, reikalauja, kad teisėjas būtų tinkamai pasirengęs visiems kriminalogi nės srities dalykams. Šis pasirengimas, prasidedąs universitete, gali būti baigiamas specialiuose institutuose, pagal sistemą, kuri geriausiai atitinka vietos sąlygas.

Ši sekcija pastebi gerai pavykusį patyrimą, kuris Italijoje vykdomas ministro Solmio pastangomis organizuotų specialaus mokymosi ir tobulinimosi kursų dėka, dėl ko pasiekta geriausių rezultatų, ir kongresas pripažįsta, kad panašius kursus būtų naudinga įsteigti šalyse, kurios dar tokių kursų neturi.

3. Kongresas pripažįsta reikalą pagilinti studijas, kaip galėtų būti realizuotas teisėjų ir ekspertų specialistų bendradarbiavimas, vykdant teisingumą, ir atideda kitam kongresui nagrinėjimą pasiūlymų, kurie bus šiuo klausimu padaryti.

Be šių diskusinių klausimų kongresas išklausė dar pranešimą įvairiais kitais klausimais, kaip, pvz. — etnologija ir kriminologija, saugumo priemonių teorija ir praktika Italijoje, ir t. t.

El. Stankevičiūtė.

III.

Administracinio Teismo įstatymo projektas.

1938 metų spalių mėn. 8 d. Vyr. Tribunolo salėje įvyko Lietuvos Teisininkų Draugijos susirinkimas, kuris buvo skirtas diskusijoms apie Seimo išrinktosios komisijos paruoštą administracinio teismo įstatymo projektą. Pranešimą apie tą projektą padarė Kauno miesto burmistras **A. Merkys.**

Jau 1924 m., kuriant Šiauliuose tautininkų sąjungą, į jos programą buvo įtrauktas ir dėsnis, kad turįs būti įsteigtas administracinis teismas. Tačiau jo įsteigimas nusitęsė iki šios dienos. Buvo girdėti balsų, kad, esą, visai nereikalingas adm. teismas, kaipo atskira įstaiga, kad adm. teismas tik stabdysiąs, kliudysiąs administracijos darbą, jį tik vilkinsiąs, o dažnai būtina esą imtis greitų decizijų. Be to, tam teismui steigti trūko ir kvalifikuotų teisininkų. Tačiau gyvenimas parodė ką kita. Tam tikros administracijos priežiūros reikalingumą rodo jau ir tai, kad daugelyje įstatymų yra klauzulių, numatančių valdininkų veiksmų apskundimą Vyr. Tribunolui. Daugelis netgi manė, kad Vyr. Tribunolas jau einąs administracinio teismo pareigas ir kontroliuojąs valdininkų veiksmus.

Seimo komisija laikosi nuomonės, kad administracinis teismas nesąs atskira institucija, o yra prie kitų teismų — sudarydamas Vyr. Tribunolo dalį. Atskiro administracinio teismo įsteigimas būtų surištas su per didelėmis išlaidomis.

Administracinio teismo, esančio prie Vyr. Tribunolo, sudėtį sudaro pirmininkas ir teisėjai. Teisėjai turi būti patyrę administraciniame darbe, juos galima skirti tik iš asmenų, turinčių nemažesnį negu šešerių metų teisėjo ar aukštesnio administracinės tarnybos pareigūno stažą.

Veikiančių įstatymų, kuriuose yra klauzulė apie galimumą administracinių organų veiksmus apskųsti Vyr. Tribunolui, yra apie 60. Bet, kadangi tokia enumeracija jau veikiančių įstatymų klausimo neišsprendžia, buvo rasta kita išeitis — enumeracija administracijos veiklos sričių, dėl kurių galima skųstis administraciniam teismui. Pvz., nustatyta, kad galima skųstis visose bylose dėl mokesčių ir rinkliavų.

Administraciniam teismui galima būtų pritaikyti civilinę teiseną. Iš projekte numatytos teisenos svarbiausieji yra šie dėsniai: skundas administraciniam teismui duodamas su 50 lt. įkaito nevėliau kaip per du mėnesius nuo skundžiamojo nutarimo paskelbimo. Tas skundas paduodamas per ministrą arba organą, padariusį nutarimą kaipo aukščiausioji administracinė instancija. Skundas turi būti pristatytas į administracinį teismą nevėliau kaip per 21 dieną. Skundo padavimas nestabdo skundžiamojo nutarimo vykdymo, bet administracinis organas gali, skundėjui prašant, pats sustabdyti apskųstojo nutarimo vykdymą. Skundžiami tik galutiniai nutarimai. Projektas numato ir trečiųjų asmenų teisių apsaugojimą. Svarbioms bylai išspręsti aplinkybėms įrodyti gali būti šaukiami liudytojai. Šis dėsnis gali sukelti įtarimo, kad administracinis teismas žiūrėsiąs bylas iš esmės. Administracinio organo veiksmu padaryti nuostoliai atlyginami nukentėjusiam, bet tų nuostolių dydį nustato civilinis teismas, nes nuostolių dydžio nustatymo procedūra būtų perdaug sudėtinga administraciniam teismui. Administracinio teismo sprendimai neskundžiami. Sprendimai, administracinio teismo nutarimu, skelbiami jo leidžiamame rinkinyje. Sprendimų prasmę aiškina pats teismas ir tas aiškinimas yra privalomas administraciniams organams.

Po p. Merkio pranešimo įvyko diskusijos.

Prof. M. R o e m e r i s priminė, kad administraciniai teismai esą svarbiausioji priemonė teisinei valstybei nustatyti. Teisinėje valstybėje gyvenimą reguliuoja įstatymai, duodą laisvę valdžiai, reikalui esant, leisti ir įsakymus. Policinėje valstybėje imperiumas vyksta a d h o c, įsakymais. Teisinėje valstybėje įsakymai negali prieštarauti įstatymams, jų nustatytai vagai. Bet ten, kur nėra administracinio teismo, ten nėra garantijos, kad tie administraciniai aktai neprieštaraus įstatymams. Žinoma, nėsant administracinio teismo, veikia tarnybinė valdininkų kontrolė. Bet vyresnybė yra politinės galios valdžia, jautri pereinamiesiems tikslams, konkuruojantiems su teisėtumu. Tikslingumas dažnai nukonkuruoja teisės normas, ir tuomet nėra teisinės valstybės.

Dėl paties komisijos projekto prof. Roemeris pabrėžė, kad jau Valst. Tarybos projektas, kuriuo remiasi Seimo komisijos projektas, buvęs kompromisas. Pirmasis projektas priėmęs tik vieną aspektą į administracinį teismą — tik kaipo administracinių aktų teisėtumo kontrolę, visai eliminuodamas veikimą, administracinių aktų padarinių neteisėtumui. Administracinis teismas turėtų apimti visus be išimties ginčus tarp valstybės ir piliečių.

Administracinio teismo bendroji kompetencija, kurios laikosi ir Valst. Tarybos projektas, apima visus administracinius aktus, išskyrus tam tikras kategorijas, įsakmiai numatytas administracinio teismo įstatyme; tos išimtys taip pat turi būti apibendrintos. Valst. Tarybos projekte yra numatytos šios išimtys: 1) visi įstatymo leidėjo (Seimo) aktai, nors ir būtų grynai administracinio pobūdžio (pagal rinkimų įstatymą ir pan.); 2) teismo organų daromi aktai, kad ir administracinio pobūdžio; 3) visi diplomatinių santykių aktai; 4) vyriausybės santykiavimo su Seimu aktai;

5) Karo ar nepaprastos padėties paskelbimo aktai; 6) Respublikos Prezidento aktai. Visi kiti aktai priklauso administraciniam teismui.

Seimo komisijos projekte, atbulai, įvedama siauroji kompetencija: jame enumeruojamos tos bylos, kurios priklauso administraciniam teismui, vadinasi — reikia įrodinėti, jog ta ar kita byla yra pavesta administraciniam teismui. Bet, jei jau priimti tokią sistemą, reikėtų šią enumeraciją pravesti ne atskirais kazusais, bet kategorijomis.

Tuo tarpu nereikia manyti, kad administracinio teismo teisėjai bus kažkokie anarchistai, kurie norės trukdyti administracinių organų darbą. Kuo ilgiau veiks administracinis teismas, tuo geriau išdirbs savo teisines tradicijas, o jo sprendimuose visa administracija turės platesnį pamatą savo darbui.

Kaip projekto trūkumus galima, be kitko, nurodyti jame numatytą administracinių organų nutarimų vykdymo sustabdymą pačios administracijos, bet ne administracinio teismo, ir leidimą liudytojais įrodinėti kai kurias bylos aplinkybes.

Tačiau, nežiūrint šių pastabų, Seimo komisijos atliktą didelį darbą galima tik sveikinti ir tenka palinkėti greičiau įsteigti administracinį teismą.

Adv. V. F r i d š t e i n a s siūlo aiškiau suredaguoti projekto 5 ir 39 straipsnius, nes iš dabartinės redakcijos esą nematyti, kas sudarys administracinio teismo sudėties daugumą — ar kvalifikuoti teisėjai, ar aukšti valdininkai. Reikėtų, kad $^2/_3$ sudėties sudarytų kvalifikuoti teisėjai; jei jų bus mažiau, geriau palikti administracinių bylų sprendimą Vyr. Tribunolui dabartine tvarka. Dėl kompetencijos, tai p. Fridšteinas prisideda prie prof. Roemerio nuomonės, jog tikslingesnė esanti bendroji kompetencija. Veikiančiuose įstatymuose numatyti apskundimo atsitikimai yra tik atsitiktiniai. Kodėl galima, pvz., apskųsti nutarimą dėl paprastų mokesčių, o dėl verslo pelno mokesčio negalima? Reikėtų pakeisti projektą ta prasme, kad būtų leista skųsti nutarimus iš esmės. Jei jau kai kuriais atsitikimais leidžiama šaukti liudytojus, tai nėra pagrindo neleisti šaukti ir ekspertus.

Adv. A. B u l o t a mano, kad jei administracinio teismo uždavinys esąs kontroliuoti administracinių aktų teisėtumą, tai į jo sudėtį būtinai turi būti įtraukti kasacinio teismo — Vyr. Tribunolo — nariai. Administracinio teismo daugumą būtinai turi sudaryti kvalifikuoti teisėjai. Bet jei būtų naudinga, kad atitinkamą klausimą nušviestų tos vadybos atstovas, kurios kompetencijos byla nagrinėjama, tada sudėtį galima būtų papildyti ar tam tikram laikui ar a d h o c skiriamu atitinkamos vadybos atstovu, kaip, pvz., į Vyr. Tribunolo sudėtį įeina karinis teisėjas, sprendžiant Kariuomenės Teismo bylas. Būtų naudinga leisti administraciniam teismui žiūrėti bylas iš esmės.

Adv. A. T u m ė n a s nurodo, kad jau prieš 16 metų konstitucijoje buvo numatytas administracinis teismas, tačiau jam įgyvendinti trūko tik procedūros, o procedūra yra svarbus dalykas. Teismas autoritetingas dėl tos tvarkos, dėl tos procedūros, kuri taikoma sprendžiant bylas — šalių lygybės, ginčo, viešumos principais. Administracinis teismas nėra

kokia nors ypatinga įstaiga, bet yra teismas, sprendžiąs piliečių ginčus su administracija dėl jos aktų, užgaunančių piliečių teises. Sujungus administracinį teismą su Vyr. Tribunolu, pastarasis nustotų buvęs tai, kuo yra dabar — grynai kasacinis teismas. Todėl administracinį teismą reikia steigti kaipo atskirą įstaigą. Projektą reikėtų papildyti administracinį teismą apibūdinančia formule — kaipo teismo, sprendžiančio viešosios teisės ginčus, ginčus tarp piliečių ir administracijos. Šią formulę priėmus, galima toliau eiti enumeracijos keliu — išskirti tam tikras išimtis, o visi kiti atsitikimai, kur pažeidžiama viešoji teisė, turi priklausyti administraciniam teismui. Turėtų būti dvi administracinio teismo instancijos — sprendžiant iš esmės ir kasacinė. Administracinį teismą organizuojant nereikia vengti teisme teisėjų daugumos, teisėjai irgi pažįsta gyvenimą, orientuojasi viešuose santykiuose. Reikalingų žmonių yra.

V. D. U-to asist. S. Ž a k e v i č i u s mano, kad administracinis teismas nesąs normalus, bendras teismas. Geriausia būtų, jei, kaip Prancūzijoje, administracinis teismas išaugtų iš pačios administracijos, ir todėl tikslingiausia būtų jį steigti atskirą įstaiga prie Valst. Tarybos. Tuomet bus nuolatinis gyvas bendradarbiavimas su administracija. Kompetencija turi būti įsakmiai nurodyta įstatyme. Vieno teisėjo su stažu bus per maža, reikėtų kelių, o ryšys su administracija bus palaikomas per Valst. Tarybą. Reikėtų ypatingą dėmesį atkreipti į administracinio teismo jaunesniojo personalo paruošimą — skirti, pvz., referentus, iš kurių galima bus papildyti teisėjų sudėtį. Nėra tikslinga nuostolių atlyginimo klausimą pavesti civiliniam teismui, nes tuo susidaro piliečiui dvigubas kelias; geriausia pavesti tą klausimą išspręsti tam pačiam administraciniam teismui.

Valstybės Tarybos narys J. B y l a nurodo, kad jei administracinis teismas bus tinkamai sutvarkytas ir gerai veiks, turės autoritetą, tada pageidautina, kad jis turėtų platesnę kompetenciją. Nėra reikalo į administracinio teismo sudėtį kviesti administracijos atstovus, nes administracijos sričių yra labai daug ir, pvz., susisiekimo klausimų žinovas, vis vien, nesiorientuos švietimo ar policijos klausimuose. Geriausia būtų administracinį teismą steigti prie Valst. Tarybos.

P. A. M e r k y s, atsakydamas į padarytas projektui pastabas, pažymėjo, kad projekte jau einama prie sritinės enumeracijos ir atsisakoma kažuistikos. Į administracinio teismo sudėtį būtinai reikia kviesti ir administracijos atstovus, nes jis yra ypatinga įstaiga, turinti tikslą artinti teismą prie administracijos.

Susirinkimo pirmininkas J. G u d a u s k i s, uždarydamas susirinkimą ir dėkodamas pranešėjui ir diskusijų dalyviams, pareiškė, kad prof. Roemerio iškeltą sumanymą atskirą komisiją prie Teisininkų Draugijos sudaryti apsvarstysianti Draugijos Valdyba.

Juridinės literatūros naujienos. I Recenzijos

I. 40 metų žurnalo „Pravo" atsiradimo sukaktis.

1917 metų revoliucijos audroje, vos dvidešimtuosius metus eidamas, žuvo žurnalas „Pravo", šis kilnias teisės idėjas savo laiku skleidęs ir už teisėtumą kovojęs spaudos organas. Senajai Lietuvos teisininkų kartai jis iki šiol yra gerai pažįstamas. Paskutiniame 41 numeryje, išėjusiame 1917 metų gruodžio 22 d. vos vienu lapeliu, vietoj normaliai kas savaitė tvarkingai ėjusio apie 60 puslapių sąsiuvinio, jo redakcija, su skaitytojais atsisveikindama, be kitko, taip yra pasakiusi: „Tokiomis sąlygomis, kada teisė yra jėgos pasmaugta, kada nei įstatymų, nei teismų nebėra, kada visas valstybinis gyvenimas yra beformiu chaosu virtęs, „Pravo" yra priversta nutilti". Žurnalo mirtis įvyko nenatūraliai, bet per prievartą.

Lietuviams „Teisės" skiltyje pridera, šia sukaktuvių proga, prisiminti jo gimimo ir mirties aplinkybes, gyvenimą, kovas ir atliktus darbus dėl naujosios teisės per dvidešimt metų skleista amžinas, visiems žmonėms suprantamas, teisės ir socialinio teisingumo idėjas. Pageltusiuose šio žurnalo lapuose dažnai galima užtikti ir dabrtiniam gyvenimui daug įdomios ir visai dar nepasenusios medžiagos, įvairiausiais, šiandien dar aktualiais, teisės dogmatikos ir įstatymų leidybos klausimais. Kovodami dėl teisėtumo valstybėje, dėl naujų idėjų įgyvendinimo, tada kėlė balsą žymūs, pasaulinio masto, rusų teisininkai, neretai tam, kad mus irgi užtartų, ir jų rašiniai tiek turiniu, tiek forma naujosioms kartoms, be to, turi dar ir didelės auklėjamos galios. Anų laikų teismų kronikose, bylų sprendimų apžvalgose randame čia ir tokių dalykų, kurie primena lietuviui jo ilgos ir sunkios dėl savosios kultūros kovos etapus, ir mes tada matome patys save rusų teisės šviesoje. Taigi, ir mūsų bendrosios kultūros istorijai įdomių žinių mes jame galime surasti.

Vienintelis mūsų teisininkų draugijos leidžiamas spaudos organas, 17-us metus dabar einančioji „Teisė", ir savo pavadinimu primena šį leidinį (pavadinimo, apie kurį „Pravo" steigėjai labai daug buvo galvoję). Prašau leisti man šia proga kelis žodžius apie jį pasakyti.

Apie žurnalo „gimimą" 1898 metais nuoširdžiai ir plačiai yra spaudoje papasakojęs vienas jo steigėjų ir pirmųjų redaktorių — I. V. Gessenas (ž. jo rašinį Rygos „Zakon i Sud", 1934 m. Nr. 4, ir 1937 m. memuaruose: „V dvuch viekach. Žiznennyj otčiot"). Iš septynerių pirmojo redakcinio komiteto narių idealistų iki šiol išlikęs yra vos vienas kitas (A. I. Kaminka, I. V. Gessenas), o daugumos (V. M. Gesseno, N. I. Lazarevskio, V. D. Nabokovo, L. I. Petražickio, V. M. Ustinovo) jau nebėra, keli (Lazarevskis, Nabokovas, Petražickis) net tragiškai, kaip atsimename, žuvo.

Tarp kitų juridinių žurnalų, kurių tuo laiku Rusijos sostinėje ėjo, rodos, apie 10, šis naujasis leidinys greit užėmė pirmą vietą ir pradėjo vaidinti vadovaujamą rolę; jo įtaka visuomenės teisiniam gyvenimui iš karto pasidarė žymi. Savo kilnia ideologija jis greit įgijo plačiose visuome-

nės sferose, ir ne vien tik profesionalų teisininkų, didžiausių simpatijų. Tiražas netrukus pasiekė nematytą iki tol specialiems leidiniams normą — iki 10.000 egz. Tarp kitų Rusijos provincijos gubernijų toli gražu ne paskutinę vietą, pašto abonentų skaičiumi, užėmė ir mūsų kraštas. Iš žurnalo administracijos spausdintos apie tai statistikos matyti, kad Vilniaus, Kauno ir Suvalkų gubernijoms, nuo 1901 iki 1915 metų, kasmet jo tekdavo iš viso apie 100—200 egz. Išskyrus 1905—1906 revoliucinius metus, kada nemaža vietos reikėjo duoti ir šiaip publicistikai, žurnale visados būdavo dedama rimta, autoritetinga teisės mokslų medžiaga, ypač svarbesniais teisinio gyvenimo klausimais. Iš viso jo ideologija, įžymiausioms profesūros, teismo, advokatūros jėgoms bendradarbiaujant, buvo pastoviai idealistinė ir nesikeitė iki galo, ir jame rado galima kartu dirbti net priešingų politinių pažiūrų žmonės.

Skaitydami dabar „Pravo", randame joje nemaža mums šiandien ir tiktai istoriškai dar įdomių dalykų, specifiškai Rusijos anų laikų gyvenimą pavaizduojančių, kad ir teisininko akimis žiūrint, pvz., apie katorgą, valkatavimą, sektantus („štundistus"), dvikovas, tikybinius persekiojimus ir pan. Arba vėl, nemaža vietos užima rašiniai tokiomis temomis, kurios mus dabar nebegali jau praktiškai interesuoti, kaip antai: moterų teisių lygybė, kūno bausmės, žydų teisės, atskirų luomų reikalai ir pan. Bet daug randame ir mums iki šiol dar naujų minčių, nors per paskutinius 20 metų visame pasaulyje žmonijos vertybės liko iš naujo perkainotos. Užtenka prisiminti, pvz., ilgametį (1882—1913 m.) naujojo civ. kodekso ruošimo darbą, kada visiems žymesniesiems civilistams dėl jo teko pasisakyti (projektas nuo 1899 m. pradėjo dalimis rodytis, išėjo keliais atskirais įstatymais; prievolių teisė 1913 m. Teisingumo Ministerijos buvo įnešta jau į parlamentą svarstyti). Neliko, galima sakyti, nė vienos valstybinio gyvenimo institucijos, teisininkų kritiškai nepaliestos, nurodant jų trūkumus ir reformoms kelius. Pamėginsime paminėti čia kelis įžymesnius konkrečius reikalus. 1903 m. baudž. statuto ruošimo darbas; reformuotini teismo reikalai; valstybės tarnyba; bažnytiniai turtai ir valstybės bažnyčios santykiai; santuokos (vedybinių bylų) reforma; valstybinė kalba; notariatas ir ipotekos sistemos įgyvendinimas; kalėjimas, penitenciarija, pataisos darbo namai; mažamečių nusikaltėlių teismas ar auklėjimo įstaigos; lygtinis nuteisimas; kova su elgetavimu, chuliganizmu ir šunadvokatavimu; prisiekusieji posėdininkai; rinktas ar skirtas teisėjas; advokatūra; savivaldybių organizacija ir reikšmė valstybėje; visuomenės ir valdžios santykiai; pramonės įmonių darbininkų teisinė apsauga; pavainikiai šeimoje ir teisės šviesoje; teismo kandidatai, mokslinė teismo ekspertizė, priesaika teisme. Neįmanoma visų klausimų čia priminti.

1875 metų pirmajame Rusijos teisininkų ir kitų suvažiavimų pranešimuose (kriminalistų, mažamečių nusikaltimams taisyti įstaigų vedėjų) ir garsiuose pasaulio teismų procesuose atsispindi šios praėjusios epochos ne tik Rusijos, bet ir Vakarų Europos teisinės sąmonės ir šiaip kultūrinis lygis. Daug visokių, kartais labai originalių, minčių buvo reiškiama gyvu žodžiu juridinių draugijų (daugiausia, prie universitetų) pranešimuose, kur neretai užtinkame šiandie ir mūsų tarpe dabar esamų teisininkų pažiūrų. Šioms diskusijoms atpasakoti, taip pat kasacinio teismo praktikos

pažiūroms pasireikšti, svarbesniems teismo procesams aprašyt ir t. t. „Pravo" plačiai savo skiltis taip sumaniai atskleidė, kad ir šių dienų žurnalistas gali tuo gėrėtis.

Baigiant negalima nepasakyti dar ir štai ko. Niekad ir niekur jis nepasens teisininkui savo senomis ir amžinai naujomis šiomis temomis: apie mirties bausmę ir žmonijos taikos svajonę (Hagos takos konferencija 1899 m. ir Rusijos vaidmuo).

Visiems, ne tik teisininkams, lietuviams įdomu pasiskaityti dabar apie šitokias mūsų krašto ir lietuvių gyvenimo anų laikų teismo bylas:

1) 1899 m. Petrapilio Apygardos Teismo kun. Bieliakevičiaus (Šv. Trejybės bažnyčioje Kaune) baudž. byla.
2) 1901 m. Jono Sabo Šiaulių taikos teisėjų suvažiavime byla už lietuvių kalba spausdintų afišų platinimą (dalyvaujant pris. adv. Lukauskiui).
3) 1903 m. įdomi byla Senate, kurią inž. A. Maciejauskas iškėlė dėl 1200 rublių nuostolių Vyr. Spaudos Įstaigos viršininkui kun. N. Šachovskiui, kadangi Petrapilio policijos buvo konfiskuotas jo išleistasis su lietuviškais užrašais žemėlapis. Šioje principinėje byloje, kur iškelti buvo Vidaus Reikalų Ministerijos 1865 m. aplinkraštis ir gubernatorių veiksmai spaudos klausimais; mūsų reikalus gynė žinomas teisininkas pris. adv. A. Kaminka (vienas artimiausių „Pravo" bendradarbių). Šios bylos laimėjimas (Senatas pripažino Maciejauskui teisę ieškoti iš kun. Šachovskio tuos nuostolius) lietuvių tarpe tuo laiku sukėlė naujų vilčių savąją spaudą atgauti.
4) 1900 m. Šiaulių taikos teisėjų suvažiavimo ir 1903 m. Senato sprendimai Povilo Višinskio byloje (kurį gynė pris. adv. pad. M. Ganfmanas) dėl lietuviškai spausdintų afišų platinimo. Sprendžiant šią bylą, buvo teisiškai įvertintas lietuvių spaudos draudimo 1866 m. įstatymas. Įdomu, kad Senate dalyvavęs šioje byloje prokuroras I. G. Ščeglovitovas, būsimasis Rusijos teisingumo ministras, pareiškė savo nuomonę mūsų naudai, neigiamai, kritiškai vertindamas visą šiuo reikalu administracijos organų praktiką.
5) 1903 m. Vilniaus Teismo Rūmų byla dėl ūkininkų pasipriešinimo valdžiai, naikinant Žagarėje pastatytus prie kelio senus kryžius (sprendime pareikšta įdomi nuomonė apie lietuvių pažiūras į šiuos kryžius: žmonės, girdi, neleidžia jų naikinti, nes prie kelio jie esą pastatyti tam, kad nuskriaustieji ir pavargėliai rastų prie jų paguodos).
6) 1909 m. Vilniaus Teismo Rūmų byla dėl buv. Valst. Dūmos atstovų (Stašinskio, Poviliaus, Gudavičiaus, Kupsto ir kitų) platintų atsišaukimų. Čia minimos yra ir lietuvių atstovų 1905 m. lapkričio 21—22 d. d. suvažiavimo Vilniuje rezoliucijos reikalavimai ir t. t.

Daug dar ir kitų, tuo laiku lietuvius dominusių, teismo bylų aprašymus čia randame.

Iš šios paviršutinės apžvalgos matyti tikras šio garbingo spaudos organo kilnus veidas. Aukštos pagarbos verti yra, šiandien kaip ir užmirštieji, visi jo steigėjai ir bendradarbiai. Jaunajai mūsų teisininkų kartai reikia palinkėti betarpiškai su juo arčiau susipažinti.

V. Burkevičius.

2. Stankevičius, V.: **Didelės ir mažos valstybės.** Kaunas, Spaudos Fondas, 1938 m., 128 psl.

Autorius bando šiame veikale duoti mažųjų valstybių apologiją[1]).

Dvi pagrindinės mintys raudonu siūlu eina per p. S. darbą: žmonijos kultūros sudaryme mažų valstybių dalyvavimas yra žymiai didesnis, negu to galima būtų laukti pagal „teisingą" proporciją; mažose valstybėse politinis režimas yra ir gali būti laisvesnis ir žmoniškesnis, negu didelėse. Šias savo idėjas p. S. įrodinėja įvairiais argumentais. Pirmoje eilėje eina valstybės teisės filosofai: **Platonas, Aristotelis, Augustinas, Rousseau, Montesquieu.** Šis pastarasis, autoriaus manymu, buvęs „valdymo formos priklausomybės nuo valstybės dydžio įstatymo" kūrėjas. Įspūdingi ir ryškūs yra Montesquieu žodžiai:

> „Natūralus mažų valstybių savumas — turėti respublikonišką valdymą; vidutinių — būti valdomoms monarchų; didelių imperijų — turėti despotijos viešpatavimą; iš čia išeina, kad nustatytam valdymo principui išlaikyti reikia išlaikyti egzistuojantį valstybės dydį, ir kad valstybė keičianti savo dvasią pareinamai nuo to, kaip susiaurėja ar išsiplečia jos ribos".

Toliau autorius prieina prie valstybių empirijos. Čia jam daro įspūdį mažos Graikijos, pasiekusios aukščiausių dvasinių vertybių, sugretinimas su didele, dinamiška ir pilna ekspansijos Roma, stebinančia kultūros srityje savo bergždumu. Renesanso Italijos miestuose autorius mato ryškią analogiją su sena Graikija. Visi tikybos steigėjai — Zaratustra, Konfucijus, Gotamas - Buddha, Mozė, Jėzus, Mohamedas — išėjo iš mažų tautų ir mažų valstybių. Pragmatiškame skyriuje („Priežasčių sąryšis") autorius ieško priežasčių, aiškinančių jo pastebėtus mažųjų valstybių kultūros laimėjimus ir iš jų kilusių didžiųjų žmonių neproporcingą skaičių. Tas priežastis autorius randa valstybių močiuose („išmierose"), duotuose objektyviose sąlygose: kai didelių valstybių energijos eikvojamos dar daugiau padidėti, mažųjų valstybių siekimas eina kita, žmonijai naudingesne, linkme. Tolesniame skyriuje („Naujoji technika ir teisė") autorius analizuoja XIX šimtmečio įneštus į jo konstrukciją korektyvus ir ypač pabrėžia didelę politinės laisvės reikšmę moderniai valstybei. Paskutiniame skyriuje („Dabartis") autorius įrodinėja, kad mažosios valstybės rodo didesnį pastovumą ir vidaus gyvenimo ir ekonomikos srityse, negu didelės valstybės, kurios, besiorientuodamos į ekspansiją ir besiruošdamos prie naujų karų, eikvoja tautų turtus Molochui ir įtraukia į tą katastrofingą politiką ir mažąsias valstybes. Autorius baigia, apeliuodamas į mažas valstybes, kad „jos neturi eiti įvykių užpakalyje, nedrąsiai besidairydamos į savo didelius, neramius kaimynus, bet turi pasijusti tikrais pasaulio šeimininkais ir privergtos bei apvogtos žmonijos atstovais. Jau pavienios, kiekviena savo ribose, drąsiai

---

1) Šiuo klausimu man yra žinoma tik maža anglų mokslininko H. A. Fisherio knygutė (lenkų vertime): Ważność i znaczenie państw małych, Warszawa, 1915, 29 p.

žengdamos natūraliu savo kūrybos keliu, jos gali nurodyti kelią visoms kitoms pasaulio tautoms. Bet jau seniai yra nurodyta, kokiu būdu mažos valstybės, išsilaikydamos vidujinę laisvę, gali pasidaryti galingos išoriai".

Knyga pasirodė laiku: sugriuvus kolektyvinio saugumo sistemai, susilpnėjus Tautų Sąjungai, sustiprėjus Europoje tarptautinei anarchijai, iš kurios nematyti išeities (gal būt, tarptautinė oligarchija?), mažų valstybių egzistencija pasidarė problematiška. Autorius nesprendžia praktinės politikos klausimų, neduoda patarimų aktualiais klausimais, bet, kaipo filosofas, **sub specie aeternitatis** tiria praeitį ir dabartį ir ieško mažųjų valstybių rolės, ją randa, ją skelbia, įskiepija tokiu būdu tikėjimą abejojantiems ir stiprindamas susilpnėjusius. Šios knygos idėjos turėtų pasidaryti ideologine baze, mažųjų valstybių žmonių pasaulėžiūra. Autorius neslepia, kad jis visiškai nenori mažųjų valstybių viena nuo kitos autoizoliacijos, jų nelaiko **paskutine** žmonių organizacijos forma (federacija, Tautų Sąjunga, Civitas maxima), bet **pagrindine.**

Sunku trumpoje recenzijoje pasisakyti dėl visų autoriaus išdėstytų minčių. Tik kelios pastabos prašyte prašosi.

Teigimai, esą, didelės valstybės proporcingai mažiau prisidėjo prie žmonijos kultūros kėlimo, negu mažosios, negali būti laikomi galutinai nustatytais. Atrodo, lyg reikėtų čia dar daugiau tyrinėjimų daryti. Autoriaus pavyzdžiai liečia arba seną laiką arba viduramžius. Būtų sunku paneigti, kad visa negirdėta XIX amžiaus pažanga visose srityse yra žymiausiąja dalimi didelių valstybių nuopelnas. Jei autorius primena, kaipo įtakingą ir reikšmingą visai Europos ir Amerikos civilizacijos ciklui, skandinavų literatūrą, tai nereikia užmiršti, kad tame pačiame amžiuje buvo dar viena literatūra, kurios įtaka buvo dar gilesnė net negu skandinavų literatūra, būtent, antrosios XIX amžiaus pusės rusų literatūra. Šios dvi literatūros — rusų ir skandinavų — turėjo didžiausią įtaką civilizuotų tautų literatūroms. Kokią išvadą iš šių faktų galima padaryti dėl palyginamosios didelių ir mažų valstybių vertės?

Prieškarinėje Europoje buvo dvi mažųjų valstybių grupes (nekalbant apie Šveicariją ir Belgiją), t. y. Skandinavų ir Balkanų. Autorius pats jas gretina. Ar galima — tokiems milžiniškiems skirtumams tarp jų esant — Skandinavų kraštų aukštą kultūrą aiškinti ypačiai jų dydžiu? Po Buckle ir Drapero toksai monizmas būtų per paprastas. Tokia išvada būtų teisinga, jeigu Europa rodytų padalinimą į dvi kategorijas: į aukštos kultūros mažas valstybes ir žemos kultūros dideles valstybes. Tačiau iš tikro to nėra. Ar nereikėtų ir šią problemą toliau tirti?

Tokios pat abejonės kyla dėl santykio tarp valstybės dydžio ir režimo. Neimdami pavyzdžių iš pokarinės Europos, negalime nepasakyti, kad prieškarinė Europa toli gražu neįrodo šios tezės teisingumo. Užtenka sugretinti prieškarinės Europos Angliją, Prancūziją ir Italiją su Serbija ir Rumunija! Atrodo, kad pokarinė Europa daugiausia paveikė autorių, nors ir čia negalima nepadaryti rimtų rezervų.

Knyga verčia skaitytoją galvoti, gilintis, revizuoti kai kurias įsišaknijusias mintis ir šūkius, problemas naujai kelti ir... spręsti. J. R.

2. Č. Butkys, Vyr. Tribunolo Teisėjas. **Ipotekos įstatymas.** Aiškinimai. Įkeitimo teisės aiškinimus rašė **A. Mikalauskas.** Leid. Spaudos Fondas, 1938. Kaina 12 Lt.

Naujajam mūsų 1936.XII.4 ipotekos įstatymui (V. Ž. 560) išėjus, Teisingumo Ministerija, kad palengvintų jo naudojimą, išleido jo tekstą atskira brošiūrėle („Spindulys", 1937). To kol kas, atrodo, galėjo užtekti; nes visados šios rūšies leidiniai praktikoje tiek teturi vertės ir prasmės, kiek jie duoda mums autoritetingo teismo ar bent oficialinių kompetentingų įstaigų įstatymo nuostatų sprendimus, aiškinimus. Be to, ir patsai šis didelis (400 §§) įstatymas dar nėra kaip reikia įsišaknijęs: dar nesuėjo jis ir dvejų metų amžiaus ir pilnai dar ir veikti nepradėjo, o jau ir pakeitimų susilaukė (V. Ž. 596, 615, 617). Reikia manyti, taip bus ir ateityje. O dėl komentarų, kol kas jų tesusilaukėme vos dvejeto: 1938.IX.29 ir 1938.XI.3 Vyr. Tribunolo visuot. susirink. nutarimus (varžytynių tvirtinimai, pagal šį ipotekos ir Civ. teis. įstatymų dėsnius). Tiesa, apygardų teismų nutarimų yra jau nemaža, bet jie yra privalomi kiekvienas tik savo byloje, nėra, deja, visose apygardose vienodi ir todėl dažnai teisininkui net neįdomūs. — Vargu suklysime, pasakę, kad mūsų 1936 m. Ipotekos įstatymui šia prasme komentuoti, t. y. parinkti jam tinkamus aiškinimus, iš viso dar neatėjo ir negreit ateis laikas. **Doctorum opinio** teismų praktikos pakeisti negali, taip pat, kaip iki šiol nieko nepadėjo ir įstatymo projekto ruošimo gausi ir šiaip įdomi medžiaga, imtoji anksčiau ir dabar mūsų ne tik iš teorijų, bet ir iš atitinkamų įstaigų praktikos patyrimo. Rusijoje, kaip žinome, „Votčinnyj Ustav" projekto (mūsų ipotekos įstatymo pagrindan padėto) ruošimo darbas ėjo keliomis kryptimis ilgą laiką, 1859—1906 m.

Ir, nežiūrint to, turime autoriui ir leidėjui, vis tik, būti dėkingi. Gerai paruoštos rodyklės padeda mums reikalingus straipsnius surasti. Nurodymas į atitinkamus materialinių ir procesualinių įstatymų nuostatus, ypač su jų komentarais, šalia Ipotekos įstatymo straipsnių, žymiai palengvina ir teisininko praktiko kasdieninį darbą.

Knyga išleista patenkinamai dailiai ir yra gana pakabi (portatyvi).

V. Burkevičius.

4. Dr. L. Heselzonas, **Die rechtliche Stellung des Memelgebietes im litauischen Staatsverbande,** Kaunas, 1938 m. 90 psl.

Šio rašinio autorius yra smulkiai ir kruopščiai išstudijavęs Klaipėdos Krašto teisinę padėti Lietuvos valstybės sudėtyje.

Visų pirma, autorius apibūdina Klaipėdos konvencijos teisinę reikšmę. Ta proga jam tenka išnagrinėti labai svarbų klausimą, kas gali būti laikomas Klaipėdos konvencijos šalimi. Pirmas konvencijos straipsnis šiuo reikalu šitaip skamba: „Britų Imperija, Prancūzija, Italija ir Japonija, kurios drauge su Jungtinėmis Amerikos Valstybėmis, kaipo svarbiausios Santarvės ir su jomis susidėjusios valstybės, pasirašė Versalio traktatą, perduoda Lietuvai šioje konvencijoje numatytomis sąlygomis, visas teises ir titulus, kuriuos jos turi paėmusios nuo Vokietijos, Versalio traktato str. 99, teritorijoje tarp Baltijos jūros, Rytų Prūsijos vasaros rytų sienos, kaip ji yra

aprašyta minėto traktato 28 str. ir kaip ji ypatingai nurodyta laiške* (kurį Santarvės vyriausybių Ambasadorių Konferencijos pirmininkas pasiuntė Vokietijos ambasadoriui Paryžiuje 1921 metų liepos 18 d.), ir buvusios sienos tarp Vokietijos ir Rusijos. Ta teritorija šioje konvencijoje bus vadinama „Klaipėdos teritorija".

Taigi, čia ir kyla klausimas, ar J. A. Valstybės, kurios yra paminėtos šioje konvencijoje, bet nedalyvavo jos sudaryme ir pasirašyme, gali būti laikomos šalimi. Antra vertus, ar be J. A. Valstybių parašo ši konvencija iš viso galioja?

Į tuos klausimus autorius duoda atsakymą. Mat, Amerika tame konvencijos str. minima tik kaipo pasirašiusi Versalio sutartį, bet ne kaipo konvencijos šalis. Antra, ta aplinkybė, kad J. A. Valstybės Versalio sutarties neratifikavo, jokios reikšmės neturi Klaipėdos konvencijos įsigaliojimui, nes pagal Versalio sutarties 440 str. ta sutartis įgyja galios, trims Santarvės valstybėms ją ratifikavus. Kadangi tai įvyko, tai J. A. Valstybių atsisakymas Versalio sutartį ratifikuoti jokios įtakos nei tai sutarčiai, nei Klaipėdos konvencijai turėti negalėjo. Autorius dar nurodo, kad nei pats Klaipėdos Kraštas, kaipo toks, t. y., jo gyventojai, nei Tautų Sąjunga, kuriai pagal konvenciją pavesta tam tikras funkcijas vykdyti, pagaliau, Vokietija, atsisakius nuo savo suvereninių teisių šiam kraštui, nėra konvencijos šalys. Tik Lietuva, iš vienos pusės, ir buv. Santarvės valstybės, iš kitos pusės, yra konvencijos šalys, ir tik joms tenka šia konvencija nustatytos teisės ir prievolės.

Autorius, padaręs visapusišką juridinę konvencijos analizę, prieina išvadą, kad Klaipėdos konvencijoje Lietuvai uždėtų pareigų neišpildymas, arba nevisai tikslus jų vykdymas, jokios įtakos negali turėti į suteiktas Lietuvai pagal šią konvenciją teises (suverenumo ir kt.). Mat, suverenumo teisių Klaipėdos Krašto perleidimas Lietuvai yra politinis teisinis ir jau įvykęs faktorius, kuris negali būti ginčijamas ar pakeistas, konvencijoje nurodytų sąlygų neišpildžius. Tokia pažiūra nuosekliai išplaukia iš konvencijos teisinės analizės tiek tarptautinės, tiek valstybės teisės atžvilgiu. Pagaliau ji atitinka naujosios Lietuvos konstitucijos 2 str., kuriuo „Lietuvos valstybės teritorija yra žemės, kurių sienos, nustatytos sudarytomis lig šiol Lietuvos valstybės tarptautinėmis sutartimis; jos negali būti atskiriamos". Autorius tuo būdu griežtai atremia R o g g ė s, jo veikale apie Klaipėdos konvenciją išdėstytas nuomones apie tai, kad, esą Lietuva nėra suverenumo teisių Klaipėdos Krašte nešiotoja, bet tik m a n d a t a s. Esą, ji valdo tą kraštą mandato pavidalu. Tokia pažiūra ne tik klaidina, bet tiesiog iškreipia mandatarinės valstybės teisinę padėtį, kuri labai skiriasi nuo suvereninės valstybės teisių.

Kaip žinoma, mandatarinių valstybių teisės ir pareigos nustatytos T. S. pakte 22 str., kuris štai ką nusako: „Toms kolonijoms ir teritorijoms, kurios dėl karo nustojo buvusios pirmiau jas valdžiusių valstybių

*) Čia turima galvoje taikos konferencijos pirmininko Clemenceau atsakymą vokiečių delegacijos pirmininkui grafui Brokdarf - Ratznau, kuriame aiškiai buvo nurodyta, kad Klaipėdos Kraštas bus perduotas Lietuvai, kuriai Klaipėda reikalinga kaipo išėjimas į jūrą.

suverenume ir kurios yra gyvenamos tautų, dar nesugebančių savarankiškai valdytis, ypačiai sunkiomis šių dienų pasaulio sąlygomis, turi būti taikomas dėsnis, kad tų tautų gerovė ir plėtojimasis yra šventas civilizacijos uždavinys ir kad į šį paktą turi būti įtrauktos tam uždaviniui įvykdyti garantijos. Geriausias būdas šiam dėsniui įgyvendinti, tai pavesti tas tautas globoti pažangiosioms tautoms, kurios savo išteklių, savo patyrimo ir geografinės padėties dėka geriausiai gali ir sutinka šios atsakomybės imtis; šią globą jos vykdys, kaip mandato reiškėjai Sąjungos vardu. Mandato reiškėjo pobūdis turi atitkti tautos pažangumo laipsnį, geografinę krašto padėtį, jos ekonomines sąlygas ir kitas panašias aplinkybes" Taigi, čia kalbama apie teritorijas, gyvenamas tautų, nesugebančių savarankiškai valdytis, iš vienos, ir pažangias, turtingas tautas, iš kitos pusės. Klaipėdos krašto atveju tai netinka!

Toliau šitame straipsnyje paaiškinta, kad čia turima galvoje priklausiusias kadaise Turkijos imperijai teritorijas, t. y., Azijoje, vidurinės Afrikos teritorijas ir kai kurias Romiojo Vandenyno pietų salas, kurios turi būti valdomos, kaipo mandatai. Apie Europoje esančias teritorijas nėra ir negali būti nė kalbos, kaipo apie mandato objektus.

Taigi, R o g g ė s išvedžiojimai dėl Lietuvos teisių Klaipėdos Kraštui mandatariniu titulu prieštarauja tiek Klaipėdos konvencijos nuostatams, tiek aukščiau pacituotiems T. S. pakto nuostatams mandatų reikalu. R o g g ė s nuomonė pagrindžiama Klaipėdos konvencijos 17 str., kuris kalba apie tai, kad „aukštosios susitariančios šalys pareiškia, kad kiekvienas T. S. Tarybos narys turės teisę atkreipti Tarybos dėmesį dėl kiekvieno šios konvencijos nustatymų sulaužymo. Atvejais, kai bus nuomonių nesutikimo tarp Lietuvos vyriausybės ir kurios nors Didžiosios Santarvės valstybės, T. S. Tarybos nario, dėl teisės ir fakto klausimų, einančių iš šių nustatymų, tas nesutikimas bus laikomas tarptautinio pobūdžio ginču T. S. pakto 14-tu str. Lietuvos vyriausybė sutinka, kad kiekvienas tos rūšies ginčas, jei to reikalautų kita pusė, būtų pavestas Nuolatiniam Tarptautinio Teisingumo Teismui. Nuolatinio Teismo sprendimas bus be apeliacijos ir turės galios bei vertybės tokio nutarimo, kaip kad būtų padarytas pakto 13-tu straipsniu". Taigi, Klaipėdos konvencijos 17 straipsniu, Santarvės valstybėms suteiktos teisės nėra analoginės priežiūros teisei, kaip jos suprantamos mandatarinių valstybių atžvilgiu ir kurios vykdomos T. S. atitinkamų organų, turinčių teisę atimti mandatą, jį perduoti kitai valstybei, arba visai mandatą panaikinti, pripažinus mandatu valdomą valstybę visiškai subrendusią nepriklausomam gyvenimui.

Antroje savo darbo dalyje, Dr. Heselzonas apibūdina Lietuvos suverenumo teises šiam kraštui, nurodydamas, kad Klaipėdos teritorijos statutas nėra vien tik tarptautinė sutartis, veikianti kaipo priedas prie Klaipėdos konvencijos, sudarytos tarp Lietuvos ir Santarvės valstybių, bet kartu yra Lietuvos valstybės įstatymas, priimtas Lietuvos Seimo 1924 m. birželio 30 d. Taigi, Klaipėdos Krašto autonomija nėra vien tik tarptautinės teisės atžvilgiu garantuota, bet nustatyta Lietuvos vidaus įstatymu ir tuo būdu ir valstybės teisės atžvilgiu išspręstas. Tai išeina ir iš įžangos prie Klaipėdos teritorijos statuto, kuri šiaip skamba: „Atsižvelgdama į reikalą suteikti Klaipėdos teritorijai autonomiją ir patikrinti jos gyven-

tojų tradicines teises ir kultūrą; atsimindama **vienu balsu Steigiamojo Lietuvos Seimo priimtą 1921 metų lapkričio 11 d. rezoliuciją; prisitaikydama prie Ambasadorių Konferencijos** 1923 metų vasario 16 d. rezoliucijos, kurią Lietuvos vyriausybė priėmė 1923 m. kovo 13 d.; ir sutikusi konvencijoje, pasirašytoje Paryžiuje 1924 m. gegužės 8 d. tarp Britų Imperijos, Prancūzijos, Italijos ir Japonijos įgaliotinių, iš vienos šalies, ir Lietuvos įgaliotinio, iš antrosios, suteikti Klaipėdos teritorijai autonominio vieneto statutą."

Iš to eina, kad Klaipėdos Krašto autonomija yra Lietuvos valstybės teisės dalykas, ir todėl visi kai kurių autorių mėginimai Klaipėdos Kraštui suteikti suvereninės valstybės žymes, pasiremiant tuo, kad autonomiją šis kraštas įgijo pagal tarptautinę sutartį, Klaipėdos konvenciją, yra klaidingi.

Autorius, padaręs išsemiamą suverenumo mokslo ir jo įvairių teorijų analizę, prieina išvadą, kad Klaipėdos Krašto autonomija jokiu būdu nepaneigia Lietuvos valstybės suverenumo šiam kraštui teisių, bet, priešingai, iš jų išeina. Tai ryškiausiai aiškėja ir iš statuto 1 str., pagal kurį „Klaipėdos teritorija sudarys Lietuvos suverenume vienetą, demokratybės pamatais suorganizuotą, kurs naudosis įstatymų leidimo, teismų, administracijos ir finansų autonomija šio statuto numatytose ribose".

Po šių bendro pobūdžio pastabų Dr. Heselzonas nagrinėja visą eilę konkrečių klausimų, turinčių didelę praktinę svarbą Klaipėdos statutą gyvendinant. Autorius smulkiai išnagrinėja autonominių ir centro įstaigų organizacijas, įstatymo leidimo, administracijos ir teismo dalykus, ypatingai kruopščiai išanalizavęs kompetencijos klausimą, vadinasi, centro valdžios ir autonominių organų kompetencijų pasidalinimą.

Tenka paminėti įdomų klausimą dėl Klaipėdos statuto pakeitimo būdo. Kaip žinoma, šiuo reikalu reikia vadovautis minėto statuto 38 str., kuriuo „statuto dispozicijos gali būti pakeičiamos šitokia procedūra: Klaipėdos atstovų Seimelis priima Statuto pakeitimo projektą $^3/_5$ visų atstovų balsų dauguma. Seimelio priimtasis pakeitimas pateikiamas Klaipėdos teritorijos vietos gyventojų aprobacijai žmonių balsavimui (referendumui), jeigu, mažiausia, $^1/_4$ visų Seimelio atstovų dalis, arba 5000 vietos gyventojų turinčių teisę rinkti į Seimelį to pareikalaus; jeigu pakeitimas bus priimtas $^2/_3$ gyventojų, dalyvavusių referendume, jis bus neatidėliojant pateiktas Lietuvos Seimo aprobacijai vienų metų bėgyje nuo pateikimo dienos.

Dr. G. R.

Didžiai Gerbiamas pone Redaktoriau,

Mano paruošta spaudai knyga „Įpotekos įstatymas. Aiškinimai" buvo baigiama spausdinti ir pradėta pardavinėti man esnt užsienyje, todėl aš negalėjau laiku atitaisyti įsibrovusias, spausdinant knygą, klaidas. Kadangi tos klaidos labiausia liečia ipotekos įstaigų bei tesininkų darbą, kitiems tos knygos skaitytojams jos mažiau reikšmingos, todėl manau, kad vienintelis būdas jas atitaisyti — tai paskelbti Tamstos redaguojame laikraštyje „Teisė", kurį skaito visi teisininkai. Tad labai prašau neatssakyti šiuos atitaisymus įdėti.

Pastebėtos stambesnės klaidos:

puslapis 264—205 straipsnio teksto antrosios pastraipos antroje eilutėje atspausta

„ri kitų ipotekinių...", turėtų būti: „ir kitų..:

puslapis 336 — paaišinimuose prie 345 str. per klaidą atspausta:

„Not. įst.", turėtų būti: „Civ. teis. įst."

puslapis 337 — paaiškinimuose prie 347 str. ne: „Not. įst.", bet „Civ. teis. įst."

puslapis 358 — paaiškinimuose prie 390 str. po pirmo sakinio praleistas sakinys:

„Bet tų mokesčių pirmumas priklauso nuo tos aplinkybės — ar turtas įrašytas į ipotekos knygas ar ne. Jei neįrašytas — tai pirmumas taikytinas visiems mokesčiams; jei turtas įrašytas — tai tik mokesčiams už paskutinius penkerius metus (Civ. teis. įst. 1215 str.). Todėl įrašant turtą į ipotekos knygas pradinio įrašymo tvarka Ipotekos įstatymo 384 str. 1 p. numato, kad **visos** mokesčių ir rinkliavos liekanos įrašomos pirmesnėmis už kitas turto skolas. Apskritai, tas 384 straipsnis nustato, kas būtinai įrašoma į ipotekos knygas".

puslapis 392 — Apskričių ipotekos įstaigų raštinės rinkliavos taksoje įsibrovė klaida:

punktas „C" turi būti: c) II „ II „ ..... 2 „

Iš anksto dėkodamas,

su tikra pagarba **Č. Butkys.**

Redaktorius JURGIS BYLA

Oficialinė dalis.

Respublikos Prezidento Aktai.

1) Kalvarijos Apylinkės Teisėjas Antanas Diržys atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Teisingumo Ministerijos Departamento Direktorium nuo 1938 metų spalių mėn. 1 dienos (Įsak. 1297).

2) Kaišiadorių Apylinkės Teisėja Elena Masiulytė atleista iš užimamos vietos ir paskirta Kauno Apygardos Teismo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 1 d. (Nr. 1312).

3) Kauno Apyg. Teismo Skyriaus Pirmininkas Mykolas Mataitis atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Vyriausiojo Tribunolo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 1 d. (Nr. 1313).

4) Kauno Apyg. Teismo Teisėjas Juozas Žilinskas paskirtas Kauno Apyg. Teismo Skyriaus Pirmininku nuo 1938 m. spalių mėn. 1 dienos (Nr. 1314).

5) Kauno Apygardos Tardytojas Vladas Balvočius atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Kauno Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 1 dienos (Nr. 1315).

6) Ypatingasis Tardytojas Jonas Krulickas atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Kauno Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 1 dienos (Nr. 1316).

7) Kauno Apygardos Teismo Teisėjas Konstantinas Jablonskis atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Valstybės Tarybos nariu nuo 1938 m. spalių mėn. 16 d. (Nr. 1318).

8) Marijampolės Apygardos Teismo Teisėja Elena Jackevičaitė atleista iš užimamos vietos ir paskirta Kauno Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 16 d. (Nr. 1342).

9) Mečislovas Reikala, buv. Marijampolės Apyg. Teismo Prokuroro Padėjėjas, paskirtas Pasvalio Apylinkės Tardytoju nuo 1938 m. spalių mėn. 1 d. (Nr. 1343).

10) Teisingumo Ministro Tarybos Narys Vilhelmas Burkevičius atleistas iš užimamos vietos dėl etato panaikinimo nuo 1938 m. rugsėjo mėn. 1 dienos (Nr. 1354).

11) Kauno Apyg. Teismo Teisėjas Aleksandras Milčinskas atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Vyriausiojo Tribunolo Teisėju nuo 1938 m. spalių mėn. 16 d. (Nr. 1376).

12)) Kauno Apylinkės Teisėjas Tadas Šliogeris atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Kauno Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1596).

13) Molėtų Apylinkės Teisėjas Juozas Stanaitis atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Kauno Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1597).

14) Seinų Apylinkės Teisėjas Povilas Beržanskis atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Molėtų Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos.

15) Kauno Apyg. Teismo kandidatas Juozas Gontis paskirtas Seinų Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1599).

16) Panevėžio Apyg. Teismo Teisėjas Kazimieras Juknevičius atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Marijampolės Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1600).

17) Kybartų Apyl. Teisėjas Juozas Čelkus atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Panevėžio Apygardos Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1601).

18) Kauno Apyg. Teismo kandidatas Juozas Gaška paskirtas Kybartų Apylinkės Teisėju nuo 1938 metų gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1602).

19) Panevėžio Apyg. Teismo Teisėjas Petras Jonkus paskirtas Šiaulių Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1603).

20) Šiaulių Apygardos Teismo Teisėjas Bronius Ivanauskas paskirtas Panevėžio Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1604).

21) Kelmės Apylinkės Teisėjas Petras Atkočaitis paskirtas Šiaulių Apyg. Teismo Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1605).

22) Šiaulių Apyl. Teismo kandidatas Kęstutis Stepšys paskirtas Kelmės Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio 1 d. (Nr. 1606).

23) Šiaulių Apyg. Teismo Prokuroro Padėjėjas Antanas Vaišnys atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Ypatinguoju Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio 1 d. (Nr. 1607).

24) Biržų Apyl. Tardytojas Silvestras Šimulionis atleistas iš užimamos vietos ir paskirtas Šiaulių Apyg. Teismo Prokuroro Padėjėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1608).

25) Kauno Apyg. Teismo kandidatas Leonas Staškevičius paskirtas Biržų Apylinkės Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1609).

26) Kauno VI Apyl. Tardytojas Kazimieras Budrevičius paskirtas Kauno Apygardos Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1610).

27) Tauragės Apyl. Tardytojas Petras Morkeliūnas paskirtas Kauno VI Apyl. Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1611).

28) Šilalės Apylinkės Tardytojas Adomas Ambraziejus paskirtas Tauragės Apylinkės Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Nr. 1612).

29) Apeliacinių Rūmų Teismo kandidatas Česlovas Juknevičius paskirtas Šilalės Apylinkės Tardytoju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1613).

30) Marijampolės Apyg. Teismo kandidatas Vladas Dailidonis paskirtas Kalvarijos Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1614).

31) Kauno Apygardos Teismo kandidatas Antanas Račys paskirtas Kaišiadorių Apylinkės Teisėju nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Nr. 1615).

Teisingumo Ministro įsakymai.

1) Vyriausiojo Tribunolo teismo kandidatui Jonui Rainiui pavesta eiti apylinkės tardytojo pareigos ir prikomandiruotas prie Kauno III Apylinkės Tardytojo nuo 1938 m. rugsėjo mėn. 16 dienos (įsak. 275).

2) Apeliacinių Rūmų neetatinis teismo kandidatas Antanas Bukauskas paskirtas etatiniu Apel. Rūmų teismo kandidatu nuo 1938 m. rugsėjo mėn. 1 d. (Įsak. 276).

3) Advokatas Aleksandras Laikūnas perkeltas iš Panevėžio į Šiaulius nuo 1938 m. rugsėjo mėn. 16 d. (Įsak. 277).

4) Prikomandiruotas prie Biržų Apylinkės Teismo eiti Apylinkės Teisėjo pareigas Apeliacinių Rūmų teismo kandidatas Vytautas Valiulis iš tų pareigų atšauktas nuo 1938 m. spalių mėn. 1 d. (Įsak. 300).

5) Advokatas Petras Linkevičius jo paties prašymu atleistas iš advokatų nuo 1938 m. rugsėjo mėn. 5 dienos (Įsak. 301).

6) Kauno Apygardos Teismo Teisėjas Mečislovas Bortkevičius, miręs 1938 rugsėjo mėn. 17 d. išbrauktas iš Teisingumo Ministerijos tarnautojų skaičiaus (Įsak. 306).

7) Kauno Apygardos Teismo kandidatams Alfonsui Norkui ir Silvestrui Balčiūnui pavesta eiti Apylinkės teisėjo pareigos ir prikomandiruoti prie Kauno Apylinkės Teismo nuo 1938 m. spalių mėn. 1 dienos (Įsak. 525).

8) Kauno Apyg. Teismo kandidatas dipl. teis. Juozas Baltrušis priimtas į advokatus su gyv. vieta Kaune nuo 1938 m. spalių mėn. 10 dienos (Įsak. 528).

10) Šiaulių Apyg. Teismo Teisėjas Kazimieras Kemeklis, miręs 1938 m. rugsėjo mėn. 24 d. išbrauktas iš Teising. Ministerijos tarnautojų skačiaus (įsak. 532). ::

10) Šiaulių Apyg. Teismo kandidatui Lionginui Plumpai pavesta eiti Apyl. Teisėjo pareigas ir prikomandiruotas prie Mažeikių Apylinkės Teismo nuo 1938 m. spalių 10 d. (Įsak. 533).

11) Kauno Apyg. Teismo kandidatas dipl. teisin. Antanas - Petras Senikas priimtas į advokatus su gyv. vieta Kaune nuo 1938 m. spalių mėn. 6 dienos (Įsak. 537).

12) Seirijų Apylinkės Teismo Antstolis Jonas Širvys, kaipo nustojęs 50% darbingumo atleištas iš užimamos vietos nuo 1938 m. spalių mėn. 16 dienos (Įsak. 541).

13) Ypatingasis Tardytojas Jonas Navickas paskirtas Ypatingųjų ir Kauno Apygardos Tardytojų raštinės administratoriumi ir pavesta rūpintis jam tos įstaigos visais ūkio ir raštinės reikalais.

14) Prikomandiruotas prie Panevėžio Apygardos Tardytojo eiti Apygardos tardytojo pareigas Vytautas - Pranciškus Dovydaitis - Baltrušaitis iš tų pareigų atšauktas ir pavesta jam eiti apylinkės teisėjo pareigas Panevėžio Apylinkės Teisme nuo 1938 m. spalių mėn. 25 dienos (Įsak. 549).

15) Šiaulių Apyg. Teismo kandidatas dipl. teis. Ignas Kisielis priimtas į advokatus su gyv. vieta Raseiniuose nuo 1938 m. lapkričio mėn. 1 dienos (Įsak, 550)

16) Kauno Notaras Juozas Jesaitis, miręs 1938 m. spalių mėn. 18 d. išbrauktas iš Teisingumo Ministerijos tarnautojų skaičiaus (Įsak. 552).

17) Prikomandiruotas prie Pasvalio Apylinkės Tardytojo eiti apylinkės tardytojo pareigas Panevėžio Apyg. Teismo kandidatas Jonas Zovė iš tų pareigų atšauktas ir pavesta jam eiti Apyl. teisėjo pareigos prie Biržų Apylinkės Teismo nuo 1938 m. lakričio mėn. 1 dienos (Įsak. 558).

18) Šiaulių Apyg. Teismo kandidatas dipl. teis. Algirdas Andrėkus priimtas į advokatus su gyvenamąja vieta Kaune nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Įsak. 583).

19) Seirijų Apyl. Teismo antstoliu paskirtas Stasys Pranckevičius nuo 1938 m. gruodžio 1 d. (Įsak. 585).

20) Kauno Apylinkės Teismas pavesta tvarkyti Apylinkės Teisėjui Povilui Beleckui (Įsak. 589).

21) Šiaulių Apyg. Teismo kandidatui Vincui Kazlauskui pavesta eiti Apylinkės Teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Telšių Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Įsak. 589).

22) Advokatas Šaja Kacas perkeltas iš Kupiškio į Kauną nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 590).

23) Viršetatinių Apeliacinių Rūmų teismo kandidatų skaičius dviems etatais padidintas nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 dienos (Įsak. 591).

24) Viršetatinių Kauno Apyg. Teismo kandidatų skaičius vienu etatu padidintas nuo 1938 m. gruodžio mėn. 1 d. (Įsak. 592).

25) Viršetatinis Apel. Rūmų teismo kandidatas Eugenijus Martinkaitis paskirtas Apel. Rūmų etatiniu kandidatu nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 593).

26) Diplomuotas teisininkas ats. j. leitenantas Alfonsas Ivanauskas ir Vytautas - Juozas Skrinska paskirti viršetatiniais Apeliacinių Rūmų teismo kandidatais su subsidijomis po 200 litų mėn. nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 594, 595).

28) Viršetatiniai Kauno Apyg. Teismo kandidatai — Vytautas Valiukevičius, Juozas Mika, Zenonas Rupšlauskis paskirti etatiniais Kauno Apyg. Teismo kandidatais nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 598—600).

29) Diplomuoti teisininkai: Zenonas Ašoklis, Viktoras Griškevičius ir Antanas Sodaitis paskirti etatiniais Kauno Apyg. Teismo kandidatais nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 601—603).

30) Diplomuoti teisininkai — Adolfas Jaukštas, Algirdas Grigaitis - Grigaliūnas, Juozas Gruzdas ir Stasys Griškevičius paskirti viršetatiniais Kauno Apyg. Teismo kandidatais su subsidijomis po 200 litų mėnesiui nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 604—607).

31) Etatiniais Šiaulių Apyg. Teismo kandidatais paskirta viršet. Šiaulių Apyg. Teismo kandidatas Petras Minkevičius, Kauno Apyg. Teismo sekr. pad. dipl. teis. Andrius Plėta ir dipl. teisininkas Petras Korsakas nuo 1938 metų gruodžio mėn, 5 d. (Įsak. 608—610).

32) Dipl. teisininkas Leonas Fabricijus paskirtas viršetatiniu Šiaulių Apyg. Teismo kandidatu su subsidija po 200 litų mėnesiui nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 611).

33) Viršetatinis Marijampolės Apyg. Teismo kandidatas Saliamonas Puišys paskirtas etatiniu Marijampolės Apyg. Teismo kandidatu nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 dienos (Įsak. 612).

34) Diplomuoti teisininkai Vladas Šimaitis ir Jonas Labanauskas paskirti viršetatiniais Marijampolės Apyg. Teismo kandidatais su subsidijomis po 200 litų mėnesiui nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 dienos (Įsak. 613—614).

35) Kauno Apylinkės Teisėjas - Tvarkytojas Povilas Beleckas paskirtas Kauno apskr. Namų Savininkų įkait. skolų grąžinimui reguliuoti komisijos pirmininku (įsak. 615).

36) Prikomandiruotas prie Kauno VI apyl. Tardytojo eiti Apyl. tardytojo pareigas Kauno Apyg. Teismo kandidatas Antanas Makauskas iš tų pareigų atšauktas ir pavestą jam eiti Apyl. teisėjo pareigas Kauno Apylinkės Teisme nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak, 616).

37) Prikomandiruota prie Raseinių Apyl. teismo eiti Apylinkės Teisėjo pareigas Kauno Apyg. Teismo kandidatas Jadvyga Žukaitė iš tų pareigų atšaukta ir pavesta jai eiti Apylinkės Tardytojo pareigas prie Kauno VI Apyl. Tardytojo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 19 d. (Įsak, 617).

38) Prikomandiruotas prie Kėdainių Apyl. tardytojo eiti Apyl. tardytojo pareigas Kauno Apyg. Teismo kandidatas Eustachijus Protas iš tų pareigų atšauktas ir pavesta jam eiti Apyl. Teisėjo pareigas Kėdainių Apyl. Teisme nuo 1938 m. gruodžio mėn. 10 dienos (Įsak. 618).

39) Kauno Apyg. Teismo kandidatui Leokadijai Mitkaitei pavesta eiti Apylinkės Tardytojo pareigos ir prikomandiruota prie Kėdainių Apyl Tardytojo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 16 d. (Įsak. 619).

40) Kauno Apyg. Teismo kandidatui Antanui Žakiui pavesta eiti Apylinkės Teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Raseinių Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 19 d. (Įsak. 620).

41) Kauno Apyg. Teismo kandidatui Juozui Kairiui pavesta eiti Apylinkės Teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Kauno Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. (Įsak. 622).

42) Kauno Apyg. Teismo sekretoriui Petrui Aleškevičiui pavesta eiti Apyl. Teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Kaišiadorių Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 9 d. iki 18 d. (Įsak. 624).

43) Šiaulių Apyg. Teismo kandidatui Stasiui Jankūnui pavesta eiti Apyl. Teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Tauragės Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio 10 d. (Įsak. 628).

44)) Marijampolės Apyg. Teismo kandidatas dipl. teis. Vaclovas Širvinskas priimtas į advokatus su gyv. vieta Utenoje nuo 1939 m. sausio mėn. 16 dienos (Įsak. 629).

45) Dipl. teisininkas Ernestas Lichtenšteinas priimtas į advokatus su gyv. vieta Kaune nuo 1938 m. gruodžio mėn. 16 dienos (Įsak. 631).

46) Kauno Apygardos Teismo Teisėjas Vincas Augulis - Kazlauskas, miręs 1938 m. gruodžio mėn. 5 d. išbrauktas iš Teisingumo M-jos tarnautojų skaičiaus (Įsak. 632).

47) Apeliacinių Rūmų teismo kandidatui Vytautui Valiuliui pavesta eiti Apylinkės teisėjo pareigos ir prikomandiruotas prie Kauno Apylinkės Teismo nuo 1938 m. gruodžio mėn. 20 dienos (Įsak. 639).

TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ ir PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS.
Leidžia Lietuvos Teisininkų Draugija.

Laikraščio programa:

I. Teisės mokslų raštai.
II. Pasaulio teisės apžvalga.
III. Teismo kronika.
IV. Korespondencijos apie įdomesnius teisės atžvilgiu gyvenimo įvykius.
V. Vyr. Tribunolo praktika.
VI. Recenzijos ir bibliografija.
VII. Mokslinio turinio priedai.

Oficialinė dalis.

I. Vyriausybės įsakymai Teisingumo Ministerijos srity.
II. Teisingumo Ministerijos aplinkraščiai, instrukcijos ir įsakymai.

Laikraštis parduodamas knygų krautuvėse ir jo redakcijoj.

Prenumeratos kaina metams 25 lt. (Teis. d-jos nariams—20 lt.). Atskiro numerio kaina 7 lt. (su priedu).

KAINA: pirmųjų dvidešimt numerių (išskyrus Nr. 1) kaina sumažinta per pusę, būtent: Nr. 2 — 50 ct., Nr. Nr. 3, 4 ir 5 po 1,25 lt., Nr. 6 — 2,25 lt., Nr. Nr. 7—8 po 2 lt., Nr. Nr. 9—10 po 2,25 lt., o visas devynių numerių komplektas tik 10 litų; Nr. Nr. 11—12 po 2,25 lt., Nr. 13 — 2,50 lt., Nr 14 — 3,50 lt., Nr. 15—2 lt., Nr. 16—18 po 3 lt., Nr. 19—2,25 lt., Nr. 20—3,50 lt., o visas Nr. Nr. 11—20 komplektas tik 15 lt.; Nr. 21 — 4 lt., Nr. 22 — 8 lt., Nr. 23 — 4 lt. Pradedant Nr. 24 eina su priedu ir vieno Nr. kaina 7 lt.

Pirmųjų dvidešimt numerių papigintąja kaina galima gauti tik iš Redakcijos.

Redakcijos adresas:

KAUNAS,

Vyr. Tribunolas (telef. 25753).

Cp 128

Parduodama redakcijoj:

1. Teisininkų kalendorius 1938 m. (5 lt).
2. Lietuvos Valstybės Konstitucijos reforma, prof. M. Römeris (2 lt).
3. Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas, D. Gecas (2 lt).
4. Čekiai, Jokūbas Abramavičius (2,50 lt).
5. Hagos Tribunolo sprendimas Klaipėdos byloje (2 lt).
6. „Teisės" 2—10 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **10 litų.**
7. „Teisės" 11—20 Nr. Nr. komplektas — papiginta kaina — **15 litų.**
8. Konstitucinės Teisės principai, A. Esmein 2 tomai 16 litų.

Kooperatinė „Raidės" spaustuvė Kaune, Kęstučio 44. Tel. 26 75 3.